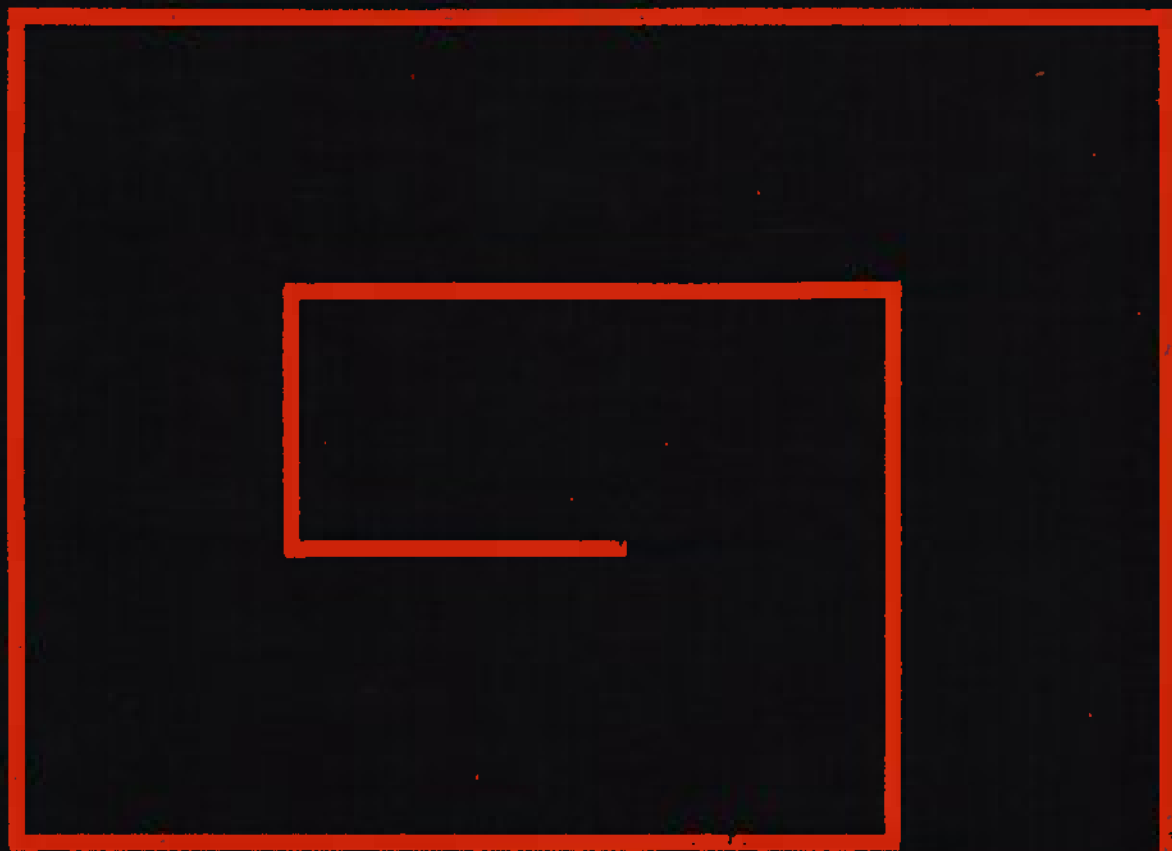

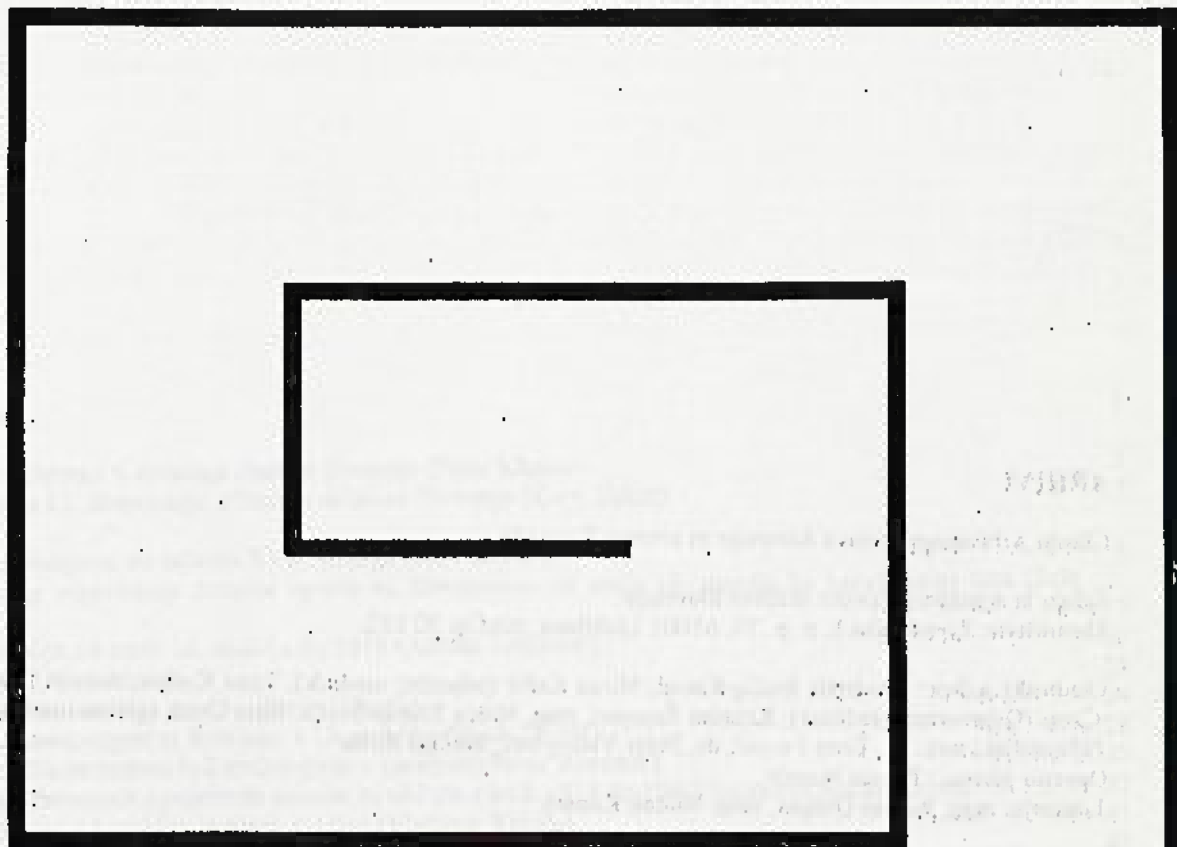
arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik II, Številka 1—2

Ljubljana 1979

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik II, Številka 1—2 **Ljubljana 1979**

ivirns

ARHIVI

Glasilo Arhivskega društva Slovenije in arhivov Slovenije.

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije.

Uredništvo: Zvezdarska 1, p. p. 70, 61001 Ljubljana, telefon 20 552.

Uredniški odbor: Ljudmila Bezljaj-Krevel, Miran Kafol (tehnični urednik), Tone Kolšek, Antoša Leskovec, Marija Oblak-Čani (Odgovorna urednica), Kristina Šamperl, mag. Milica Trobše-Štolfa, Ema Umek (glavna urednica), dr. Jože Žontar, Izdajateljski svet: dr. Tone Ferenc, dr. Peter Vodopivec, Srečko Brišar

Oprema platnic: Tomaž Marolt

Lektorja: mag. Marjan Dolgan, mag. Milček Komelj.

Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji.

Izdajo so omogočili: Kulturna skupnost Slovenije; Skupnost slovenskih občin; Republiška konferenca SZDL; Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun; Arhivsko društvo Slovenije in arhivi v Sloveniji.

Tisk: Prepis in razmnoževanje Edvard Usenik, Ljubljana, Kadilnikova 8.

Po mnenju republiškega komiteja za kulturo št. 4210-91/78 z dne 7. 3. 1978 je publikacija oproščena plačila temeljnega davka od prometa proizvodov.

KAZALO

Članki in razprave	5
Ob petindvajset obletnici Arhivskega društva Slovenije (Peter Klasinc)	5
Pozdravni govor na IX. zborovanju arhivskih delavcev Slovenije (Karel Sukič)	7
Območje Gornje Radgone do začetka XVII. stoletja (Jože Mlinarič)	8
Nekatera vprašanja organizacije državne uprave na Slovenskem od srede 18. stoletja do najnovejšega časa (Jože Žontar)	13
Ogrski upravni sistem od srede 18. stoletja do 1918 (Antoša Leskovec)	17
Upravni postopek (Jelka Melik)	21
Razvoj statistike in statistično gradivo (Stane Grande)	24
Deželno knežji upravni organi za Kranjsko v 18. stoletju (Majda Smole)	28
Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani (Peter Ribnikar)	32
Upravna ureditev Primorske s posebnim ozirom na občine v letih 1814 do 1940 (Ljudmila Bezljaj-Krevel)	37
Banska uprava Dravske banovine in njeno gradivo (Vladimir Kološa)	41
Okupacijska civilna uprava na Slovenskem in njeno gradivo (Tone Ferenc)	47
Organi ljudske oblasti na Slovenskem med leti 1941–1944 in njihovi arhivski fondi	51
Upravni organi in njihovo gradivo v Slovenskem Primorju 1945–1947 (Metka Gombač)	56
Prikaz gradiva Mestne občine ljubljanske za registraturno obdobje 1898–1930 na primeru leta 1901 (Marjan Drnovšek)	59
Prikaz gradiva Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana na primeru leta 1960 (Miran Kafol)	65
Upravna razdelitev na slovenskem etničnem prostoru Avstrijske Koroške (Tone Zorn)	67
Diskusija o virih za zgodovino delavskega gibanja na Slovenskem (Franc Rozman)	69
Diskusija o arhivskem gradivu Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino (Nada Kobal)	69
Diskusija na IX. zborovanju arhivskih delavcev Slovenije (Ivan Križnar)	70

Delo arhivov in arhivskih organizacij	72
O delu Arhivskega društva Slovenije od junija 1976 do maja 1979 leta (Marjan Dmovšek)	72
Poročilo o delu uredniškega odbora Arhivskega društva Slovenije na občnem zboru, dne 18. maja 1979 v Ljubljani (Marija Oblak-Čarni)	74
Poročilo Komisije za šolanje kadrov za zgodovinske arhive in registrature (Ema Umek)	75
Informacija o stanju in problemih valorizacije arhivskega gradiva v SR Sloveniji	76
Sprehod skozi čas – Pokrajinskega arhiva Koper (Milica Trebše-Štolfa)	81
Poročilo o okrogli mizi o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv (Marjan Zupančič)	82
Obisk arhivov v Koblenzu in Kolnu (Ivan Nemanič)	83
Arhivska razstava „Komunistična partija v Sloveniji 1919–1941“ (Peter Ribnikar)	84
Prvo posvetovanje o opremi arhivskih skladišč in arhivskega gradiva „Arhivi 79“ (Peter Klasinc)	86
Poročilo o obisku arhivov v Varšavi in Krakovu (Marjeta Čampa)	86
IX. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije v Radencih (Viktor Krbujak)	87
Selekcija za arhivarje zunaj arhivskih zavodov (Peter Klasinc)	88
600 let ustavne in upravne zgodovine mesta Ptuja (Kristina Šamperl)	89
Kamnik v arhivskih virih (Janez Kopač)	90
Zgodovinski arhiv Ljubljana – 80 let varstva kulturne dediščine (Vladimir Žumer)	91
Ob prehodu konservatorsko-restavratorskega oddelka Muzeja ljudske revolucije Slovenije v Arhiv SR Slovenije (Nada Majcen)	92
Razstava del in arhivskega gradiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (Marjeta Adamič)	93
Ocene, poročila u publikacijah	95
„Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1851–1918“, pripravil in uredil France Štukl, Gradivo in razprave št. 1, izdal Zgodovinski arhiv Ljubljana, Škofja Loka 1979, 156 strani (Marjan Dmovšek)	95
Arhivist, leto XXVII/1977, šte. 2 (Ivan Lovrenčič)	95
Arhivski pregled 1–2, Beograd 1978 (Branko Oblak)	96
Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XX (1975/76), XXI (1977) (Vlasta Tul)	98
Mitteilungen des Steiermarkischen Landesarchivs, Folge 27, Graz 1977 (Nada Jurkovič)	99
Mitteilungen des Steiermarkischen Landesarchivs, Folge 28, Graz 1978 (Kristina Šamperl)	99
Dve italijanski arhivski reviji – informacija (Stanislav Murovec)	100
Novo pridubitev slovenskih arhivov	101
Arhiv SR Slovenije 1977–1978	101
Zgodovinski arhiv v Celju 1977–1979	101
Pokrajinski arhiv Koper 1977–1979	101
Zgodovinski arhiv Ljubljana 1977–1979	102
Pokrajinski arhiv Maribor 1977–1978	107
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici 1977–1979	107
Zgodovinski arhiv Ptuj 1977–1978	107
Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani 1977–1979	108
Bibliografija arhivskih delavcev za leta 1977–1979	109
Osebne vesti	114
Kadrovske spremembe v letih 1977–1979	114
Anton Klasinc (Andrej Fekonja)	117
Preatoni Zdenka – Tajda (Marija Oblak-Čarni)	117
Puvzetki	
Einige Fragen der Organisation der Staatsverwaltung in Slowenien von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zur neuesten Zeit (Jože Žontar)	119
Ungarisches Verwaltungssystem von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis 1918 (Antoša Leskovec)	120
I cambiamenti amministrativo-politici nella regione di Gorizia specialmente nei comuni fra il 1750–1945 (Ljudmila Bezljaj-Krevel)	120
Die Zivilverwaltung der Besatzungsmächte in Slowenien und ihr Archivmaterial (Tone Ferenc)	121

članki in razprave

OB PETINDVAJSETI OBLETNICI ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Peter Klasinc

S posebno pozornostjo se je letos Arhivsko društvo Slovenije pripravljalo na svoje vsako drugo leto organizirano posvetovanje arhivskih delavcev Slovenije, v prvi vrsti zato, ker je 27. aprila 1979 minilo 25 let od ustanovnega občnega zbora društva, ki se je imenovalo Društvo arhivskih delavcev Ljudske republike Slovenije.

Društvo je bilo ustanovljeno na pobudo arhivske sekcije Zgodovinskega društva za Slovenijo in Arhivskega sveta LRS – potem ko je bila že leto prej – torej leta 1953 – ustanovljena Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije s sedežem v Beogradu. Že na začetku si je društvo načrtalo svojo pot in temeljno usmeritev v razvoj, modernizacijo ter popularizacijo arhivske vede nasploh. Društvo je s svojimi člani in z arhivskimi zavodi že takrat postavilo temelje varstva arhivskega in registraturnega gradiva na ozemlju naše republike.

Društvo se je tesno povežalo z Zgodovinskim društvom za Slovenijo in oddelkom za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter z ostalimi zainteresiranimi ustanovami ali posamezniki predvsem na področju uporabe arhivskega gradiva, njegovih evidenc in objav, izdajanj vodnikov in podobno.

Tesno povezovanje in sodelovanje je bilo – in je še – pri znanstveno raziskovalnem delu na področju zgodovinopisja.

To pa seveda ne pomeni, da društvo ali njegovi posamezni člani niso sodelovali tudi z drugimi znanstvenimi ustanovami, saj smo vedno ponudili pomoč pri raziskavah, ki so sonele ali izhajale iz ohranjenega arhivskega gradiva v slovenskih ali tujih arhivih.

Pri taki usmeritvi je društvo, z določenimi pozitivnimi dopolnitvami, ostalo do današnjih dni.

Novo zakonske osnove za delovanje so društvo in arhivske ustanove dobili z zakonom o arhivskem gradivu in o arhivih, ki je izšel leta 1966 in bil leta 1973 dopolnjen. Določene etape v delovanje sta društvu prinesli obe navodili, in sicer navodilo o materialnem varstvu in navodilo o škartiranju, ki sta izšla leta 1969 oziroma 1970.

V tem petindvajsetletnem obdobju je bilo organiziranih osem zborovanj ADS, mnogo članskih sestankov in predavanj na njih. Ta predavanja so s svojo aktualno problematiko vedno pritegnila veliko število obiskovalcev in mnogo odmevov na predavane in obdelane teme. Ker so do nedavnega v arhive prihajali delavci, ki so si morali osnovne pojme o arhivistiki pridobiti na delovnem mestu, je ADS vedno posvečalo veliko skrb šolanju in strokovnemu usposabljanju svojih članov. Rezultat tega prizadevanja se na eni strani kaže v tem, da je danes predmet „arhivistika“ že vključen v redni študij zgodovine na Filozofski fakulteti, kjer bo mogoče v bližnji prihodnosti študirati in specializirati arhivistično smer tudi na III. stopnji študija. Na drugi strani je tik pred koncem tudi realizacija študija I. stopnje arhivistike v okviru Višje upravne šole v Ljubljani.

Najlepše se kažejo rezultati stalnih prizadevanj na področju slovenske arhivistike tudi v izdanih arhivskih publikacijah, ki jih z ozirom na skromno število arhivskih delavcev ni malo. Tem prizadevanjem sledimo od I. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Novem mestu leta 1962, ko so referati z zborovanja izšli kot prva obširnejša samostojna arhivska publikacija, prek Vodnika po arhivih Slovenije (1965), knjižice Arhivi (1969), Arhivov v Sloveniji (1970) ter arhivskih priročnikov Arhivske tehnike (1972), Arhivistike (1973), Zgodovine arhivov in arhivske službe (1976) – do izdanih referatov zborovanja v Kočevju in referatov z okrogle mize o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv v Mariboru, ki so izšli leta 1978. Trenutno potekajo končne priprave za izdajo referatov s I. posvetovanja o opremi arhivskih skladišč in arhivskega gradiva „Arhivi 79“, ki je bilo junija letos v Mariboru.

Mnogoštevilno so arhivski delavci objavljali svoje članke, ki so nastajali ob teoriji in praksi arhivske službe ali ob uporabi arhivskega gradiva samega, v stalnih strokovnih časopisih in v dnevnem tisku.

Arhivski delavci so v zadnjem času občutneje zaposleni z izdajanjem virov za slovensko zgodovino, pri valorizaciji arhivskega gradiva, ki je ta trenutek ena najpomembnejših akcij, nadalje skrbe za uvajanje arhivistike kot učnega predmeta PZE za zgodovino Filozofske fakultete. Sodelujejo pa arhivski delavci tudi z republiškim sekretariatom za upravo, pravosodje in proračun ter Gospodarsko zbornico Slovenije. Posebej so nekateri od njih zaposleni z izvajanjem sporazuma iz l. 1923 med Jugoslavijo in Avstrijo in z restitucijo med vojno z jugoslovanskega ozemlja odnešene arhivskega gradiva iz Avstrije, za katero smo vsi arhivski delavci Slovenije močno zainteresirani.

V društvu je trenutno včlanjenih okoli sto članov. Ker smo letos na široko odprli vrata društva, se je to število še povečalo. Sprejeli smo in še sprejemamo nove člane, predvsem tiste, ki delajo v arhivskih ustanovah ali oddelkih in jim je za napredek in razvoj slovenske arhivistike, ali tiste, ki se s problemi varstva arhivskega in registraturnega gradiva srečujejo na svojih delovnih mestih.

Tekoče probleme rešuje društvo poleg predsedstva društva na sejah IO, ki šteje 13 članov in so v njem zastopani vsi slovenski arhivi in arhivski oddelki. Za izdajanje glasila Arhivskega društva Slovenije „Arhivi“ deluje uredniški odbor, ki mu je letos uspelo izdati prvo številko glasila.

Omeniti moram tudi delovanje nekaterih komisij, ki delajo v okviru društva in Skupnosti arhivov Slovenije. Te komisije so s svojo dejavnostjo pripomogle k napredku posameznih vej arhivistike v Sloveniji, tako npr. komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv, komisija za vnaprejšnje izločitvene sezname, komisija za šolanje kadrov, komisija za arhivsko obdelavo gradiva itd.

Društvo arhivskih delavcev Slovenije je vključeno v Zvezo arhivskih delavcev Jugoslavije, ki je v okviru celotne države vsa ta leta povezovala in posredovala naše slovenske arhivske izkušnje ostalim republikam in obratno.

V okviru Zveze delujejo tudi nekatere zvezne komisije, ki žal še niso prav zaživele in dale pričakovanih rezultatov.

V tem kratkem pregledu petindvajsetletnega dela ADS

semi se le dotaknil nekaterih uspešnih akcij. Nekatere od teh bi bilo potrebno bolj ovrednotiti in jim dati pomembnejše in vidnejše mesto ob tej obletnici.

Dovolite mi, da se nekoliko zaustavim še pri usmeritvi društva v prihodnje in pri tem nakažem smernice hodičega razvoja. Arhivsko društvo Slovenije bo še nadalje hodilo po doslej začrtani poti. V prvi vrsti bomo poskušali uresničiti naloge, postavljene v preteklem obdobju, ki jih zaradi objektivnih težav do zdaj še nismo realizirali. Potegovali se bomo za poenotenje in za združevanje posameznih razrešenih problemov, saj se danes problemi slovenske arhivistike razvijajo in rešujejo le preveč razbito in neenotno.

Vzpostaviti bo potrebno še tesnejše stike z oddelkom za zgodovino na Filozofski fakulteti, z znanstvenimi ustanovami, s Kulturno skupnostjo Slovenije in ostalimi zainteresiranimi ustanovami in posamezniki.

Reševali bomo probleme v zvezi z valorizacijo, probleme v zvezi z izvajanjem sporazuma iz l. 1923 med Jugoslavijo in Avstrijo, z restitucijo med vojno z jugoslovanskega ozemlja odnešenega arhivskega gradiva iz Avstrije, sledili bomo probleme v zvezi z uporabo mikrofilma in gradiva avtomatske obdelave podatkov ter končno tudi problemom v zvezi s strokovnim usposabljanjem.

Vse te in še mnoge druge probleme bomo lahko uspešno rešili le tako, da bomo strokovni delavci enotni in polnoštevilčno delavni. Spoznati namreč moramo, da dejavnost v arhivskem društvu ni nepomembna, ampak tesno povezana s teorijo in prakso slovenske arhivistike, torej z našim rednim delom v arhivih.

Zborovanje, deveto po vrsti, ki ga danes začinjamo v Radencih z glavno temo „Upravni organi in njihovo arhivsko gradivo za območje SR Slovenije od srede 18. stoletja do danes“, bo prineslo v slovensko arhivsko prakso nujno potrebna znanja o razvoju, strukturi in o kompetencah upravnih organov na slovenskih tleh. Ta znanja bodo arhivskim strokovnim delavcem velik pripomoček pri urejanju arhivskega gradiva upravnih organov.

Povedati moram, da bomo na naslednjih zborovanjih na podoben način sistematsko obdelali tudi arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij, dalje arhivsko gradivo gospodarstva, sodstva, šolstva, zdravstva itd.

Ob koncu naj se v zvezi z dejavnostjo Arhivskega društva Slovenije in njegovo 25. obletnico še enkrat ozrem na prehojeno pot, ki je bila, to lahko rečem, uspešna, saj se uspešnost kaže tudi v velikem številu urejenih fondov v slovenskih arhivih in končno tudi v izdajah slovenskih arhivskih priročnikov in ostale omenjene arhivsko-zgodovinske literature.

Dovolite mi, da se na tem mestu zahvalim vsem članom Arhivskega društva Slovenije za prispevek k napredku slovenske arhivistike in za utrditev poti, po kateri zdaj stopamo mi mlajši varneje in z večjimi koraki k splošnemu napredku naše samoupravne socialistične družbe, tako tudi arhivistike in varstva arhivskega ter registraturnega gradiva.

Viri in literatura:

Arhiv Arhivskega društva Slovenije, fasc. št. 1 in 2, v Arhivu SR Slovenije. Arhiv Komisije za gradivo pred prevzemom v arhiv, fasc. št. 1, v Arhivu SR Slovenije. Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, referati 8. zborovanja arhivskih delavcev v Ljubljani 1978. M. Oblak-Čarni, Dvajset let Arhivskega društva Slovenije, Arhivi št. 1, Ljubljana 1978, izšlo 1979, str. 7-10. Referati z okrogle mize v Mariboru o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Ljubljana 1979. Tipkopisi referatov I. posvetovanja o opremljenosti arhivskih skladišč in arhivskega gradiva „Arhivi 79“ v Mariboru.

Karel Sukič, predsednik Skupščine
skupnosti pomurskih občin

Izpolnjujem prijetno dolžnost, da vas lahko v imenu delovnih ljudi in občanov Pomurja, občinskih skupščin in družbenopolitičnih organizacij pozdravim v pokrajini ob Muri. Želim, da bi bilo vaše deveto zborovanje delovno in uspešno in tako prispevalo k utrjevanju in razvoju družbeno pomembne arhivske dejavnosti. Dogovori, ki jih boste sklenili, izkušnje, ki jih boste izmenjali, naj vam koristijo pri nadaljnjem delu in naj prispevajo k slovesni in delovni proslavi 25-letnice Arhivskega društva Slovenije.

Čestitko ob pomembnem jubileju povezujemo delovni ljudje Pomurja z željo, da bi se v dneh vašega bivanja pri nas kar najbolje počutili in se vmili na svoje domove in delovna mesta polni prijetnih spominov.

Pomurje je najsevernejša jugoslovanska pokrajina, vključena na severozahodu in severovzhodu med jugoslovansko-avstrijsko oziroma jugoslovansko-madžarsko mejo, na jugu in zahodu pa meji na Dravsko polje in Slovenske gorice. Dežela ob Muri obsega na površini 1334 km² nižino ob Muri in na zahodu sega na obronke Slovenskih gor, na severu pa na Goričko. V gorenjeradgonski, lendavski, ljutomerski in murskosoboški občini živi čez 130 tisoč prebivalcev, katerih skoraj polovica se še vedno preživlja s kmetijstvom. Tako je ta pokrajina najmočnejše kmetijsko območje v SR Sloveniji. Tudi zato sodi ta predel naše Slovenije še vedno med manj razvita območja v republiki z vsemi težavami in hotenji, ki izhajajo iz prizadevanj, da bi kar najhitreje in čimprej dosegli stopnjo družbenoekonomskega razvoja, kakršno imajo preostala slovenska območja.

Letos mineva 60 let, odkar je Prekmurje priključeno po tisočletnem gospostvu Avstroogrske k Jugoslaviji. Toda družbeni, gospodarski, kulturni in politični razvoj celotnega Pomurja se začel je šele po zmagoviti narodnoosvobodilni vojni in socialistični revoluciji, v kateri je pokrajina ob Muri kljub specifičnim pogojem prispevala pomemben delež. Dosežki v družbenem razvoju so delo delovnih ljudi in občanov, ki so v novi Jugoslaviji svobodni ustvarjali materialno osnovo socialističnih samoupravnih odnosov skupaj z vsemi jugoslovanskimi narodi in narodnostmi.

Gospodarska podoba Pomurja se v zadnjih petnajstih letih hitro spreminja. Na področju kmetijstva in živilsko predelovalne industrije je zrastle sestavljena organizacija združenega dela, ki v Sloveniji pomeni najmočnejšo organizacijo na svojem področju. V TOZD in DO SOZD ABC POMURKA združuje svoje delo prek devet tisoč delavcev in okrog 15 tisoč kmetov v kmetijskih zadrgah povezuje svojo prihodnost z družbenimi kmetijskimi in predelovalnimi OZD. V Pomurju gradimo svojo gospodarsko prihodnost na agroživilskem kompleksu, kar pa spričo neurejenih ekonomskih odnosov in še vedno nedosledne in parcialne skrbi družbe za hrano kot eno pomembnih razvojnih in stabilizacijskih sestavin povzroča nemajhne težave v celotnem razvoju gospodarstva predvsem v naši pokrajini. Dobro se je v zadnjih letih razvijala kovinsko predelovalna in elektropredelovalna industrija in OZD Gorenje-Elrad, Avtoradgona, Tehnostroj, Varstroj, Primat, Panonija in Blisk so pomembni in znani proizvajalci. Gradbeništvo in

industrija gradbenega materiala komaj zadnja leta z večjimi koraki prodirata izven regijskih meja, podobno grafična in kartonažna ter lesnopredelovalna dejavnost. Konfekcijska industrija je z DO Mura vihunski jugoslovanski proizvajalec, ki je prisoten na zahtevnem zapadnoevropskem tržišču že desetletje. Na področju kemije je nosilec razvoja INA-nafta Lendava, z izgradnjo rafinerije in z nadaljnjim razvojem bazične kemije obeta pomemben vzvod za spreminjanje gospodarske strukture Pomurja, ki je še vedno dokaj delovno ekstenzivna. Nastajajoča „Krka“ v Ljutomeru ter še nekateri drugi proizvodni programi bodo v prihodnjem petletnem obdobju obogatili sedanjo ekonomsko podobo Pomurja. Združeno delo Slovenije v zadnjih letih ob podpori ekonomskega sistema in ob veliki materialni prizadevnosti občin in krajevnih skupnosti vse bolj razporeja nove investicije v pomursko regijo. Pomembno nalogo v prihodnjem razvoju Pomurja je prevzela „Radenska“, ki povezuje gostinsko in turistično dejavnost v regiji, se uspešno uveljavlja v svetu kot proizvajalec slatine in na njej zasnovanih brezalkoholnih pijač. Posebej pomemben pa je delež Radenske v razvoju zdraviliškega in drugih zvrsti turizma.

Pomurske občine vsaka na svoj način, vendar zelo uspešno razvijajo enakomeren razvoj občinskih območij z gradnjo proizvodnih obratov v krajevnih centrih ter z izgrajevanjem gospodarske in družbene infrastrukture. Zdravstveno varstvo, vzgoja in izobraževanje so prednostne družbene dejavnosti v vseh štirih občinah. Za te namene delovni ljudje in občani ob samoprispevkih za potrebe v krajevnih skupnostih letno v občinah in regiji združujejo okrog 50 milijonov dinarjev. V tem dejstvu tiči razlog za relativno visoko razviti družbeni standard v Pomurju, kljub sicer znani gospodarski manjrazvitosti.

Naša pokrajina pa je znana v Sloveniji po velikem številu delavcev na začasnem delu v tujini in kot rezervat delavcev, ki iščejo zaposlitev. Površno je resnice skorajda takšna, vendar ne po vsebini. V zadnjem času se zdame v večjem številu vračajo, odvisno pač od dinamike odpiranja novih primernih in produktivnih delovnih mest. Odhod v tujino iz ekonomske nuje zdaj ni več omejevalen. Toda še vedno v Pomurju govorimo le o 28 odstotkih zaposlenega prebivalstva in o okrog 7 tisoč ljudeh v starosti od 15. do 35. leta, ki bi jih na primernih delovnih mestih z ustreznim predhodnim šolanjem in okvalificiranjem lahko zaposlili. Žal pa vse prepočasi zmaguje pri investitorjih novih proizvodnih zmogljivosti, pa naj bodo pomurski ali iz razvitih slovenskih okolij, spoznanje, da razumna vlaganja zahtevajo tudi vlaganje v delavca-samoupravljalca, ne le v zidove in stroje. Ob takem gledanju ni čudno, če časopisje kar pogosto ugotavlja, da tudi v Pomurju ni več delavcev.

Pomurje v zadnjih letih ogromno vlaga na področje vzgoje in izobraževanja prav zato, da bi mladi generaciji omogočili pridobitev za bodoče delo potrebnega znanja. Štipendijska in kadrovska politika v združenem delu in v družbenopolitičnih skupnostih vse ustrežnejše vplivata na uresničevanje tega cilja.

Kakšna je torej razvojna usmeritev Pomurja v prihodnje? Takšna, ki bo z velikim prizadevanjem vseh in tudi širše družbene skupnosti vodila k uresničitvi nakanjenih ciljev in razrešitvi problemov, ki jih poraja sedanost ali pa so prišli za nami še iz zgodovinsko pogojene preteklosti. S povezovanjem znotraj Pomurja na vseh ravneh, predvsem pa s skupnimi prizadevanji za razreševanje vprašanj, ki so Pomurju objektivno skupna, ter s spoznanjem, da je naš družbenoekonomski razvoj v naših

rokah, vendar odvisen od vpetosti naših hotenj v celotna slovenska in jugoslovanska, bomo zmogli do ciljev. Doslej smo hodili po tej poti in doseženi rezultati zgovorno pričajo, da moramo po njej nadaljevati.

Ta preblisk nad Pomurjem danes in jutri je seveda

preskromen, da bi zadovoljil možnostim za celovito predstavo, je bolj spodbuda za razgovore in spoznavanje tega predela prelepe slovenske dežele v dneh zborovanja ter hkrati vabilo za ponovno srečanje v pokrajini kruha, štorkelej, slatine, in dobre kapljice.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Jože Žontar

V uvodu bi želel pojasniti, da ni namen tega prispevka podati zgodovinski prikaz razvoja organizacije državne uprave na Slovenskem od srede 18. stoletja dalje. Do leta 1941 imamo oris tega razvoja v delu profesorja S. Vilfana *Pravna zgodovina Slovencev* (Ljubljana 1961),¹ ki vsebuje tudi podrobnejši seznam literature. Za čas po osvoboditvi imamo sorazmerno dosti del o družbenopolitični ureditvi (od slovenskih del M. Šnuderl, M. Strobl, G. Kušej, A. Žun, I. Kristan).² Potrebno je omeniti tudi to, da je slovensko arhivsko društvo že leta 1955 priredilo zelo uspešen tečaj iz upravne in ustavne zgodovine na Slovenskem.³ V svojem prispevku bi želel predvsem opozoriti na razvoj tistih struktur in funkcij državnih organov, katerih poznavanje je potrebno za delo na arhivskem gradivu, ki pri njih nastaja. Pri tem nimam v mislih le državnih organov, ki so imeli svoj sedež na slovenskem ozemlju, pač pa tudi tiste, katerih območje se je raztezalo na to ozemlje. Marsikje sem se moral omejiti le na glavne probleme, poleg tega pa tudi teritorialno in časovno. Tako nista zajeta struktura in sistem madžarskih državnih organov (njihovo poznavanje prihaja v poštev predvsem za obdobje do leta 1918), italijanskih državnih organov, pa tudi ne organov v letih okupacije in narodnoosvobodilnega boja 1941–1945, o čemer govorijo drugi prispevki.

Za našo obravnavo je najbolj pomembna razdelitev funkcij državnih organov na zakonodajno, izvršilno, upravno in sodno. S tem pa nikakor ni mišljena tovrstna delitev organov, kot jo pozna meščanska pravna teorija. Razlikovanje navedenih funkcij sloni v bistvu na različnem deležu državnih organov v procesu oblikovanja, izvrševanja in zagotavljanja obveznosti tistih družbenih zapovedi, ki jih označujemo kot splošne pravne norme. Te pa služijo kot podlaga za opravljanje upravnih poslov, to je za izdajanje konkretnih upravnih aktov, za izvrševanje upravnih ukrepov in upravnih dejanj kakor tudi za urejanje upravno-pravnih razmerij.⁴

Najprej si hočemo ogledati razvoj najvišjih državnih organov, ki sprejemajo zakone in druge pravne predpise. Tesna zveza države s sistemom družbene ureditve je terjala seveda s spremembami tega sistema tudi ustrezne spremembe najvišjih državnih organov. V času absolutistične države na prehodu iz fevdalizma v kapitalizem je bil nosilec zakonodajne oblasti vladar, ki je s tanko plastjo uradništva s sredstvi državnega prisiljevanja izvajal vodstvo države. V avstrijskih deželah je obstajal tak sistem do marčne revolucije leta 1848, nato pa spet v času obnovljenega absolutizma na podlagi investistrskega patenta z dne 31. 12. 1851, ko je vladar ukinil oktroirano ustavo. Absolutizem je trajal spet do obnovitve ustavnosti na podlagi oktobrske diplome z dne 20. oktobra 1860.

Čeprav smo imeli sredi 18. stoletja za avstrijsko-češke dežele že enoten centralni upravni organ, pa so predstavljale dežele osnovo za izdajo normativnih aktov. Različne posebnosti v posameznih deželah so zato prihajale do večjega ali manjšega izraza. Le počasi pa so začeli od vlade Jožefa II. dalje vse bolj uveljavljati načelo enotne zakonodaje.

Medtem ko je radikalna meščanska revolucija terjala uvedbo oblike vladavine z voljenim predstavniškim te-

lesom kot najvišjim organom oblasti, pa tudi z voljenim predstavnikom države (to je republiko kot obliko vladavine), je ostala v deželah, kjer meščanska revolucija ni imela take intenzivnosti, kot npr. v Avstriji, ohranjena monarhična oblika vladavine z dednim vladarjem. Oblast je bila v tem primeru na podlagi ustave razdeljena med vladarjem in predstavniškim telesom. Značilen za dežele z monarhično vladavino je zgornji dom (v Avstriji imenovan „gosposki dom“). Imel je nalogo, da v najvišjem zakonodajnem predstavniškem telesu uveljavlja enakopravno s spodnjim domom kot predstavnikom meščanskih plasti koristi višjih slojev družbe. Leta 1848 je na mesto deželnega sistema kot osnove za izdajanje državnih normativnih aktov stopil dosledno centralni sistem. Enotnost države in enotnost državne oblasti je bil eden izmed ciljev meščanske države in pri tem je ostalo tudi v prihodnje.

Podobno predstavniško ureditev je poznala tudi stara Jugoslavija, s tem da je obstajala po Vidovdanski ustavi z dne 28. 6. 1921 le enodomna skupščina, po oktroirani ustavi z dne 3. 9. 1931 pa je bil ustanovljen tudi snat.

Na povsem drugačnih osnovah je organizirana zakonodajna funkcija pri tipu socialistične države, če jo poimenujemo z gledišča nove družbene ureditve. V naši prvi ustavi po osvoboditvi piše, da uresničuje ljudstvo svojo oblast prek svobodno izvoljenih predstavniških organov državne oblasti, ljudskih odborov, ki segajo od krajevnih ljudskih odborov do skupščin ljudskih republik in ljudske skupščine FLRJ. Vse predstavniške organe ljudske oblasti so volili državljani na podlagi splošne, enake in neposredne volilne pravice s tajnim glasovanjem. Bistvena sprememba je bila torej ta, da so postali nosilci organov oblasti na vseh stopnjah, od ljudskih odborov do organov republik in pokrajin ter federacije, izvoljeni predstavniški organi. Z ustavo FLRJ z dne 31. 1. 1946 je bil torej uveden klasični predstavniški sistem, ki je z manjšimi spremembami trajal vse do leta 1974. Po tem letu pa zamenjujejo predstavniško institucijo oblike, ki izhajajo iz samoupravljanja v temeljnih enotah družbenega dela in življenja.

Za poznavanje normativnih dejavnosti je treba vedeti tudi, v kakšni meri izdajajo normativne akte izvršilni in upravni organi. V času absolutizma je bil reden pojav, da so izdajali ti organi predpise, in to tudi predpise na višji stopnji. Meščanske ustave take možnosti niso dopuščale, marveč so predvidevale s strani teh organov le predpise na nižji stopnji. V ustavnem obdobju 1946 do 1953 (do Ustavnega zakona iz leta 1953) so na podlagi širokih zakonskih poblastil tudi izvršilni in upravni organi s številnimi uredbami urejali tisto materijo, ki se je praviloma urejevala na podlagi zakona.

V obdobju od leta 1848 poznamo v Avstriji zapleten sistem izvršilnih organov. V prvi vrsti je treba omeniti državni in konferenčni svet, ki je bil ustanovljen pod knezom Kaunitzem leta 1760. Po nastopu ustavne dobe je kot odsev meščanske ustavne ureditve v Avstriji nastopila preprostejša organizacija najvišje izvršilne oblasti. Po tem sistemu so sestavljali resorni ministri ministrski svet pod ministrskim predsednikom. Enak sistem sta poznali tudi ustavi iz stare Jugoslavije, Vidovdanska iz leta 1921 in oktroirana iz leta 1931.

Bistveno drugačen pa je bil razvoj izvršilno-upravnih organov v času nove družbene ureditve po letu 1945. Ustava iz leta 1946 je razlikovala prezidije, vlado FLRJ, vlade republik in izvršne odbore ljudskih odborov. Na podlagi Ustavnega zakona iz leta 1953 so bili ukinjeni prezidiji, vlade in ministrstva. Namesto njih je bila uvedena institucija izvršnega sveta kot neposrednega izvršil-

nega organa skuščine, da bi se izvršilna oblast lahko trdneje in bolj dosledno navezovala na zakonodajne skupščine in da bi se ločila političnoizvršilna funkcija oblasti in funkcija državne uprave. Političnoizvršilni organi v federaciji so postali predsednik republike in zvezni izvršni svet ter njegovi odbori in komisije, v republikah pa izvršni sveti republik ter njihovi odbori in komisije ter kot političnoizvršilni in upravni organi republiški sveti. V okrajih in občinah so bili kot izvršilno-politični organi uvedeni sveti.

Vsakokratna državna organizacija pozna večjo ali manjšo množino upravnih organov. Da pa more množstvo upravnih organov skladno delovati, je treba vsakemu določiti njegovo delovno področje. Le-to mora biti odredeno po vsebini zadev, ki jih organ opravlja (stvarna pristojnost), pa tudi po teritorialnem obsegu, se pravi po ozemlju, na katerem je organ upravičen te zadeve opravljati (krajevna pristojnost).

Oglejmo si najprej razvoj organov centralnih upravnih organov, katerih krajevna pristojnost se je raztezala na vse ozemlje države. Na mesto češke in avstrijske dvorne pisarne je stopil maja 1749 direktorij, ki so mu dodelili tudi finančne, trgovske in obrtne zadeve. Leta 1762 so finančne zadeve spet ločili od politične uprave in jih dodelili dvorni komori, direktorij pa preimenovali v združeno češko-avstrijsko dvorno pisarno. Na podlagi patenta z dne 26. 8. 1802 so ustvarili združeno dvorno pisarno, in sicer na podlagi združitve avstrijske, češke in galicijske dvorne pisarne, ter jo istočasno trajno ločili od dvorne komore in vrhovnega justičnega oblastva. Za posamezne panoge uprave so obstajali posebni dvorni organi, ki pa so se pogosto spreminjali.

V pomarčni dobi je nastopila kot odsev meščanske družbene ureditve v Avstriji organizacija najvišjih upravnih organov v obliki resornih ministrstev. Tudi Vidovdanska ustava z dne 28. 6. 1921 in oktobrirana ustava z dne 3. 9. 1931 sta prevzeli inštitucijo ministrstev. V ustavi je bilo določeno, da izvršuje kralj upravno oblast po ministrih.

Državna organizacija, določena z ustavo leta 1946, je poznala kot upravne organe ministrstva federacije (splošno-zvezna in zvezno-republiška) ter komisije, komiteje, glavne direkcije in glavne uprave. Osnovna karakteristika zveznih (enako tudi republiških) organov uprave v tej razvojni fazi je bila ta, da se je stalno povečevalo njihovo število, zlasti še na področju gospodarskih resorjev. Ob sprejemu Osnovnega zakona o upravljanju gospodarskih podjetij leta 1950 je sledila reorganizacija organov državne uprave. Na podlagi te reorganizacije je število splošnih-zveznih ministrstev ostalo isto, medtem ko se je število zvezno-republiških ministrstev in drugih upravnih organov zmanjšalo. Osnovna značilnost te reorganizacije pa je bila v tem, da so osnovali svete kot zvezne organe uprave. Svete so osnovali za splošno koordinacijo posameznih gospodarskih panog in za vodstvo posameznih panog gospodarstva in družbenih dejavnosti. V naslednjem letu, 1951, je sledila nova reorganizacija organov državne uprave. Ta reorganizacija je obsegala predvsem ukinitve večjega števila gospodarskih ministrstev, ki so še ostala v letu 1950, namesto ukinjenih ministrstev pa so osnovali glavne direkcije za vodstvo gospodarstva. Na ta način so tendence, po katerih so se ravnali leta 1950, prišle pri reorganizaciji v naslednjem letu še v večji meri do izraza. Istočasno so bili ukinjeni komiteji kot organizacijska oblika organov uprave, ker je bil njihov obstoj nezdravljiva z delavskim samoupravljanjem.

Na podlagi Ustavnega zakona iz leta 1953 so upravne organe federacije sestavljali državni sekretariati, sekretariati zveznega izvršnega sveta ter uprave, inšpektorati, direkcije in drugi.

Poseben problem so predstavljali državni upravni organi na srednji stopnji. V avstrijskih deželah so nastali taki organi kot rezultat reform absolutistične države v letih 1747–1749. Območja dežel so bila sprejeta tudi kot ozemeljska osnova za državno upravo.

Stalno pa so se uveljavljale tendence po upravnem združevanju dežel. Tako sta se za deželno upravo razvila dva osnovna tipa organizacije: Po prvem je obstajal za vsako deželo poseben državni organ, po drugem pa je obstajal državni organ za več upravno združenih dežel. V kombinaciji pa se je pojavljal še tretji tip, pri katerem smo imeli državni organ za več upravno združenih dežel s tem, da smo imeli v deželah, kjer ni bilo sedeža državnega organa, neke vrste izpostavo tega organa. Prvi tip organov za vsako deželo (sprva so se imenovali reprezentance in komore) je prevladoval v času do leta 1782/83. Z letom 1782/83 pa so v vseh deželah uveljavili drugi tip organov za upravno združene dežele (zanje so uporabili naziv gubernij) in ta je ostal z izjemo obdobja 1791 do 1803 v veljavi vse do leta 1848. Tretji kompromisni tip srečamo sprva le kot izjemen primer (za Trst in Reko do leta 1752 ter za Goriško – Gradiško do leta 1754). Nato ga imamo v letih 1763 do 1765 v vseh deželah, pa spet v letih 1791 do 1803, vedno v letih kriznih situacij, ko so iskali izhod iz njih tudi na podlagi povrnitve k prejšnjim ureditvam. Za izpostave meddeželnih državnih organov se je uveljavil naziv deželno glavarstvo.

Leta 1848 so postavili načelo, naj ima vsaka dežela lasten državni upravni organ (imenovan namestništvo). Na podlagi vladarjevega sklepa z dne 14. 9. 1852 so za državne organe v deželah uveljavili dva naziva: v večjih so obdržali naziv namestništvo, v manjših kot za Koroško v Celovcu in za Kranjsko v Ljubljani pa so jih imenovali deželne vlade. Kakor so v predmarčnem obdobju v kriznih situacijah popuščali pri združevanju dežel, tako so se proti koncu leta 1859 začasno povrnili k tretjemu tipu s tem, da so majhne dežele upravno priključili večjim (na podlagi ministrske odredbe z dne 17. 6. 1860 Kranjsko Trstu, Koroško pa Gradcu), v deželah, kjer so bili navedeni organi odpravljeni, pa so ustanovili izpostavo z imenom deželno glavarstvo (enako kot v predmarčnem obdobju). Taka podreditev pa je obstajala le kratak čas in so že leta 1861 v navedenih deželah deželne vlade spet obnovili, pri čemer je ostalo do leta 1918.

Že v času pred letom 1918 je postalo aktualno vprašanje območij državnih organov na srednji stopnji, ki bi se pokrilo s slovenskim nacionalnim ozemljem. Po prvi svetovni vojni je bilo mogoče to uresničiti v prehodnem obdobju do sprejema prve ustave leta 1921 seveda le za ozemlje, ki je prišlo v sestav Kraljevine SHS. Za ustrezne državne organe so bili v uporabi naslednji nazivi: narodna vlada, deželna vlada in pokrajinska uprava. Sčasoma pa je bilo v tem prehodnem obdobju vedno manj enotnosti, tako da so bile nekatere organizacijske enote neposredno podrejene centralni vladi v Beogradu.

V smislu centralistične ureditve države je bil na podlagi Vidovdanske ustave iz leta 1921 jugoslovanski del Slovenije razdeljen na dve oblasti (Ljubljansko in mariborsko), ki sta jima bila na čelu velika župana (poslovati sta pričela s pričetkom leta 1924). Z zakonom o razdelitvi države na upravna območja z dne 3. 10. 1929 in z zakonom o banski upravi z dne 7. 11. 1929 so bila ukinjena oblastva

in so jih nasledila večja območja – banovine na čelu z banskimi upravami. Ozemlje mariborske in ljubljanske oblasti je bilo tedaj združeno v dravsko banovino.

Podlago za organizacijo državnih organov na srednji stopnji po osvoboditvi leta 1945 je dala federativna ureditev države. V prvem obdobju po letu 1945 pa tudi v obdobju po sprejemu Ustavnega zakona leta 1953 so bili republiški upravni organi v veliki meri zvesta kopija zveznih organov. Tudi tu je prišlo do povsem enakega razvoja, kot smo to že omenili pri zveznih organih v tem času.

Na nižjih stopnjah so v času prosvetljenega absolutizma nastali državni organi za območja okrožij, in sicer v letih 1748 do 1752. Ti organi, imenovani okrožni uradi ali kresije, so večino navedenega obdobja nosili glavno težo nižje uprave. Ob odpravi patrimonialnih odnosov leta 1848 so bili dosledno postavljeni državni uradi na stopnji okraja in nanje so prenesli ne le pristojnosti bivših okrajnih gospod, marveč tudi velik del pristojnosti okrožij. S tem so okrožni uradi vse bolj izgubljali na pomenu, tako da je ostala leta 1849 na slovenskem ozemlju razdeljena na okrožja le še Štajerska in leta 1852 (na podlagi vladarjevega sklepa z dne 14. 9. 1852) poleg Štajerske tudi Primorje. Na podlagi ministrske uredbe z dne 17. 6. 1860 pa so odpravili okrožne urade tudi v teh deželah.

Zanimivo je, da je tudi Vidovdanska ustava iz leta 1921 predvidevala okrožja, vendar do ustanovitve takih državnih organov ni prišlo.

Na stopnji okrajev ni bila praviloma do leta 1849 uprava v rokah organov, ki bi jih postavljala in plačevala država, marveč je bila poverjena organom določenih zemljiških gospodstev in mest (tako imenovanim okrajnim gospodkam), ki so morala nastavljeni uradnike in nositi stroške, zvezane s poslovanjem okraja. Izjemo so predstavljala ozemlja, ki so bila v letih 1809 do 1813 pod francosko upravo in so na njih deloma takoj po priključitvi k Avstriji postavili deželno knežje okrajne gospodke (v Primorju), drugod pa so pričeli s postavljanjem deželno knežjih okrajnih gospod po letu 1835. Okrajni organi so nosili od leta 1849 naslov okrajno glavarstvo, v stari Jugoslaviji pa so ta naziv spremenili v sréska načelstva (1922).

Meščanska družbena ureditev ni poznala državnih organov na stopnji, nižji od okraja, zato pa je prenašala določene zadeve na lokalne samoupravne organe – občine.

V skladu s potrebami države je bila v obdobju po osvoboditvi ustvarjena zelo razvejana večstopenjska lokalna uprava: okrožja, okraji in kraji, pri čemer se je ta struktura pogosto spreminjala. Tako imamo leta 1946 okrožja, mesta v rangu okrožij, okraje, mesta v rangu okrajev in kraje. V letih 1947 in 1948 je ostala samo delitev na okraje, mesta in kraje, v letu 1949 pa imamo poleg oblasti mesta zunaj sestava okrajev, mesta v sestavi okrajev in kraje. V naslednjih dveh letih (1950 in 1951) je ostala politično-teritorialna razdelitev v glavnem enaka kot leta 1949 z izjemo oblasti, ki so bile odpravljene. Toda leta 1952 se je razdelitev bistveno spremenila. Imeli smo okraje, mesta, mestne občine in občine. Ustvarjena je bila nova upravnoteritorialna enota občina, sprva še v manjšem obsegu, od leta 1955 dalje pa v povečanem. Odpravljene so bili kraji kot upravno-teritorialne enote. Postopoma je prenehala tudi potreba po okrajih, ki so bili v Sloveniji odpravljene leta 1965.

Ob naslednjem vprašanju se že pričenjamo dotikati pristojnosti državnih organov. Meščanska država je po-

znala dvotirnost pri izvajanju oblastnih funkcij: državno in samoupravno, s čimer je v formalnem oziru omejevala pristojnost državnih organov. O samoupravnosti ozemeljskih skupnosti govorimo tedaj, kadar imajo take skupnosti organe, ki niso postavljeni od državnih organov, marveč so voljeni od prebivalstva ozemeljske skupnosti, kjer izvršujejo javno oblast in temu prebivalstvu za njeno izvrševanje odgovarjajo. Imeti morajo lastno, s predpisi državnih organov zagotovljeno stvarno pristojnost, v mejah katere so neodvisni, in lastna finančna sredstva za opravljanje zadev iz svoje pristojnosti. Ustavne reforme v letih 1860 in 1861 (februarska ustava) so prenesle izvajanje določenih pristojnosti na samoupravne (avtonomne) deželne organe. Samoupravne organe na stopnji oblasti (oblastne odbore) je poznala tudi Vidovdanska ustava (z delom so pričeli šele leta 1926), a so bili leta 1929 že odpravljene. Do pomembnejše dvotirnosti na stopnji okrajev pa ni prišlo. (Na Štajerskem so delovali okrajni zastopi, na Kranjskem okrajne blagajne – oboji do 1929, povsod pa šolski sveti – do 1927 – in cestni odbori).

Drug značilen samoupravni organ v tej družbeni ureditvi pa je bila občina. Sicer imamo zametke upravne občine že v drugi polovici 18. stoletja. Svobodno občino v smislu meščanske družbene ureditve, ki naj bo osnova ustave, pa je ustvarila šele marčna revolucija leta 1848. Provizorični občinski zakon je bil sprejet 17. 3. 1849. Po njem je sestavljalo občinsko upravo izvoljeno zastopstvo na čelu z županom. Občini so priznali tudi samostojno upravljanje z njenim premoženjem, razen tega pa so ji dodelili tudi določene državne zadeve v obliki poveritve. V času obnovljenega absolutizma je prišlo sicer do omejitve pristojnosti občin, pa tudi njihovo poslovanje so natančneje nadzirali, sicer pa je sistem občinske uprave ostal vse do leta 1941 v bistvu nespremenjen.

Kar zadeva opredeljevanje pristojnosti državnih organov, je glavna težava v tem, kako obseči upravno materijo, zlasti še, ker je v stalnem razvoju in ker jo označuje velika dinamičnost. Dejavnost državne uprave obsega predvsem izvajanje predpisov in splošnih aktov (v določeni meri sodeluje pri njihovem kreiranju) ter izvajanje smernic in stališč predstavniških organov, urejanje določenih razmerij, naloge v zvezi z zagotavljanjem javnega reda in miru, javne varnosti, zakonitosti (inšpekcije, organi za prekrške), zadeve v zvezi z ljudsko obrambo, v zvezi z mednarodnimi političnimi odnosi, v zvezi s sistemom mednarodne trgovine in carine, odločanje v posameznih upravnih zadevah, o pravicah in obvezah posameznikov ali javnih oseb, naloge v zvezi s financiranjem potreb države, v zvezi z organizacijo državnih organov samih, pripravljanje analitičnih, planskih in drugih gradiv, zbiranje in obdelava podatkov, potrebnih za državne organe, opravljanje drugih javnih pooblastil (npr. vodenje evidenc) itd. Vendar bi bila taka predstava o državi, ki bi videla v njej samo organizacijo javne oblasti, pomanjkljiva. Država namreč ves čas svojega obstoja prevzema še druge dejavnosti, potrebne za to, da družbena skupnost laže in uspešneje opravlja svoje naloge. Tako država npr. skrbi za določena prometna sredstva in jih upravlja, prevzema določene gospodarske dejavnosti, organizira in vodi šolstvo, kulturo, javno zdravstveno službo, socialno skrbstvo itd. V določenih zgodovinskih obdobjih je nastopala država tudi kot operativna voditeljica gospodarskih dejavnosti. Tako prioriteto vlogo je dobila država z ukinitvijo privatne lastnine produkcijskih sredstev (najprej z razlastitvijo premoženja vojnih dobičkarjev in kapitalistov, ki so sodelovali z okupatorjem, potem pa z dvema

zakonoma o nacionalizaciji – leta 1946 in 1949). Temeljni zakon o upravljanju državnih gospodarskih podjetij in višjih gospodarskih združenj po delovnih kolektivih iz leta 1950 je nato ustvaril osnovo, da je bilo operativno vodstvo gospodarstva, spet prenešeno od države, toda na nove samoupravne organe. Z ustanavljanjem samoupravnih interesnih skupnosti, ki se je začelo že leta 1962, posebno pa na podlagi ustave iz leta 1963, pa je bila ustvarjena podlaga za prenos upravljanja od države na področju družbenih dejavnosti.

Nadalje nas zanima razdelitev pristojnosti glede na stopnje državnih organov. Poglavitno pri tem je poznavanje instančnih poti pri upravnih postopkih, pristojnost organov za izdajanje splošnih aktov (ki se včasih tudi razlikuje od dejanskega izvajanja), pristojnost glede operativnega vodstva ustanov in podjetij, pristojnost pri izvrševanju nadzora, opravljanja določenih služb itd. Značilen je splošen razvoj v tej smeri. V prvi polovici 19. stoletja so prenašali pristojnosti iz centralnih organov na deželne (tako leta 1800, 1807, 1820, 1821, 1822, 1824, 1829, 1832), v drugi polovici 19. stoletja pa so okrajji prevzeli pristojnosti okrožij. V času stare Jugoslavije ni prišlo do bistvenih sprememb, kar zadeva razdelitev pristojnosti med posameznimi stopnjami državnih organov. Za prvo obdobje po osvoboditvi je značilno, da je prišlo do velike centralizacije normativnih funkcij. Nadalje so imeli v skladu z ustavnimi načeli in zakonom višji ljudski odbori splošno vodstvo nad nižjimi. Višji ljudski odbori oziroma višji organi oblasti so sprejemali splošne predpise glede dejavnosti nižjih ljudskih odborov, dajali so navodila in smernice za opravljanje posameznih nalog ter nadzorovali delo nižjih ljudskih odborov. Toda že po letu 1950 sp pričele pristojnosti v vedno večji meri spet prehajati na nižje organe.

Za zaključek naj omenimo še sodno funkcijo države. Načelo ločitve sodstva od uprave je postavila že absolutistična država. Ločitev na centralni stopnji z ustanovitvijo direktorija v javnih in kameralnih zadevah in vrhovnega justičnega oblastva v letu 1749 je postalo tudi pravilo za ostale stopnje. Od tega načela so odstopili sprva le pri vmesnih instancah za Trst, Goriško in Gradiško. Leta 1759 (najprej v Dolnji Avstriji) je prišlo do povezave uprave in sodstva spet pri vseh manjših deželah (trajala je do leta 1782/83) in ponovno v letih 1791 do 1803 prav tam, vedno pa kot posledica državnih kriz in želje po zmanjšanju državnega aparata. Po letu 1803 je v celoti obveljalo načelo ločitve uprave od sodstva in je bilo ob pričetku podržavljanja okrajne uprave na Kranjskem, Goriškem in beljaškem okrožju (leta 1835) tudi za to stopnjo uprave postavljeno načelo, da ne more ista oseba izvajati uprave in sodstva. V letu marčne revolucije je bilo ponovno proglašeno načelo stroge ločitve sodstva od uprave in to na stopnji okrajev tudi povsod izvedeno. Od načela

so odstopili le na podlagi ustavnih sprememb v letu 1851, po ponovni uvedbi absolutizma, ko so opustili ločitev uprave in sodstva na stopnji okrajev vse do novih ustavnih sprememb leta 1867. Samo sodstvo pa je posebno vprašanje, ki presega naslov tega prispevka.

Če se povmemo k izhodiščni ugotovitvi, to je k namenu tega prikaza, potem moremo za zaključek ugotoviti nalogo, da bo potrebno v zvezi z delom v arhivih v večji meri kot doslej preučevati razvoj pristojnosti organov, nadalje pa tudi pripravljati analize arhivskega gradiva organov z vidika njihovih funkcij ter medsebojnega komuniciranja. Od tega si je moč obetati boljše rezultate ne le pri odbiranju arhivskega gradiva, marveč v nič manjši meri tudi pri izdelavi pripomočkov za uporabo.

Viri in literatura:

- 1 Glej tudi nemško izdajo: *Rechtsgeschichte der Slowenen bis zum Jahre 1941*, Graz 1966. Za čas stare Jugoslavije je kot novejšo delo upoštevati še razpravo C. Ribičič, *Izvršilna oblast v stari Jugoslaviji*, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Zbornik znanstvenih razprav XXXVIII/1, Ljubljana 1978, str. 241–268.
- 2 A. Žun, *Temelji družbene in državne ureditve FLRJ*, Ljubljana 1960, 188 str.; G. Kušej, *Politični sistem Jugoslavije. Idejne in organizacijske osnove političnega sistema SFRJ*, Ljubljana 1963, 131 str.; M. Strobl, *Družbenoekonomski sistem Jugoslavije. Temelji družbenega, ekonomskega in političnega sistema SFRJ*, Ljubljana 1963, 75 str.; *Politični sistem Jugoslavije*, knjiga I: M. Snuderl, *Družbenopolitična in ekonomska ureditev*, Ljubljana 1965, 350 str. ter knjiga II: M. Strobl, *Organizacija in delovanje družbenopolitičnih skupnosti*, Ljubljana 1966, 215 str.; A. Žun, *Družbena ureditev SFRJ*, I, Ljubljana 1965, 131 str. ter II, Ljubljana 1966, 155 str.; M. Strobl, *Družbenoekonomska ureditev Jugoslavije*, Ljubljana 1966, 60 str.; J. Đordjević, N. Fašić, B. Špađijer, *Društveno politički sistem SFRJ*, Beograd 1975, 477 str.; A. Jovanović, *Društvenopolitičko uredjenje i ustavni sistem Jugoslavije*, Beograd 1976, 314 str. Od Zbornikov primerjati zlasti *Trideset let socialistične Jugoslavije*, Beograd 1975.
- 3 S. Vilfan, *Kurs Društva arhivskih radnika Slovenije o istoriji uprave u Sloveniji; godišnja skupština i plenarni sastanak članova*, *Arhivist* 1956, 1, str. 108–110.
- 4 Splošna vprašanja pri G. Kušej, *Uvod v pravoznanstvo*, Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 1976.⁵

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

UPRAVNI POSTOPEK

Jelka Melik

Upravno pravo je tisti del prava, ki se nanaša na upravo.¹ Pravo sestavljajo pravne norme, ki urejajo različna področja družbenega življenja in delovanja ter se glede na to, kaj urejajo, povezujejo v različne skupine. Upravno pravo tvori skupina pravnih norm, ki usmerjajo upravno delovanje. Pravne norme so dvojne narave. Abstraktne norme načelno uravnavajo določeno družbeno področje. Konkretno norme uveljavljajo abstraktne norme v konkretnem družbenem dogajanju s tem, da jih uporabljajo na določen, posamičen primer. Prve torej pravo ustvarjajo, druge ga uporabljajo. Pravne akte, katerih vsebina so abstraktne norme, imenujemo abstraktne akte; one, ki vsebujejo konkretne norme, pa konkretne pravne akte. Primer za prvo vrsto aktov v sodnih pravnih redih sta zakon in uredba, primer za drugo vrsto aktov je sodba sodišča in v upravi odločba upravnega organa.

Na upravnem področju imamo vrsto zakonov in drugih na zakonu temelječih predpisov, ki jih lahko razdelimo v tri skupine. V prvo spadajo predpisi, ki določajo dejavnost posameznih upravnih organov. V drugo uvrščamo predpise, ki urejajo razmerja med posamezniki (fizičnimi ali pravnimi osebami in drugimi organizacijami) in skupnostjo. Tretjo skupino pa tvorijo predpisi o pravicah, dolžnostih in pravnih koristih posameznikov iz pravnih razmerij na posameznih upravnih področjih. Vse te predpise imenujemo materialne predpise. Na podlagi le-teh upravni organi odločajo o konkretni pravici, obveznosti oziroma pravni koristi posameznikov. Pot od splošnega do konkretnega upravnega akta, upravne odločbe in s tem do ustanovitve, spremembe ali ukinitve določene pravice, obveznosti oziroma pravne koristi v določeni upravni stvari ali zadevi na določenem upravnem področju, je **upravni postopek**. Postopek sestavljajo torej določena dejanja upravnega organa, ki vodijo od abstraktne splošne norme do konkretne. Predpise, ki ta postopek urejajo, določajo oblike, načine, zaporedje dejanj, pristojnost za

njihovo opravljanje, vrste, vsebino in obliko konkretnih aktov, ki nastanejo v postopku, imenujemo procesualne ali formalne predpise v primeri z materialnimi predpisi. Upravni postopek je lahko splošen ali poseben. Predpisi o splošnem upravnem postopku veljajo za večino upravnih organov, pravila posebnih postopkov pa le za določene vrste teh organov in posamezna upravna področja.

Upravno pravo, materialno in formalno, je dokaj mlada pravna panoga. V zvezi z razvojem upravnega prava je potrebno omeniti predvsem dva tipa države: policijsko absolutistično in meščansko pravno državo. Izraz policijska država uporabljamo v pravu za absolutistično državo 17. in 18. stoletja, ki je v nasprotju s srednjeveško državo razvila bogato dejavnost notranje uprave ali policije v tedanjem jezikovnem pomenu. Vladar je imel neomejeno državno oblast, ki jo je izvajal prek birokratskega aparata; ta pa je bil le njegov pomožni organ, njegova podaljšana roka.

Za poslovanje tega aparata so bila potrebna pravila. Najprej so bila to le oblastno intema navodila. Nikakor niso imela značilnosti objektivnega prava, na podlagi katerih bi imel posameznik kake javne pravice in bi se nanje lahko skliceval. Šele v kasnejšem razvoju policijsko-absolutistične države so nastale pri policijski oblasti redne instance in posamezniki so se lahko pritožili od nižje na višjo instanco. Na eni strani je bila torej policija, uprava, ki je bila s pravom zelo malo povezana, zato je predstavljala pravzaprav nekakšno svobodno dejavnost; na drugi strani pa je bilo sodstvo kot stroga pravna kategorija. Obstajala so od oblasti neodvisna sodišča, ki so opravljala kazensko in civilno sodstvo. Predpisi, ki so jih uporabljala sodišča, so bili zakoni, toda samo tisti, ki so bili objavljeni.

Pravna država je pravni pojem, ki pomeni državo, kjer sta sodstvo in uprava pravno urejevana. V zgodovini se je ideja pravne države pojavila po buržoasnih revolucijah, v zahodnoevropskih kontinentalnih državah skoraj istočasno z nastankom ustavne države v 19. stoletju. Ustavna in pravna država sta teoretično dva različna pojma. Ustavna država je država, za katero sta značilni predvsem omejitve vladarjeve moči zlasti v zakonodaji s parla-

mentom in postavitev zakona za edini pravni vir. Za uresničitev pravne države je bilo potrebno vpeljati pravni red tudi v upravo.

V ustavni državi je ravno v upravi nastalo veliko zakonov, s čimer so se uresnili in utrdili tudi elementi pravne države. Uprava je postala, kot že prej sodstvo, pravna kategorija. Na upravnem področju se je začela priznavati pravna osebnost posameznika. Nastali so obojestranski pravni odnosi, ne le enostranske pravice vladarja na eni in zahteve posameznikov na drugi strani. Uprava se je povezala s pravno normo. Tej povezanosti je sledila še druga: upoštevanje lastnih odločb, ki uporabljajo generalne pravne norme za konkretno dejanje. Ločevanje med abstraktnimi normami in konkretnimi akti je ena najznačilnejših lastnosti pravne države. Vsak konkretni akt se je moral opirati na abstraktno pravno normo, vsaka uredba na zakon ali uredbno višje vrste, zato je bilo potrebno, da se je uredil tudi upravni postopek.

Do prve kodifikacije splošnega upravnega postopka je kljub zgoraj navedenim dejstvom prišlo šele po prvi svetovni vojni in še to le v nekaterih evropskih državah, med njimi tudi v Jugoslaviji. Pred zakonsko ureditvijo upravnega postopka se je uporabljalo običajno pravo. Določena načela upravnega postopka so se desetletja s posnemanjem prenašala od višjih organov na nižje in od starejših uradnikov na mlajše. To dolgotrajno upoštevanje določenih načel, ki predstavlja objektivni element običajnega prava, je ustvarilo še drugi, subjektivni element, to je prepričanje o obstoju nekih pravnih pravil in o obveznosti le-teh.

Materialno pravo se je razvijalo, zato običajno pravo ni več zadoščalo. Na nekaterih področjih upravne dejavnosti so zato izdali poleg materialnih predpisov tudi formalne predpise o postopku. Praznine, ki so ostajale na drugih področjih, je upravna praksa izpolnjevala bodisi tako, da je uporabljala procesne predpise enega upravnega področja še za druge upravne zadeve, bodisi tako, da je iskala pomoči v sodnem postopku. Posledica je bila velika neenotnost in neskladnost. Na eni strani so se formalni predpisi razlikovali po raznih zakonih in uredbah tudi tam, kjer narava pravnega instituta tega nikakor ni zahtevala, na drugi strani pa ni bilo skladnosti s predpisi sodnega postopka tam, kjer je bilo razlikovanje odveč. V stari Jugoslaviji se je upravni postopek razlikoval še po posameznih pravnih področjih, iz katerih je država nastala. Obširnejše predpise o upravnem postopku je vseboval le Postopnik za občna upravna oblastva, ki ga je imela od leta 1923 Slovenija. Postopnik je bil izdan v obliki okrožnice. Vseboval je službena navodila o načelih upravnega postopka, ki so obvezovala le občna upravna oblastva nižje in srednje stopnje v Sloveniji. Niso pa ga uporabljala niti ministrstva niti občine. Njegova glavna pomanjkljivost je bila, da ni dajal nikakršnih pravic strankam.

Pravni teoretiki so dolgo dvomili, da bi bilo mogoče izdelati, podobno kot za civilni in kazenski sodni postopek, splošni upravni postopnik, ki bi veljal povsod, kjer zaradi specialnosti upravnega področja ni potreben poseben postopek. Avstrija je leta 1925 uzakonila več krajših, a temeljitih zakonov o upravnem postopku in v nekaj letih sta to storili še Poljska in Češkoslovaška. Jugoslavija je izdala „Zakon o občem upravnem postopku“ 9. novembra 1930.² Zakon je bil izdelan deloma po vzoru upravnih postopnikov omenjenih držav, deloma po lastnem civilno-pravnem redu. Veljati je začel 26. februarja l. 1931. Uporabljal se je, kot je določal njegov 1. člen, za postopanje „1. vseh oblastev iz organiziranega sestava občne uprave“, (...), „njih nadzornih ministrstev in ustanov, 2. banovin

in občin, če poslujejo te kot nosilci oblasti tako po pristojnosti iz lastnega kakor tudi prenesenega področja.“ Občna uprava je obsegala po zakonu o notranji upravi, na katerega se je upravni postopnik izrečno skliceval, vso dejavnost države, ki ni bila izrečno izvzeta. Pač pa dejavnost, ki je bila z zakonom dodeljena sodiščem, finančnim in vojaškim oblastem, in dejavnost, pri kateri država ni nastopala kot nosilec javne oblasti, temveč kot civilnopravna oseba.

Oblastev, ki so opravljala posle občne uprave, je bilo več; na nižji stopnji: sreska načelstva (okrajna glavarstva), različna druga upravna oblastva, ki so opravljala posle sreskega načelstva le v omejenem obsegu in na ozemlju, ki je bilo glede teh poslov izrečno izvzeto iz ozemlja sreskega načelstva (sreske izpostave, mestna poglavarstva, različna specialna državna policijska oblastva, različna agrarno-pravna oblastva l. stopnje); na srednji stopnji: banske uprave, uprava mesta Beograda z omejenim delokrogom, ki je opravljala nekatere posle banskih uprav in nekatere posle sreskih načelstev, nekatera rudarska glavarstva, okrožni inšpektorati, namenjeni internemu poslovanju; na najvišji stopnji: ministrstva, ki niso več koncentrirala poslov različnih upravnih področij, ampak so jim bili posli razdeljeni po upravnih področjih. Zakon zato ne govori več o občni upravi, temveč o nadzornih oblastvih nad oblastvi organiziranega sestava občne uprave. Razen ministrstev je bilo v tej skupini organov še nekaj drugih centralnih ustanov, na primer izseljeniški komisariat v Zagrebu ali osrednja uprava za mere in dragocene kovine v Beogradu.

Upravni postopnik je imel in ima še danes nalogo zagotavljati formalno zakonitost uprave oziroma upravnega akta. Ta je zakonit, če je materialno in formalno zakonit, kar je tedaj, ko je v skladu s splošnim materialnim predpisom. Za formalno zakonitost je potrebno troje: prvič – izdati ga mora pristojen organ, drugič – nastati mora kot posledica zakonitega postopka, v katerem je bilo pravilno ugotovljeno dejansko stanje, tretjič – akt mora imeti zakonito obliko. Zakon o občem upravnem postopku je vseboval določbe za vse te tri predpostavke in je zajemal upravni postopek v širšem smislu. Predpisoval je torej kako se ugotavljajo dejstva o začetku postopka, ugotavljanju dejstev, izvajanju dokazov, predpise o organu, ki vodi postopek, o stranki in odnosu med organom in stranko, o odločbi, s katero se postopek konča, o rednih in izrednih pravnih sredstvih zoper odločbo in na koncu še o izvršbi odločbe. Zakon o občem upravnem postopku stare Jugoslavije je izgubil pravno moč z odlokom Predsedstva AVNOJ z dne 3. februarja l. 1945.³ in z zakonom o razveljavitvi pravnih predpisov, izdanih pred 6. aprilom l. 1941 in med sovražno okupacijo, z dne 5. aprila 1946.⁴ Nastala je pravna praznina. Nov zakon o splošnem upravnem postopku smo dobili šele 11 let po osvoboditvi, kljub temu da mu je že prva ustava priloževala velik pomen in ga je predvidela kot zvezni zakon. Upravni organi (predvsem republiški in zvezni) so zato še naprej uporabljali pravna pravila starega postopnika, kolikor niso bila v nasprotju z ustavo nove države, z ustavami ljudskih republik, z zakoni in drugimi veljavnimi predpisi, ki so jih izdali pristojni organi. To uporabo jim je dovoljeval 4. člen omenjenega zakona o razveljavitvi pravnih predpisov. Vendar so stara pravila lahko samo uporabljali, niso pa mogli nanje neposredno opreti svojih odločb. Določbe o upravnem postopku so sicer vsebovali tudi nekateri materialni predpisi, vendar je bilo le-teh zelo malo in še ti so pretežno urejali posamezna vprašanja posebnega upravnega postopka. Ne-

koliko ugodnejši je bil položaj za organe ljudskih odborov, ker so bila zanje uzakonjena nekatera temeljna načela upravnega postopka, ki so reševala sicer le nekatera vprašanja, a so vseeno dajala nekakšne smernice za delo v upravnem postopku. Ta načela so prinesli splošni zakon o ljudskih odborih leta 1946, 1949 in 1952.⁵

Končno je prišlo do uzakonitve pravil upravnega postopka 19. decembra l. 1956 v zveznem zakonu o splošnem upravnem postopku, ki je začel veljati 20. aprila 1957.⁶ Novi postopnik je bil v primerjavi s postopnikom stare Jugoslavije že na prvi pogled obsežnejši. Imel je čez tristo členov, medtem ko jih prejšnji ni vseboval niti dvesto. Nove zakonske določbe so bile veliko bolj popolne in natančne, vsebovale so definicije pojmov in poskušale zajeti kar največ možnih situacij. Odpravljena so bila mnoga nerešena vprašanja, ki jih je zaradi svoje ohlapnosti in nedoločnosti vseboval stari zakon. Notranji ustroj zakona je v grobem ostal isti. Razdeljen je na pet delov. Prvi del ureja splošna vprašanja postopka. To so temeljna načela, organi, ki vodijo postopek, pristojnost, stranka in njeno zastopanje, občevanje organov in strank, vročanje pisanj, roki, vmittev v prejšnje stanje in stroški postopka. Določbe tega dela se uporabljajo med upravnim postopkom in tudi zunaj njega. Drugi, osrednji del vsebuje pravila postopka na prvi stopnji: splošna načela ugotovitvenega postopka, dokazovanje in določbe o odločbi. Tretji del zakona obravnava redna in izredna pravna sredstva zoper odločbe in sklepe. Četrty del vsebuje določbe o izvršbi, peti del vsebuje določbe o izvajanju samega zakona, prehodne in končne določbe. Po zakonu so morali upoštevati 1. člen: organi državne uprave in drugi državni organi neposredno uporabljajo predpise v upravnih stvareh, odločajo o pravicah, obveznostih ali pravnih koristih posameznikov, pravnih oseb ali drugih strank. Prav tako samostojni zavodi in samostojne organizacije, „kadar odločajo o pravicah, obveznostih ali pravnih koristih posameznikov, pravnih oseb ali drugih strank na podlagi pooblastila, ki jim je za opravljanje javne službe dano z zakonom ali s predpisom izdanim na podlagi zakona, če ni s posebnimi predpisi drugače določeno“.

Zakon je torej razlikoval dve vrsti organov: organe državne uprave in druge državne organe na eni in samostojne zavode in organizacije na drugi strani. Nekatero določbo zakona so veljale samo za prvo, nekatero samo za drugo vrsto organov. Tako samostojni zavodi in organizacije niso mogli sami izrekat denarnih kazni, uporabljati prisilnih ukrepov in tudi ne, razen če so bili z zakonom posebej pooblašteni, izvrševati svojih odločb. Ta razlika se je kljub spremembi organov na eni in drugi strani ohranila do danes.

Organi državne uprave so bili zvezni, republiški, pokrajinski, okrajni in občinski organi državne uprave, ki jih je ustanavljala skupščina vsake družbenopolitične skupnosti samostojno na podlagi ustave, zakona oziroma statuta. Pod pojmom drugi državni organi so bili mišljeni predvsem predstaviški (zvezna, republiška, pokrajinska, okrajne in občinske skupščine), političnoizvršilni organi predstaviških teles (izvršni sveti, sveti), organi pravosodja in drugi državni organi, ki niso bili organi državne uprave. S samostojnimi zavodi so bili mišljeni tisti, ki so opravljali zadeve javnega pomena (s področja zdravstva, šolstva itd.) in so imeli s predpisi o ustanovitvi oziroma organizaciji priznano samostojnost. Samostojne organizacije so bile gospodarske organizacije, razne družbene organizacije, društva itd.

Leta 1963 in 1974 smo dobili nove ustave, zato smo

dobili tudi dve noveli Zakona o splošnem upravnem postopku. Prva je bila zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o splošnem upravnem postopku,⁷ (Uradni list SFRJ, št. 10/65) z dne 10. marca 1965, ki je začel veljati 9. aprila l. 1965. Novela je uskladila predvsem pravila splošnega upravnega postopka z novo ustavo, spremenila nekatero določbe v prid pospešitve postopka in popolnejšega varstva pravic posameznikov v postopku. Onemogočila je tudi predpisovanje posebnih upravnih postopkov s predpisi, ki bi bili nižji kot zakon, kar je bilo prej dovoljeno.

Spremenjeni zakon je še vedno veljal za organe državne uprave, med katerimi so izpadli okrajni organi, in za druge državne organe, namesto o samostojnih zavodih in organizacijah pa zakon govori o delovnih in drugih organizacijah. Delovna organizacija je bila po novi ustavi podjetje ali druga gospodarska organizacija, ki opravlja gospodarsko dejavnost ali pa zavod ali druga organizacija, ki opravlja izobraževalno, znanstveno, kulturno, socialnovarstveno ali kakšno drugo dejavnost družbenih služb. Druge organizacije so bile različne samoupravne organizacije, ki niso imele značilnosti združenja delovnih organizacij: zbornice, združenja, različne gospodarske skupnosti, skladi družbenopolitičnih skupnosti, krajevne skupnosti, izobraževalne skupnosti, skupnosti otroškega varstva, skupnosti zdravstvenega zavarovanja, invalidskega in pokojninskega zavarovanja, družbenopolitične organizacije (SZDL, ZKJ itd.) in različna društva.

Druga in zadnja novela nosi datum 24. decembra l. 1976, veljati je začela 1. julija l. 1977. Prinesel jo je nov zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o splošnem upravnem postopku,⁸ ki je uskladil upravni postopek z novimi ustavnimi določili in dal še nekaj drugih sprememb, sadov dolgotrajne prakse. Njihove posledice so: izboljšanje položaja stranke in drugih udeležencev v postopku, racionalizacija postopka, na novo določen položaj, vloga in odgovornost organov, ki vodijo postopek in odločajo, terminološka sprememba izrazov in jasnejša opredelitev nekaterih pojmov.

Novela je znova spremenila tudi prvi člen. Izraz organi državne uprave je nadomestila z izrazom upravni organi družbenopolitičnih skupnosti. Ti so zvezni, republiški, pokrajinski, regionalni oziroma mestni in občinski upravni organi. Namesto delovnih in drugih organizacij pa navaja zakon organizacije združenega dela, druge samoupravne organizacije in skupnosti, družbene organizacije, društva in druge organizacije na podlagi javnega pooblastila. Organizacija združenega dela je vsaka temeljna organizacija združenega dela. Delovna organizacija je ustanovljena kot podjetje ali druga organizacija na področju družbenih služb. Z izrazom druge samoupravne organizacije in skupnosti so mišljene samoupravne interesne skupnosti na področju družbenih dejavnosti in gospodarstva, zbornice in druga združenja, družbenopolitične organizacije, krajevne skupnosti itd.

Viri in literatura:

1 O tem glej zlasti: Dr. Henrik Steska, Oris našega upravnega prava, 1. zvezek Upravni postopek, Ljubljana, 1936.

- Dr. Ivo Krbek, Upravno pravo, 1. knjiga, Zagreb 1929.
 Dr. Vilko Androjna, Upravni postopek in upravni spor, Ljubljana 1977. Dr. Vilko Androjna, Martin Žalik, Splošni upravni postopek, Ljubljana 1964. Gorazd Kušej, Uvod v pravoznanstvo, Ljubljana 1969. Pravna enciklopedija, Beograd 1979.
- 2 Službene novine kraljevine Jugoslavije, 25. 11. 1930, št. 271 in 20. 12. 1930, št. 292.

- 3 Uradni list DFJ, št. 4/45.
 4 Uradni list FLRJ, št. 86/46.
 5 Uradni list FLRJ, št. 43/46, 49/49, SFRJ št. 22/52.
 6 Uradni list SFRJ, št. 51/56
 7 Uradni list SFRJ, št. 10/65.
 8 Uradni list SFRJ, št. 4/77.

RAZVOJ STATISTIKE IN STATISTIČNO GRADIVO

Stane Granda

Želja po vse večji kvantifikaciji v zgodovino-pisju, zlasti pa po preciznejšem ugotavljanju družbeno-ekonomskega razvoja je pokazala potrebo po posebni znanstveni metodi. Tem zahtevam je v veliki meri ustregla statistika. Njene prednosti so jasnost, preciznost in jedrnatost. Vendar pa sami numerični podatki vsebujejo precej nevarnosti, ker je samo na podlagi številke mogoče dokazati popolnoma nasprotno stvari. Zato je potrebno biti pri njihovi uporabi skrajno previden in kritičen.

Statističen vir¹ je potrebno obravnavati s treh zornih kotov. Glede samih statističnih podatkov si moramo biti najprej na jasnem, ali se nanašajo na določen trenutek (kritičen datum) ali na krajše ali daljše obdobje. Natančno moramo opredeliti tudi prostor, ki ga obravnavajo, in si biti na jasnem, kaj v resnici predstavljajo. Ni nujno, da je definicija predmeta skladna z našim običajnim pojmovanjem. Pozoren je treba biti na merske enote, glede katerih zlasti stara avstrijska statistika ustvarja nemalo težav. Vprašati se je tudi treba, čemu so zbrani podatki služili, oziroma, kdo je naročil njihovo zbiranje. Upoštevati je treba človeške navade in slabosti, npr. izogibanje davčnim in drugim podobnim obveznostim, vojski... Druga nevarnost so lahko želje uradnih statistikov ali njihovih predpostavljanih oblastnih organov. Tako so npr. nekateri obdolžili statistike rajne Avstrije, da so med prvo svetovno vojno povzročili pomanjkanje hrane. Napredek v kmetijstvu, ki so ga izkazovale zlasti statistike žetev, je bil pretiran. Vsak državnik je seveda vesel, če mu dokazujejo, kako država napreduje. Ker pa so bili že sodobni podatki nerealni, je bila tudi napoved za naslednja leta nerealna in ko je prišlo do pomanjkanja, država na to ni bila pripravljena. Zato brez poznavanja delovanja statistične službe, razprostranjenosti in delokrogov njenih uradov, včasih celo brez poznavanja formularjev, dokumentacije, ki so jo ustvarili, načinov poslovanja ni mogoče dobiti zadovoljivih, zlasti ne kritičnih odgovorov na zastavljena vprašanja. Zato je nujno treba poznati tudi statistične metode, kar je tretji zorni kot, s katerega pretresamo statističen vir. Temeljno načelo pri uporabi tovrstnega gradiva pa je: temeljito poznavanje problematike, pri proučevanju katere si hočemo pomagati s statističnimi podatki. Potrebno je veliko kritičnosti, če ne želimo postati žrtve „četrte dimenzije“ laži, kot nekateri označujejo statistiko.

Statistika v smislu zbiranja podatkov je stara približno toliko kot uprava.² Čim šibkejša je, manj je podatkov, in seveda tudi obratno. Zato nekateri datirajo nastanek statistike z nastankom prvih držav. V srednjem veku so seveda statistični podatki redki, vendar ni mogoče iti mimo raznih urbarjev, mitninskih in notarskih knjig ter nekaterih drugih dokumentov, takratne družbe. S porajanjem absolutizma, ki ga spremlja širitev in krepitev osrednjih uradov, je uporabnih podatkov vedno več. Pojavljati se začnejo „statistiki“, katerih osnovna naloga je proučevati razmere posameznih držav in dajati predloge za njihovo krepitev. Za slovensko ozemlje, ki je bilo pod beneško republiko, se pojavljajo podatki o prebivalstvu že v 16. stoletju, za večino ostalega našega ozemlja pa zlasti od terezijanske dobe dalje.³ Seveda je vse to početje podrejeno le dvema vidikoma: finančnemu in vojaškemu. Sredi 18. stoletja imamo že prvo štetje prebivalstva, v isti čas spada začetek agrarne, obrtne oziroma industrijske in trgovinske ter finančne statistike. Problemi v zvezi z zajemanjem podatkov in njihovo obdelavo najdejo svoj odmev v uvedbi statistike na liceje, akademije in univerze. To je čas, ko pride do znane „delitve dela“ med zgodovino, ki naj se ukvarja s tistim, kar je bilo, statistiko, ki naj se ukvarja s tistim, kar je, in politiko, ki naj se ukvarja s tistim, kar naj bo. Služenje državi je osnovna naloga statistikov, zato so njihovi rezultati državna tajnost, ki jo je treba najstrožje varovati. Zelo ilustrativno je postopanje avstrijskega cesarja Franca, ki se je zavedal potrebe po organiziranem zbiranju in obdelavi statističnih podatkov, vendar se je šele tik pred koncem vladanja, leta 1829, odločil ustanoviti administrativno statistično službo, ki jo je podredil osrednjim finančnim organom. Publikacija, ki so jo začeli izdajati in ki jo ponavadi na kratko imenujemo „Tafein“,⁴ je bila litografirana le v sto izvodih, od tega jih je bilo le šest popolnih in je z njimi razpolagal vladar osebno, ostale, okleščene za določene finančne in „vojaške“ tabele, pa so razdelili najpomembnejšim uradom po vnaprej pripravljenem načrtu.

Odpori proti goli deskripciji, ki je značilna za prve letnike Tafein, in njihovi tajnosti so se pojavili že zelo zgodaj. Osnovna vzroka sta bila dva. Na prvem mestu je razvoj same statistike. Ker je država rezultat družbenega razvoja in obstaja državna uprava zaradi družbe in ne obratno, naj tudi statistika obravnava družbo v vseh njenih oblikah. Njena naloga je ugotavljati njene odnose in zakonitosti, ne pa služiti državni upravi. Drug vzrok pa je bil čisto praktičen. Statistiki so zahtevali večjo odmevnost svojega dela. S stanjem, ko je bila publikacija tajnost celo za najžejše rodbinske člane monarha, ni bil zadovoljen morda niti Metternich, ki naj bi tudi sam pripomogel, da

so Tafeln postale dostopnejše. Dokončno je tudi to vprašanje rešilo revolucionarno leto 1848 (letnik 1845/46 izšel 1851). Organizacijsko se je prelom začel z nastankom Direkcije za administrativno statistiko 1840. leta, vsebinsko pa, ko je naslednje leto postal njen vodja Karl Czoerning. Vse do 1848 je bila ta služba še vedno podrejena generalnemu računskemu direktoriju, vendar je bila samostojnejša. Telnično je ta sprememba pomenila, da se ni več opirala samo na podatke osrednjih državnih organov in gubernijev, ampak je razširila krog sodelavcev še na nižje oblasti in posamezne zaupnike. Določene akcije na terenu so začeli izvajati tudi prek lastnega uradništva, ki so ga v ta namen poslali z Dunaja. Eden izmed primerov takega delovanja je tudi znamenita Czoernigova etnografska statistika iz leta 1846.⁵ Štetje je bilo izvršeno po okrajih, izvajali so ga politični upravni organi, ki so bili deloma še patrimonialne gosposke.

Tesna povezava statistične službe z državno upravo ima za posledico dejstvo, da veljajo zanjo skoraj isti mejniki. Kot sta revolucionarno leto in začetek šestdesetih let pomembna v razvoju cesarstva, sta tudi v statistiki. Leto 1849 obravnava nova serija Tafeln, v katerih so objavili predvsem gradivo, za razprave pa so začeli leta 1850 izdajati kot mesečnik revijo *Mitteilungen über Handel, Gewerbe und Verkehrsmittel sowie aus dem Gebiete der Statistik*, ki so jo z letom 1852 preimenovali v *Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik* in je začela izhajati četrtletno. Ker jim koncept Tafeln ni več ustrezal, in še zlasti zaradi zamud v izhajanju, so začeli 1863 izdajati *Statistisches Jahrbuch*, v katerem je zgolj statistično gradivo. Leta 1875 so *Mitteilungen* nadomestili z *Statistisches Monatschrift*, ki je izhajal vse do propada monarhije, le 1896. leta so začeli novo vrsto. Namesto *Statistisches Jahrbuch*, torej za objavljanje gradiva, so 1881 začeli izdajati *Österreichische Statistik*, ki začenja leta 1910 z novo serijo. V nobenem primeru pa se ni mogoče zadovoljiti le s serijami in revijami, ki objavljajo zgolj statistične podatke, ampak je nujno pritegniti tudi tiste revije, ki objavljajo razprave z različnih statističnih področij, še zlasti, ker večkrat objavljajo podatke, ki jih ni v drugih publikacijah. Poleg tega obravnavajo tudi problematiko same statistike in objavljajo nekatere statistične oblike.

Poleg omenjenih osrednjih serij in revij je statistična služba stare Avstrije izdajala še vrsto drugih publikacij. Leta 1849 je začel izhajati dnevnik *Austria*, ki je postal 1856 tednik, 1883 mesečnik in se 1901 spremenil v *Österreichswirtschaftspolitisches Archiv* z namenom, objavljati čimbolj sveže podatke. Občasno so izhajale priročne in populame publikacije, kot so *Statistisches Handbüchlein* (za 1861 ter 1865–1871) in za leti 1861 in 1862 posebne *Übersichtstafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1861 in 1862*. Od ostalih naj omenimo še *Österreichisches Statistisches Handbuch*, ki je začel izhajati 1882. leta. Ob posebnih priložnostih, kot so bili npr. III. mednarodni statistični kongres 1857. leta na Dunaju ali pa različni agrarni kongresi ter vsdržavna posvetovanja o različnih reformah, so izdali še posebne problemske monografije, ki so jih običajno napisali ugledni statistiki na podlagi gradiva Direkcije administrativne statistike. 1863 je prišlo do zadnje večje reorganizacije z ustanovitvijo Statistične centralne komisije. Sprva je bila podrejena finančnim oblastem, 1869. so jo podredili ministrstvu za trgovino, po letu dni pa ministrstvu za uk in bogočastje. Zadnje je samo zunanji znak dejstva, da se je statistika že v precejšnji meri otrsela neposredne službe

državni upravi. Ta naj bi se poslej sicer okoriščala z rezultati njenega dela, ne bi pa ji več narekovala od primera do primera. Zaradi tega so posamezna ministrstva, najprej za trgovino, kmalu nato pa tudi za kmetijstvo, začela ustanavljati lastne statistične urade oziroma službe in izdajati lastne publikacije.⁶ Te organizacijske in izdajateljske spremembe so omogočile tudi vsebinske. Statistično so zajemali in obdelovali čedalje več področij. Uspehi niso bili povsod enaki, ponekod jih sploh ni bilo.

Pri pregledu posameznih področij avstrijske statistike se je najbolje držati razporeditve, ki jo ima spomenica ob 50-letnici obstoja Statistične centralne komisije.⁷

Statistike prebivalstva, ki obsega štetje, gibanje ter zdravstvene in stanovanjske razmere prebivalcev, ne bi preveč podrobno obravnavali, ker večji del teh vprašanj obravnava monografija prof. Zwittra.⁸ Prvo je bilo 1754. leta, vendar so na kritičen datum prešli šele 1857. Od prvotnih štetij, ki so jih opravljali predvsem po vojaških vidikih, so prešli na prave popise. Rezultati so bili objavljeni v rednih publikacijah in tudi posebej. Na podlagi teh štetij so izdali tudi znane krajevne repertorije, leksikone občin in sezname krajev. V teh publikacijah objavljeni podatki so še posebno dragoceni zato, ker obravnavajo najmanjše teritorialne enote. Gibanje prebivalstva so spremljali na podlagi podatkov, ki so jih morali v predpisanih rokih prek oblastnih organov pošiljati vsi tisti, ki so vodili matične knjige. Zdravstveno stanje so ugotavljali na podlagi poročil uradnih zdravnikov, ki so jih ti pošiljali prek okrajnih in deželnih oblasti notranjemu ministrstvu. Stanovanjske razmere so obdelovali na podlagi popisov prebivalstva, delno pa posredno prek katastrov, na podlagi katerih so odmerjali hišnorazredni oziroma hišnonajeminski davek. Stanovanjske razmere nekaterih vrst delavcev obravnavajo tudi statistične publikacije nekaterih ministrstev (npr. za tobačne trgovinsko).

Kultuma statistika obsega verske razmere, šolstvo, pravne zadeve, volitve, društva in tisk. O verskih razmerah sega statistika daleč nazaj, zlasti tista o verski pripadnosti. Del podatkov so dobili ob štetjih, pošiljati pa so jih morali tudi duhovniki. Naj na tem mestu opozorimo na velik pomen in uporabnost podatkov cerkvenih šematizmov, ki jih je tudi mogoče statistično izrabiti. Podatke o šolskih razmerah so pošiljale šole, njihovi nadzorni organi in tudi oblasti. Podrobnejše podatke za srednje in višje šolstvo je mogoče dobiti iz izvestij, o različnih strokovnih šolah prinašajo veliko podatkov tudi strokovno časopisje in revije. O sodnih zadevah je objavljenega veliko statističnega gradiva, do katerega so prišli predvsem na podlagi sodnih registrov. Nekaterih vprašanj, kot so na primer povratniki ali pa npr. sodne izvršbe, niso mogli zadovoljivo zajeti. Ob volitvah je nastalo veliko statističnega pramateriala. Vendar je že tu prihajalo do številnih napak, kar zmanjšuje vrednost objavljenih rezultatov.⁹

Za društva je Centralna statistična komisija vodila poseben kataster. V začetku so sem šteli tudi pridobitne družbe (*Erwerbsgesellschaften*). Medtem ko so znanstvena društva navajali po imenih, so ostala le po številu članov, po letu 1872 pa le po političnih okrajih in kategorijah. Podrobnejše podatke je moč dobiti tudi v publikacijah, ki so jih izdajala posamezna društva. Pregled nad političnimi je imelo notranje ministrstvo. Glede statistike tiska so veliko boljši podatki, ki jih navajajo razne splošne in specialne bibliografije ter podatki samih časopisov in revij. Pozabiti ne gre znanih letopisov in podobnih del, ki so jih izdajale posamezne založbe oziroma društva za izdajanje knjig.

Gospodarska statistika je poglavje zase. Splošnih meril njene vrednosti ni mogoče podati, ampak je treba slediti primeru do primera.

Agrarna statistika stare Avstrije velja za eno najmanj uspešnih področij njene statistične službe. V zadnjem času se pojavljajo proti temu mnenju upravičeni pomisleki. Tako npr. Roman Sandgruber v svoji izvrstni knjigi *Österreichische Agrarstatistik 1750–1918*, Dunaj 1978, trdi, da primerjava z ostalo tovrstno evropsko statistiko ne daje osnove za tako naziranje. Sicer ne zavrača kritik en bloc, z večino se celo strinja, vendar opozarja, da gre tu za probleme, ki še do danes niso rešeni. Še vedno slonijo podatki npr. o žetvah bolj na subjektivnih ocenah kot na nekih objektivnih dejstvih. Napake, ki so, je enostavno treba vzeti v zakup, kajti prevelik je bil in prepomemben delež agrarnega prebivalstva v gospodarskem in političnem življenju monarhije. Podatke o letinah, zlasti žit, imajo že stare Tafeln, in to celo za 18. stoletje. Cenitve so narejene v začetku na podlagi podatkov o količini posejanega žita in njemu namenjenih površin, kasneje na podlagi katastra, in jih zvišujejo ali znižujejo na podlagi vesti o dobri, srednji ali slabi letini, ki so jih pošiljali posamezniki, kmetijske družbe in politične oblasti deželnim oblastem, te pa pristojnim centralnim organom. 1868 je začelo delovati poljedelsko ministrstvo, ki je začelo ugotavljati vsakoletno višino pridelkov. Seveda je še vedno vse slonelo na cenitvah. Podatke so bili dolžni pošiljati deželni kulturni (kmetijski) sveti, poljedelska društva, inšpektorji, potujoči kmetijski učitelji, ekonomski veleposestev kot tudi sami veleposestniki. Nekoliko zanesljivejši so podatki o industrijskih rastlinah, zlasti tistih, katerih predelava je bila zaradi davkov ali pristojbin pod posebnim državnim nadzorstvom. Podatke so deloma objavljali v rednih publikacijah, od 1869 pa še v *Landwirtschaftliches Wochenblatt* in od 1871–1875 v *Mitteilungen des k.k. Ackerbauministeriums*. 1873 je ministrstvo organiziralo lastno statistično službo, ki je že naslednje leto začela izdajati *Statistisches Jahrbuch des Ackerbauministeriums*. 1889 so začeli izdajati še *Statistische Nachrichten aus dem Gebiete der Landwirtschaft* (do 1905 dvakrat mesečno, nato do 1911 tedensko in nato mesečno). Nekatera vprašanja so obravnavali v samostojnih publikacijah. Poleg poljedelstva obsega agrarna statistika še čebelarstvo, sviloprejestvo, agrarne operacije, regulacije, melioracije in lov. Podatke o gozdovih so na podlagi katastrov pošiljali davčni uradi v sodelovanju z evidenčnimi organi in gozdarskimi strokovnjaki.¹⁰ O cenah poljedelskih produktov in lesa imamo največ podatkov v dnevnem časopisju, nekaj pa tudi v publikacijah. Opozorimo naj, da cene tako časovno kot krajevno zelo nihajo.¹¹

Število živine so, razen 1754, ugotavljali ob štetjih prebivalstva. Do leta 1848 je bila to predvsem vojaška zadeva, potem pa so štetje opravljale občine. Z letom 1857 so tudi tu prešli na kritičen datum. Iz druge polovice 19. stol. imamo podatke tudi za ostale domače živali in ne le za tiste, ki zanimajo armado (konji, voli, ovce). Do štetij perutnine je prišlo šele v našem stoletju. O konzumu mesa so podatki zelo siromašni. Nekoliko boljši so podatki za večja mesta, kjer so klali v mestnih klavnicah. Ob prelomu stoletja so izvedli statistiko zemljiške posesti, od dežel s slovenskim prebivalstvom so objavljeni podatki za Štajersko za leto 1896 in Koroško za 1906. Poljedelske obrate so šteli 1902. leta. Opozoriti je treba, da vsebujejo veliko podatkov za agrarno statistiko tudi finančne in trgovinske statistike.

Podatke o rudarstvu, ki sežejo kot področje deželno

knežjega erarja zelo daleč nazaj, je objavljal od 1874 *Jahrbuch des Ackerbauministeriums*. Predtem so podatke zbirali finančno ministrstvo (1855–1859), ministrstvo za trgovino in narodno gospodarstvo (1860–1861) in centralna statistična komisija. Od leta 1854 so bili dolžni lastniki rudnikov dajati statistične podatke rudarskim oblastem (*Berghauptmannschaften*), te pa osrednjim uradom. Od 1869–1874 so izhajale s tega področja samostojne statistične publikacije, od leta 1892 je izdajalo poljedelsko ministrstvo *Berichte der k.k. Bergbehörden*. Po 1908 je zbiralo statistične podatke s področja rudarstva ministrstvo za javna dela. Podatkov je razmeroma veliko, kar je razumljivo spričo finančnega pomena rudarstva. Značilno pa je, da ne vsebujejo le podatkov o produkciji, ampak tudi o rudarjih in njihovih razmerah.

Glede obrtne in industrijske statistike je stanje vse prej kot idealno. Nekoliko boljši je položaj v zadnjih desetletjih obstoja monarhije. 1909 je bil narejen celo poseben kataster, ki so ga vodile trgovinsko-obrtno zbornice, od katerih so mnoge izdajale lastna statistična poročila. Zadovoljivejše je stanje pri tistih vrstah industrije, ki je spadala pod monopol ali pa je bila sicer velikega pomena za državne finance. Pomagati si je treba tudi s poročili patentnih in nadzornih uradov ter statistiko finančnih organov. Podatke so pošiljali poleg uprav podjetij, ki so morale objaviti obračune, tudi komore ter policijski in davčni organi. O delavskih razmerah izvemo nekoliko več potem, ko je bil 1898. leta ustanovljen v trgovinskem ministrstvu *Arbeitstatistisches Amt*. Izdajal je lastne publikacije, nekaj podatkov pa je objavljenih tudi v serijah. Podatke v zvezi z zavarovanjem in bolniškimi blagajnami je zbiralo notranje ministrstvo.

Statistika prometa je najbolj zanesljiva glede železniškega, kar je razumljivo spričo časa, ki z dolžino prog dokazuje svoj gospodarski napredek. Nekaj podatkov vsebujejo že stare Tafeln kakor tudi publikacije, ki so jim sledile. Od 1859 obravnavajo tudi privatne železnice. Od 1870–1893 so izhajala s tega področja posebna statistična poročila (*Statistische Nachrichten von österreichisch-ungarischen Eisenbahnen*, od 1879 *Statistische Nachrichten über die Eisenbahnen der österreichisch-ungarischen Monarchie*), ki so bila zadnja štiri leta tiskana v nemščini in madžarščini. 1896 je začel obdelovati tovrstno statistiko poseben statistični oddelek novega železniškega ministrstva, vendar le za avstrijski del. Cestna statistika je skromnejša, podatki se nanašajo na dolžino cest, stroške za novogradnjo in preureditve že obstoječih. Podatke so pošiljale politične oblasti. Podatke o rečnem in pomorskem prometu so pošiljale družbe, zavarovalnice. luške oblasti in okrajne finančne direkcije. V zvezi s poštnim prometom so do 1850 spremljali predvsem stroške in pristojbine, šele nato pa tudi druge oblike poštnega prometa. 1887 so vključili tudi telefonski promet, izkaze o poslovanju poštnih hranilnic pa šele 1903, potem ko so te že 20 let same izdajale publikacije s prikazom svojega poslovanja.

O zunanji trgovini je objavljeno veliko podatkov, ki so jih pošiljali carinski uradi, finančne in politične oblasti in konzulati. 1872. leta je bil ustanovljen poseben statistični oddelek pri trgovinskem ministrstvu. Ker je treba v zunanji trgovini hitro reagirati, je veliko podatkov objavljenih v dnevnem kot tudi specializiranem (borzna poročila) časopisju. Omenimo naj *Archiv für Gesetzgebung und Statistik auf den Gebieten der Gewerbe, des Handels und Seeschiffahrt der Handelsmuseum* (od 1886. leta).

O cenah je bilo govora že na več mestih. Podatkov je

veliko, zanesljivost različna; večja pri obrtnih in industrijskih izdelkih ter tistih, ki so predmet posebnega državnega interesa.

Bankam so od 1869 objavljali zaključne račune, pozneje pa so objavili o njih le tabelarične izkaze. Od 1879 so morale kreditne institucije pošiljati finančna in upravna poročila ter izvlečke iz zapiskov skupščin. O državnih financah, potem ko niso več tajnost, podatkov ne manjka tako v rednih publikacijah kot tudi v posebnih Mitteilungen des k.k. Finanzministeriums.

Za večino statističnih podatkov, ki jih vsebujejo avstrijske statistične publikacije, je značilno, da sežejo običajno do ravni dežel, še dokaj pogosto na raven političnih, redkeje pa na sodne ali davčne okraje. Podatkov za občine, razen tistih, ki jih dobijo ob štetjih prebivalstva, skorajda ni.

Žal nam ne nudi več možnosti niti avtonomna deželna, mestna in občinska statistika, ki jo je imela od dežel s slovenskim prebivalstvom le Štajerska (od 1893) oziroma Trst, Gradec in Celovec. Seveda to ne pomeni, da deželni in občinski uradi niso ustvarili veliko statističnega gradiva. Bilo pa je objavljeno le v pregledih za širša območja. Statistični pramaterial se je tam, kjer so imeli sposobno upravo, ponekod delno ohranil. Opozoriti pa moramo na dejstvo, da je Statistična centralna komisija konec osemdesetih let začela opuščati do takrat običajen način delovanja prek ministrstev in njim podrejenih inštanca in prehajati na strojno obdelavo podatkov na podlagi posebnih kartonov, zaradi česar v arhivih ni duplikatov oziroma kopij.

Za starojugoslovansko statistiko¹² velja, da je manj kvalitetna kot stara avstrijska ali pa celo srbska, katere začetki spadajo v leto 1864. Ta ocena pa po mnenju prof. Zwittra ne velja za slovensko ozevnje stare Jugoslavije „zaradi precejšnje kontinuitete upravnih enot pa tudi upravnih metod in kadra“.¹³ Uprava državne statistike se je po nastanku Jugoslavije preimenovala v Direkcijo državne statistike, ki naj bi bila 1929 postala celo samostojen organ, vendar se ni nikoli otresla neposrednega nadzorstva raznih ministrstev oziroma predsedstva ministrskega sveta. Osrednja publikacija je bil Statistički godišnjak, ki ga je v letih 1932–1941 izšlo 10 zvezkov za leta 1929–1940. Posebni statistični uradi so bili tudi v Zagrebu (ust. 1875) in Sarajevu (ust. 1893) in so bili podrejeni Beogradu. V letih 1919–1924 je obstajal statistični odsek pri poverjeništvu za socialno politiko Deželne vlade za Slovenijo. Ker se je starojugoslovanska statistična služba ukvarjala predvsem z demografsko statistiko, so skušala vrzel zapolniti razna ministrstva, banovine, okrožni uradi za zavarovanje delavcev, borze dela, razne zbornice, narodna in ostale banke, zavarovalnice, mesta, zveze društev, društva in podobne ustanove z lastnimi publikacijami. 1939. leta je zagrebški urad, ki je obdeloval večino podatkov, ki so se nanašali na slovenske kraje, izdal Splošni pregled Dravske banovine s podatki iz popisa leta 1931. V Zagrebu je obstajal tudi poseben Izseljenički komesarijat, ki je izdajal lastno publikacijo.

Naša povojna statistika rada poudarja, da je izšla iz NOB.¹⁴ Opira se predvsem na dve dejstvi. Za upravljanje na osvobojenem ozemlju so bili nujno potrebni določeni statistični pripomočki, ki pa se jih ni veliko ohranilo. Takšne potrebe so rasle tako z razmahom odpora kot s širjenjem osvobojenega ozemlja in nastankom nove oblasti. Zato je bil pri predsedstvu SNOS-a 19. 8. 1944

ustanovljen statistični urad, ki mu je načeloval član kolegija Znanstvenega instituta ing. Lojze Dular. Že pred tem pa naj bi pri GŠ NOV in POS obstajal odsek za propagando in statistiko. Jeseni 1944 sta bila ustanovljena še statistična urada pri PNOO za Slovensko Primorje ter pri POOF za Gorenjsko. Verjetno sodi tudi slovenska partizanska statistika, ki je za tisti čas dosegla dobre rezultate, med tista dejstva, ki dovoljujejo govoriti o specifičnih potezah slovenske NOB. Ker je bil ob osvoboditvi Statistični urad pri SNOS-u brez pravega vodstva, je prenehal delovati. Izjema je bil zaradi posebnih razmer le statistični odsek pri PNOO za Slovensko Primorje in Trst, ki je deloval kot oddelek pri odseku za notranje zadeve do februarja 1947.¹⁵ Že 16. junija 1945 so ustanovili nov Statistični urad Slovenije (SUS), ki je do 1953 deloval po smernicah Državnega statističnega urada (DSU), ustanovljenega 14. 12. 1944 na Visu. Za teh osem let je značilna v duhu načel administrativnega socializma izredna centralizacija vse statistične dejavnosti ne glede na to, ali je DSU spadal pod predsedstvo vlade, zvezno plansko komisijo ali gospodarski svet. Vse delo je spremljala tudi precejšnja stopnja tajnosti. Ob reorganizaciji državne uprave leta 1953 pa je prišlo do precejšnje decentralizacije. SUS se je spremenil v samostojen Zavod za statistiko in evidenco LRS, po letu 1956 pa je le še Zavod LRS (kasneje SRS) za statistiko.

Nov družbeni sistem pa je pomenil novost tudi v tem, da je prinesel statistične urade na nižjem nivoju. Že septembra 1945 so bili ustanovljeni pri oblastvenih, okrožnih in okrajnih ljudskih odborih kot najnižja inštanca državne statistike. Najdlje, vse do ukinitve okrajev, so se obdržali okrajni, čeprav se je njihov pomen in obseg dela v tem času precej spremenil. Komunalno statistiko so v letih po vojni organizirala le večja mesta, v obdobju 1955 do 1963 pa je to storila tudi večina občin. Ti, zgolj občinskim potrebam namenjeni statistični organi so doživljali precejšnje spremembe in njihovo organizacijsko stanje še danes ni enotno; obstajajo kot medobčinski organi, organi občinske uprave in kot neorganizirana statistika brez posebnega organa za to službo.

Poleg organizirane statistične službe pa obstajajo za vodenje statističnih raziskovanj na svojem področju še pooblašteni organi in organizacije: državni sekretariat za narodno obrambo, zvezni sekretariat za notranje zadeve, zvezni sekretariat za pravosodje, služba družbenega knjigovodstva, zvezni zavod za socialno zavarovanje, zvezni zavod za zdravstveno varstvo, zvezni biro za zaposlovanje delavcev in drugi njim podrejeni ali po vsebini dela podobni organi na republiškem in občinskem oziroma medobčinskem nivoju. O publikacijah povojne statistične službe obstoje splošne in posebne bibliografije.¹⁶

Če smo že uvodoma ugotovili, da je statistika starejša od statistične službe, naj ob zaključku še enkrat poudarimo tisto, kar je razvidno delno že iz dosežnjega besedila: niso vsi statistični podatki samo v statističnih publikacijah. Veliko mnogokrat celo izvrstnega gradiva je tudi v drugih tiskih, pa naj bodo to razni starejši geografsko-zgodovinski opisi dežel, del, kot je Schmutzov zgodovinsko-topografski leksikon,¹⁷ tiskani stenografski zapisniki parlamentov, skupščin, deželnih zborov, zlasti pa priloge k njim, poročila raznih zbornic, poslovnih in drugih združenj, bank in podobnih ustanov, državnih in samoupravnih organov kot tudi raznih strank, društev in društev in ne nazadnje tudi v monografijah posameznikov. To opozorilo velja za ves obravnavani čas.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

ARHIVSKO GRADIVO NAMESTNIŠTVA IN DEŽELNE VLADE V LJUBLJANI 1850–1918

Peter Ribnikar

Na arhivsko gradivo, nastalo v časovnem razdobju 1850–1918, to je v razdobju, ko se končuje razdelitev slovenskega ozemlja na teritorialno in upravno razdelitev v okviru avstroogrške monarhije, moramo gledati z drugih zornih kotov kot gradivo, ki je nastalo v prejšnjih razdobjih. Zaradi tega se tudi ocena pomembnosti tega gradiva v marsičem razlikuje od ocene gradiva, nastalega pred tem obdobjem. Oceno arhivskega gradiva moramo podati z vidika posebnih kriterijev, ki so jih pogojevali naslednji vidiki:

1. Družbenoekonomske spremembe, ki so sledile marčni revoluciji, in pridobitve te revolucije. Odpravljen je bil fevdalni družbeni sistem, ki ga je zamenjal kapitalizem kot višja stopnja družbenega razvoja. Izvršile so se številne spremembe:

- izvedla se je zemljiška odveza, ki je bila ena od pomembnejših pridobitev meščanske revolucije;
- oderuštvo je pogojevalo razslojevanje na podeželju, zaradi česar se je povečal kmečki proletariat;
- kmečko prebivalstvo se je množično izseljevalo zlasti v Ameriko;
- povečala se je tudi migracija kmečkega prebivalstva v okviru Kranjske in v okviru ostalih dežel v monarhiji;
- nastale so velike kapitalistične družbe (npr. KID in TPD), ki vlagajo svoj kapital v industrijske obrate na Kranjskem in v drugih deželah v monarhiji;
- povečevalo se je delavstvo, izkoriščanje delavstva je doseglo višek, kar je povzročilo organiziranje delavskega gibanja za enotnejši nastop proti izkoriščevalcem;
- začelo se je združevanje delavcev, ustanavljala so se

delavsko-izobraževalna društva, delavska strokovna društva, prek katerih so se začele izvajati delavske akcije za izboljšanje delavskega položaja in za pridobivanje ekonomskih in političnih pravic;

- povečala se je trgovina in obrt, z uvedbo železnic pa se je spremenil tudi promet, pospešilo se je povezovanje industrijskih in trgovskih središč;
- ustanavljale so se banke, hranilnice in drugi denarni zavodi, v katerih se je zbiral domač in tuj kapital;
- nastale so politične stranke, ki so s svojimi programi začele ustvarjati ideološko diferenciacijo slovenskega prebivalstva;
- državna uprava je začela akcije za izboljšanje ekonomskih, kulturnih, sanitarnih in drugih razmer na podeželju, v industrijskih krajih in mestih;
- državna oblast je začela izdajati zakonska določila, s katerimi je urejala nove razmere, ki so nastale kot rezultat kapitalističnega družbenega sistema. Tu so mišljeni predvsem zakonski predpisi, ki urejajo izkoriščanje delavstva, mladine in žena, uvajanje inšpekcijskih služb, uvajanje delavskega zavarovanja, bolniškega in nezgodnega zavarovanja, poselski red in drugi zakonski predpisi.

2. Nacionalna prebujanja slovenskega naroda je kljub velikim političnim pritiskom doživela velik razcvet in je zajela vse slovensko nacionalno ozemlje, tako da se je zahtevala po oblikovanju enotnega slovenskega teritorija, podana v programu Zedinjene Slovenije leta 1848, razširila v vsak oddaljen slovenski kraj in zajela vse slovensko ozemlje; vendar program zaradi številnih okoliščin v tem času ni mogel biti realiziran. V času nacionalne prebujanja je pomembno poudariti naslednje:

- prebivalstvo se je zavedlo svoje pripadnosti k slovenskemu narodu;
- opravljen je bil boj za uveljavitev enakopravnosti slovenskega jezika, boj za slovenske šole, boj za uvedbo slovenskega jezika v šole in urade;

- ustanovljene so bile slovenske šole od osnovnih, strokovnih in srednjih šol, bila so tudi prizadevanja za ustanovitev slovenske univerze;
 - pospeševalo se je izvenšolsko izobraževanje slovenskega prebivalstva;
 - ustanovljale so se čitalnice, izobraževalna in kulturna društva ter druge kulturno-prosvetne organizacije, ki so skrbele za duhovni napredek slovenskega naroda;
 - pospešilo se je izdajanje slovenskih knjig in časopisov, revij in drugih tiskov, ki so pripomogli k splošnemu političnemu, kulturnemu in ekonomskemu dvigu Slovencev;
 - ustanovljati so se začele slovenske telovadne in druge športne organizacije in društva;
 - Slovenski narod se je poučil o nevarnosti, ki jo je razširjal nemški nacionalizem s svojimi propagandnimi nastopi in s protislovenskimi nacionalističnimi izpadi;
 - zakon o splošnih pravicah državljanov v avstroogrski monarhiji iz leta 1867 je določal, da so vsi narodi enakopravni in da ima vsak narod nenadomestljivo pravico do urenitve in gojitve svoje narodne skupnosti in jezika; na Slovenskem to zakonsko določilo ni bilo nikoli izpolnjeno zaradi nemškega nacionalističnega nasprotovanja;
 - poudariti je treba, da se je že leta 1870 odpirala pot za naslonitev Slovencev na južne Slované, ki se je od sedemdesetih let dalje vedno bolj poglobljala, ter da je vedno večji nemški nacionalistični pritisk naletel posebno med mladino na odločen odpor, hkrati pa se je vedno bolj postavljala zahteva po združitvi slovenskega naroda z ostalimi jugoslovanskimi narodi v okviru samostojne jugoslovanske države. V tem političnem gibanju je bil ena najmočnejših in najzrelejših političnih osebnosti pisatelj Ivan Cankar, ki je nakazal politično rešitev za slovenski narod v združitvi južnih Slovanov v neodvisni, federativni republiki.
3. Upravne reforme, ki so sledile pridobitvam meščanske revolucije leta 1848, so pogojevale:
- reorganizacijo uprave na Kranjskem; Ljubljana je kot glavno mesto kranjske dežele dobila Namestništvo leta 1850 in leta 1854 Deželno vladno, ki je bila za čas od 15. 11. 1860 do 7. 4. 1861 prekinjena, območje Kranjske pa je bilo v tem času priključeno Namestništvu v Trstu;
 - z upravno reorganizacijo so bila ustanovljena okrajna glavarstva kot najnižja stopnja državne uprave, v kateri je bilo sodstvo ločeno od uprave, razen za obdobje 1851-1867, ko so delovali namesto okrajnih glavarstev mešani okrajni uradi;
 - leta 1850 so bile ustanovljene občine kot najnižji samoupravni organi;
 - prenehala je poslovati nekdanja stanovska uprava in začela se je dvotirnost državne uprave na stopnji dežele, ki je nastala na osnovi februarskega patenta. Uvedena je bila deželna samouprava, ki sta jo predstavljala deželni zbor in deželni odbor;
 - izvajati se je začel nov volilni sistem za volitve predstavnikov v deželni zbor in državni zbor. Volilni sistem je bil prirejen za potrebe države in cesarja ter je bil izrazito nedemokratičen. Izbor poslancev ni bil prirejen za izražanje koristi in potreb slovenskega naroda;
 - izboljšano je bilo uradno poslovanje, uveden je bil

večji red v pisarniško poslovanje, s tem pa tudi red v urejenost arhivskega gradiva.

Arhivsko gradivo, ki nam odkriva vsa dogajanja tega prelomnega razdobja, se nahaja v več arhivskih fondih državne in deželne uprave. Najpomembnejše in najbogatejše arhivsko gradivo je v arhivih Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani, deželnega predsedstva, Deželnega zbora za Kranjsko in deželnega odbora za Kranjsko ter v arhivih deželnih komisij in drugih državnih uradov, sodišč in gospodarskih združenj in zavodov. Najpomembnejši fondji upravnih in samoupravnih uradov so:

- Namestništvo v Ljubljani od 1. 1. 1850 do 28. 5. 1854 ter Deželna vlada v Ljubljani od 29. 5. 1854 do 14. 11. 1860 ter od 8. 4. 1861 do konca vojne leta 1918;
- Deželno predsedstvo za Kranjsko 1850-1860, 1861-1918;
- Deželna komisija za zemljiško odvezo na Kranjskem 1849-1853;
- Komisija za uvedbo okrajnih sodišč -1854;
- Deželna organizacijska komisija -1854;
- Direkcija zemljiško-odveznega sklada 1851-1861;
- Deželno šolsko oblastvo 1850-1854;
- Deželna gradbena direkcija,
- Komisija za osuševanje barja;
- Komisija za personalne zadeve mešanih okrajnih uradov 1854-1868;
- Deželna komisija za odkup in uravnavo zemljiških bremen 1855-1918;
- Sanitetna komisija, 1855;
- Komisija za agrarne operacije 1883-1918;
- Komisija za pogozdovanje krasa 1886-1918;
- Namestništvo v Trstu 1860-1861;
- Deželno glavarstvo v Ljubljani 1860-1861;
- Državno knjigovodstvo;
- Finančna direkcija v Ljubljani 1864-1918;
- Policijska direkcija v Ljubljani,
- Deželni zbor in odbor 1861-1918;
- Deželni šolski svet za Kranjsko 1870-1918;
- Deželni stavbni urad 1861-1918.

Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani je urejeno, poleg tega pa predstavlja najboljše in najpomembnejši arhivski fond državne uprave na srednji stopnji ter bo predmet obravnave v tem referatu.

Z reorganizacijo državne uprave leta 1849 je bil odpravljen Gubernij v Ljubljani, namesto njega pa je bilo ustanovljeno Namestništvo, ki je teritorialno pokrivalo ozemlje Kranjske. Priprave za reorganizacijo uprave so se vršile od meseca junija 1849, ko je cesar Frane Jožef 26. junija 1849 odobril osnove za reorganizacijo uprave. V posameznih deželah naj bi se ustanovila Namestništva, kresijske vlade in okrajna glavarstva. Z odredbo z dne 3. oktobra 1849, št. 7343 je bilo dokončno določeno, da se uvedejo nova politična oblastva, ki bodo začela z delom 1. januarja 1850. Uvedba novih političnih upravnih organov je bila sprejeta z velikim zadovoljstvom.

Namestništvo v Ljubljani je predstavljalo strogo birokratski državni upravni organ v deželi. Podrejeno je bilo ministrstvu na Dunaju. Na čelu Namestništva je bil namestnik, ki je bil odgovoren za celotno poslovanje in vodenje zaupanega upravnega urada. Pripadalo mu je tudi predstavljanje in izvajanje oblasti, nadzoroval je poslovanje politične uprave na svojem upravnem teritoriju in izdajal ukaze in odločbe za vso deželo deloma samostojno deloma pa po poblastilu ministrstva za notranje zadeve in ostalih resornih ministrstev na Dunaju. Za opravljanje vseh

upravnih in političnih nalog je imel upravni aparat. V odsotnosti ga je nadomestoval prvi namestniški svetnik. Namestnik je predlagal Ministrstvu za notranje zadeve imenovanje namestniških svetnikov, konceptnih uradnikov in sekretarjev, samostojen pa je bil pri imenovanju sekretarjev okrajnih glavarstev in ostalega uradništva političnih oblastev ter za imenovanje uradništva raznih zavodov kot npr. kaznilnice, poboljševalnice, prisilne delavnice, gluho-nemnice, zavoda za slepe, bolnišnice, porodnišnice, najdenišnice, hiralnice, zastavljalnice, posojilnice in drugih. Na Kranjskem je Namestništvo obstajalo do 29. maja 1854, ko je bilo na podlagi predsedstvene spomenice št. 6237/1854 ukinjeno in ga je zamenjala Deželna vlada v Ljubljani. Poudariti je treba, da v samem uradnem poslovanju ni prišlo do sprememb, delovodni protokol so nadaljevali z vpisi spisov Deželne vlade, vse obstoječe obrazce pa so popravili s tem, da so naziv Namestništvo v Ljubljani prečrtali in nad njim napisali Deželna vlada v Ljubljani. Deželna vlada v Ljubljani je obstajala do 15. 11. 1860. Takrat so jo namreč ukinili in njene posle prenesli na Namestništvo v Trstu. To je predstavljalo poskus ponovne uvedbe meddeželnih organov po starem tipu meddeželnih gubernijev iz konca 18. stoletja. Ta poskus se očitno ni obnesel, ker je bila že 7. aprila 1861 ponovno obnovljena Deželna vlada v Ljubljani, ki je obstajala do razpada avstroogrske monarhije.

Namestništvo oziroma Deželna vlada v Ljubljani je imelo tri oddelke in več uradov. Ker je delovalo na centralističnem birokratskem principu, so se vse zadeve reševale v okviru teh uradov, v primeru, da je bilo za reševanje določenih zadev potrebno oblikovati posebne strokovne službe oziroma komisije, pa je Deželna vlada oziroma Namestništvo organiziralo za to posebne urade, ki so jih predstavljale številne deželne komisije.

Reorganizacija državne uprave leta 1850 je bila pomembna tudi z ozirom na uvedbo izboljšanja pisarniškega poslovanja. Za pisarniško poslovanje je bila zadolžena posebna pisarna. Predstojnik tega urada in njegov namestnik sta bila zadolžena, da vzdržujeta red v pisarniškem poslovanju, da imata pregled nad celotnim poslovanjem in da prevzemata vse vloge in druge pošiljke in vodita pregled nad rešenimi zadevami. Stranke, ki so osebno prihajale urejati svoje zadeve, so po pravilu odklanjali oziroma so morali o njihovih ustnih prošnjah sestavljati posebne kratke zapisnike. V posebnem navodilu je bilo določeno, da mora biti uradno poslovanje Namestništva enostavno, reševanje vlog naj bo hitro in naj se izogiba vsakega zavladačevanja. Za tako reševanje je bil zadolžen predstojnik tega urada. Vse vloge in rešitve naj bodo sestavljene tako, da bodo kratke in jasne ter razumljive, hkrati pa tudi vljudne. Za tako oblikovane vloge in rešitve si morajo prizadevati tako vlagatelji kakor tudi uradniki, ki vloge rešujejo. Z ozirom na poenostavitev poslovanja in zmanjšanje pisarjenja je bilo naročeno, naj politična upravna oblastva izdajo posebne obrazce — referatne pole, s katerimi se bo zmanjšalo pisarjenje in se tako prihranil čas, namenjen reševanju vlog, hkrati pa se bo poenostavilo delo v uradnem poslovanju. Izboljšanje uradnega in pisarniškega poslovanje je pripomoglo k boljšemu in hitrejšemu evidentiranju spisov, hitrejšemu reševanju spisov ter izboljšanju arhiviranja rešenih spisov. V registraturi Namestništva oziroma nato Deželne vlade v Jugoslaviji so vodili tri vrste registraturnih pomožnih in evidenčnih knjig: delovodnik, indeks in številčno kazalo ali elenkus.

Delovodnik je bil ob reorganizaciji pisarniškega poslo-

vanja leta 1850 v primeru s tistim iz leta 1849 precej spremenjen. V času Gubernija je imel delovodnik le pet rubrik za vpisovanje evidenčnih podatkov o posameznem spisu. Z letom 1850 je bil uveden za delovodnik nov obrazec, ki je imel kar trinajst glavnih rubrik. Izkazalo se je, da je bilo teh rubrik preveč in da jih uradniki v registraturi niso vseh izpolnjevali, posebej ne tistih, ki so se nanašale na datume reševanja in kroženja spisa v okviru posameznega urada in referata. Nekaj rubrik so že v naslednjem letu opustili in so zato uvedli nov obrazec. Ta je upošteval le tiste rubrike, ki so jih registratorji doslej izpolnjevali. Izboljšani obrazec za delovodnik je imel za vpisovanje evidenčnih podatkov o posameznem spisu naslednje rubrike:

- 1) letnik, zaporedna številka delovodnika, datum prejema spisa;
- 2) podatek o referentu, ki je spis reševal;
- 3) številka predspisa;
- 4) vlagatelj in kratka vsebina spisa;
- 5) datum rešitve spisa;
- 6) datum odpreme spisa;
- 7) smer in način rešitve spisa;
- 8) datum izvršitve;
- 9) število prispelih odgovorov;
- 10) podatki o arhiviranju spisa: datum odložitve v arhiv, mesto v arhivu po registraturnem načrtu.

Delovodnik so na koncu vsakega leta zaključili. To so napravili tako, da so pod zadnji vpis v letu naredili črto in pod njo napisali pripis: konec letnika in zapisali datum. Pod datum se je podpisal direktor pomožnih uradov, ki je bil zadolžen za urejeno pisarniško poslovanje. Kolikor je bilo potrebno, so za eno leto uporabili tudi več delovodniških knjig.

Novost v delovodniku je bila v tem, da so združili prejeti dopis in odgovor ter ga evidentirali pod eno delovodniško številko. V primeru, da je bilo v isti zadevi več spisov, so vsakemu na novo prejetemu dopisu in odgovoru dali novo delovodniško številko, v tretji rubriki delovodnika pa so te spise povezovali kot predspise oziroma predakte. S tem je bila nakazana pot reševanja posamezne zadeve. Kolikor neka zadeva ni bila rešena v istem koledarskem letu, so napravili prenos v naslednje leto, kar je bilo razvidno iz vpisa v tretji rubriki delovodnika.

Druga pomožna knjiga je bilo abecedno kazalo ali indeks. Ta je bil namenjen iskanju posameznih spisov oziroma hitrejšemu najdenju spisov v arhivu. Za obdobje 1850—1854 so indeksi sestavljeni za vse oddelke skupaj, za čas od leta 1855 dalje pa so bili izdelani po oddelkih. Od leta 1893 so bili indeksi ponovno izdelani za vse tri oddelke skupaj. Sestavljeni so bili po strogem abecednem redu, vpisi pa so bili zapisani po prvem samoglasniku v okviru posamezne črke. V indeksih so bila vpisana skupaj vsa gesla ne glede na to, ali so imenska, krajevna ali stvarna.

Tretja registraturna pomožna knjiga so številčni seznami ali elenkusi. V njih so vpsane vse zaporedne delovodniške številke in mesto odločitve oziroma arhiviranja posameznega spisa po registraturnem načrtu. Elenkus se je izkazal kot zelo koristen tudi za iskanje posameznih spisov, posebej še v primeru, če je bil neki spis arhiviran izven registraturnega načrta, npr. če je bil odložen v poseben konvolut ali pa v drug arhivski fond. Elenkus so uporabljali tudi pri škartiranju spisov, ker so vanj vpisovali pripombe o škartiranju posameznih spisov. To so naredili tako, da so k delovodniški številki v

elenkusu zapisali črko S ali pa so naredili črtico, s čimer so označili, da je bil spis škartiran. Te opombe so delali po posebnih navodilih ob škartiranju spisov leta 1884.

V registraturi Namestništva in Deželne vlade so spise vlagali v posebne referatne pole — nekake ovojčke, ki so imeli natisnjeno glavo z nazivom urada ter še vrsto drugih zaplsov. To so pravzaprav obrazci, ki so jih že leta 1850 priporočali za izboljšanje pisarniškega poslovanja. V referatni poli so bili natisnjeni podatki o uradu, ki je spis reševal, o delovodniški številki, datum prejema vloge, o imenu vlagatelja vloge, delovodniški številki vlagatelja in o imenu referenta, ki je vlogo reševal. Na referatno polo je bil napisan tudi koncept odgovora. Na zadnji strani referatne pole je bil natisnjen obrazec za vpis podatkov o rešitvi spisa. To besedilo so kasneje nadomestili z odtisom štampljke, v kateri so bili podatki o datumu odpreme spisa, ime osebe, ki je spis prepisala, in ime osebe, ki je spis primerjala z izvirkom, ter datum odpošiljatve in odložitve spisa v arhiv. Referatna pola je služila za koncept rešitve spisa in kot ovojček za tehnično opremo arhiviranega spisa.

Za odlaganje in arhiviranje spisov Namestništva in Deželne vlade je bil izdelan poseben registraturni načrt. Ta je predstavljal poseben klasifikacijski sistem, po katerem so bili spisi arhivirani po vsebinskih kriterijih. Klasifikacijski načrt oziroma registraturni načrt je obsegal 38 glavnih vsebinskih skupin, ki jih imenujemo registraturne fascikle. V okviru posameznega registraturnega fascikla pa so spise razvrščali še po podskupinah, ki so predstavljale oziroma vsebovale zadeve enake vsebine. Te oddelke so v času obstoja in delovanja Deželne vlade v Ljubljani sproti dopolnjevali in prvo tako dopolnitev izvršili že leta 1851. Registraturni načrt iz leta 1850 je bil narejen za vse državne upravne organe na Kranjskem, tako da so po tem načrtu arhivirali spise Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani ter spise okrajnih glavarstev na Kranjskem. Registraturni načrt je bil natisnjen leta 1851. Vseboval je naslednje glavne skupine — registraturne fascikle:

1. Cesar, cesarska hiša, cesarska oblast, državna ustava;
2. Vlada;
3. Državni zbor;
4. Deželno zastopstvo, deželni zbor;
5. Bivše deželno zastopstvo, stari stanovi;
6. Okrajne zadeve;
7. Občinske zadeve;
8. Državljanstvo, državljanji;
9. Meščanska bramba;
10. Odpravljeno podložništvo;
11. Državne, deželne, okrajne, občinske meje, deželna razdelitev;
12. Statistični podatki in beležke;
13. Policijske zadeve;
14. Žandarmerija;
15. Tisk;
16. Pravica združevanja, privatna društva;
17. Sanitetne zadeve;
18. Humanitarni zavodi, reveži;
19. Svetne ustanove;
20. Vojaške zadeve;
21. Trgovina, obrt, tovarne, letni sejmi;
22. Gradbene zadeve, erame, okrajne in druge ceste; železnica, dalje vodne naprave, plovba, paroplovba;
23. Poštne zadeve in telegraf;
24. Privilegiji;

25. Deželna kultura (kmetijstvo);
26. Izsuševanje barja;
27. Gozdne zadeve;
28. Rudarstvo;
29. Katoliška vera, cerkvene in duhovniške zadeve;
30. Nekatoliške verske zadeve (prej verska toleranca);
31. Študij in šolstvo;
32. Sodstvo;
33. Kriminal, preizkovalni zapor in kaznilnica, težki policijski prestopki;
34. Finančne zadeve;
35. Domene;
36. Pristojbine;
37. Davčne zadeve;
38. Kataster.

Za reševanje vlog so bili pri Namestništvu in kasneje pri Deželni vladi trije oddelki ali departmaji. V prvem oddelku so reševali vloge registraturnih fasciklov 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 20. V drugem oddelku vloge registraturnih fasciklov 13, 17, 22, 25, 26, 27, 28, 32 in 33, v tretjem oddelku pa zadeve registraturnih fasciklov 16, 18, 19, 21, 23, 24, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37 in 38.

V registraturi Deželne vlade so določene spise tudi izdvajali iz arhivskega fonda, urejenega po registraturnem načrtu. To izdvajanje spisov je pogosto uporabljala uporaba določenih spisov. Za izdvojene spise so oblikovali posebne konvolute — nekake dosjeje, ki so jih poimenovali po vsebini zadeve. V teh konvolutih je bilo zbrano arhivsko gradivo enega ali pa tudi več arhivskih fondov, npr. spisi Gubernija v Ljubljani, Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani in Deželnega predsedstva za Kranjsko. Tako izdvojene spise so imeli regulatorji v slučaju potrebe hitro pri roki. Tak način izdvajanja spisov in sestavljanja konvolutov se je ohranil v registraturah tudi še v času med obema vojnama ter se je izkazal kot zelo uporaben. Zato ni naključje, da so v registraturah vpisovali v elenkuse tudi podatke o prenosu izdvojenih spisov v konvolute. Za zbirko konvolutov je bil izdelan poseben indeks. Ta indeks so ob vsakem nastanku novega konvoluta sproti dopolnjevali.

K arhivskemu fondu Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani spada tudi posebna serija normalij. V registraturi so imeli dve zbirki normalij, in sicer zbirko normalij, ki je bila urejena po vsebini, druga zbirka pa je bila urejena po kronološkem redu.

Izposoja spisov iz registrature je bila zelo razširjena. Zaradi potrebe po izdelavi pregleda izposojenih spisov iz arhiva so izdelali poseben obrazec, v katerega so vpisovali vse podatke o izposoji in vračanju spisov. V obrazec je bilo potrebno vnesti tudi podatke o osebi, ki si je spise izposodila. Obrezec o izposoji spisov je bil priložen vsakemu fasciklu. Kolikor pa je bil spis izdvojen in odložen v konvolut, so v obrazec o izposoji tudi to zapisali.

V registraturi Deželne vlade je bilo opravljeno večkrat tudi škartiranje spisov. Škartiranje se je odvijalo na osnovi posebnega kabinetnega pisma iz leta 1832 in na osnovi navodila iz leta 1872. V kabinetnem pismu je bilo poudarjeno, da se mora posebej gledati na škartiranje neuporabnega gradiva in da je potrebno posebno paziti, da bi se pri izbiranju gradiva ne škartiralo takih aktov, ki so še potrebni oziroma bi bili utegnili biti še koristni kot predpisi določenim aktom. Opozorilo vsebuje še navodilo, da se ne sme škartirati tistega gradiva, ki ne bo prišlo v poštev za uradne potrebe, a bo lahko imelo neko zgodovinsko ali drugo vrednost in pomen. V navodilu

Deželnega predsedstva iz leta 1872 pa je bilo navedeno, da morajo konceptni uradniki na vidnem mestu na posameznem spisu zapisati besedo „škartirati“ ter tako že ob nastajanju spisov pomagati pri ocenjevanju vrednosti in pomembnosti spisov. Vendar tega navodila niso upoštevali.

Konceptni uradniki so nadzorovali izvajanje škartiranja spisov, samo škartiranje spisov pa je bilo delo uradnikov v registraturi, ki so jim pomagali tudi služitelji. Po doslej znanih podatkih je bilo gradivo Deželne vlade in Namestništva v Ljubljani škartirano v registraturi v letih 1884 in 1894. Leta 1884 so škartirali gradivo, ki je nastalo v letih 1850–1860, v letu 1894 pa gradivo, nastalo v letih 1860–1890. Pri prvem škartiranju je bilo izločeno gradivo knjigovodstva, žandarmerijski spisi s posebnim ozirom na njihovo opremo in oborožitev, gradivo o stroških zdravljenja v bolnišnici, umobolnici in gradivo za najdenišnico, nadalje spisi o vojaških zadevah in štetju prebivalstva leta 1858. Pri drugem škartiranju so izločali policijske spise, žandarmerijske spise, vojaške spise, spise s področja obrti, poljedelstva, gradbeništva, gozdarstva, cerkvene zadeve, šolstva, pravosodja in davčne spise. Osebje, ki je delalo na škartiranju gradiva, je bilo posebej nagrajevano in je prejelo honorar do 50% skupne vrednosti iztrženega zneska za prodani stari papir.

O kasnejšem škartiranju spisov Deželne vlade v Ljubljani zaenkrat ni podatkov. Povedati pa je treba, da se je gradivo po letu 1918 večkrat preseljevalo in da je bilo v letih od 1948 do 1953 hranjeno v zelo neustreznih prostorih na podstrešju Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani in da so po gradivu brskali ljudje z najrazličnejšimi interesi, ki so tudi nekontrolirano jemali posamezne spise s seboj in jih niso več vmili. Zaradi tega so mnogi dokumenti tega fonda odtujeni in izgubljeni.

Arhivski fond Namestništva v Ljubljani 1850–1854 ter starejši del gradiva Deželne vlade v Ljubljani 1854–1860 je že leta 1938 prevzel od Banske uprave Dravske banovine takratni Državni arhiv pri Narodnem muzeju v Ljubljani, ki ga je uskladiščil v prostorih muzejske knjižnice. Prevzem je izvršil dr. Avgust Žigon. Gradivo je bilo povezano v fascikle in je bilo dostopno za znanstveno uporabo. Preostali del gradiva Deželne vlade od leta 1861 do 1918 je ostalo do leta 1948 v varstvu Banske uprave Dravske banovine in njenih naslednikov. Leta 1948 ga je Federalni zbimi center, ki je reševal v Sloveniji vse arhivsko gradivo

pred uničenjem, prevzel od Predsedstva Narodne vlade LRS in ga začasno deponiral na podstrešje Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Od tam ga je Državni arhiv Slovenije leta 1953 preselil najprej v svoje prostore na Trgu revolucije 1 (zdaj Trg osvoboditve 1), po preselitvi Državnega arhiva Slovenije iz omenjenega poslopja na Levstikov trg 3 pa je gradivo ostalo še 10 let v kletnih prostorih na Trgu revolucije 1. Ko je Poštna direkcija izpraznila del svojih prostorov v Virantovi hiši na Levstikovem trgu 3, je bilo gradivo preseljeno iz kletni prostorov v novo pridobljena arhivska skladišča. Arhivski fond je več let urejala delovna skupina arhivistov. Gradivo je povezano v fascikle ter je zanje izdelan poseben popis fasciklov.

Serijski konvoluti Deželne vlade obsega 1008 enot. Konvoluti so urejeni po tekočih številkah. Za iskanje konvolutov je izdelan poseben indeks. Serijska normalija je sestavljena iz zbirke normalij, ki je urejena kronološko, in iz zbirke normalij, ki je urejena po snovi. Vse normalije so povezane v fascikle. Zanje še niso izdelana pomagala za iskanje posamezne normalije niti ni narejen popis normalij.

Po koncu 1. svetovne vojne je glavnino spisov registraturnega fascikla 27 – gozdne zadeve – prevzel Gozdarski odsek Deželne vlade v Ljubljani. Te spise je nato hranil ustreznih gozdarskih resor in jih hranil pri sebi do leta 1952. Ob reorganizaciji uprave leta 1952 je Svet za kmetijstvo in gozdarstvo predal spise Fakulteti za gozdarstvo, odkoder jih je Državni arhiv Slovenije leta 1961 prevzel in uskladiščil v svojih depojih. Gradivo je urejal ing. Anton Šivic, ki je že med obema vojnama izdelal poseben registraturni načrt za ureditev gozdarskih spisov Banske uprave Dravske banovine. V smislu tega registraturnega načrta je ing. Šivic preuredil tudi gozdarske spise Deželne vlade v Ljubljani 1861–1918.

Spise Deželne vlade v Ljubljani, ki se nanašajo na gradnje, so prevzeli za gradbeništvo pristojni upravni organi. Večina teh spisov je bila izgubljena, del načrtov, ki se nanašajo na ceste in mostove, pa se še danes hrani pri Republiški skupnosti za ceste.

Spisi Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani so v pretežni večini napisani z roko, le manjši del spisov, nastalih po letu 1900, pa je napisanih s pisalnim strojem.

Arhiv Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani obsega 526 tm spisovnega gradiva.

Ljudmila Bezljaj-Krevel

Po obdobju francoskega gospostva na slovenskih tleh je restavracija avstrijske uprave pomenila nekak kompromis med stanjem pred francosko dobo in francoskimi reformami. Tako Avstrija ni ohranila popolnega podržavljanja uprave iz francoskega obdobja, niti ni vmila zemljiškim gospodom nekdanje vloge v administraciji. V glavnem so ostale nespremenjene tudi francoske upravne meje. Tretjega novembra 1814 je bila s posebnim odlokom ponovno vzpostavljena provinca Primorska (Küstenland), ki je bila podrejena tržaškemu guberniju in razdeljena na tri okrožja, tržaško, goriško in reško. Okrožni uradi, ki jim je bila zaupana politična uprava teh okrožij, so imeli sedeže v istoimenskih mestih. Mesto Trst z obmestjem je bilo izvzeto iz pristojnosti tržaškega okrožnega urada: politično-gospodarski magistrat v Trstu je bil podrejen neposredno guberniju. Sicer pa je tržaško okrožje obsegalo oglejski in tržaški teritorij, okraje med Sočo in Krasom, Zagraj, Petovlje, Doberdob, gospostvo Devin, mesto Trst z obmestjem, gospostvo Sežana, glavne občine Dolina in Materija in celotna Istra. Goriško okrožje je bilo razmejeno od Predela po vrhovih gora do Muzcev, vključujoč Breginj, Logje in Robidišče do Matajurja (vključujoč še Livek), do rečice Idrije in po njej do Viscona, vključujoč Jalnacco do Joannisa, odtod ob rečici Taglio in reki Ausa proti njenemu izlivu. Reško okrožje pa so sestavljale poleg glavnih občin Podgrad in Lipa do kraja Novi, še Reka, Bakarska, Kraljevica, otoki Krk, Cres z Velikim in Malim Lošinjem, nekdanje ilirsko-hrvaško ozemlje s kantonoma Čabar in Mrkopalj ter občino Vrbovsko. Okrožje je torej mejilo na tržaško okrožje, na deželo Kranjsko, na zagrebško zupanijo in karlovski generalat (Territorial und politische Einteilung der Provinz des Küstenlandes, Hochkanzlei Decret von 3. November 1814, Zahl 1373); hrani Archivio di Stato v Gorici).

Tretjega avgusta 1816 je bilo ustanovljeno „Kraljestvo Ilirija“, ki sta ga sestavljala tržaški in ljubljanski gubernij, vendar je obstajalo dejansko le v zakonu oziroma vladarjevem nazivu. Ko se je Reka leta 1822 pridružila ogrskim deželam, je bilo reško okrožje odpravljeno, del le-tega pa je bil priključen Ogrski. Beneška Istra je najprej pripadala tržaškemu okrožju, po ukinitvi le-tega pa pazinskemu oziroma istrskemu; h goriškemu okrožju pa je bil pridružen še Tržič, Devin in Sežana (P. Antonini: Friuli orientale II, stran 480, Milano 1865). Mesta, ki so bila do restavracije avstrijske oblasti samostojna, so bila sedaj vključena v višje upravno-politične organe, v okrožja (razen Trsta). V okrožjih so bile organizirane ponekod okrajne gosposke, drugod pa okrajni komisariati. S funkcijo upravnih gosposk določeni dominiji so morali tod nastavljeni uradniki, ki so uradovali v cesarjevem imenu, dobivali pa so zato odmerjene pristojbine. Zaradi nedonosnosti so se dominiji odpovedovali upravi okrajev, zato je država organizirala okrajne komisariate. Francoske občine „mairije“ so se spremenile v glavne občine, še nižje upravne enote pa so bile nekdanje jožefinske davčne občine, ki so jih sedaj imenovali podobčine. Nadžupani (oberrichterji) na čelu glavnih občin in župani (richterji) v podobčinah so bili imenovani, a so bili le pomožni organi okrajnih komisariatov. Ko je bil s franciscejskim katastrom na novo urejen zemljiški davek, so te jožefinske davčne občine zamenjale nove, ki so upoštevale franciscej-

ske katastrske občine, s katerimi so bile v drugi polovici stoletja povezane prve moderne politične občine.

Glavna listina o razdelitvi primorskega gubernija v letu 1818 deli celotno ozemlje v „Kreise, Districte, Bezierke, Haupt und Untergemeinden“, in sicer navaja v goriškem okrožju distrikte Kanal, Gradišče in Gorica. Distrikt Kanal je obsegal okraje Bovec, Tolmin in Kanal; distrikt Gradišče pa slovenski okraj Kojsko, Krmin, Gradišče in Ajello ter goriški distrikt okraje Gorica, Grafenberg (Cingrof), Renče, gornji Rihemberg, Štanjel in Sv. Križ. (Haupt-Ausweis uber Einteilung des Küstenländischen Governements Gebiethes in Kreise, Districte, Bezierke, Haupt und Untergemeinden, dann über deren Hauser und Seelen Anzahl in Jahre 1818.)

Medtem ko so obstajali po restavraciji v okrajih komisariati s sodno in upravno oblastjo, pa ni izpričana nobena oblast v distriktili, kakršno omenja navedena razdelitev Gubernije.

Ko je prevzel vlado cesar Ferdinand (2. 3. 1835 do 2. 12. 1848), je uvedel nekatere upravne reforme, med katere sodi tudi potrditev statuta mestu Gorici; dokončno je nadomestil okrajne gosposke z okrajnimi komisariati. Goriško okrožje je bilo preraždeljeno na okraje: mesto Gorica, okolica Gorice, Bovec, Tolmin, Cerčno, Kanal, Ajdovščina, Komen, Sežana, Tržič, Krmin, Gradišče in Červinjan. Njegove reforme so zajele tudi način upravljanja dohodkov občin, podeželske občine pa so dobile možnost združevanja (P. Antonini: Friuli orientale II, stran 485, Milano 1865).

Poenotenje organizacije občinske uprave in upravljanja občinskega premoženja sta skušala urediti že predpisa o organizacijskih odlokih z dne 13. septembra in 22. novembra 1814, toda bila sta presplošna, zato nista omogočila enotnega sistema upravljanja v občinah, ki se ga ni posrečilo uvesti zaradi različnih krajevnih razmer niti z izdajo posameznih norm in predpisov v letih 1818, 1824, 1835 in 1838. Kako je bila organizirana uprava v občinah v goriškem okrožju, izvemo najbolj podrobno iz rokopišnega predloga za navodilo — ohranjen je v goriškem državnem arhivu — glede oblikovanja občin in upravljanja z občinskim premoženjem: predlog je datiran v Gradišču ob Soči dne 15. 5. 1843, podpisan je Sedmach. Predlog je navajal vse dotlej izdane predpise in odloke o občinski upravi; poudarjal je, da je navodilo v skladu z vsebino predsedniškega odloka z dne 13. marca 1843. Tako izvemo sestav osebja v občinski upravi glavnih občin. V njem so župan (podestà), občinski upravitelj, dva delegata, en pisar in občinski obhodnik ali policijski podčastnik; v podobčini pa upravitelj (agent), dva delegata in en ali dva poljska čuvaja. Župan, upravitelj in občinska delegata sestavljajo občinsko upravo; njih služba je bila brezplačna in ni mogla trajati manj kot tri leta. Župan je bil neposredno orodje politične oblasti, zato ni mogel opravljati brez kolizije poslov upravljalca občine in občinskih dohodkov. Odredbe političnih oblasti je posredoval tudi zastopnikom podobčin in pošiljal višji oblasti spise, ki jih je prejemal od podrejenih občin. Nadzor nad gospodarskim poslovanjem in upravljanjem občinskih dohodkov si je pridržala okrajna gosposka. Upravitelj podobčine je bil neposredno podrejen županu; moral je nadzirati red v podobčini in skupno z obema delegatoma upravljalati dohodke podobčine. Občinska delegata sta bila neposredno odvisna od župana oziroma upravitelja, hkrati sta bila zakladnika (blagajnika) občine. Skupaj z županom sta bila dožna sestaviti predračun, obračun dohodkov in izdatkov. Medtem ko je predlog navodila omenjal imenovanje žu-

pana kot izključno pristojnost okrajnega komisariata, pa je uvajal pri imenovanju upravitelja podobčine tudi soglasje občanov, kar je pomenilo novost k sklepu okrajne gosposke. Kompetenca občine je bila predvsem skrb za javni mir in varnost, za občinske ceste, nadzor nad utežmi in mērami, prodajo živil, pijač, cenami teh artiklov, skrb za občinska kmetijska zemljišča, za vzdrževanje bolnih, ubožnih in sirot. Nadzor občinskih zastopstev je obsegal tudi izobraževalne ustanove in soudeležbo pri oblikovanju letnega cerkvenega računa.

Da bi omejil samovoljo okrajnih komisarjev, je leta 1846 tržaški guverner, grof Stadion, izdal odredbo, v kateri je določil nekatere norme glede organizacije uprave v občinah tržaškega gubernija (P. Antonini: Friuli orientale, stran 843, Milano 1865).

Večje spremembe v organizaciji uprave so nastale spet v drugi polovici stoletja. Cesarski manifest, ki je uveljavil oktroirano ustavo marca 1849, je obljubljal, da bo združil „enotnost celote s samostojnostjo in svobodnim razvojem njenih delov, močno oblast nad vso državo, ki bi varovala zakonitost in red s svobodo posameznikov, občin in dežel“. Uvedena je bila nova upravna ureditev. Gubernije so nadomestila namestništva; občine so bile podrejene okrajnim glavarstvom, v katerih je bilo uvedeno več sodnih okrajev. Trst, Istra, Goriška in Gradiška so bili združeni v eno državno-upravno območje z namestništvom v Trstu ter z istrskim in goriškim okrožjem; zanju je bil predviden skupen deželni zbor s sedežem v Gorici. Trst je kot „državno neposredno mesto“ naštet v marčni ustavi v vrsti dežel, zato je tržaški mestni svet imel funkcijo deželnega zbora. Leta 1850 je vlada izdala deželne ustave in deželnozborske volilne rede, vendar so le-ti ostali bolj ali manj na papirju. Drugače pa je bilo s provizoričnim zakonom o občinah, ki ga je cesar podpisal 17. marca 1849 in so po njem takoj izvedli občinske volitve in formirale občine. Po njegovih določilih je sestavljala krajevne občine ene ali več katastrskih občin, občinski zastop je bil voljen, nato je izvolil iz svojih vrst še vsaj dva svetovalca za občinsko deputacijo (ta je bila sestavljena iz tretjine članov občinskega zastopa), ki je imela izvršilno funkcijo. Občine so dobile pravico samouprave glede uporabljanja občinskega premoženja, prepuščena jim je bila skrb za ceste, živilski in zdravstveni nadzor in osnovno šolstvo. Obenem so nanje prenesli opravljanje posameznih državnih izvršilnih funkcij. Dobile so tudi pravico pobiranja doklad k neposrednim davkom, kar je pomenilo glavni vir njihovega dohodka. Volilna pravica je bila povezana s plačevanjem direktnih davkov, imele so jo tudi ženske in otroci, vendar le po zakonitih zastopnikih oziroma pooblaščenih. Volilci so bili razdeljeni po razredih glede na višino davka. Za deželna glavna mesta in okrožna sodišča je občinski zakon predvideval posebno ureditev z večjimi pravicami. Leta 1850 je dobila poseben nov statut tudi Gorica. Po odpravi marčne ustave 31. decembra 1851 se je zožila tudi občinska samouprava. Mandat prvih občinskih odborov se je podaljšal do padca absolutizma, saj novih volitev niso izvedli. V letu 1853 in 1854 so bila odpravljena okrajna glavarstva, uvedli so nove, manjše okraje, katerih obseg se je ujemal z obsegom prejšnjih sodnih okrajev, imeli pa so politično sodno funkcijo. Leta 1860 so odpravili tudi okrožja. Po padcu absolutizma in ustavnih spremembah leta 1861 je sestavljala Goriško-gradiščanska dežela s Trstom in grofijo Istro avstrijsko kronovino Primorsko. (Kustenland, Litorale), ki je imela cesarsko krajevo namestništvo v Trstu.

Goriško-gradiščanska je imela svoj deželni zbor v Go-

riči, prav tako tudi Istra v Poreču, medtem ko je v Trstu še naprej opravljal posle deželnega zbora in odbora magistrat. Deželni zbori so bili glavni nosilci deželne avtonomije. Upravljali so vse deželne zadeve, oskrbovali deželno premoženje, vodili deželne šole in zavode, skrbeli za deželne ceste, urejanje voda, sklepali nove deželne postave, jih predlagali v potrditev cesarju in dunajski vladi. Za opravljanje tekočih poslov je deželni zbor volil iz svojih vrst deželni odbor. 1867–68 so odpravili mešane politično-sodne okraje in ločili politično upravo od sodstva. Ponovno so oblikovali okrajna glavarstva v istem obsegu kot pred ukinitvijo, prav tako so spet v istem obsegu vzpostavili sodne okraje. Ta sistem je ostal nespremenjen do konca avstrijskega obdobja.

Goriško-gradiščanska je bila razdeljena na štiri okrajna glavarstva s sedeži: v Gorici (ta je kot mesto s svojim statutom opravljala zadeve okrajnega glavarstva), v Gradišču, Sežani in Tolminu. Leta 1910 je bilo iz dela gradiščanskega okraja ustanovljeno okrajno glavarstvo v Trziču, ki je obsegalo furlansko ravnino ob morju in slovenski občini Devin in Doberdob. Okrajne glavarje je imenoval cesar, odvisni pa so bili od namestnika v Trstu. Vsako okrajno glavarstvo je bilo razdeljeno na več sodnih okrajev, ki so obsegali po več občin. V goriškem okraju so bili sodni okraj: Ajdovščina, Gorica, Kanal; v sežanskem Sežana in Komen; v tolminskem Bovec, Cerkljeva, Tolmin in od leta 1895 še Kobarid. Zahodna Brda z občinami Biljana, Kožbana in Medana so spadale v sodni okraj Krmin, le-ta pa v politični okraj Gradišče. Za vipavsko dolino onkraj Hublja je bilo okrajno sodišče v Vipavi, okrajno glavarstvo pa v Postojni. Petega marca 1862 je bil izdan splošni zakon temeljnih pravil, po katerih se uravnavajo občine (soseske, srenji in komuni), in na njegovi podlagi je 7. aprila 1864 izšel občinski red in občinski volilnik (volilni red) za pokneženo grofijo Goriško in Gradiško. Volilna pravica je bila še vedno omejena in volilci razdeljeni v razrede po višini plačanega davka; v najvišje razrede so bili uvrščeni inteligenca, častni občani in predstavniki vojske. Občinam je bila dana možnost združevanja s privoljenjem deželnega odbora in namestništva, prav tako so imele pravico razdružiti se občine, kl jih je združila postava z dne 17. marca 1849, toda pod pogojem, da je vsaka taka razdružena občina sposobna opravljati naložene ji dolžnosti. Tudi vsaka katastralna (davčna) občina je imela možnost prevzeti svoje dohodke v lastno oskrbo. Občino zastopata v njenih zadevah občinsko starešinstvo (občinski svet) in županstvo (občinsko glavarstvo). Občinsko starešinstvo ima devet do trideset članov, kar je odvisno od števila volilcev v občini. Iz svojih vrst izvoli županstvo, to je župana in vsaj dva podžupana (deputata). Število podžupanov ne sme preseči ene tretjine starešin. Starešinstvo in županstvo so volili vsaka tri leta. Občina je smela, upošteva je državne in deželne postave, svobodno odrediti oskrbovanje svojega premoženja in zadeve, ki zadevajo občinske zveze, skrbeti za varnost, za ceste, poti, trge in mostove v občini, smela je nadzirati neoporečnost živil v prodaji, mere in uteži, trženje in sejmovanje, zdravje občanov, posle, delavce, lepo obnašanje, zidavo v občini, varovanje pred ognjem, skrbeti za ubožne in za občinske dobrodelne zavode. Vplivala je na šole, ki jih je sama vzdrževala, predvsem na ljudske šole glede na šolske patronate. Opravljala je tudi vlogo pomirjevalca med sprtimi občani. Poleg teh dolžnosti je imela tudi tiste, ki ji jih je nalagala državna in deželna uprava. Občinsko starešinstvo je o vseh občinskih zadevah le sklepalo, ni pa imelo izvršilne funkcije, ki je

pritikala županstvu. Med pomembne dolžnosti župana je spadala skrb za krajevno policijo. Župan je bil odgovoren za svoje delo občini in vladi. Po vsakem mandatnem obdobju je moral poročati o gospodarjenju z občinskimi sredstvi in o tem predložiti vso dokumentacijo. Starešinstvo je smelo razsojati v primerih pritožb proti odlokom županstva, pregledovalo je njegovo delo, predvsem zadeve občinske blagajne. Zbor starešinstva je skliceval župan najmanj enkrat na trimesečje. Občinsko premoženje je bilo mogoče razdeliti med občane le s privoljenjem deželnega zbora ali deželnega odbora. Starešinstvo pa je smelo za potrebe občine povišati nekatere doklade k direktnim davkom in samostojno vpeljati razne služnosti do določene višine, nad to mejo pa le z dovoljenjem deželnega zbora ali deželnega odbora. Upravljanje občinskega premoženja je nadziral deželni zbor s pomočjo deželnega odbora. Ta je mogel celo kaznovati z globo ali razrešiti službe posamezne člane glavarstva. Državna uprava pa je nadzirala občine s pomočjo politične okrajne gosposke. Novi zakon o združevanju občin je 20. decembra 1886 določil, da se ne sme združiti tudi lastnina posameznih občin proti njihovi volji. Vsaka davčna občina je smela na svojem ozemlju opravljati vse zadeve, ki ji pritičejo. Tako združeno občino je zastopalo skrbstveno svetovalstvo (gospodarski svet), ki je izbralo iz svojih vrst načelnika (občinskega upravnika). Ta je imel glede na premoženje katastralne občine vse pravice in dolžnosti župana in starešinstva v županiji.

Možnost razdruževanja so občine pogosto uporabljale, predvsem na Koroškem, kjer je nastala zaradi krajevnih prizadevanj vrsta majhnih občin. Takšna upravna ureditev občin je ostala do konca avstrijskega obdobja.

Že 25. junija 1915, to je mesec dni po začetku vojne med Avstrijo in Italijo, je vrhovno poveljstvo italijanske vojske izdalo uredbo o opravljanju civilnih zadev na ozemlju, ki ga je italijanska vojska že ali pa naj bi ga še zasedla. Tako je bil pri vrhovnem poveljstvu ustanovljen generalni sekretariat za civilne zadeve, ki je imel do prodora pri Kobaridu (24. 10. 1917) sedež v Vidmu, potem pa v Padovi; deloval je do 1919. leta. Za zasedena območja avstrijskih okrajnih glavarstev so bili ustanovljeni civilni komisariati; za zasedeni del tolimskega okrajnega glavarstva je bil sedež civilnega komisariata v Kobaridu, za gradiščanski okraj v Krminu, za tržaški pa v Červinjanu. Ni mi znano ali so Italijani po zasedbi Gorice (9. 8. 1916) ustanovili okrajni komisariat tudi v tem mestu. Po premirju med avstroogrsko in italijansko vojsko dne 3. novembra 1918 je takratno južno Tirolsko, Primorsko, dele Kranjske (celoten postojnski in del logaškega političnega okraja), del Koroške (sodni okraj Trbiž s priključeno občino Bela peč in del občine Rateče) zasedla italijanska vojska; uveden je bil vojaški zasedbeni režim. V slovenskem delu dežele so civilno oblast ob razpadu Avstroogrske prevzeli slovenski narodni sveti, v Trstu pa narodno mešani Odbor za javno blaginjo. Te organe je italijanska oblast razpustila in z uredbo vrhovnega poveljstva dne 19. novembra 1918 določila, da bo pristojnosti centralne oblasti za vse zasedeno ozemlje opravljal generalni sekretariat za civilne zadeve, pristojnosti deželne politične oblasti pa vojaški guverner. V skladu s tem je deloval za Primorsko in za zasedene dele Kranjske in Koroške v času vojaške uprave vojaški guverner v Trstu, okrajne glavarje pa so nadomestile vojaške osebe — generalni civilni komisarji, ki so bili odvisni od guvernerja. Komisarje so dobile tudi večje občine. Vendar je bila vojaška uprava že naslednje leto odpravljena; z odlokom dne 4. julija 1919 je

generalni sekretariat za civilne zadeve zamenjal Osrednji urad za nove pokrajine kraljevine pri ministrskem predsedniku: ta naj bi tudi postopno usklajeval nekdanjo upravo v novih pokrajinah z italijansko. Vojaškega guvernerja v Trstu je zamenjal izredni komisar. Toda že z naslednjim odlokom z dne 24. julija 1919, ki je določal pristojnost civilne uprave tudi v Julijski krajini, je bil ustanovljen generalni civilni komisariat v Trstu. Tako je nekdanja Primorska s priključenimi deli Kranjske in Koroške sestavljala enotno upravno področje z imenom Julijska krajina. Kraljevi odlok z dne 31. avgusta 1921 o upravni sistemizaciji novih pokrajin je predvideval možnost ustanovitve izrednih deželnih odborov z upravnimi (ne pa tudi z zakonodajnimi) pristojnostmi nekdanjih deželnih odborov. 19. novembra 1921 je bil za nekdanjo Goriško-gradiščansko s priključenimi deli Kranjske in Koroške uveden deželni odbor, ki je štel poleg predsednika še deset članov in štiri namestnike. Istega dne sta bila s posebnim odlokom ustanovljena vicekomisariata v Gorici in Poreču.

Zakon z dne 17. oktobra 1922 je odpravil izredni režim in upravo dežele je prevzel prefekt za Julijsko krajino, ki ga je imenovala vlada s sedežem v Trstu in viceprefekturi v Gorici in Poreču; dotedanji politični okraji pa so se preimenovali v okrožja s podprefekti na čelu. Deloviti je prenehal tudi osrednji urad za nove pokrajine v Rimu, njegove pristojnosti pa so prevzela resorna ministrstva. 18. januarja 1923 so sistem spet reorganizirali, pridobljene dele zemlje razdelili na province (pokrajine), kakršne so bile v Italiji. Ustanovljena je bila tržaška, puljska in videmska, leta 1924 pa še reška provinca. Večji del nekdanje goriško-gradiščanske dežele je bil priključen k videmski pokrajini. Ta je bila razdeljena na čedadsko, pordenonsko, tumiješko, videmsko, goriško, gradiščansko in tolimsko okrožje. Toda že 5. julija 1923 je kraljevi odlok del občin gradiščanskega okrožja pridružil videmskemu, odpravil je tolimsko in ustanovil idrijsko okrožje, tako, da je občine na Bovškem in Koroškem priključil k čedadskemu, občine na ožjem Tolminskem pa h goriškemu okrožju. Temeljite spremembe so nastale v letih 1927 in 1928. 2. januarja 1927 so bila odpravljena okrožja, ustanovljena je bila goriška pokrajina in njeno glavno mesto Gorica se je povečalo za doslej samostojne občine Ločnik, Podgoro, Solkan, Štandrež in Šempeter. Isto leto, vendar ne hkrati, je bila priključena tudi občina Vrtojba. V letih 1927 in 1928 je bila izvedena komasacija občin; ki je združila vrsto doslej samostojnih občin. (S. Murovec: Nekaj upravno političnih sprememb na območju severnoprimeških občin od konca I. svetovne vojne dalje, Pok. arhiv v Novi Gorici, publikacija št. 1, 11: 9, 1922, str. 58–72). Po dotedanji italijanski zakonodaji so bile občine posredni organi državne administracije, vendar so imele nekaj samouprave. Kraljevi dekret je lahko združil več občin v eno, pri čemer pa je imela vsaka od njih možnost še naprej upravljati svoje premoženje. Posamezna mesta in večji kraji so imeli možnost odcepitve od občin ali pa odcepiti se od ene in priključiti k drugi občini istega okrožja. Vsaka občina je morala imeti poseben urad, tajnika in potrebne občinske uslužbenke, lahko pa je več občin skupaj financiralo enega tajnika in imelo skupen urad, vendar je morala imeti vsaka svojega župana (Sindaco), svoj občinski odbor in svoj svet. Ta je določil iz svojih vrst predstavnika za skupen svet tako združenih občin. Večinoma so bile občine razdeljene na frakcije, med katerimi je bila ena glavna in v njej sedež uprave. Predstavniki za občinski svet so bili voljeni, njihovo število je nihalo od petnajst do osemdeset glede na število

prebivalcev v občini. Svet se je moral sestajati vsaj dvakrat letno, spomladi in jeseni, da je pregledal poslovanje preteklega leta in odločal o poslovanju v prihodnje. Svetniki so iz svoje srede izvolili asesorje v občinski odbor (2–10) in župana za dobo štirih let.

Župan je bil hkrati uradnik države, vodja občinske uprave in same uprave. Pomembno vlogo v občini je imel tudi tajnik občine, ki je moral pred namestitvijo opraviti poseben izpit, poskusna doba pa je trajala kar štiri leta. Odgovoren je bil za pravočasno izpolnjevanje občinskih predpisov in sklepov sveta ter odbora, za urejenost in hrambo občinskega pečata. Naloga sveta je bila predvsem odločanje o občinskih zadevah, izvršilni organ je bil župan, ki je predsedoval svetu in odboru, medtem ko je imel odbor posebne kompetence pri odločanju v občini. Te so včasih dopolnjevale odločbe župana in sveta. Župan in odbor sta morala letno poročati svetu o svojem delu. Delo in sklepe sveta je skozi vse leto nadziral prefekt, ki je pregledal s pomočjo posebnih komisarjev tudi pravilno poslovanje občinskih služb. Po preteku vsakega koledarskega leta so mu morali občinski zakladniki predložiti letni obračun z vso dokumentacijo. Nadrejeni organ občinske administracije je bil provincialni odbor. Vsaka občina je morala sama poravnati stroške, ki so bili potrebni za delo občinskih uradov, plačila in pokojnine občinskih uradnikov in uslužbencev, podpore ubožnih, financiranje zdravniške in lekarniške službe za ubožne, stroške živinozdravstvene službe, vzdrževanja občinskih ustanov, cest, hidravličnih in drugih javnih del, pokopališč, obveznih šol, vodovodov, trgov, zaporov in lokalne policije. Skrbeti je morala tudi za registre civilne uprave, za cerkvene zgradbe in plačevati dajatve, ki jih je v skladu z zakonskimi predpisi naložila vlada. Te stroške so občine poravnale bodisi iz dohodkov, ki jih je prinašalo občinsko imetje, smele pa so tudi do določene višine povečati davke in takse ter uvajati nekatere nove, vendar le z dovoljenjem provincialnega administrativnega odbora, kar je bilo še vedno odvisno od kraljevega dekreta. Občini pa je ostal tudi del državnih taks, ki jih je pobirala. Pri upravljanju in ravnanju z občinskim imetjem je bila občina omejena, sama je mogla odločati le do višine vrednosti 500 lir.

3. marca 1934 je bila s krajevnim dekretom potrjena novela občinskega in provincijskega zakona, ki ga je poleg kralja podpisal tudi Mussolini. Ozemlje kraljevine je bilo razdeljeno na province in občine. Najvišjo izvršno oblast v provinci je imel prefekt, ki mu je bila podrejena vsa uprava razen sodišč, vojske, mornarice, letalstva in železnice. Predsedoval je provincialnemu svetu in provincialnemu administrativnemu odboru, podrejena mu je bila policija; od njega je bila neposredno odvisna tudi inšpekcijska služba občinske administracije, ki je bila sicer zaupana administrativnemu odboru. V provincialnem administrativnem odboru so bili sedaj poleg prefekta, inšpektorja province, dveh svetnikov prefektore in glavnega knjigovodje še štirje člani, ki jih je določil izmed zanesljivih članov sekretariat fašistične stranke, imenovalo pa jih je notranje ministrstvo za dobo štirih let.

Glede združevanja občin (zaradi boljše organizacije občinskih služb, izločitev iz občine ali priključitev k drugi občini, delitev na četrti itd.) novela ni prinesla bistvenih sprememb. Župan (podestà) je bil lahko hkrati župan kar v treh občinah. Imenovan je bil s kraljevim dekretom, imeti je moral vsaj srednjo izobrazbo ali pa čin oficirja ali podoficirja na operativnih področjih v letu 1915 do 1917 ali pa je moral biti po vojni vsaj šest mesecev župan (sindaco), komisar regije ali prefektore ali občinski tajnik.

V večjih občinah v glavnih mestih provinc, turističnih, industrijskih in trgovskih središčih je notranje ministrstvo imenovalo enega ali dva podžupana. Številčni sestav občinskega sveta je določal prefekt za vsako občino posebej (6–40), prav tako proizvodne dejavnosti, ki so lahko zastopane v svetu; obveščal je tudi združenja delavcev ter dejavnosti, da pošljejo predstavnike v svet. Število predstavnikov delodajalcev je moralo biti enako skupnemu številu intelektualnih in fizičnih delavcev. Število delavcev posamezne produktivne dejavnosti pa ni smelo biti manjše, kot je znašal en odstotek celotnega števila delavcev v občini. Priziv na prefektovo odločitev o sestavi sveta ni bil mogoč. Svetnike je imenoval prefekt za dobo štirih let po določilih zakonitih sindikalnih združenj. V svetu so bile lahko tudi ženske, vendar so morale poleg splošnih pogojev izpolnjevati dodatna določila. Prefekt ali notranje ministrstvo sta lahko svet razpustila. Služba župana, podžupana in svetnikov je bila brezplačna. Višina zneskov, o katerih je lahko samostojno odločal občinski svet, je bila natančno določena z zakonom in odvisna od števila prebivalstva v posameznih občinah. Svetu je predsedoval župan, ki je bil hkrati vodja občinske administracije in uradnik vlade. Po zakonu je moral varovati tudi koristi faranov, kakor so le-ti nosili stroške za vzdrževanje župnije. Odslej je bilo občinsko imetje strogo ločeno od državnega in patrimonialnega. Stroški, ki so bremenili posamezne občine, so se povečali. Poleg obveznih dajatev in prispevkov državi so poudarjali poseben pomen razvoju splošnega izobraževanja, dobrodelnim ustanovam, skrbi za matere in otroke, predvsem pa pomoči nezakonskim materam in zapuščenim otrokom, zdravstveni službi z uvedbo brezplačnega zdravljenja tuberkuloze in sifilisa ter omejevanja različnih epidemij. Občine so morale skrbeti tudi za urade in športne objekte organizacije balila. Poleg dohodkov, ki jih je občinl prinašalo občinsko imetje, so lahko sedaj povečevale in na novo uvajale davke. Glede plačevanja davkov so bile občine razdeljene na razrede. Skrb za to je bila prepuščena uradu občinskega zakladnika oziroma tam, kjer ga ni bilo, dacarju. Župan je bil pri svojem delu vedno manj odvisen od občinskega sveta in vedno bolj od prefekta in provincijskega administrativnega odbora. Oba zakona sta navajala med obveznimi nalogami občin skrb za arhivske prostore in za namestitve arhivarjev. Pozornost osrednje arhivske uprave v Italiji je proti koncu preteklega stoletja veljala tudi zavarovanju spisov krajevnih uprav, čeprav najprej predvsem zaradi njihovega pomena za samo upravo. Že prvega marca 1897 je ministrstvo za notranje zadeve izdalo navodilo za vodenje protokola in arhiva v občinskih uradih. Vsak spis, ki je prispel ali je bil odposlan, je bilo treba vpisati v delovodnik in ga uvrstiti v eno izmed petnajstih kategorij. Te so bile:

- uprava,
- dobrodelne ustanove in dobrodelnost,
- občinska policija – higiena,
- javno zdravstvo,
- finance,
- oblast in uprava (vlada),
- pomilostitve, pravosodje, bogoslužje,
- nabori in vojaščina,
- šolstvo (javni pouk),
- javna dela,
- kmetijstvo, industrija, trgovina in delo,
- civilna stanja, ljudsko štetje, statistika,
- različne zadeve.

Števila kategorij ni bilo mogoče manjšati niti snovno

spreminjati, pač pa je bilo mogoče po potrebi uvajati nove. Kategorije so se delile na razrede. Število teh je bilo neomejeno glede na količino zadev v vsaki kategoriji. Predpisana razpredelnica razredov v kategorijah je rabila le kot temeljna norma. Veljalo je pravilo, da se v posameznem dopisu lahko obravnava le ena zadeva, ker bi drugače lahko nastajala zmeda. Protokoliranje je bilo treba opravljati tako, da je bilo treba z zaporedno številko označiti vse zaznambe in ukrepe. Na vsak registriran akt je bilo treba poleg datuma dospelja napisati tudi številko, pod katero je bil uveden v delovodnik. Spisom, ki so zadevali že vpisano zadevo ali argument, se je pri protokoliranju vpisala tudi ustrezna pozivna oznaka (številka). Za spise, nastale v samem uradu, je bilo treba v rubriko za vpis provenienice vpisati „tu uradno“ (lastno). Vsak v delovodnik vpisani akt je bilo treba vpisati v indeks po posebnem obrazcu s podatki, ki omogočajo najdbo spisa v arhivu. Indeks in delovodnik sta se pisala za vsako leto posebej.

Za vsako zadevo se je oblikoval poseben ovoj (fascicolo), v katerem so bili kronološko in po tekočih številkah zbrani vsi prejeti akti, osnutki poslanih, zaznamki in preučitve zadeve. V zadevah posameznih oseb je vsaki osebi bil namenjen poseben ovoj. Ovoji so bili narejeni iz močnejšega papirja, na vsakem je morala biti razvidna kategorija in razred, delovodniška številka aktov v ovoju in številka, ki mu je določala mesto v arhivu. Seznam zaporedja ovojev je bil sestavljen na posebnem obrazcu in se je oblikoval za vsak razred zadev iste kategorije postopno, kot se je začel oblikovati ovoj. Če so se posamezne zadeve povezovale z drugimi, niso smeli združiti ovojev, pač pa so morali povezavo označiti s posebnimi pozivnimi listi. Vsak občinski urad je moral imeti dva ločena arhivska prostora: tekoči (za začete, a še ne dokončane zadeve) in skladiščni arhiv (za dokončno rešene akte). Januarja vsako leto so prinesli iz tekočega arhiva vse rešene zadeve v skladiščni arhiv. Akti iz arhiva

so lahko dvignili le na zahtevo pooblaščenih zadeve, kar je moralo biti posebej zabeleženo; zraven so morali pustiti zahtevek na mestu ovoja ali akta, dokler ni bil vrnjen. Akte, ki so se nanašali na lastništvo občinskega imetja, kreditne pravice, hipoteke, itd., prav tako spise z zaupnimi osebni podatki, so morali hraniti posebej v zaklenjeni omari; zanje je bil tajnik osebno odgovoren.

Viri in literatura:

Sedmark N., *Struzione relativa alla costituzione delle comuni ed all'amministrazione delle facoltà comunali* (v fondu Okrožni urad Gorica, Archivio di stato Gorizia), *Orts Repertorium von Triest und Gebient, Gorz, Gradisca und Istrien*, Wien 1873. *Priročni zakonik za podknežno grofijo Goriško-Gradšičansko*, Gorica 1891, *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del regno d'Italia*, Roma 1915–1943.

S. Vilfan: *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961.

P. Antonini: *Friuli orientale II*, Milano 1865;

S. Vilfan: *Arhivski viri za zgodovino Slovencev 1848–1918*.

Jože Žontar: *Arhivski viri za zgodovino Slovencev med leti 1918 in 1941*, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Ljubljana 1970, letnik X., št. 1–2.

S. Murovec: *Nekaj upravno političnih sprememb na območju severnoprimorskih občin od konca prve svetovne vojne dalje*, *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, N. Gorica 1972, publikacija št. 1.

L. Čermelj: *Julljska krajina, Beneška Slovenija in Zadrska pokrajina*, Beograd 1945, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979.

BANSKA UPRAVA DRAVSKE BANOVINE IN NJENO GRADIVO

Vladimir Kološa

Pristojnost, organizacija in delovanje banske uprave

Leta 1929 je izšlo več pomembnih zakonov, ki so pripeljali do važnih upravnih reform. To so zakon o ureditvi vrhovne državne uprave z 31. 3. 1929, zakon o notranji upravi z 19. 6. 1929, zakon o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja s 3. 10. 1929 in zakon o banski upravi s 7. 11. 1929. Vse slovensko ozemlje, ki je bilo z Vidovdansko ustavo razdeljeno na dve oblasti, je bilo spet združeno v eno upravno enoto – Dravsko banovino.

Pojem „banovina“ pomeni banovino kot ozemlje upravne enote, pa tudi banovino kot samoupravno telo in pravno osebo. Banov urad se imenuje Kraljevska banska

uprava. Ban je oblastvo občne uprave druge stopnje. Občna uprava obsega vse zadeve, razen tistih, ki so dodeljene v pristojnost sodišč, finančnih in vojaških oblastev, in tistih, kjer država ne nastopa kot nosilec oblasti, ampak kot podjetnik. Nosilec občne uprave v banovini je ban, za posamezna upravna področja pa so mu dodeljeni strokovni organi, ki so nosilci oddelkov in odsekov. S tem so vsa področja občne uprave združena pod istim vodstvom. V pristojnost bana spadajo vsi posli občne uprave, za katere niso pristojna okrajna upravna oblastva ali niso pridržani za ministrsko pristojnost.

Ban je predstavnik kraljevske vlade v banovini ter ina najvišje politično in občnoupavno oblast v banovini. Podrejen je neposredno ministrstvu za notranje zadeve, sprejema in izvršuje pa tudi navodila in odredbe ostalih ministrstev in opravlja dela iz njihovih resorjev, če spadajo v njegovo stvarno pristojnost. Banska uprava je razdeljena na osem oddelkov, oddelki pa se dele na odseke. Obči oddelek ima tajništvo in personalni odsek, upravni oddelek ima splošni upravni odsek, odsek za javno vamost in

odsek za samouprave, kmetijski oddelek ima odsek za poljedelstvo, in živinorejo, odsek za veterinarstvo, odsek za agrarnopravne posle in gozdarski odsek, prosvetni oddelek ima odsek za osnovni pouk ter odsek za srednji in strokovni pouk. Tehnični oddelek je razdeljen na odsek za mostove in železnice, hidrotehnični odsek in odsek za arhitektonske in elektrostrojne posle, oddelek za socialno politiko in narodno zdravje na odsek za socialno politiko in odsek za zdravstvo, finančni oddelek na odsek za banovinske davščine, odsek za proračun in obračun in odsek računovodstva, oddelek za trgovino, obrt in industrijo in odsek za rudarstvo. Pomožna ustanova banske uprave je glavna pisarna, ki opravlja vse notranje tehnično-manipulativno in ekonomsko delo.

Ban kot najvišji državni organ v banovini ne opravlja samo poslov občne uprave, temveč predstavlja tudi banovino kot samoupravno telo in pravno osebo ter vodi kot najvišji, samoupravni organ v banovini tudi banovinske samoupravne posle. Istemu organu je torej poverjeno državno in samoupravno področje in oboje se upravlja v skupnih uradih. Imamo torej enotni sistem, za razliko od dvotirnega v prejšnjem obdobju oblasti in oblastnih samouprav. Banovina je glede banovinskega področja pravna oseba in sme pridobivati pravice in prevzemati obveznosti. V banovinsko področje spadajo tiste gospodarske, humanitarne, zdravstvene, socialne, prometne in kulturne naloge, ki po svojem pomenu presegajo obseg in potrebe posameznih občin ter se nanašajo na celo banovino ali njene dele, niso pa važne za celo državo. V banovinskem področju skrbi ban npr. za gradnjo in vzdrževanje banovinskih cest, za elektrifikacijo, za pospeševanje kmetijstva, šolstva, zdravstva itn., kolikor tega ne opravlja država ali občina. Ustanavlja, vzdržuje in podpira zavode, podjetje in ustanove, kot npr. banovinske kmetijske šole, strokovne šole in tečaje, banovinske bolnice, drevesnice, kmetijske poskusne in kontrolne postaje, banovinska posestva, gluhozemnice, luralnice in podobno.

Pisarniško poslovanje banske uprave, registriranje in arhiviranje spisov

Vsi oddelki banske uprave imajo skupno vložišče. Vložiščni uradnik zabeleži na vse spise datum sprejema in jih razdeli ustreznim vložnim zapisnikarjem. Vsak oddelek ima svoj vložni zapisnik, poleg tega vodi odsek tajništva v prvem oddelku še poseben vložni zapisnik za sekretariatske zaupne spise, drugi oddelek pa vodi še poseben vložni zapisnik za zaupne spise državne zaščite in javne varnosti. Vložni zapisnikarji so opremljali vložke z vložnimi žigi in jih zavajali v vložne zapisnike.

Predpisi so imeli namen omogočiti, da bi dobila poslovna zadeva izraz enotnosti tudi v arhivskem poslovanju. Predpisano je bilo, naj dobi vsaka zadeva, ne pa vsak vložek, tako imenovano poslovno številko, posamezni vložki ene poslovne zadeve pa naj bi dobili le zaporedne številke, in sicer pet pri vsaki poslovni številki; sledila naj bi jim nova poslovna številka. Predvidena je bila tudi tako imenovana temeljna številka. To naj bi bila prva poslovna številka, ki bi bila nato zabeležena pri vsaki naslednji poslovni številki, prav tako pa tudi prva prejšnja in poznejša poslovna številka. Zaporedne številke vložkov pa teko neprekinjeno od 1 do zaključka zadeve, a vsako leto na novo od 1 dalje. Vendar ti predpisi nikoli niso zaživel, tako da niso vpisovali temeljne številke, ampak le poslovne

in tekoče številke (kombinirani vložni zapisnik). Za zadeve, kjer se je predvidevalo večje število vpisov v vložni zapisnik, so predpisi predvidevali spisovne sezname, ki zmanjšujejo število poslovnih števil in olajšujejo pregled nad gradivom. Prvi vložek se vpiše normalno v vložni zapisnik in v spisovni seznam, kamor se potem vpisujejo vsi ostali vložki za eno leto po tekočih številkah, v vložnem zapisniku pa se označi, da gre za spisovni seznam. Ti so stalni in se zanje vsako leto v vložnem zapisniku rezervirajo prve poslovne številke, ter nepredvidljivi. Spisovni sezname se konec leta priložijo na konec vložnega zapisnika. Ko je vložek vpisan v vložni zapisnik, vložni zapisnikar zabeleži referenta, označi predmet, datum prihoda in druge podatke, jih prenese v vložno štampiljko na vlogi ter vpiše še priloge, ki se do 15 označujejo s številko, če jih je več, pa z označbo „konvolut“.

Vzporedno z vsakim vložnim zapisnikom se vodi abecedni indeks. Vsaka črka je sestavljena iz stvarnega in osebnega kazala. Spisi so razvrščeni v abecedne indekse po geslih. Pri osebnem kazalu je geslo osebno ime, pri stvarnem pa je to najbolj značilna beseda v oznaki zadeve. vselej pa mora biti stvarna beseda. Zaradi lažje evidence so včasih pod enim stvarnim geslom formirali poseben oddelek, v katerega so vpisovali vloge po abecednem redu vlagateljev (npr. državljanstvo). V drugo rubriko so vpisovali poslovne številke po vrstnem redu vložkov.

Ko so vložki vpisani v vložni zapisnik, jih vložni zapisnikar opremi s prejšnjimi spisi, če jih ima še pri sebi, in dostavi referentom. Vse ostale spise (vložke) pa dostavi registratorju oddelka. Ta jim poišče predpise, ki jih navede vložni zapisnikar ob vložni številki, v fasciklu, jih zabeleži v dodelitvene knjige in dostavi referentom v rešitev. Enako stori z vložki, ki predpisov nimajo. Rešitve se sestavljajo v izvirkni ali v osnutku. Po svoji obliki so poročila (če so naslovljena na višja oblastva), dopisi (če so naslovljene na oblastva iste stopnje ali na oblastva nižje stopnje, ki niso podrejena), razpisi in dekreti (za podrejena oblastva) ter dekreti in odloki (za stranke). Pri vložkih, s katerimi so postavljali vprašanja, prosili za informacije ali podatke in ki so se dopisujočemu oblastvu vrnili, so rešitve pisali v izvirkni na sam vložek. Rešitve v osnutku pa so običajno izdelali na referatni poli, in to praviloma vse rešitve pravo ustvarjajočega značaja ter rešitve pravo izvajajočega značaja, če so bile splošne ali normativne.

Podpisane izvirne rešitve in odobreni rešitveni osnutki so bili oddani v odpravnitvo. Tu so rešitvenim osnutkom oskrbeli čistopis, podpis, razmnožitev in odpremo. K vsakemu vložnemu zapisniku so vodili odpravno knjigo. kamor je odpravni uradnik zavedel vse rešene spise. jih nato dostavil vložnemu zapisnikarju, da jih je izknjižil in spet vnil odpravnemu uradniku. Ta je moral skrbeti tudi za kolacioniranje, uradno pečatenje (za rešitve, ki so imele značaj listine ali overila), kuvertiranje in dostavo rešitev.

Registratur je bilo toliko kot vložnih zapisnikov, torej, deset. Naloga registratorja je bila, da spise registrira in vzdržuje ter opremlja vložke s prejšnjimi spisi. Predpisi so predvidevali, da se spravljajo vsi spisi iste zadeve pod temeljno številko v vložnem zapisniku, in sicer tako, da bi se cela zadeva brala kot knjiga. Spisi, ki težejo več let; naj bi se ob zaključku vlagali v celoti pod temeljno številko zadnjega leta, s čimer bi nastali konvoluti. V praksi do tega nikoli ni prišlo, ker v vložne zapisnike niso vpisovali temeljnih števil. Spise so praviloma vlagali pod zadnjo poslovno številko določene zadeve, tudi če se je zadeva vlekla več let. Pritem je bilo vsekakor tudi več izjem, ki pa

jih je težko določiti zaradi formiranja posameznih vsebinskih serij in konvolutov ter škartiranosti gradiva.

Naloga arhiva je bila čuvati stare spise in k njim pripadajoče pomožne knjige ter hraniti razne evidenčne katastre, evidenčne zbirke in druge uradne arhivalije. Zaključeni spisi so se iz registratur oddajali v arhiv po petih letih, in sicer v prvi polovici januarja vsako leto. Predpisi so določali, da morajo biti spisi ob izročitvi v arhiv popolnoma urejeni, povezani ter opremljeni z registraturnim znakom, ki obsega temeljno oziroma poslovno številko spisa in letnik ter oznako registraturnega (poslovnega) načrta, če ta obstoji.

1. Obči oddelek

V pristojnost občega oddelka so spadale naloge tajništva in personalnega odseka. Šef tajništva je bil odgovoren za sekretariatske spise zaupne narave in je zanje vodil tudi poseben vložni zapisnik „Pov. S.“. Na žalost pa so bili vsi ti spisi z delovodniki in indeksi vred ob razpadu stare Jugoslavije uničeni, da ne bi prišli v roke sovražniku.

Spisi, ki so ohranjeni, so v glavnem spisi personalnega odseka, ki je vodil vse zadeve glede službenih razmerij banskih in banovinskih uslužbencev. Urejeni so po vložnih zapisnikih ali pa po posebnih serijah oziroma po nekem registraturnem planu. Večina spisov je urejena samo po vložnih zapisnikih; teh je za obdobje banovine okrog 37 tekočih metrov, vsebujejo pa predvsem najrazličnejše podatke o banovinskih in državnih uslužbencih in njihovem delovnem razmerju. Gre za postopke nastavitve, napredovanja, odpustitve, upokojitve, za določanje plač in pokojnin, strokovne kvalifikacije, disciplinske prestopke itn. Pri tem npr. spis o nastavitvi vsebuje prošnjo, preizkus znanja, osebne podatke, zdravniško spričevalo, poročilo komisije, odločbo o postavitvi, zapisnik o zaprisegi in drugo. Precejšen del gradiva tega oddelka zavzemajo tudi spisi o uradnih potovanjih državnih in banovinskih uslužbencev ter s tem v zvezi o dnevnicah, potnih stroških itn. Zelo veliko pa je tudi spisov, ki se tičejo denarnih podpor uslužbencem (vsebujejo prošnje, poročila, mnenja . . .).

Del spisov pa je izdvojen iz te serije po delovodnikih urejenih spisov in je združen v razne vsebinsko zaokrožene serije in konvolute. Teh serij je brez konvolutov 26 in so označene z rimskimi številkami. Pomembnejše oziroma obsežnejše serije so naslednje: 1., Potovanja uradnih oseb v interesu in ob stroških privatnih strank (komisijski ogledi mesnic, gostiln, stavb, delavnic, sejmov), spisi o službenih razmerjih uradništva ter navodila za poslovanje, za pošiljanje poročil z nižjih instanc itn. (2 m), 2. Prošnje za sprejem v banovinsko ali državno službo, za podporo iz bednostnega sklada, za draginjske doklade, spisi o družinskih pokojninah in podobno (5 m), 12. Prošnje za denarno podporo raznih društev, združenj (0,5 m), 13. Uredbe in navodila o obveznostih uprave ob državnih in cerkvenih praznikih (0,5 m), 14. Zbiranje prispevkov ob elementarnih nesrečah, 16. Personalne mape državnih in banovinskih uslužbencev, urejene po abecedi (24 m), 18. Predlogi za oblikovanja z opisi zaslug za posameznike, organizacije in društva na raznih področjih človeške dejavnosti, 20. Orožniške pokojnine, 21. Revizijska poročila o poslovanju sreskih načelstev, 23. Periodični poslovni izkazi banovinskih oddelkov in srezov, 26. Sreski pregledi o številu, spolu, veri in narodnosti banovinskega prebivalstva po popisu iz leta 1931.

Poleg vsega tega gradiva vsebuje obči oddelek še celo vrsto konvolutov, med katerimi so najpomembnejši Ekspoziciji in poslovna poročila za seje banskih svetov, Arhivska konvencija z Avstrijo, Decentralizacija in dekoncentracija državne uprave, Sezname banovinskih uslužbencev politične uprave in policije, Kranjske deželne elektrarne in Obvezna telesna vzgoja.

Ohranjeni so vsi vložni zapisniki in indeksi k vložnim zapisnikom, hkrati pa so to za uporabnika tega gradiva edina pomagala.

Gradivo tega oddelka je prevzel arhiv od Izvršnega sveta LR Slovenije leta 1959. Čeprav je bilo pred prevzemom že večkrat preškartinano, je v njem še veliko za zgodovinske raziskave nepomembnega gradiva, ki ga bo v prihodnosti še mogoče izločiti. Tu mislim predvsem na spise personalnega odseka glede službenih razmerij državnih in banovinskih uslužbencev, to pa je največji kompleks gradiva občega oddelka.

2. Upravni oddelek

V pristojnost upravnega oddelka so spadale vse zadeve s področja ministrstva za notranje zadeve, ki so spadale po zakonu o notranji upravi v banovo področje.

Podobno kot je obči oddelek vodil poseben delovodnik za sekretariatske spise zaupne narave, je tudi upravni oddelek vodil posebno serijo spisov zaupne narave za svoje področje s posebnimi vložnimi zapisniki in indeksi. Doletela jih je enaka usoda, uničeni so bili ob razpadu stare Jugoslavije.

Vse ostalo gradivo 2. oddelka banske uprave pa je urejeno po registraturnem načrtu, kar pomeni za gradivo banske uprave izjemo. Ohranjeno gradivo tega oddelka je najobsežnejše in je razdeljeno na 37 registraturnih fasciklov, ki se praviloma dele še na večje število manjših enot. Omenjam le po gradivu najpomembnejše registraturne fascikle: Številka 3 pod naslovom narodna skupščina vsebuje navodila za pripravo in izvedbo volitev in volilne rezultate po občinah (za volitve 1935). Registraturni fascikel številka 7 vsebuje večino gradiva odseka za samoupravo. Ima 12 manjših enot, gradivo pa se nanaša na občine in občinske zadeve. V 1. enoti so davčne, civilnosodne, gospodarske, administrativne in druge občinske zadeve. V 2. so pomembni konvoluti o spremembi krajevnih imen, o ponovni razmejitvi občin, formiranju novih in ukinitanju starih občin in podobno. 3. enota vsebuje podatke o občinskih uslužbencih in njihovih službenih razmerjih ter podatke o občinskih odborih in odbornikih. V 4. enoti so domovnice in vsi spisi, ki se tičejo domovinstva. V 5. so spisi o finančnem poslovanju občin in občinski imovini (trošarine, takse, kupoprodajne pogodbe . . .). V 7. enoti je gradivo o občinskih proračunih, šolskih odborih, ubožnih skladih . . . V registraturnem fasciklu 8 so vse zadeve, ki se tičejo državljanstva (sprejem v državljanstvo, ugotavljanje bivališča in državljanstva, poizvedbe, odpusti iz državljanstva). Najobsežnejši pa je registraturni fascikel 13, ki ima kar 44 manjših enot in je v njem zbrana večina vsega gradiva odseka za javno varnost. Tu so spisi o podporah državnim policijskim izvršnim uslužbencem, statistika in poročila o samomorih in nesrečah s smrtnim izidom, poročila o drugih nesrečah, elementarnih nezgodah in požigih, prometne zadeve, podatki o tujih državljanih, o izseljencih povratnikih, odredbe za izboljšanje javne varnosti, orožni listi, dovoljenja za potovanja v inozemstvo, za nabiranje

denarnih prispevkov, dovoljenja za razne prireditve. Sledijo prestopki zaradi nedostojnega vedenja, cestno-polijski prestopki, policijski prestopki, poizvedbe, izsleditve in zasledovanja oseb, evidence odpuščenih zapornikov, kazenski listi, zaporni stroški, registracije motornih vozil, stroški repatriacij, tatvine, roparski napadi, motenje javne varnosti in še cela vrsta drugih spisov.

Sledi nekaj manjših registraturnih fasciklov. Pod številko 14 so službena razmerja žandarjev, pod številko 15 pa nadzorovanje dnevnega tiska. Zelo obsežen je registraturni fascikel 16, ki vsebuje registracijo društev, pravila društev in izbris iz društvenega katastra. Zajeta so vsa društva, ki so obstajala na ozemlju Dravske banovine. Registraturni fascikel 17 vsebuje gradivo o zdravstvu, predvsem o zdravstvenih delavcih, babicah, lekarnah, cepljenjih, epidemijah, sprejemih v bolnišnice in hiralnice (večinoma gre za poravnavo oskrbnih stroškov). V registraturnem fasciklu 20 so zbrane „vojaške zadeve“, večino tega kompleksa tvorijo poizvedbe za vojnimi begunci. V registraturni fascikel 22 spadajo gradbene zadeve, prometna sredstva in vodne naprave. Največ je vodopravnih zadev ter podatkov o napravah, ki izkoriščajo vodno silo, o brodovih in o železnici. Od ostalih je obsežnejše še gradivo registraturnega fascikla 29, kjer so zbrane zadeve, povezane s katoliško vero, cerkvijo in duhovščino. Največ je gradiva o podporah in dotacijah cerkvam in samostanom, o cerkvenem premoženju ter podatkov o službenih razmerjih duhovščine.

Gradivo tega oddelka je prevzel arhiv z vsemi vložnimi zapisniki in indeksi od Federalnega zbirnega centra leta 1948. Registraturni načrt je v vložnih zapisnikih zabeležen. V okviru registraturnega načrta so spisi urejeni po vložnih zapisnikih.

3. Kmetijski oddelek

Pristojnosti posameznih odsekov tega oddelka so bile zelo številne in so bile določene v 2. poglavju Zakona o banski upravi iz leta 1929. Posebnost tega oddelka pa je, da je vsak odsek ločeno deloval in ločeno odlagal spise ter imel v glavnem tudi ločene vložne zapisnike.

Gradiva odseka za kmetijstvo (poljedelstvo) in živinorejo je ohranjenega vsega skupaj le okrog 12 m, in to le za leta od 1938 do 1941. Od prej je le nekaj fragmentov. Čeprav so v isti vložni zapisnik vpisovali tudi spise odseka za veterinarstvo, so jih verjetno odlagali posebej in so bili v celoti uničeni, kajti med gradivom odseka za kmetijstvo in živinorejo jih ni. Gradivo tega odseka pa je urejeno po delovodniških številkah in vsebuje predvsem spise naslednje vsebine: o kmetijskih, gospodinjstvih tečajih in šolah, učencih in učiteljih, o kmetijskih zavodih (zadrugah, trsnicah, poizkusnih postajah), o podporah zavodom in zasebnikom za razvoj kmetijstva. Tu so dovoljenja, uredbe in predlogi za pospeševanje kmetijstva, poročila o službenih potovanjih banovinskih kmetijskih strokovnjakov, o kmetijskih razstavah, spisi o uslužbenških razmerjih v banovinskih kmetijskih zavodih in podobno.

To gradivo je bilo prevzeto leta 1952 od Sveta za kmetijstvo in gozdarstvo vlade LR Slovenije. Vložni zapisniki in indeksi so ohranjeni za vse obdobje banovine. Sprva so bili enotni za vse 4 odseke. Leta 1932 je dobil odsek za agrarnopravne posle svoj vložni zapisnik (verjetno je ohranjen le od leta 1935 dalje), leta 1936 pa je dobil svoj vložni zapisnik tudi odsek za gozdarstvo.

Gradivo odseka za gozdarstvo je ohranjeno za ves čas

banovine, vendar je močno pomanjkljivo. Urejeno je po precej razčlenjenem registraturnem načrtu. Obsega 8 registraturnih fasciklov, ki pa se še nadalje delijo v manjše vsebinske enote.

Registraturni fascikel 1 vsebuje organizacijske in personalne zadeve in se deli na 17 enot. Tu je gradivo o organizaciji gozdarstva in gozdarskih odsekov, podatki o osebju, ocene in starešinska poročila, register poblaščenih gozdraskih inženirjev in njihovi delokrogi, spisi o gozdnih čuvajih in drugo.

2. registraturni fascikel vsebuje spise, ki se tičejo delovanja gozdarskega odseka na splošno: o gozdarskih šolah, pogozdovanju, državnih izpitih, tu so predlogi za državni in banovinski proračun, letna poročila okrajnih gozdarjev, statistike gozdnega gospodarstva, izkazi gozdnih posestev, strokovna knjižnica, gozdni kazenski izkazi, izkazi o izvozu lesa itn. V 3. registraturnem fasciklu so spisi razdeljeni po konkretnih področjih delovanja gozdarskega odseka: pogozdovanje Krasa, krčenje gozdov, čiščenje in trebljenje, spravilo lesa, obmejne gozdne zadeve, gozdni škodljivci, požari, spisi začasne državne uprave razlaščenih veleposestniških gozdov, pašne zadeve ter gozdarska društva in zadruga.

4. registraturni fascikel vsebuje spise o gozdnih drevesnicah, 5. lovske zadeve, 6. ribištvo in 8. razzodbe upravnega sodišča v Celju. (Registraturni fascikel 7 ne vsebuje gradiva iz obdobja banovine).

Vložni zapisniki in indeksi so ohranjeni vsi, vendar za iskanje spisov niso uporabni, ker v njih ni označen registraturni načrt. Gradivo tega odseka je prevzel arhiv od Gozdarke fakultete leta 1959, medtem ko je bilo do leta 1951 pri Ministrstvu za gozdarstvo LR Slovenije.

Gradivo odseka za agrarnopravne posle vsebuje spise Komisije za likvidacijo agrarne reforme, ki je prevzela tudi spise Glavnega poverjenštva za agrarno reformo in Agrarne direkcije v Ljubljani. Fond se deli v 3 serije.

1. serija je najpomembnejša in najobsežnejša: v njej so urejeni spisi po abecednem redu lastnikov veleposestev, ki so zapadla agrarni reformi. Teh je okrog 80. Posamezna veleposestva vsebujejo naslednje spise: odloke o razlastitvi veleposestev, izkaze delitev s kopijami katastrskih map, izračune površin, imenike ugotovljenih in razdeljenih agrarnih subjektov, individualne izkaze agrarne delitve, zemljiškoknjižne predloge za odpis parcel, popise zainteresovanih agrarne reforme, razne zapisnike, odloke, spise o prodaji, odškodnini, odmeri davkov itn.

V 2. seriji so prav tako po abecedi razvrščeni spisi tistih, navadno manjših veleposestev, ki so bila iz agrarne reforme izločena.

V 3. seriji so spisi o dodelitvi zemljišč razlaščenih veleposestev borcem dobrovoljcem (po veleposestvih), naredbi, odloki in uredbe raznih ministrstev o agrarni reformi, personalni spisi uslužbencev odseka in popisi prijavitelcev za koristnike razlaščenih gozdov po občinah.

Tudi ta odsek ima ohranjene vložne zapisnike in indekse (razen za leta 1932–1935), a so za iskanje spisov neuporabni, ker niso urejeni po delovodniških številkah.

4. Prosvetni oddelek

V področje delovanja prosvetnega oddelka so spadale poleg številnih posebnih naslednje splošne zadeve: vse zadeve v zvezi z ustanovitvijo, ureditvijo in delovanjem vseh ljudskih, meščanskih in nižjih strokovnih šol, nadzorstvo nad delovanjem in osebjem srednjih šol, oprem-

ljanje vseh teh šol in predlogi za njihovo ustanovitev in gradnjo, vsi učbeniki, nadzorstvo nad vsemi ustanovami v banovini in skrb zanje, prosvetna društva.

Spisi so ohranjeni le od leta 1936 dalje in so urejeni po vložnih zapisnikih do leta 1939, za leti 1940 in 1941 pa po registraturnem načrtu. Ker gre v obeh serijah za enake spise, se pri opisu gradiva omejujem na tisto, ki je urejeno po registraturnem načrtu. Razdeljeno je na 11 registraturnih fasciklov, ki imajo od 1 do 6 ožjih enot. V 1. registraturnem fasciklu so spisi o šolskem pouku, učbenikih, proslavah, učiteljskih društvih, starešinska poročila o uslužbencih in splošni spisi. V registraturnem fasciklu 2 so spisi o učiteljstvu: dopusti, periodični poviški, potni stroški, podatki o članstvu v banovinskih šolskih svetih, poročila šolskih nadzornikov o poslovanju šol itn. V 3. registraturnem fasciklu so podatki o privatnih izpltih za popolno ljudsko šolo, izkazi šolske izobrazbe za služitelje, prošnje za predčasni odpust iz šol. V 4. so šolska poslopja (vzdrževanje, gradnja), učitelji ljudskih šol (prošnje za sprejem, strokovni izpiti, periodični poviški), spisi o predšolski vzgoji, vrtcih, vzgajališčih, šolskih vrtovih, šolskih glasilih, podporah za učila, poročila o nadzoru šol in otroških zavetišč, ocene učiteljev... V 5. registraturnem fasciklu so spisi o učiteljiščih, njihovih profesorjih, učbenikih itn., v 6. o meščanskih šolah (proračuni, šolski okoliši, učni načrti, poslovna poročila, učitelji in njihove personalne zadeve), v 7. o gimnazijah in drugih srednjih šolah, v 8. o privatnih srednjih šolah, v 9. pa o štipendijah ter podporah dijakom in študentom. V 10. registraturnem fasciklu so spisi o ljudski univerzi, kulturnih prireditvah, kulturno-prosvetnih društvih, umetnikih, glasbi (šole, zbori, društva), gledališčih, muzejih itn. V 11. registraturnem fasciklu so spisi o spomeniškem in konservatorskem uradu.

Spisi so po registraturnem načrtu urejeni za vsako leto posebej in jih je skupaj okrog 18 m, medtem ko je gradiva od leta 1936 do 1939 – to je urejeno le po delovodniških številkah – okrog 40 m.

H gradivo prosvetnega oddelka spada tudi serija originalnih listin ustanov od leta 1792–1940 (4 m) in serija spisov o črpanju ustanovnih skladov (3 m). Tu je še cela vrsta konvolutov: poročila o stanju in poslovanju ustanov za leta 1930 do 1941, prijave duhovnikov za draginjske doklade, šolski obračuni, odpusti učiteljev itn. in zbirka okrožnic. Posebno serijo pomenijo osebne podpisnice učiteljev javnih osnovnih šol, urejene po abecednem redu (1;5 m), in kataster prosvetno-gospodarskih ustanov in potreb šolskih okolišev po srezih za leto 1931/32. Sledi še serija Statistika, kjer je za čas od 1926 do 1936 prikazana statistika vrtcev in vseh šol ter otrok, učencev, dijakov in slušateljev v vrtcih in šolah (3 m).

Ohranjeni so vsi vložni zapisniki in indeksi. V okviru registraturnega načrta so spisi odloženi po delovodniških številkah, v vložnih zapisnikih pa je označen registraturni načrt.

Fond, kar ga ni bilo uničenega po vojni, je bil prevzet leta 1953 od Sveta za prosveto in kulturo LR Slovenije.

Tam je bil tudi preškartinan, vendar nestrokovno, tako da je bilo med drugim uničeno tudi za zgodovino pomembno gradivo. V fondu pa je ostalo še veliko spisov, predvsem personalnih, ki bi jih brez škode pogrešali.

5. Tehnični oddelek

V pristojnost tehničnega oddelka so spadale naslednje zadeve: 1. projektiranje, gradnja in vzdrževanje vseh držav-

nih cest in mostov v banovini ter nadzorstvo nad temi posli za nedržavne ceste in mostove; 2. projektiranje, gradnja in vzdrževanje državnih zgradb v banovini ter nadzor nad temi posli za nedržavne zgradbe, namenjene javni rabi; 3. izdajanje vseli določb po gradbenih predpisih; 4. urejanje vodnih tokov, kanalizacij in vodovodov, kontrola nad izkoriščanjem vodnih sil; 5. vse zadeve po zakonu o državnih in samoupravnih cestah; 6. sodelovanje pri urejanju javnega avtomobilskega prometa.

Večina gradiva tehničnega oddelka, 45 od skupno 52 metrov, je urejena po posebnem registraturnem načrtu v 15 registraturnih fasciklov. V 1. so okrožnice, navodila in izkazi, spisi o banovinskem gradbenem podjetju. V 2. so predlogi za banovinski in državni proračun ter spisi Upravne komisije tehnično-visokošolskih fondov v Ljubljani. Registraturni fascikli od 4 do 15 vsebujejo vso dokumentacijo, potrebno za gradnjo objektov, kolikor ni bila unčena; registraturni fascikel 4 vsebuje spise in načrte, ki so večkrat nepopolni, o gradnji ali adaptaciji okrog 150 industrijskih objektov v Dravski banovini (4 m), registraturni fascikel 6 vsebuje vso gradbeno dokumentacijo državnih poslopij – sodišč, kaznilnic, carinarnic, ljudskih šol (3,5 m) po abecedi krajev, meščanskih šol, učiteljišč, gimnazij, tehničnih srednjih šol, Univerze v Ljubljani, Zavoda za strojništvo, Prirodoslovnega in Kemičnega inštituta, NUK-a, Moderne galerije, mladinskih domov, socialnih zavodov, vzgajališč, pošt, poštnih hranilnic, vojašnic in raznih javnih poslopij. To je najobsežnejši registraturni fascikel in se deli še na manjše enote, vsebuje pa okrog 35 m gradiva. Registraturni fascikel 7 vsebuje gradivo o regulaciji voda in vodovodih, 11 o elektrarnah in elektrifikaciji (2 m), 12 o turističnih objektih – kopalniščih, zdraviliščih, hotelih, 14 o rudnikih (Kočevje, Velenje, Zabukovica, Šentjanž, Trbovlje), 15 pa o regulaciji naselij (Ljubljana in drugi kraji po abecedi) ter gradbena dovoljenja (4 fascikli).

Polet teh spisov, urejenih po registraturnem načrtu, so tu še posebne serije: spisi izpitne komisije za mojstre, stavbeniški izpiti, mojstrski izpiti za zidarske, tesarske in vodnjakarske mojstre, strokovni izpiti za pooblaščen inženirje in električna cestna železnica v Ljubljani.

Vložni zapisniki in indeksi za ta oddelek niso ohranjeni, pa tudi če bi bili, si z njimi ne bi mogli pomagati. Za iskanje spisov in načrtov nam je v pomoč samo registraturni načrt.

Fond je najprej hranilo Ministrstvo za gradnje LR Slovenije, nato pa Slovenija-projekt, ki ga je leta 1958 izročil arhivu.

6. Oddelek za zdravstvo in socialno varstvo

V pristojnost tega oddelka so spadale naslednje zadeve: skrb za invalide in reveže, dovoljenje za zaposlitev inozemcev, upravljanje kopalnišč in zdravilišč, upravljanje in nadziranje bolnišnic, otroških in invalidskih ustanov, babiških šol in humanitarnih ustanov, ustanavljanje in gradnja bolnišnic in bolniških oddelkov, odobranje zdravniške prakse, lekarniške koncesije, higijenska služba itn.

Fond se je nahajal pri Ministrstvu za zdravstvo in socialno skrbstvo LR Slovenije, ki ga je v celoti uničilo. Danes je ohranjenih le nekaj fasciklov gradiva Inšpekcije dela in Izseljeniškega referata; oba sta spadala k 6. oddelku.

Gradivo Inšpekcije dela vsebuje nadzorniška poročila,

odobritve gradbenih načrtov (ki so priloženi), dovoljenja za obratovanje z vidika vamosti delavcev in primernosti delovnih pogojev ter 1 fascikel kolektivnih pogodb o minimalnih mezdah in drugih delovnih razmerjih za leta od 1937 do 1939.

Gradivo izseljeniškega referata (1 m) vsebuje statistiko izseljencev povratnikov za leta 1931—1935, 1932—1937 in 1940 ter serijo splošnih spisov, ki pa so ohranjeni le za leta 1930, 1931, 1934 in 1937. Največ spisov se tiče podpore priseljencem, zagotovitev rent iz tujine, zapuščin-skih zadev izseljencev, zaposlitev v tujini, izsleditev v tujini in sezonskih delavcev.

K 6. oddelku spada tudi gradivo Sklada za zidavo malih stanovanj, ki se v glavnem tiče posojil za gradnjo manjših stanovanjskih stavb. Obsega okrog 1 m spisov za vse obdobje banovine, arhivu pa ga je izročil leta 1961 Sekretariat Sveta za socialno varstvo LR Slovenije.

Ohranjeni so vsi vložni zapisniki in indeksi 6. oddelka vključno do leta 1939.

7. Finančni oddelek

V njegovo pristojnost so spadale vse računovodske in blagajniške zadeve celotne banske uprave in njenih ustanov ter vse proračunske zadeve. Gradivo je prevzel arhiv leta 1948 od Federalnega zbirnega centra in ga strokovno preškartiral, o čemer je ohranjena vsa potrebna dokumentacija, tako da obsega danes le okrog 10 m za vse obdobje od 1930 do 1940. Ohranjenih je nekaj okrožnic Ministrstva financ, predlogi glede financiranja samoupravnih teles, podatki za sestavo banovinskih proračunov, odobritve raznih zaključnih računov, tedenska blagajniška poročila banovinskih zavodov ter nekaj gradiva bolj vzorčnega značaja o blagajniških in računovodskih zadevah, ki jih je finančni oddelek opravljal za bansko upravo. Na splošno si uporabnik tega gradiva z njim pri raziskavah ne bi mogel dosti pomagati.

Spisi, kar jih je ohranjenih, so urejeni po delovodniških številkah. Ohranjeni so vsi vložni zapisniki in indeksi do vključno leta 1939.

8. Oddelek za trgovino, obrt in industrijo

Kompetence tega oddelka so bile zelo številne in razčlenjene ter so podrobno navedene v 2. poglavju zakona o banski upravi. V grobem pa se dajo kompetence ugotoviti iz ohranjenega gradiva. Sestavljeno je iz serije rednih spisov (posebna enota so spisi referata za turizem), serije poslovnih in situacijskih poročil ter dveh serij konvolutov.

Rednih spisov je okrog 20 m in so precej dobro ohranjeni. Tičejo se obrtnih koncesij, vpisov firm v obrtne registre, objav obrti, mojsrtskih koncesij, obrtnih prekrškov, odobritev obrtnih redov, raznih obrtnih predpisov, obrtnih zadrug (pravila) itd. Tu so tudi spisi o poklicnih in tehničnih srednjih šolah ter njihovih učiteljih in učencih, o zasebnih učiliščih, prošnje raznih društev za podpore, pravila zadrug in hranilnic, preizkuševalni redi, koncesije za sejme in sejemske pristojbine, delokrogi avtoriziranih inženirjev, koncesije za avtobusne prevoznike in prevozniki redi, rajoniziranje obrtnih okolšev in drugo.

Poseben kompleks tvori gradivo referata za turizem. Vsebuje statistiko turističnega prometa v Dravski bano-

vini, gradivo o turističnih krajih, letoviščih in klimatskih zdraviliščih, o gostiščih (policijska ura, posojila, ceniki, prošnje za davčne olajšave in podpore), o krajevnih turističnih odborih (pravilniki), o turistični propagandi, o skladu za pospeševanje turizma, razne turistične predpise (o higijeni, o gorskih poteh, o prevozih) in drugo.

Naslednji kompleks predstavlja serija poslovnih, situacijskih in drugih poročil za sestavo banovinskega in državnega proračuna 8. oddelka.

Sledi 1. serija konvolutov (20 m), razvrščenih od številke 1 do 659, ki vsebujejo gradivo o sejmih, bankah, industrijskih in obrtnih zavodih, hranilnicah in zadrugah od leta 1848 dalje oziroma od njihove ustanovitve. V konvolutih sejmov so tržni redi in sejemske pristojbine, v konvolutih bank, kreditnih zavodov in zavarovalnic so ustanovni akti, pravila, računski zaključki in statistični podatki, v konvolutih trgovskih in obrtnih zadrug do združna pravila, pravilniki za vajeniško in pomočniško preizkušnjo, v konvolutih industrijskih, obrtnih in trgovskih zavodov so pravila in zapisniki občnih zborov, v konvolutih hranilnic so pravila, poslovni redi, določila o hrambi vrednostnih papirjev, revizijska poročila, poročila o gibanju hranilnih vlog, podporah in darilih, posojilih, računski zaključki in statistični podatki.

V 2. seriji konvolutov so najpomembnejši naslednji: zasebni avtobusni prevozniki — urejeni so po abecednem redu lastnikov in po voznih relacijah (3,5 m); strokovno, obrtno, trgovsko šolstvo in tečaji — statistični podatki, pravilniki, učni načrti, izpiti, personalni spisi (5 m); obrtna združenja — zapisniki skupščin in občnih zborov (3 m); delniške družbe — pravila, statistični podatki po letih, državni komisariji (2 m); pridobitne zadruge — sezname, računski zaključki, pravila, razvrščena po srezih (3,5 m); sejmi — sezname, dovoljenja, odobritve pravilnikov, vse razvrščeno po srezih. Vseh konvolutov te serije je okrog 30 metrov.

Za 8. oddelk so ohranjeni vsi vložni zapisniki in indeksi, vendar nam pomagajo le pri iskanju rednih spisov, ki jih je od vsega gradiva le okrog 25 %. Za prvo serijo konvolutov obstoji seznam konvolutov, za skoraj polovico gradiva tega oddelka pa ni za uporabnike ne registraturnih ne arhivskih pripomočkov. Fond je bil prevzet leta 1951 od Ministrstva za trgovino in preskrbo LR Slovenije.

Banski svet

Na koncu omenjam še fond Banskega sveta, ki je bil ustanovljen kot banov posvetovalni organ in se je sestajal pred zaključkom vsakega poslovnega leta in razpravljalo o banovinskem proračunu ter o gospodarskih, socialnih in drugih problemih v banovini. Fond ni toliko pomemben zaradi same razprave kot zaradi dejstva, da so oddelki, odseki, komisije in referati banske uprave pošiljali na ta zasedanja poslovna poročila, plane, obračune in proračune, ekspozice in najrazličnejše podatke, ki so dodani sejmim zapisnikom kot priloge, in tako imamo v 2 m gradiva zbrane osnovne podatke o delovanju celotne banske uprave za vse obdobje banovine.

Viri in literatura:

Splošni pregled fondov državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960.

Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965.

Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937.

Jože Žontar: Arhivski viri za zgodovino Slovencev med leti 1918 in 1941; Prispevki za zgodovino delavskega gibanja št. 1–2, 1970, str. 259–284.

Jože Žontar: Razvoj sistema upravnih registratur od 1918 do 1941 v Sloveniji, Arhivist XX, št. 2, 1970, str. 141–144.

Zakon o občem upravnem postopku (prevedel in priredil dr. Rudolf Andrejka), Zakon o banski upravi; posebna izdaja, Ljubljana 1931.

Poslovnik kraljevske banske uprave Dravske banovine, Ljubljana 1931.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

ORGANI LJUDSKE OBLASTI NA SLOVENSKEM MED LETI 1941–1944 IN NJIHOVI ARHIVSKI FONDI

Marija Oblak-Čarni

V letih okupacije 1944–1945 je pod oblastjo okupatorjev ilegalno rastle in se organizirala ljudska oblast. Njene zasnove pomeni že ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda aprila 1941, iz katere so se razvili organi ljudske oblasti z zakonodajnimi, izvršilnimi, upravnimi in sodnimi elementi. Iz države v državi, kakor je dejal Boris Kidrič,¹ je nastala organizirana ljudska oblast.

Predmet obravnave tega prispevka je Izvršni odbor Osvoboditve fronte (od 1. 1941 do februarja oziroma septembra 1944), Narodnoosvobodilni svet za osvobojeno slovensko ozemlje (od junija do julija 1942), Upravna komisija za osvobojeno slovensko ozemlje in Narodnoosvobodilni svet za Slovensko Primorje (od septembra 1943 do začetka leta 1944).

Izvršni odbor osvobodilne fronte slovenskega naroda

Pritiimperalistična fronta, kasneje preimenovana v Osvobodilno fronto, je bila ustanovljena štirinajst dni po kapitulaciji Jugoslavije, 26. aprila 1941. Njen najvišji organ je bil Vrhovni plenum OF. Že na ustanovnem sestanku je bila izvršna funkcija zaupana delovnemu odboru, ki so ga sestavljali Boris Kidrič, Jože Rus, Tone Fajfar in Josip Vidmar.² To je bila zasnova Izvršnega odbora. Na drugem zasedanju 28. julija 1942 je Vrhovni plenum izvolil petčlanski delovni komite, v katerem je bil poleg imenovanih še Edvard Kardelj. Ta delovni komite ali izvršni odbor je opravljal funkcije Vrhovnega plenuma med posameznimi zasedanji. Ko se je Vrhovni plenum septembra 1941 konstituiral v Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) – najvišji oblastni organ slovenskega naroda,³ je bil Izvršni odbor njegov izvršilni organ.

Član IOOF je še leta 1941 postal Edvard Kocbek, leta 1942 Franjo Lubej in Franc Leškovšek, januarja oziroma februarja 1943 pa dr. Marijan Breclj in Zoran Polič.⁴ Ta desetčlanski IOOF je ostal nespremenjen do septembra 1944. V tej sestavi je bil IOOF kot Predsedstvo SNOO izvoljen in konstituiran na zboru odposlancev Slovenskega naroda v Kočevju 1.–3. oktobra 1943. Na zasedanju v Črnomlju 19. februarja 1944 se je SNOO kot najvišji

oblastni organ preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni svet. Sprejel je resolucijo o vzpostavitvi začasne vlade, naloge le-te je zaupal svojemu predsedstvu, ki je bilo izvoljeno na Kočevskem zboru in razširjeno s Francetom Bevkom, delegatom Slovenskega Primorja. IOOF je kot Predsedstvo SNOS do septembra 1944 opravljal funkcije začasne vlade. Jeseni leta 1944 se je IOOF zaradi potrebe, da se okrepi Osvobodilna fronta kot splošna narodna politična organizacija, razširil. Vanj so vključili vse člane Vrhovnega plenuma iz leta 1941 in pomembnejše organizatorje Osvobodilne fronte. Tako razširjen IOOF se je septembra 1944 ločil od Predsedstva SNOS in tako postal oziroma ponovno ostal le izvršilni organ politične organizacije, kot je bil na svojem začetku.⁵

Kraji delovanja IOOF. Ustanovni sestanek je bil v Ljubljani. Tu je IOOF deloval, dokler niso obdali Ljubljane italijanski okupatorji z žico. Sredi maja 1942 se je IOOF čeh Polje pri Ljubljani umaknil v Suho Krajino na Tisovec. Po bombardiranju Tisovca 7. junija 1942 se je preselil na Kamenjak na Kočevskem Rogu. V veliki italijanski ofenzivi na Kočevski Rog je bil avgusta 1942 z ostalim vodstvom narodnoosvobodilnega boja razbit tudi IOOF. Njegovi člani so se sešli šele konec septembra na Podlipoglavu. Odtod so odšli v Polhograjske Dolomite, kjer se je IOOF 9. decembra 1942 naselil na Babni gori. Tu je v dokajšnjem zatišju deloval do konca marca 1943, ko se je začela italijanska ofenziva. Zato se je IOOF aprila ponovno preselil na Kočevski Rog. Tu je ostal na Bazi 20. razen nekaj dni ob kapitulaciji Italije, ko je bil v gradu Soteska, do 12. decembra 1944. Tedaj je odšel na Dobljčko goro nad Črnomljem. Od tod se je 28. aprila 1945 umaknil v Gorski kotar, nato je prek Ajdovščine 10. maja 1945 prispel v osvobojeno Ljubljano.⁶

Način dela IOOF. Člani IOOF so sklepali na sejah, zadolžitve pa so si med seboj delili. Tako zasledimo v virih podatek, da je bil Edvard Kocbek zadolžen za agitacijo in propagando⁷ že leta 1941. O načinu dela so razpravljali 15. junija 1942 po prihodu iz Ljubljane na osvobojeno ozemlje. Določili so delovna področja in si razdelili referate, ker so pripravljali ustanovitev Narodnoosvobodilnega sveta. Tako je Franc Leškovšek oktobra 1942, ko je postal član IOOF, prevzel vojaški referat. Na seji 16. januarja 1943 v Dolomitih je bil Josip Vidmar izvoljen za predsednika, Boris Kidrič pa za tajnika IOOF.⁸ To obveznost je opravljal do oktobra 1944, ko je bil imenovan za politikomisarja Glavnega štaba. Za tajnika so takrat imenovali dr. Aleša Beblerja. Po ponovnem prihodu

na Rog so si člani IOOF že na prvi seji 23. aprila 1943 razdelili referate. Josip Vidmar in Boris Kidrič sta ostala predsednik oziroma tajnik IOOF, Jože Rus je bil odgovoren za kadrovska vprašanja, Franjo Lubej za organiziranje mladine, Tone Fajfar za organiziranje žensk, Zoran Polič za vprašanja aktivistov, Edvard Kardelj za odnose z jugoslovanskimi narodi, dr. Marijan Breclj je prevzel organizacijsko tajništvo, poleti 1943 pa je sodeloval tudi pri organiziranju Osrednje gospodarske komisije.⁹

Na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 se je IOOF kot predsedstvo Slovenskega narodnosvobodilnega odbora konstituiral tako, da je poleg predsednika in sekretarja imel še tri podpredsednike (Edvarda Kardelja, Edvarda Kocbeka in Jožeta Rusa).¹⁰

Ob ustanovitvi Upravne komisije septembra 1943 so si člani IOOF razdelili odgovornost za delo njenih odsekov. Prav tako so si med pripravami za prvo zasedanje SNOS februarja 1944 razdelili zadolžitve za dela organizacije odsekov pri Predsedstvu SNOS.¹¹

Izvršni odbor je imel sekretariat, delovno tajništvo, gospodarskega upravnika (postavljenega 20. avgusta 1944) in blagajnika; za nekatere naloge pa je IOOF ustanovil stalne in začasne komisije. Te so bile:

1. **Propagandna komisija.** Po prihodu IOOF na osvobojeno ozemlje leta 1942 je Edvard Kocbek prevzel referat za prosveto in propagando. Pomagala sta mu Jože Brilej in Ciril Moškrič. Meseč dni za tem pa je bila na seji Narodnosvobodilnega sveta ustanovljena Agitacijsko-propagandna komisija z desetimi člani.¹² Večjih sprememb v virih ne zasledimo do konca junija 1943, ko se je Agit-prop pri IOOF znatno razširil in postal osrednji organ za propagandno in agitacijsko delo Osvobodilne fronte, narodnosvobodilne vojske in Komunistične partije. Vodil ga je Boris Ziherl. Imel je naslednje odseke: a) Odsek za redakcijo publikacij OF in recenzijo lokalne literature OF (vodja Cene Logar), b) Slovenski poročevalski urad, ki ni imel značaja uradne tiskovne agencije, c) Odsek za vzgojo kadrov, ki je zbiral in razporejal študijsko in vzgojno gradivo za aktiviste (vodja Boris Ziherl), č) Kulturni odsek za kulturnoprosvetno delo v vojski in na terenu (vodja Edmund Turnker), d) Tehnični odsek za splošne in organizacijske posle, dopisovanje, fotoslužbo in reklamo (vodja Mitja-Biloš Brelih).¹³ Na položaj Borisa Ziherla je bil 13. oktobra 1943 imenovan Vladimir Krivic. Med pripravami za zasedanje SNOS je bilo 15. februarja 1944 sklenjeno, naj vse posle Agitpropa prevzame Odsek za informacijo in propagando pri Predsedstvu SNOS. Redakcija Poročevalca pa naj se osamosvoji. Že septembra 1944 pa je bil ukinjen Odsek za informacijo in propagando pri Predsedstvu SNOS. Vse propagandno delo, razen Tanjuga je prešlo na Propagandno komisijo pri IOOF. Ta se je reorganizirala in dobila spet naziv komisije. Sekretar je postal Milan Apih, člani pa so bili Cene Logar, Cene Kranjc, Štefan Trobiš, Boris Urbančič, Jože Brejc, inž. Milan Erbežnik in Franjo Veselko. Imela je referate za tisk, za ustno propagando, za propagando v tujini, za radio, za fotografijo in kinematografijo. Konec leta 1944 je bil imenovan za načelnika Propagandne komisije pri IOOF Cene Logar.¹⁴

B) **Propagandna komisija za meje.** Ta je bila ustanovljena (31. marca 1945). Tajnik je postal Lavo Čermelj, člana pa dr. Aleš Bebler in dr. Boris Furlan. Njena naloga je bila zbirati gradivo s Koroške in Primorske za Inštitut za meje pri Zunanjem ministrstvu v Beogradu.¹⁴

C) **Gospodarska komisija.** Že v prvem obdobju OF so ustanovili Gospodarski odsek OF in Finančno gospodarski

odbor Osvobodilne fronte, ki ga je vodil Prežihov Voranc. Njuna naloga je bila predvsem ta, da sta zbrala le finančna sredstva.¹⁵

Z nastankom osvobojenega ozemlja so se naloge razširile. Organizirati in voditi je bilo potrebno celotno gospodarstvo na osvobojenem ozemlju. Zato so bile spomladi l. 1942 ustanovljene gospodarske komisije. Gospodarska komisija na Kočevskem, ki jo je vodil Franjo Lubej, je upravljala zapuščeno kočevsko zemljo. S posebnim delavskim bataljonom se je lotila obdelovanja zemlje. Njeno delo je prekinila italijanska ofenziva. Toda urejena preskrba je bila vedno bolj nujna. Potreben je bil osrednji organ, ki bi organiziral in vsklajeval delo intendantov v vojski in gospodarskih referentov pri odborih OF. Zato je IOOF julija 1943 ustanovil Osrednjo gospodarsko komisijo za naloge, naj oskrbuje vojsko in organizacije OF in organizira prehrano civilnega prebivalstva. Organizacijo Osrednje gospodarske komisije je vodil dr. Marijan Breclj. Njen član je postal Mirko Frankič-Tilen, ki je v gospodarski komisiji sodeloval že leta 1942. Ostali člani pa so bili Milan Škerlavaj-Petrač, Jože Slapničar-Još, Radovan Komelj, Božo Košir, Milan Dolenc in Jože Udovč. Po ustanovitvi Upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje septembra 1943 je postala Gospodarska komisija. Roman Golob, član Odseka za gospodarstvo Upravne komisije, je postal sekretar Gospodarske komisije. Decembra leta 1943 so Gospodarsko komisijo razpustili, ker je postala nepotreben vmesni člen med Odsekom za gospodarstvo Upravne komisije in okrožnimi gospodarskimi komisijami.¹⁶

Č) **Izredna sodna komisija pri IOOF** je bila ustanovljena dne 31. julija 1942. Člani komisije so bili dr. Marijan Breclj, Jože Mazovec in Zoran Polič. Italijanska ofenziva je prekinila njeno delo.¹⁷

D) **Nadzorna komisija** je bila ustanovljena marca 1944 z namenom, da vodi evidenco in nadzor ter vzgaja kadre OF. Sekretar komisije je bil Tone Fajfar, člani pa Jože Jeras, France Svetek, Pepca Kardelj, Ada Dekval, Janez Stanovnik, France Popit in Vladimir Krivic. Septembra 1944 je bil razrešen članstva v Nadzorni komisiji France Popit, na novo pa so bili imenovani Tone Toman, Tomo Brejc in Mara Rupena.

17. decembra 1944 je bil namesto Toneta Fajfarja imenovan za sekretarja komisije Edmond Turnher.¹⁸

E) **Tekmovalna komisija** naj bi ocenila rezultate velikih tekmovanj razpisanih leta 1944, tekmovanja v proslavo tretje obletnice ustanovitve OF in tekmovanja zmage (od 20. julija do 20. oktobra 1944). Ustanovljena je bila v začetku avgusta 1944. Vodil jo je Franjo Lubej. Člani so bili Pepca Kardelj, Jože Jeras, France Svetek, Zima Vrščaj in Vilma Bebler.¹⁹

Arhivsko gradivo Izvršnega odbora OF in komisij hrani danes arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in zgodovinski arhiv CK ZKS. V arhivu Inštituta je gradivo, ki so ga maja 1945 pripeljali v Ljubljano, tj. gradivo, ki je nastalo v drugem kočevskem oziroma belokranjskem obdobju od konca aprila 1943 do osvoboditve. Pisanega gradiva iz tako imenovanega ljubljanskega obdobja od l. 1941 do pomladi l. 1942 skoraj ni. Največ dokumentov iz tega časa je ohranjenih v tisku. Najpopolnejša zbirka tiska je v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Tudi arhivsko gradivo, ki je nastalo v Kočevskem Rogu spomladi l. 1942 je bilo večinoma uničeno v ofenzivi. Ostali so drobci v raznih fondih; nekaj pomembnih dopisov in okrožnic je npr. v fondu Kočevskega orkožja (v arhivu Inštituta). Gradivo, ki

je nastalo v Dolomitih pozimi l. 1942/1943 je v zgodovinskem arhivu CK ZKS. Pred odhodom na Kočevski Rog aprila 1943 so ga v Dolomitih zakopali skupaj z gradivom Centralnega Komiteja KPS. Po osvoboditvi so ga nepoškodovanega našli.

V 60-letih je bilo v Inštitutu pridobljeno nekaj dragocenega gradiva, ki fond IOOF dopolnjuje ali je celo njegov del. Dr. Marijan Brečelj je leta 1960 izročil serijo zapisnikov (sklepov sej) IOOF oziroma Predsedstva SNOS in Plenuma OF, ki jih je od pomladi l. 1943 kot organizacijski tajnik sam vodil. Zoran Polič, od leta 1943 član IOOF, je leta 1965 izročil svojo korespondenco iz časa 1942–1943, ki jo je tedaj kot član ljubljanskega poverjeništa IOOF vodil s člani IOOF v Dolomitih. Še vedno pa arhivarji iščejo delovodnike IOOF, ki so bili vodeni na Rogu in Doblčki gori. Vsega gradiva Izvršnega odbora OF in komisij je enajst fasciklov, od tega ji sedem vsebuje gradivo delovnega tajništva, od tega je po ena mapa zapisnikov, okrožnic in odlokov iz leta 1942–1945 (skupaj en fascikel), štirje fascikli dopisov iz let 1942–1945 (nekaj deset dopisov je iz dobe po osvoboditvi), en fascikel pa vsebuje zapisnike kočevskega zbora. Gradivo komisij je v štirih fasciklih, od tega so trije fascikli Komisije za agitacijo in propagando, ena mapa Tekmovalne komisije in po nekaj listov Gospodarske komisije IOOF iz leta 1942 in Nadzorne komisije. Ostale komisije nimajo arhivskega gradiva.

Način odlaganja in ohranjenost spisov kaže na pogoje dela, ki jih je narekovala vojna in ilegala. Skrb za urejeno dopisovanje in ohranitev arhivskega gradiva je bila navzoča ves čas, vendar so zaradi hajk in ofenziv velike vrzeli v arhivskih fondih. O prvotni ureditvi lahko sklepamo po elementih, ki so se ohranili v današnji ureditvi. V dolomitskem obdobju v letih 1942–1943 so dopisi brez oznak. Po analogiji iz kasnejšega časa pa lahko sklepamo, da so jih odlagali v mape kronološko po zvrsti dokumentov in po naslovljencih. Najbrž so tako delali tudi v zgodnejšem obdobju. Iz julija 1942 je ohranjen dopis gospodarske komisije IOOF z oznako št. 7/42, ki kaže, da so uporabljali enostavni delovodnik, vendar več dokazov, da bi ga splošno uporabljali, doslej ni. Po prihodu na Kočevski Rog spomladi l. 1943 so uvedli vpisovanje dopisov v delovodnike (na kar kažejo oznake na dopisih); do oktobra 1944 so prejete in poslane vpisovali ločeno. Prejeti dopis, ki nosi št. 1, je prispel na Rog 23. aprila 1943. Ni pa uspelo ugotoviti, zakaj se začnjenjajo poslani dopisi s štev. 102. Domnevati je mogoče, da gre za upoštevanje dopisov, ki so jih pred tem odposlali že v Dolomitih. V Dolomitih so odposlali približno sto dopisov.

Okrožnice in odloke so odlagali posebej, zato nosijo svoje številke. Precej je priključenega gradiva npr. propagandnega, študijskega gradiva in tistega, ki je nastalo pri intemem delu; zapiski, osnutki, sezname itd. Po osvoboditvi sta v arhivu prva urejala gradivo in oblikovala tehnične enote dr. France Škerl in dr. Ivo Juvančič, ki je prvi izdelal tudi sumarni popis po fasciklih. Načelo pri urejanju partizanskih arhivskih fondov, ki niso bili popolnoma razsuti, je bilo naslednje: „Kolikor je gradivo že urejeno po nekem redu, naj bi ta kolikor mogoče ostal, izboljšal naj bi se le toliko, da bi se odpravile morebitne zamenjave iz ene skupine v drugo in dosledneje izpeljal kronološki red, če ne gre za stvari, ki že same po sebi, torej po vsebini spadajo skupaj.“²⁰ Upoštevano je bilo torej načelo provenience.

V naslednjih letih so gradivo podrobneje urejali mlajši

arhivarji. Urejeno in vključeno je bilo na novo pridobljeno gradivo ter dopolnjen popis, ki je v tipkopisu na voljo v čitalnici Inštituta. Gradivo IOOF je, razen onega, ki je v zgodovinskem arhivu CK ZKS, popisano v Vodniku po arhivih Slovenije. Ljubljana 1965.

Pomen gradiva. Problematika, ki jo gradivo osvetljuje je nakazana v uvodu, ob nastanku fonda. Gradivo je neprecenljiv vir za zgodovino naše ljudske oblasti, ki je nastajala in rastla v pogojih okupacije.

Določitev fonda IOOF glede na leto 1945. V arhivistiki velja načelo, da so zgodovinske prelomnice, kot so spremembe družbenopolitičnih sistemov, mejniki tudi v arhivskih fondih.²¹ Izhajajoč iz definicije, da se pojem fonda veče na gradivo, ki je organsko zraslo kot celota, opredeljeno s funkcijo in nazivom tvorca fonda,²² pomeni osvoboditev leta 1945 mejno letnico za legalno-okupatorsko upravo in druge njegove organizacije, ne pa za Izvršni odbor Osvobodilne fronte. Mejni datum glede na njegovo funkcijo pomeni za IOOF september 1944, ko se je ločil od Predsedstva SNOS. Tedaj je prišlo tudi do ločitve spisov oblastnega in političnega značaja. Današnja ločitev fonda z letom 1945 je lahko le tehnična. Nastala je zato, ker je bilo gradivo iz obdobja NOB izvzeto iz splošne arhivske službe in je hranjeno v specialnem arhivu.

Narodnoosvobodilni svet za osvobojeno slovensko ozemlje 1942

Narodnoosvobodilni svet za osvobojeno slovensko ozemlje je bil ustanovljen 27. junija 1942 kot osrednji upravni organ, ki naj bi vodil posamezne panoge uprave v organizaciji narodnoosvobodilnih odborov.²³ Imel je naslednja področja in zaupnike: za občjo upravo (Peter Kalan – Boris Kidrič), za zvezo z južnoslovanskimi narodi (Krištof Vodnik – Edvard Kardelj), za finance (Marko Skalar – Zoran Polič), za sodstvo (Andrej Hribar – Josip Rus), za prosveto (Drejče Jaklič – Franjo Lubej), za propagando (Pavle Tratar – Edvard Kocbek), za kmetijstvo (Vojko Goričan – Vojko Nemeč) in za prehrano (Gašper Jeraj – Tone Fajfar).²⁴ Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je 30. junija 1942 imenovalo za zastopnika slovenske narodnoosvobodilne vojske svojega komandanta Petra Strugarja – Franca Leskovška.²⁵

V pozivu, ki ga je ob ustanovitvi Narodnoosvobodilnega sveta IOOF naslovil prebivalstvu osvobojenega ozemlja, je bilo rečeno, da je osvobojeno ozemlje dobilo z Narodnoosvobodilnim svetom „svojo vrhovno civilno upravo. Narodnoosvobodilni svet bo predložen v potrditev zboru odposlancev, ki jih bodo na demokratičen način izvolili narodnoosvobodilni odbori“. Istega dne, 27. junija 1942 je IOOF izdal tudi odlok o sklicanju zbora odposlancev narodnoosvobodilnih odborov.²⁶ Narodnoosvobodilni odbori na Kočevskem so delegate že volili, vendar zbora zaradi ofenzive ni bilo. Ofenziva je prekinila tudi delo narodnoosvobodilnega sveta. Fond narodnoosvobodilnega sveta v arhivu ni. Ohranjeni so le raztreseni drobci gradiva v raznih fondih in zbirkah. Delovanje Narodnoosvobodilnega sveta, ki ni trajalo niti dva meseca, od 27. junija do 10. avgusta 1942, je prekinila sovražna ofenziva. Arhivsko gradivo pa je bilo prav tako kot gradivo Izvršnega odbora OF v ofenzivi uničeno. Zato sem poskušala fond rekonstruirati. Doslej je zbranih triindvajset dokumentov oziroma podatkov o dokumentih: a) pet odlokov Izvršnega odbora OF in Glavnega poveljstva, ki

zadévajo ustanovitev Narodnoosvobodilnega sveta; b) devet dokumentov, ki jih je izdal Narodnoosvobodilni svet; c) štiri poročila, ki jih je prejel od narodnoosvobodilnih odborov na Kočevskem in č) znani podatki o petih sejah oziroma štirih zapisnikih sej. V arhivih italijanske okupacijske vojske so namreč podatki, da so v ofenzivi poleti l. 1942 našli dokumente IOOF in Narodnoosvobodilnega sveta, med njimi tudi kopije zapisnikov sej, ki so bile 12., 20., 21. in 31. julija.²⁷ V dnevniku Edvarda Kocbeka Tovarišija pa izvemo za vsebino teh sej in še za sejo 9. julija 1942. Zbrani so bili naslednji dokumenti:

a)

1. Odlok Izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 27. junija 1942 o ustanovitvi Narodnoosvobodilnega sveta.²⁸
2. Odlok Izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 27. junija o imenovanju poverjenikov v Narodnoosvobodilni svet.²⁹
3. Odlok Izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 27. junija 1942 o sklicanju zbora odposlancev narodnoosvobodilnih odborov.³⁰
4. Sklep Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 30. junija 1942 o imenovanju zastopnikov v začasni Narodnoosvobodilni svet.³¹
5. Poziv Izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 11. julija 1942 prebivalstvu osvobojenega ozemlja ob ustanovitvi Narodnoosvobodilnega sveta.³²

b)

6. Navodila poverjenišтва za prehrano Narodnoosvobodilnega sveta z dne 11. julija 1942 za pravilno razdelitev hrane na osvobojenem ozemlju.³³
7. Progras Narodnoosvobodilnega sveta z dne 21. julija 1942 o mobilizaciji vseh sredstev za narodnoosvobodilni boj.³⁴
8. Odlok Narodnoosvobodilnega sveta z dne 22. julija 1942 o prepovedi izvoza življenjskih potrebščin z osvobojenega ozemlja.³⁵
9. Odlok Narodnoosvobodilnega sveta z dne 22. julija 1942 o zagotovitvi prehrane narodnoosvobodilni vojski.³⁶
10. Poziv Narodnoosvobodilnega sveta „Slovenci“ z dne 22. julija 1942 o zbiranju hrane in drugih sredstev za partizansko vojsko.³⁷
11. Okrožnica poverjenika za finance Narodnoosvobodilnega sveta z dne 23. julija 1942 okrožnim, rajonskim in terenskim odborom Osvobodilne fronte ter Narodnoosvobodilnim odborom o mobilizaciji vseh razpoložljivih sredstev za potrebe vojske.³⁸
12. Navodila Narodnoosvobodilnega sveta z dne 28. julija 1942 Okrožnemu odboru Osvobodilne fronte Kočevje za pripravo zbora delegatov narodnoosvobodilnih odborov.³⁹
13. Navodila poverjenika za občo upravo Narodnoosvobodilnega sveta z dne 29. julija 1942 Okrožnemu odboru Osvobodilne fronte Kočevje za delo aktivistov Osvobodilne fronte po sovražnikovi zasedbi osvobojenega ozemlja.⁴⁰
14. Navodila poverjenišтва za občo upravo Narodnoosvobodilnega sveta z dne 10. avgusta 1942 o izvajanju sodstva na osvobojenem ozemlju.⁴¹

c)

15. Poročilo Okrožnega odbora Osvobodilne fronte Kočevje z dne 21. julija 1942 Narodnoosvobodilnemu svetu poverjeniku za občo upravo o položaju v okrožju.⁴²
16. Poročilo Okrožnega odbora OF Kočevje z dne 29. julija 1942 poverjeniku za občo upravo Narodnoosvobodilnega sveta o položaju v okrožju.⁴³
17. Poročilo Okrožnega odbora OF Kočevje z dne 30. julija 1942 poverjeniku za občo upravo Narodnoosvobodilnega sveta o izvolitvi delegatov za zbor delegatov narodnoosvobodilnih odborov.⁴⁴
18. Poročilo Okrožnega odbora OF Kočevje z dne 3. avgusta 1942 poverjeniku za občo upravo Narodnoosvobodilnega sveta o pripravah za delegatski zbor.⁴⁵
19. Seja Narodnoosvobodilnega sveta 9. julija 1942, je bila po zapisniku Edvarda Kocbeka prva seja tega organa. Razpravljali so o partizanskem boju v Srbiji, Bosni, Črni gori in na Hrvaškem.
20. Seja 12. julija 1942 (zapisnik je zaplenila italijanska vojska); razpravljali so o rešenih internirancih.
21. Seja 20. julija 1942 (zapisnik je zaplenila italijanska vojska). Razpravljali so o propagandi in agitaciji, ustanovitvi propagandne komisije, ki je imela deset članov.
22. Seja 21. (ali 22.) julija 1942 (zapisnik zaplenila italijanska vojska). Razpravljali so o problematiki Novomeškega okrožja.
23. Seja 31. julija 1942 (zapisnik zaplenila italijanska vojska). Razpravljali so o osnovah za sodne komisije in sprejeli zakonski predlog za njeno ustanovitev.

Rekonstruirani fond Narodnoosvobodilnega sveta, o katerem ne moremo trditi, da je popoln, daje vendarle podobo upravljanja na osvobojenem ozemlju.

Upravna komisija za slovensko osvobojeno ozemlje leta 1943

Kakor na prvem osvobojenem ozemlju leta 1942, je bilo treba tudi na osvobojenem ozemlju po kapitulaciji Italije leta 1943 postaviti osrednje upravne organe. Narodnoosvobodilnega sveta, ki je bil skoraj identičen z Izvršnim odborom OF, niso obnovili, ker je bilo tokrat osvobojeno dosti več ozemlja, je Izvršni odbor postavil dva centralna upravna organa Upravno komisijo za slovensko osvobojeno ozemlje v tako imenovani Ljubljanski pokrajini in Narodnoosvobodilni svet za Slovensko Primorje. Upravna komisija, ustanovljena 15. septembra 1943 z odlokom Izvršnega odbora OF,⁴⁶ je bila poseben centralni organ civilne uprave, ki je imel nalogo enotno urejati javne potrebe na slovenskem ozemlju po narodnoosvobodilnih odborih in terenskih odborih Osvobodilne fronte. Ta komisija je bila neposredno podrejena Izvršnemu odboru OF in Vrhovnemu plenumu. Zaradi gospodarskih in upravnih problemov obsežnega osvobojenega ozemlja je bilo treba razdeliti naloge po resorjih. Tako je imela Upravna komisija osem odsekov: 1. Odsek za splošno upravo z načelnikom Bogdanom Osolnikom; pred Vrhovnim plenumom je bil za odsek odgovoren Boris Kidrič. 11. Odsek za finance; njegov načelnik je bil Viktor Repič. Pred Vrhovnim plenumom OF je bil zanj odgo-

voren dr. Dušan Serbec. III. Odsek za industrijo; njegov načelnik je bil inž. Lojze Dular (Franc Leskovšek). IV. Odsek za gospodarstvo in prehrano; njegov načelnik je bil inž. Jože Levstik (dr. Marijan Brecej). V. Odsek za narodno vzgojo in prosveto; njegov načelnik je bil prof. Jože Zemljak (Franjo Lubej). VI. Odsek za promet; njegov načelnik je bil inž. Lojze Rojec (France Svetek). VII. Odsek za zaščito civilnega prebivalstva v vojnih razmerah; njegov načelnik je bil inž. Filip Kumbatovič (Josip Jeras) in VIII. Odsek za narodno zdravstvo; njegov načelnik je bil dr. Lado Milavec (Tone Fajfar). Vsi načelniki odsekov so sestavljali Upravno komisijo, načelnik Splošnega odseka je bil tudi sekretar komisije.

Upravna komisija je imela sedež v Dolenjskih Toplicah (pod Kočevskim Rogom). Delovala je septembra in oktobra 1943 do nemške ofenzive, čeprav je formalno obstajala do februarja 1944. V kratkem času je izpolnila nalogo, ki jo je dobila z odlokom Izvršnega odbora, naj zajamči poslovanje javne uprave na slovenskem osvobojenem ozemlju. V odloku je bilo tudi rečeno, da je Upravna komisija prehodnega značaja in jo bodo po ureditvi razmer nadomestili demokratično postavljeni upravni organi.

Arhivsko gradivo Upravne komisije je ohranjeno dokaj popolno. Hrani ga arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Obsega dva fascikla dokumentov, ki sta nastala od srede septembra do srede oktobra 1943. Priključeno jima je gradivo Osrednje Gospodarske komisije, ki je po ustanovitvi Upravne komisije delovala v njenem okviru.

Dopisovanje Upravne komisije je bilo urejeno. Odseki z obsežnejšo korespondenco (splošni, finančni, za narodno vzgojo in prosveto) so vodili evidence spisov na enotnih obrazcih „Seznam prejetih dopisov“ (z rubrikami: tekoča številka, datum prejema, številka akta, vsebina, datum rešitve, opomba) in „Seznam odposlanih dopisov“ (z rubrikami: tekoča številka, datum dopisa, naslovljenec, številka akta, vsebina, opomba). Imenovani odseki imajo povprečno po 15 do 20, največ do 30 vpisanih dopisov, ostali pa le po nekaj listov.

Pri obdelavi fonda v arhivu je ohranjena prvotna ureditev. Obstaja tudi podrobnejši popis v tipkopisu. Fond je popisan v Vodniku po arhivih Slovenije.

Gradivo omogoča vpogled v problematiko uprave osvobojenega ozemlja. Upravna komisija se je načrtno lotila reševanja nalog na področju gospodarstva, šolstva in drugih področij, urejala je celo vprašanje arhivov, vedno pa je – razumljivo – morala reševati najprej potrebe narodnoosvobodilnega boja.

Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo v letih 1943–1944

Z razglasom 11. septembra 1943 je Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo objavil, da prevzema oblast na Primorskem kot predstavnik primorskega ljudstva, in da bo pod vodstvom Izvršnega odbora OF prevzel odgovornost za urejanje vseh vprašanj narodnoosvobodilnega boja primorskega ljudstva in za utrjevanje njegove oblasti.⁴⁷ Izvršni odbor OF mu je s posebnim odlokom zaupal javno upravo na primorskem ozemlju, ki ga je izvzel iz območja Upravne komisije. Narodnoosvobodilni svet je bil za svoje poslovanje neposredno odgovoren Izvršnemu odboru OF. Hkrati so bili predsednik, podpredsednik in tajnik tega sveta dr. Jože Vilfan, France Bevk in dr. Aleš Bebler vključeni v Vrhovni plenum OF.

Narodnoosvobodilni svet je imel oh ustanovitvi enaindvajset članov, kmalu se je razširil še za sedem članov. Konec oktobra se je predsedstvo spremenilo toliko, da je postal predsednik France Bevk, podpredsednik dr. Joža Vilfan, Tajnik pa je ostal dr. Aleš Bebler.

Narodnoosvobodilni svet je delal in odločal na plenarnih sejah, kjer je sprejemal tudi odloke. Za izvajanje odlokov pa je imenoval poseben odbor z naslednjimi referati: vojska – Dušan Pirjevec, uprava – Anton Velušček, poljedelstvo – Julij Beltram, prosveta – France Bevk, finance – France Brajnik, gospodarstvo – Miro Špacapan, verstvo – Anton Bajt, zdravstvo – dr. Danilo Lokar, promet – Maks Lutman, kanseje je bil referent za agrarna vprašanja Ivan Srebrnič.

Prvih petnajst dni je Narodnoosvobodilni svet delal v osvobojeni Ajdovščini, že konec septembra pa se je pred nemško ofenzivo umaknil v Trnovski gozd. 15. januarja 1944 je sprejel sklep o svoji razpustitvi, ker ni bil po priklučitvi Slovenskega Primorja k Jugoslaviji več potreben.

Arhivsko gradivo Narodnoosvobodilnega sveta je v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Ohranjena je za droben fasekel. Dokumenti so brez arhivskih oznak, zato lahko sklepamo o prvotni ureditvi le po analogiji. Verjetno so ga odlagali po zvrsteh dokumentov, dopise pa ločeno glede na prejete, poslane in po korespondentih. Tako je gradivo tudi danes urejeno. Izdelan je podrobnejši tipkopisni popis. Fond je popisan tudi v Vodniku po arhivih Slovenije.

Ohranjeno gradivo je dragocen vir za študij razmer v Slovenskem Primorju po kapitulaciji Italije, saj je posegal Narodnoosvobodilni svet s svojo dejavnostjo na vsa področja javnega življenja. V njem so tudi podatki o vlogi Narodnoosvobodilnega sveta v splošni ljudski vstaji na Primorskem, saj je bil takrat ustanovljen.

Viri in literatura

- 1 Boris Kidrič, Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1960, I, str. 28.
- 2 M. Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, I, Ljubljana 1960, str. 95 sl.; T. Fajfar, Odločitev, Ljubljana 1966, str. 26 sl.
- 3 Dokumenti ljudske revolucije, Ljubljana 1962, str. 116.
- 4 Podatki F. Lubej in E. Kocbek, Tovarišija, Ljubljana 1949, dnevniški zapis 15. januar in 16. februar 1943, str. 308 sl. in 355 sl.
- 5 M. Brecej, Pomen razširitve izvršnega odbora Osvobodilne fronte v septembru 1944, Prispevki 1966, VI, št. 1–2, str. 477 sl.
- 6 Podatki T. Fajfarja v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (A IZDG), fase. 441, M. Mikuž, Iz Dolomitov na Rog.
- 7 Primerjaj T. Fajfar, nav. delo, str. 76.
- 8 E. Kocbek, Tovarišija, str. 308 sl.

- 9 Podatki o zadolžitvah in imenovanjih so v zapisnikih izvršnega odbora OF, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (A IZDG) fasc. 432.
- 10 A IZDG, fasc. 438/1.
- 11 Podatki o zadolžitvah in imenovanjih so v zapisnikih sej IOOF, A IZDG, fase. 432.
- 12 E. Kocbek, *Tovarišija*, str. 48, 53, 86, 108.
- 13 A IZDG, fasc. 432 in 448.
- 14 A IZDG, fase. 432/1.
- 15 Dokumenti 1, dok. št. 147, Jesen 1942, Ljubljana 1963, str. 32; prav tam dok. št. 201, str. 513; T. Fajfar, nav. delo, str. 64.
- 16 A IZDG, fasc. 475/II. 6, fasc. 439/V. 2.
- 17 Dokumenti ljudske revolucije, 2, dok. št. 145, T. Fajfar, nav. delo, str. 114.
- 18 A IZDG, fasc. 432/1, fasc. 438/1.
- 19 A IZDG, fasc. 432/I, in fase. 443/VI.
- 20 France Škerl, Poročilo o arhivskem gradivu za slovensko zgodovino v dobi narodnoosvobodilne borbe, *Zgodovinski časopis*, 1, 1947, 1-4, Ljubljana, str. 173.
- 21 G. Enders, *Archivverwaltungslehre*, Berlin 1962, str. 96.
- 22 Več glej M. Oblak-Čarni, Arhivsko gradivo za zgodovino komunistične partije na Slovenskem, *Arhivist*, XXVII, 2, 1977, str. 84 sl.
- 23 Dr. Makso Šnuderl, *Zgodovina ljudske oblasti*, Ljubljana 1950, str. 188.
- 24 Dokumenti ljudske revolucije, 2, dok. št. 83 in 84.
- 25 Prav tam, dok. št. 91.
- 26 Prav tam, dok. št. 85.
- 27 M. Mikuž, *Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*, II, str. 85.
- 28 Glej op. 24.
- 29 Isto.
- 30 Glej op. 26.
- 31 Glej op. 25.
- 32 Dokumenti, 2, dok. št. 104.
- 33 Prav tam, dok. št. 105.
- 34 Prav tam, dok. št. 124.
- 35 Prav tam, dok. št. 126.
- 36 Prav tam, dok. št. 127.
- 37 Dr. M. Šnuderl, Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji, Ljubljana 1949, dok. št. 45.
- 38 Dokumenti, 2, dok. št. 130.
- 39 Prav tam, 2, dok. št. 137.
- 40 Prav tam, 2, dok. št. 140.
- 41 Dokumenti, 3, dok. št. 30.
- 42 Dokumenti, 2, dok. št. 123.
- 43 Prav tam, dok. št. 141.
- 44 Prav tam, dok. št. 144, Dokumenti, 3, dok. št. 19.
- 45 Prav tam, dok. št. 19.
- 46 Zbomik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni bojni jugoslovanskih narodov, VI, 7, dok. št. 48.
- 47 A IZDG, fasc. 538, kjer so vsi podatki o Narodnoosvobodilnem svetu, glej še T. Ferenc, *Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo in njegovo delo*, *Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS*, 1, 1957, sh. 7. sl.

UPRAVNI ORGANI IN NJIHOVO GRADIVO V SLOVENSKEM PRIMORJU 1945-1947

Metka Gombac

Pregled ohranjenega gradiva za Slovensko primorje in Trst se teritorialno omejuje na področje širokega zaledja Trsta in Gorice, časovno pa zajema obdobje od osvoboditve pa do podpisa pariške mirovne pogodbe 10. februarja 1947. Gradivo Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PNOO) je nastalo torej v polpreteklem obdobju, ko si je naše ljudstvo skupaj z najnaprednejšimi italijanskimi silami postavilo temelje ljudske oblasti in uprave, ki se je izgrajevala še v vojnem času. V Slovenskem primorju, kjer je Trst igral pomembno vlogo kot center širšega zaledja, je zmagala socialna revolucija, ko je ljudstvo pod vodstvom organiziranih protifašističnih slovenskih in italijanskih delavcev ter s pomočjo narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije dejansko prevzelo oblast ter tako ustvarilo pogoje za uvedbo ljudske oblasti in uprave, njen nosilec pa je bil v borbi in po njej PNOO za Slovensko primorje in Trst.

PNOO je bil ustanovljen z odlokom SNOS-a 28. avgusta 1944, izvoljen pa je bil 15. septembra 1944. Njegov predsednik je postal France Bevk. Od ustanovitve naprej je PNOO vodil upravo Primorja in organiziral široko administrativno dejavnost, ki jo je razširil po okrožnih, okrajnih

in krajevnih narodnoosvobodilnih odborih. Osnovani so bili odseki za posamezne panoge uprave, katerih temelji so bili že prej položeni in so se sproti vedno znova izpopolnjevali. Poleg tekočih nalog je PNOO proučeval predvsem upravne probleme Slovenskega primorja s perspektivo, da bodo po zmagi naše vojske pripravljene za prevzem oblasti. Z organiziranjem volitev po vaseh pa so postavili temelje ljudske oblasti tudi na tem ozemlju.

Ko so enote Komande mesta Trsta in jugoslovanske vojske osvobodile Trst, je PNOO 6. maja uvedel, 12. maja 1945 pa izdal odlok o novi upravno-teritorialni razdelitvi Slovenskega primorja. Iz severnoprimskega, zahodnoprimskega in večine srednjeprimorskega okrožja se je izoblikovalo goriško okrožje, ki je imelo sprva 15 okrajev. Iz južnoprimskega okrožja in okraja Sežana ter okraja Tržič in dela srednjeprimorskega okrožja se je izoblikovalo tržaško okrožje z 9 okraji, dotedanje tržaško okrožje pa je postalo avtonomno mesto Trst, ki je bilo razdeljeno na 5 rajonov in okraj Opčine.

Po beograjskem sporazumu 9. junija 1945, sklenjen med jugoslovansko vlado in zavezniki (v veljavo je stopil 12. junija), se je to področje razdelilo na cono A in cono B, jugoslovanska vojska se je morala umakniti v cono B, v cono A pa je bila uvedena zavezniška vojaška uprava (ZVU). Temu je sledil odlok PNOO-ja o novi upravni razdelitvi. Tržaško okrožje se je zmanjšalo od prejšnjih 9 okrajev na 4 (Milje-Dolina, Nabrežina, Tržič, Sežana), goriško okrožje pa od 15 na 9 (Bovec, Kobarid,

Kanal, Brda, Miren, Gorica, Komen, Krmin in Gradišče).

PNOO za Slovensko primorje in Trst je deloval le v coni A, v coni B pa je bilo ustanovljeno 25. julija 1945 poverjeništvu PNOO-ja s sedežem v Ajdovščini.

ZVU, ki je prevzela oblast v coni A, ni bila pripravljena priznati lokalne uprave in lokalne oblasti, kakršna je bila že uvedena na področju, ki ga je upravljala PNOO, ampak so izdali vrsto odredb in odlokov, ki so podirali temelje ljudske oblasti in uprave, zasnovane že med NOB.

Najprej so z odlokom, ki je prišel v veljavo 22. junija 1945, razpustili Narodno zaščito, ki je bila izvršni organ ljudske oblasti, 12. julija 1945 pa so uvedli italijanska sodišča in tako ukinili vse sodne oblasti, ki so bile postavljene do 11. junija 1945. Ukinili so Višje narodno sodišče za Slovensko primorje in Trst, okrožni narodni sodišči v Trstu in Gorici ter okrajna sodišča.

Najhujši udarec ljudski oblasti pa je nedvomno pomenil ukaz št. 11 z datumom 11. avgust 1945. To je ukaz, ki se nanaša na krajevno upravo in jemlje NOO-jem vso oblast, na njihovo mesto pa postavlja okrožne in občinske svete in okrožne in občinske predsednike, ki jih je imenovala ZVU. Cono A so razdelili na dve deželi, goriško in tržaško ter občino Pulj.

ZVU se je zavedala, da ne bo mogla z eno potezo izbrisati ustanov, ki so zrastle v boju proti stari oblasti in so bile zakoreninjene v zavesti slovenskega in naprednega italijanskega prebivalstva, zato so v drugi polovici avgusta in v septembru skušali prepričati ljudstvo o demokratični vsebini ukaza št. 11, vendar brez uspeha, kajti jasno je bilo, da so hoteli vzpostaviti staro upravo in zakonodajo, kakršna je bila v Italiji pred kapitulacijo. Na pogovorih o sodelovanju pri upravi med zavezniki in predstavniki ljudske oblasti so bili postavljeni določeni pogoji. PNOO je bil pripravljen vključiti v soodločanje preostale politične smeri pod pogojem, da se izvajajo za boj proti ostankom fašizma ter sožitje med obema narodoma. Predlagali so razširitev obstoječih odborov in razpis tajnih volitev, odločno pa so se upirali ukinitvi ljudske oblasti. ZVU na to ni pristala, PNOO pa ni hotel prevzeti odgovornosti za poslovanje krajevne uprave na podlagi ukaza št. 11 niti soodgovornosti za ukinitve ljudske oblasti in zato do sodelovanja v upravi ni prišlo. Zavezniki so se zato oprli delno na stari administrativni aparat, kar je bilo lažje v mestih, medtem ko so ponekod na podeželju (primer okraja Sežana in Brda) začasno pustili okrajne in krajevne NOO-je, preprosto zato, ker niso imeli ljudi, ki bi zamenjali člane NOO-jev.

Vendar pa ukaz št. 11 kljub vsemu ni pomenil konca delovanja NOO. Njihovo delo se je nadaljevalo, seveda pa so se njihove naloge spremenile. Reševali so le novo nastale probleme, ki so nastali na področju notranje uprave, skrbeli za vzgojo članov NOO ter tudi za to, da so NOO-ju še vedno poslovali, ne kot oblastni organi, pač pa kot izvoljeni organi vaše skupnosti. Volitve članov NOO-jev so potekale še jeseni 1945 in tudi v letu 1946, prav tako so bili po vaseh enkrat, ponekod pa tudi dvakrat mesečno, zbori volilcev, ki so jih obiskovali, sodelovali na njih s predlogi in sklepe tudi upoštevali. Seveda stanje v vseh okrajih in krajih ni bilo enako, kajti upoštevati moramo razlike med okraji, kjer je bila večina prebivalstva italijanske narodnosti; položaj na podeželju je bil za delo NOO bolj ugoden kot v mestih, kakor tudi gospodarski pomen okraja, kajti tam so zavezniki izvajali mnogo hujši nadzor.

Tako stanje se je obdržalo do 10. februarja 1947, ko je bila podpisana v Parizu mirovna pogodba in je PNOO za

Slovensko primorje in Trst 23. februarja 1947, na seji skleni, da se razide.

**Notranja organizacija
PNOO-jev, okrožij in okrajev:**

Notranja organizacija, kakršna je bila pri PNOO-ju, se je uvedla tudi pri tržaškem in goriškem okrožju in okrajih. Osnovanih je bilo petnajst odsekov z oddelki: tajništvo, odsek za notranje zadeve, odsek za izgradnjo narodne oblasti, personalni odsek, odsek za finance, odsek za socialno skrbstvo, odsek za prosveto, odsek za trgovino in preskrbo, odsek za statistiko, odsek za obnovo in gradnje, odsek za industrijo in obrt, odsek za kmetijstvo in zadržništvo, odsek za gozdarstvo in odsek za zdravstvo.

Ker pa je bilo delovanje PNOO-jev v coni A ob prihodu ZVU ovirano, je prišlo okoliščinam primerno do notranje reorganizacije in 31. julija 1945 so bile osnovane štiri komisije: upravnopolitična komisija, gospodarsko-politična komisija, komisija za socialne zadeve, prosvetna komisija ter tajništvo in blagajna z ustreznimi odseki.

Nova administrativna ureditev je bila videti taka: Tajništvo je prevzelo posle dotedanega personalnega odseka, upravo hiše in oddelka za zveze ter vodilo kontrolo nad vsem delovanjem, tudi pisarniškim; v ta namen je bila uvedena odpravna pisarna, v katero so prihajali in odhajali vsi spisi in bili vpisani v delovodnik.

V okvir gospodarskopolične komisije so prišli: odsek za trgovino in preskrbo, odsek za kmetijstvo in združništvo, industrijski odsek, prometni odsek, gradbeni odsek in gozdarski odsek. Upravnopolitična komisija je združevala odsek za notranje zadeve in javno tožilstvo oziroma pozneje nadzorni referat. K blagajni so bili vključeni finančni odsek in carine. Komisija za socialne zadeve je vključevala odsek za socialno skrbstvo ter odsek za zdravstvo in zavarovanje, v okvir prosvetne komisije pa je prišel odsek za prosveto z vsemi oddelki. Da bi se nova administrativna ureditev hitro vpeljala, je PNOO organiziral administrativne tečaje, žal pa se v tako kratkem obdobju rezultati v praksi še niso mogli poznati.

Seznanimo se še z gradivom in njegovo ureditvijo: Celotno gradivo, ki obsega okoli 670 fase., je razdeljeno v 4 fonde: PNOO za Slovensko primorje in Trst, tržaško okrožje, goriško okrožje in poverjeništvu PNOO-ja Ajdovščina. Pisano je v glavnem v slovenskem jeziku, razna navodila, odloki in okrožnice, ki jih je PNOO pošiljal okrožjem, okrajem in krajem, so dvojezični, spisi pa, ki so nastajali v krajih z italijansko večino prebivalstva, so pisani le v italijanskem jeziku.

Gradivo PNOO-ja najvišjega organa za Slovensko primorje in Trst, obsega 238 fase., to je 31 t.m. Gradivo je dokaj dobro ohranjeno in vsebuje za obdobje 1945–47 najpomembnejše vire za zgodovino povojnega obdobja tega področja, predvsem za proučevanje razvoja ljudske oblasti, gospodarstva, kulture in prosvete, zdravstva in socialnega varstva, kakor tudi vloge PNOO-ja v boju za pravično razmejitev primorskega ozemlja. Gradivo je deljeno po odsekih znotraj komisij.

Najpomembnejše gradivo je ohranjeno pri tajnistvu PNOO. To so zapisniki sej predsedstva PNOO, poročila iz obeh okrožij, poročila iz okrajev, gradivo o stikih in pogovorih z ZVU in pri upravnopolitični komisiji, kjer sta zajeta odsek za notranje zadeve in javni tožilec (pozneje nadzorni referat), kjer se nahajajo vsi odloki in neredbe Narodne vlade, raznih ministrstev, poročila o stanju in

delovanju sodišč; važen je nadalje material statističnega in anagrafskega oddelka pri odseku za notranje zadeve ter gradivo študijskega odseka, ki je pripravil Spomenico ob prihodu medzavezniške razmejitvene komisije marca 1946; v ta namen so zbrali ogromno materiala ter pripravili vrsto študij o poročaju Slovencev pod Italijo, kakor tudi podpisov in resolucij za priključitev k Jugoslaviji.

Zelo obširno je gradivo komisije za socialne zadeve, katere delo je bilo načrtovano zelo široko. Odsek za socialno skrbstvo z oddelki ter odsek za zdravstvo sta na področju socialnega skrbstva zastavila vrsto stvari, poudarek pa je bil na mladinskem skrbstvu in skrbi za sirote in invalide iz NOB. Ohranjeni so sezname invalidov, padlih in umrlih v zaporih in internaciji, zanimiva pa so tudi poročila o odseku za zdravstvo. Zdravstvo je bilo organizirano prek zdravstvenih referentov vseh okrajev obeh okrožij. Za zdravstveno prosveto ljudi je bilo poskrbljeno s predavanji, odsek pa je sodeloval tudi pri organiziranju bolniške blagajne.

Dokaj manj kot pri ostalih komisijah je gradiva gospodarskopolične komisije. Takoj po osvoboditvi so bili storjeni pomembni ukrepi za oživitve gospodarstva. Gospodarsko življenje, tako v industriji in obrti kot na drugih področjih, je bilo načrtovano v smeri sodelovanja tržaške industrije z jugoslovanskimi potrebami. Gospodarski položaj, ki je že naredil prve premike k izboljšanju, je po beograjskem sporazumu spet zašel v krizo. Z uvedbo stare zakonodaje so dali zavezniki vodilnim reakcionarnim gospodarskim krogom možnost, da so nadaljevali prejšnje nedemokratično delo, kar ni ostalo brez posledic. PNOO-ju oziroma gospodarskopolični komisiji je bilo zaradi pomanjkanja oblastne funkcije onemogočeno neposredno vplivati na razvoj gospodarske dejavnosti v coni A in so se morali omejiti predvsem na to, da so pomagali s predlogi, nasveti, izdelanimi načrti in osnutki, kolikor so jih zavezniki hoteli sprejeti in upoštevati. Zato predstavljajo jedro ohranjenega gradiva dopisi in poročila vseh odsekov, razni osnutki, načrti, statistike, popisi škode, tehnična navodila itd.

Gradivo prosvetne komisije je razdeljeno po oddelkih: šolstvo, prosvetno delo po družtvih, fizkultura, prireditve. Prvič, čeprav za kratek čas, je bila po osvoboditvi slovenskemu delu prebivalstva priznana enakopravnost z Italijani tudi na jezikovnem področju. Ustroj prosvetne uprave je bil naslednji: posle vrhovne prosvetne uprave za vso pokrajino je vodil prosvetni odsek pri PNOO-ju. Prosvetni odseki so bili tudi pri obeh okrožjih in vseh okrajih. Razvili so močno dejavnost na področju šolstva in kulture sploh in vsepovsod organizirali po terenu prosvetne delave. Za italijansko prebivalstvo je ostala vsa prejšnja organizacija in se je naša oblast omejila le na vzdrževanje vsega aparata. S prihodom zaveznikov je bil tako široko zasnovanemu prosvetnemu delu zadan hud udarec, saj so zavezniki dopustili celo to, da so v šolsko upravo prišli emigranti, ki so pribežali iz Jugoslavije. Ohranjeno gradivo prosvetnega odseka je dokaj obširno, najpopolnejše pa je gradivo šolskega oddelka ter gradivo o prosvetnem delovanju po vaseh.

Omeniti je nadalje potrebno gradivo blagajne, ki je vodila finančno poslovanje PNOO-ja, je pa to gradivo precej okrnjeno.

Pri fondu PNOO se nahaja tudi obširno gradivo komisije za upravo narodne imovine, ki obsega 46 fasciklov. Organizacija KUNL se je delila na pokrajinsko upravo, upravo za mesto Trst; upravo za goriško in tržaško okrožje, vse te uprave pa so imele svoje okrajne poobla-

ščence. Celotno gradivo te komisije, tudi iz okrožij, je zhrano pri fondu PNOO.

Prav tako obširno, 43 fasciklov, je gradivo komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, ki je bila za PNOO ustanovljena kot podružnica za Slovenijo 8. junija 1945. Komisija je delovala do julija 1947, gradivo pa obsega sezname in poročila o zločinih in zločincih, sezname o žrtvah, internirancih, prijave itd.

Sorazmerno obsežno je gradivo obeh okrožij, kjer so zastopani vsi odseki, tako da je lahko slika delovanja tržaškega in goriškega okrožja s pomočjo ohranjenega gradiva precej popolna.

Fond tržaškega okrožja in štirih okrajev obsega 125 fasc., to je 14 t.m., od česar odpade na okrožje samo 58 fasc., na okraj Milje-Dolina 19 fasc., okraj Nabrežina 20 fasc., okraj Tržič 6 fasc. in na okraj Sežana 22 fasciklov.

Fond goriškega okrožja in okrajev šteje 184 fasc., to je 21 t.m., od tega okrožje samo 42 fasc., mestni NOO Gorica 11 fasc., okraj Brda 31 fasc., okraj Komen 33 fasc., okraj Kobarid 7 fasc., okraj Kanal 29 fasc., okraj Miren 21 fasc., okraj Bovec 7 fasc. in okraj Tolmin 3 fasc.

V tržaškem okrožju je delovalo 95 KNOO-jev, pri goriškem okrožju pa približno 149 KNOO-jev. Število KNOO-jev se je predvsem pri goriškem okrožju večkrat menjalo zaradi številnih komasacij.

Gradivo se kot pri PNOO-ju deli tudi pri okrožjih in okrajih po komisijah in odsekih in je zaradi pogojev, v katerih je nastajalo, večkratnih selitev, oviranj in uničevanj s strani civilne policije ZVU različno ohranjeno. Dokaj dobro je ohranjeno gradivo obeh okrožij in večine okrajev. Okrnjeno pa je na primer gradivo okraja Tržič v tržaškem okrožju. Ta okraj je bil zelo pomemben zaradi industrije in so ga zavezniki skrbno nadzorovali. Sedeže NOO-jev so zavezniki takoj po odloku št. 11 zasedli in odborniki so morali gradivo reševati in skriti, če ne so ga pripadniki civilne policije ZVU zaplenili (okraj Doberdob). Zelo malo ohranjenega je gradiva za okraja Gradišče in Krmin v goriškem okrožju, vzrok pa je v tem, da sta imela ta dva okraja italijansko večino prebivalstva in je bilo delo močno okrnjeno. ZVU je tu lažje postavila svoje odbornike.

Že pred prevzemom v arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja je bilo gradivo PNOO-jev, okrožij in okrajev grobo urejeno, tehnično opremljeno, izdelan pa je bil tudi okvirni popis. V našem arhivu se je gradivo uredilo do take mere, da ga je mogoče uporabljati v raziskovalne namene in za praktične družbene potrebe. Izdelan je razčlenjen popis, pri nadaljnjem delu pa bo poudarek na tehnični ureditvi.

Fond poverjeništa PNOO Ajdovščina obsega okoli 100 fasc., to je 20 t.m. gradiva. Poverjeništvu PNOO-jev je v coni B Slovenskega primorja vodilo upravo vzhodnoprimorskega okrožja, ki je imelo 9 okrajev: Cerklje, Idrija, Tolmin, Grgar, Ajdovščina, Postojna, Ilirska Bistrica, Hrpelje-Kozina, Koper, za svoje delo pa je bilo odgovorno PNOO-ju za Slovensko primorje in Trst in skupščini ljudskih odposlanecev. Svoje delo in upravne posle je poverjeništvu PNOO-ja Ajdovščina izvajalo prek odsekov.

Gradivo obsega naslednje celote: tajništvo, personalni odsek, disciplinski svet, odsek za izgradnjo narodne oblasti, javni tožilec, komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, odsek za industrijo in rudarstvo, inšpekcija dela ter odsek za socialno skrbstvo. Za gradivo poverjeništa PNOO Ajdovščina je izdelan zaenkrat le okvirni popis in čaka podrobnejše obdelave.

Pri pregledu gradiva za Slovensko primorje in Trst v

letih 1945-1947 moramo zajeti tudi gradivo, ki je nastalo pri avtonomnem mestu Trst. Komanda mesta Trst je 13. maja 1945 izročila oblast mestnemu osvobodilnemu svetu, ki je prek svojih 13 odsekov urejal upravne zadeve v mestu, v katerem je bilo 5 rajonskih, 1 okrajni (Opčine) in 10 krajevnih osvobodilnih svetov. To gradivo, ki se je do nedavnega hranilo v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, pa je bilo preseljeno in se zdaj hrani v arhivu Centralnega komiteja ZKS v Ljubljani.

Viri in literatura

Arhiv IZDG: fond PNOO za Slovensko primorje in Trst 1945-47, fond tržaškega okrožja 1945-47, fond

PRIKAZ GRADIVA MESTNE OBČINE LJUBLJANSKE ZA REGISTRATURNO OBDOBJE 1898-1930 NA PRIMERU LETA 1901

Marjan Drnovšek

Mestna občina ljubljanska je bila statutarna občina od leta 1850, kar je pomenilo, da je imela lasten statut, da je bila izvzeta iz splošne deželne zakonodaje za občine in da je bila glede delokroga, poverjenega od države, podrejena direktno deželni vladi. Ta delokrog je bil širši kot pri ostalih občinah, ker je opravljala tudi naloge okrajnega glavarstva. Glede nalog s področja občinske samouprave je bila podrejena deželnemu zboru in deželnemu odboru. Po 79. členu ljubljanskega občinskega reda iz leta 1887 je imela deželna vlada tudi pravico vplivanja na občinski avtonomni delokrog po določilih tega reda.

Občinsko organizacijo in delo sta določevala občinski red in občinski volilni red za deželno stolno mesto Ljubljano iz 5. avgusta 1887, ki sta ostala v veljavi do leta 1910, ko so se spremenile in dopolnile nekatere določbe občinskega reda, občinski volilni red pa je bil spremenjen v celoti.

Občinski red obsega 4. poglavja, razdeljena na 87 členov. V prvem poglavju so določbe o občinskem ozemlju ter o občanah in neobčanah, v drugem o organizaciji občinskega sveta, magistrata in okrajnih načelstev, v tretjem o občinskem avtonomnem delokrogu ter o nalogah občinskega sveta, župana, magistrata in okrajnih načelnikov ter v četrtem poglavju o nadzorstvu nad občino in o možnostih pritožb.

Nosilec mestne samouprave je bil občinski svet kot sklepajoči in nadzorovalni organ. Nadzoroval je delo magistratnih uradov, okrajnih načelnikov in delo občinskih zavodov in podjetij. Magistrat pa je bil organ za sklepanje o tekočih zadevah ter za vodstvo izvršnih nalog v ožjem pomenu besede, v širšem pomenu pa je predstavljal ves mestni upravni aparat.

Poslovanje magistrata je urejal Pravilni red mestnega magistrata ljubljanskega, ki je bil sprejet na izredni seji občinskega sveta 18. oktobra leta 1898. Magistratni uradi so bili: osrednji uradi, (v okviru katerih je bil tudi mestni arhiv), komisariat (ki so ga sestavljali mestni nadkomisar,

gariškega okrožja 1945-47, fond poverjeništvu PNOO Ajdovščina 1945-47.

Jeri Janko, Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni, Ljubljana 1961.

Mikuž Metod, Vprašanje Julijske krajine in Trsta 1945-47, Zgodovinski časopis, 1, 2, 1975.

Renko Stanislav, PNOO za Slovensko primorje in Trst, Jadranski koledar 1975, Trst.

Slovensko primorje in Istra, Beograd 1953.

mestni tržni nadzornik, mestni komisar in mestni vrtnar), policijski urad, knjigovodstvo, blagajna, fizikat, stavbni urad, vodovodni urad in elektrama. Taka je bila magistratna organizacija v letu 1901.

Magistratni pravilni red je določal tudi uradni jezik, ki je bil slovenski pri odnosih z občani in uradi iz vseh slovenskih pokrajin, Hrvaške, Slavonije in Dalmacije. Izjeme je dopuščal le pri obravnavanju zadev iz prenesenega delokroga in pri dopisovanju z vojaškimi organi. Notranji uradni jezik je bil izključno slovenski. Pri pregledovanju gradiva sem opazil, da pri občevarju z uradi in posamezniki zunaj omenjenih pokrajin nemščina ni bila edini jezik, temveč so bili v rabi tudi češčina, italijanščina, latinščina, francoščina in drugi. Če se je stranka obmila na magistrat v nemškem jeziku, je moral ta odgovoriti v nemščini, če je bila nemščina njen občevarni jezik, v nasprotnem primeru pa so ji odgovorili slovensko. Tudi razglasi višjih oblasti, ki so bili namenjeni občanom, so morali biti dvojezčni, s slovenskim besedilom na prvem mestu.

Arhivsko gradivo

Obdobje prvega sistematičnega registraturnega plana pri mestni občini ljubljanski sega od leta 1858 do 1930, vendar je s Hribarjevim prihodom na čelo mestne uprave leta 1896 doživelo tako administrativno poslovanje kot odlaganje gradiva korenite spremembe. V letu 1898 sta bila skupaj z opravnim redom sprejeta Navodilo za mestno registraturo in Registraturni načrt. Ta registraturni načrt je z delnimi popravki, ki so nastali leta 1900 na podlagi registraturnih načrtov raznih avtonomnih avstrijskih mest, ostal v veljavi do leta 1930. Skrb za gradivo se je kazala tudi v nastavitvi Antona Aškereja za mestnega arhivarja in knjižničarja v letu 1898.

Za obravnavano obdobje delimo gradivo na serije:

- knjige (indeksi, delovodniki; zapisniki občinskega sveta, zapisniki magistratnega gremija, obrtni registri in indeksi, finančne in davčne knjige, mestni proračuni in računski sklepi, bilance in imovinski popisi in druge knjige),
- spisovno gradivo,

- c) načrti in zemljevidi in
- d) fotografije.

K temu gradivu sodijo tudi ohranjeni in praktično uporabni administrativni pripomočki za iskanje, kot so indeksi, delovodniki in registratumi plan. V arhivu pa so bili izdelani tudi nekateri arhivistični pripomočki: popis rokopišnih knjig, popis gradiva splošne mestne registrature (Reg I), delni popis gradiva predsedstvene registrature (Reg II), kartoteka stvarnih zadev, ki jih je obravnaval občinski svet v letih 1895–1914 (iz zapisnikov občinskega sveta Cod III/45–72), popis načrtov in kartoteka fotografij.

Gradivo so odlagali po registratumem načrtu in v okviru njega po protokolnih številkah. Na isto zadevo nanašajoče se gradivo so odlagali pod prvo ali pa pod zadnjo protokolno številko; že v registraturi so oblikovali „specialne fascikle“, v katerih so združevali sorodne zadeve ne glede na čas nastanka (npr. vse, kar se je nanašalo na Ljubljanski grad od leta 1874 do 1923, so združili v specialnem fasciklu in odložili v letu 1923).

V telniki pisanja na prehodu v 20. stoletje prevladuje rokopis; uporaba pisalnega stroja je izjema. Ohranjeni koncepti in osnutki imajo vlogo kopij odposlanih dopisov. Razmnoževanje so uporabljali samo pri množičnih kategorijah gradiva, kot so npr. razglasi in okrožnice.

Zapisniki sej občinskega sveta

Obliko vodenja zapisnikov občinskih sej je določal občinski red iz leta 1887 v 62. členu; vsak zapisnik je moral imeti navedbo imen navzočih in manjkajočih občinskih svetnikov, „vse nasvete in sklepe“ z rezultatom glasovanja in „na zapisnik povedane izjave“. Po potrditvi zapisnika na naslednji seji so ga podpisal župan, dva občinska svetovalca in zapisnikar ter „ga shranili v občinskem arhivu in ga vsakemu občanu pokazali na vpogled, ako to zahteva“.

V letu 1901 je imel občinski svet 10 rednih in 16 izrednih javnih sej. Gradivo za te seje so pripravljali redni in izredni odseki, komisije in ravnateljstva mestnih podjetij. Odseki so se pred sejami občinskega sveta tudi posvetovali (skupaj je bilo 122 sej) in pripravili 329 poročil. Poročevalci so na sejah občinskega sveta podajali poročila in predloge v pisni obliki, ki jih je zapisnikar povzel in le redko dobesečno prepisal v zapisnik. Priloge k zapisniku se pojavljajo izjemoma. Gradivo odsekov je bilo odloženo med spisovno gradivo po obstoječem registraturnem planu.

Poleg teh pripravljenih poročil je vsak občinski svetovalec lahko postavjal samostojne ali nujne predloge in vprašanja ter dajal interpelacije in resolucije. Primerjava med zapisom v zapisniku in prilogami nas prepriča o tem, da je v zapisniku prikazan le potek obravnavanja zadeve na seji občinskega sveta in sklep kot tak, medtem ko so kot priloge odložene poleg glavne tudi vse spremljajoče zadeve (npr. uradni zaznamki, razna uradna poizvedovanja, dopisi in podobno).

Zadeve, ki jih je obravnaval občinski svet, je načeloma opredeljeval občinski red iz leta 1887. V letu 1901 so odseki občinskega sveta pripravili gradivo za naslednje tipe in hkrati konkretne zadeve, do katerih je občinski svet zavzel določeno stališče (sklep):¹

- personalno pravni odsek: za občinske volitve in volitve občinskih odsekov in odborov, za imenovanja v druge organe (npr. v upravni odbor Mestne

hranilnice), za sprejem oseb v občinsko zvezo, za vračanje državnega 3 % posojila, namenjenega za obnovo Ljubljane po potresu leta 1895, za podeljevanje podpor društvom, za imenovanje okrajnih načelnikov in za problematiko slovenskih uličnih napisov in slovenskega napisa pri južnem koldvoru ter napadov Slovencev na delovanje občinskega sveta;

- finančni odsek: za poročila o proračunih in računskih sklepih mestnih zakladov in mestnih podjetij ter za poročilo o delovanju mestne blagajne, gradivo za večje finančne občinske zadeve (npr. kredite Dramatičnemu društvu, Posredovalnici za stanovanja in letovišča, posojila za kritje primanjkljajev pri mestnih podjetjih);
- stavbni odsek: za regulacijske in kanalizacijske zadeve (gradnja kanalov), za odkupe zemljišč in javne dražbe ter glede uravnave cest (npr. Tržaške), tlakovanja cest, za gradnjo mostov (npr. Zmajskega mostu) ter trgov (npr. trga pred sodno palačo) in glede napeljave vodovoda ter elektrifikacije mesta; občinskemu svetu je posredoval pritožbe in prošnje občanov zaradi stavbnih pomanjkljivosti v mestu;
- policijski odsek: za poročila o ljudskem štetju, gradivo za imenovanje ulic, poročila o izdatkih za mestne uboge; posredoval je poročila Prostovoljnega gasilskega društva v Ljubljani, Mestne posredovalnice za delo in službe, Mestne rešilne postaje in Meščanske godbe. Obravnaval in poročal je o kolektivnih prošnjah občanov glede nove tržnice in preselitev trgovin;
- šolski odsek: o gradnji obrtne šole, o nastavitvi učiteljev in o njihovih nagradah, o porabljenih dotacijah na ljudskih šolah, realki, mestni dekliški 8-razrednici in Okrajni učiteljski knjižnici ter o podeljevanju dijaških podpor;
- ubožni odsek: o gradnji in otvoritvi mestne ubožnice;
- pokopališki odsek: o gradnji pokopališča pri Sv. Krištofu;
- odsek za olepšavo mesta: o uredenosti parkov.

Občinski svet se je sestajal tudi na tajnih sejah (brez prisotnosti javnosti), za katere sta pripravljala gradivo personalno pravni in finančni odsek, saj so se na teh sejah obravnavale v glavnem personalne zadeve magistratnih uradnikov in zaposlenih v mestnih podjetjih. Na njih so se v letu 1901 obravnavale tudi zadeve v zvezi z uličnimi napisi in napad Slovencev na poslovanje občinskega sveta.

Zapisniki magistratnega gremija

Zadeve, ki so bile izvzete iz delokroga občinskega sveta, a so se morale obravnavati z bomo, je obravnaval magistratni gremij.² Tudi te je načelno določal občinski red iz leta 1887, dejansko pa je v letu 1901 na 26. sejah obravnaval naslednje tipe zadev:

- finančne: odobritev računov za mestna dela in obrtne storitve;
- obrtne: podeljevanje in odvzemi koncesij za izvrševanje gostilničarske in krčmarske obrti ter obrti, ki so bile važne za promet, zdravstvo in javno varnost;
- stavbne: podeljevanje stavbnih dovolil ter dovo-

ljenj za popravila kanalov in pločnikov; pojavljajo se tudi poročila o gradnji mostov;

- zdravstveno-sanitarne: poročila o sanitarnih pomankljivostih; obravnavali so tudi zadeve s področja zaščite okolja (kolektivne pritožbe občanov zaradi hrupa obrtnih obratov, umazane Ljubljance in dima iz pekarij);
- podporne: podeljevanje meščanskih in ubožnih podpor;
- požarne, lovske in veterinarske zadeve.

Zapisniki magistratnega gremija so v primerjavi z zapisniki občinskega sveta manj bogati po raznoterosti obravnavanih zadev.

Občinski normativni akti

V okviru obstoječih državnih in deželnih zakonov ter drugih oblastnih predpisov je ljubljanski občinski svet sprejemal tudi normativne akte. Pripravljali jih je magistrat ali kak drug mestni organ (npr. Mestni šolski svet), potrjeval pa jih je občinski svet na svojih javnih sejah. Nanašali so se na organizacijo in delo magistratnih uradov in služb, na poslovanje mestnih podjetij, ljudskih in srednjih šol in ubožnic. Večina teh aktov nosi letnice začetka Hribarjevega vodstva mestne občine. Občinski svet je sprejel tudi več normativnih aktov, s katerimi je urejal življenje v mestu (če omenim samo nekatere: Cestno policijski red iz leta 1897, Vozni red za omnibuse v Ljubljani iz 1898, Prevozniški red iz 1898 in drugi). Ti občinski predpisi so bili objavljeni v posebnih magistratnih knjžicah in v drugih publikacijah (npr. v ljubljanskih adresarnih knjigah), mnogi od njih pa so bili razmnoženi v večjih količinah in razdeljeni med vse hišne posestnike v Ljubljani.

Iniciative za spremembo obstoječih občinskih predpisov so prihajale iz vrst občanov in tistih, ki so jih ti predpisi zadevali (npr. prevozniki so leta 1901 poslali prošnjo za spremembo prevozniškega reda), iniciator pa je bila tudi občina sama, kadar je obravnavala predpise drugih organov. Primer lahko najdemo tudi v letu 1901, ko je Mestni šolski svet pripravil službeno navodilo za šolske slugе na mestnih ljudskih šolah, ki ga je občinski svet dopolnil in razširil na vse šole, ki jih je financirala ljubljanska občina.

Občinska periodična poročila višjim oblastnim organom

Pomembno je gradivo, ki je nastajalo pri poslovanju z državnimi in deželnimi oblastnimi organi ter drugimi uradi in institucijami. Poleg normalij ter splošnih dopisov je pomembno, predvsem gradivo, ki ga je občina redno pošiljala na podlagi zakonskih zahtevkov. To so razna poročila, sezname in statistični izkazi.

Deželnemu odboru:

- letna poročila o spremembah inventarja mestnega zaklada (1896–), bilancé in proračuni mestnega loterijskega posojila (1879–) ter četrletna poročila o novih in bistveno izpremenjenih cestah v mestnem okrožju (1884–).

Deželni vladi:

- z vojaškega področja: poročila o naborih;
- s policijskega področja: letna poročila o prijetih in odgnanih ciganih, o krošnjarjih (1883– oz. 1895–), postopačih, o tatvinah, o samomorih in nezgodah, o delujočih društvih (1885–), o delovanju akcijskih društev (1879– oz. 1882–); tedensko je morala pošiljati poročilo o novorojenih in umrlih (1885–);
- s področja domovinstva: polletna poročila o vpisu francoskih državljanov v občinsko matico (1893–), četrletna poročila o vpisu italijanskih (1886–) in ogrskih državljanov (1896–) v matico. Pošiljati pa je morala tudi števne liste v avstrijsko državno zvezo sprejetih oseb (1884–).
- z gospodarskega področja: letna poročila o trgovini in cenah: poročila o razprodajab (1895, 1897), o povprečnih cenah govedine (1865–), o odškodnini za priprego na podlagi cen za konjsko krmo (1868–), o letini, o vozni cenah do in od kolodvora v Ljubljani (1880–) ter mesečna poročila o tržnih cenah vojaških potrebščin. Glede obrti in zadrug je sestavljala polletna poročila o spremembah pri obrtnih zadrugah, t.j. njihovih institucijah in pravilih (1894–), četrletna poročila o stavkah v obrtnih podjetjih (1894–) in o dovoljenjih za podaljšanje normalnega delovnega časa v podjetjih, ki so delovala na tovarniški način (1885–), ter od primera do primera poročila o spremembah lastništva tiskarn (1894–). Glede kmetijstva pa samo letni poročili o prestopkih gozdne postave in o ustreljeni divjačini (1898–). Za promet je sestavljala letna poročila o zasebnih železnicah;
- s področja mestnih financ pa: letno proračun MOL z ozirom na mestne zaklade (1874–), statistična poročila o premoženju ter seznam predpisanih trgovinskih doklad na obrtnini in dohodarini; vsake pol leta je pošiljala bilance regularičnega zaklada (1897–) ter vsake četr leta poročila o izterjavi denarnih glob;
- mnogo je tudi poročil s področja zdravstva: letna poročila o številu razkuževalnih parnih strojev, o cepljenju proti kozam, o lekarnarjih, o zdravstvenem stanju; vsa ta poročila je deželna vlada posredovala ministrstvu za notranje zadeve. Sestavljala pa je tudi mesečna poročila o kužnih boleznih (1888–) ter o zdravljenju davice s cepivom (1895–);
- s področja šolstva je MOL sestavljala in pošiljala deželni vladi letno proračun za obrtno nadaljevalno šolo in statistični izkaz o obrtnih pripravljavnicah, kar je morala posredovati ministrstvu za bogočastje in pouk.

Deželnemu predsedstvu je pošiljala:

- letna poročila o izdanih inozemskih potnih listih (od 9. 1. 1887–);
- polletne izkaze izseljencev v Ameriko (od 6. 3. 1893–);
- mesečna poročila o društvenih shodih in zborovanjih (28. 10. 1896–).

Odgovarjala je tudi na naslednje zahtevke, npr. za 1. 1901–1905:

- da se zasliši določena oseba glede izseljevanja v Ameriko,
- da se poroča o določenem anarhistu, ki je potoval skozi Ljubljano,
- da se poda poročilo o udeležbi ljubljanskega Sokola na IV. sokolskem kongresu v Pragi leta 1901,
- da se poda poročilo o Rusih, ki so potovali skozi Ljubljano,
- da se poda poročilo o sestanku slovenskih, zlasti bolgarskih učiteljskih v Ljubljani leta 1901,
- da se poda poročilo o gibanju socialne demokracije glede splošnega štrajka (1902),
- da se poda poročilo o 23 barjanskih kmetih, ki so zaprosili za pomoč ob poplavi, in
- da se poda poročilo o spremembah v mestni policiji (1904).

Periodična poročila je Mestna občina ljubljanska pošljala tudi drugim državnim in deželnim organom na podlagi obstoječih predpisov in konkretnih zahtevkov teh organov.

- Statistični osrednji komisiji na Dunaju je pošljala letna poročila o povprečnih tržnih cenah v Ljubljani, o požarih in škodi po toči ter tedenska poročila o novorojenih in umrlih.
- Ministrstvu za notranje zadeve na Dunaju je pošljala četrtletna poročila o ljudskem gibanju v Ljubljani (1894-).
- Davčni administraciji v Ljubljani letna poročila o krošnjarski obrti, poročila o denarnih globah za ubožni zaklad, o denarnih globah za državni zaklad, četrtletna poročila o izostankih realnega in personalnega davka (1883-), o pričetkih eksekucije zapadlih davkov ter mesečna poročila o diferencah med predpisi in vplačili davkov (1878-).
- Glavnemu davčnemu uradu v Ljubljani letna poročila o mestnih računskih sklepih (1894-), o trgovinskih dokladah, o opominarinah, o zamudnih obrestih ter mesečna poročila o razporedbi davkov (1887-) in o mesečnih dnevnikih (1894-).
- Finančnemu ravnateljstvu v Ljubljani ter finančni prokuraturi in računskemu uradu letna poročila o prenošu zaostankov preteklega leta v nove knjige (1875-), o neporavnanih zaostankih ter četrtletna poročila o tržnih cenah žita in sočivja in mesečna poročila o razporedbi davkov (1896-) ter o „conto corrente“ dnevnikih (1896-).
- Okrajnemu poveljstvu št. 17 v Ljubljani letna poročila o nabornih knjigah, o duhovnikih rezervistih, o učiteljih rezervistih in o vzdrževanju družin rezervistov.
- Črnovojniškemu okrajnemu poveljstvu št. 24 letna poročila o tiskovinah, o uspehih zglaševanja čmovojnikov, o sporazumih glede naborne komisije ter četrtletna poročila o vplačani vojaški taksi.
- Črnovojniškemu okrajnemu poveljstvu št. 25 letna poročila o čmovojnikih (1886-).
- Štacijski komandi mesečna poročila o tržnih cenah v Ljubljani.
- Vojaškemu oskrhovališču tedenska poročila o tržnih cenah v Ljubljani.
- Trgovinski zbornici za Kranjsko letna nominalna poročila o predpisanih trgovinskih dokladah na obrtnini in dohodarini.
- Deželnemu šolskemu svetu letna poročila o otroških vrtcih (1872-), o prispelih starostnih dokla-

dah, o nakupu knjig Temporske knjigarne iz Prage (1890-) in Bamberške knjigarne v Ljubljani (1892-), o poljedelskih knjigah (1877-), o novih učilih (1873-) ter četrtletna poročila o številu šolskih zamud (1875-) in o denarnih globah (1875-).

- Poštneemu in brzojavnemu ravnateljstvu v Trstu mesečna poročila o tržnih cenah konjske krme.
- Deželnemu sodišču mesečne izpiske iz mrliške knjige (1887-).

Evidence in statistično gradivo

Zaradi večje preglednosti nad nastajajočim gradivom so že pri administrativnem poslovanju sestavljali evidenčne preglede in sezname. Nastajali so po kriteriju pomembnosti in množičnosti gradiva, po svoji obliki in vsebini pa so ti sezname imensko-abeecedni in stvamo kronološki. V času nastajanja so imeli vlogo administrativnega pripomočka, medtem ko so danes pomembni pri iskanju gradiva. Iz njih lahko črpamo tudi enostavne statistične podatke.

Po magistratnem opravičnem redu iz leta 1898 je morala občinska uprava voditi naslednje „vpisnike in zaznamke“: o izdanih domovnicah, delavskih in poselskih knjižnicah, potnih listih, poverilnicah, orožnih listih, krošnjarskih listih, ženitvenih zglasilnicah, spremnicah, godčevskih dopustilih, dovoljenjih za dobavo smodnika, dinamita in strupa, spričevalih o lepem vedenju, obrtnih listih, potrdilih tržnih cen in o izdanih spričevalih za dosego ubožne pravice. Za obravnavano dobo imamo ohranjene v posebnih knjigah naslednje preglede:³ seznam koncesij za proste in rokodelske obrti 1872-1907 in indeks 1885-1907, sezname izdanih gostilničarskih in krčmarskih koncesij 1888-1932 in indeks 1888-1927, seznam obrtnih učencev in njihovih pogodb z obrtniki 1892-1908, seznam krošnjarjev 1861-1925, preglede žitnih cen na trgu in v skladiščih 1901 in knjigo meščanov 1823-1934. Indeksom k splošni mestni registraturi so bili za dobo 1901-1905 dodani sezname:⁴ imenski seznam davkoplačevalcev, seznam izterjatev davkov za druge urade, seznam izdanih mesečnih računov, za domačince, imenski seznam uporabnikov meščanske imovine, seznam oseb, ki so uživale Metelkovo ustanovo (podpore), seznam oseb, ki so dobivale podpore, plačevale rudokopne pristojbine, vodarino ter doblvale brezplačna zdravila; seznam izdanih in potrjenih delavskih knjižic, domovnic, oseb, sprejetih v avstrijsko državljanstvo, izdanih poselskih knjižic, seznam oseb, sprejetih v hiralnico; seznam društev, zadrug, oseb, ki so priglasile in odpovedale obrt; seznam sklepov občinskega sveta, seznam vlog za gradnje in adaptacije zasebnih stavb; sezname spisov, ki se nanašajo na deželno vlado, Mestni dom, Okrajno bolniško blagajno in ostale bolniške blagajne ter Realko.

Pri občinski statistiki moramo ločiti statistične preglede, ki so nastajali na podlagi materiala, ki ga je občina dobivala neposredno na terenu (npr. za ljudska štetja) ali od svojih organov in podjetij, od statističnih pregledov, ki jih je občina pošljala raznim interesentom na podlagi gornjih statistik in drugih občinskih evidenc. V obdobju 1901 do 1910 se med gradivom pojavljajo zlasti statistični pregledi o stanju in gibanju prebivalstva ter obrtne in predvsem tržne in zdravstvene statistike. Značilen za statistično gradivo je tipski značaj tega gradiva z mnogimi razmnoženimi in tiskanimi obrazy.

Zelo obsežno je gradivo o stanju in gibanju prebivalstva v zvezi s poizvedbami po osebah, odgoni v domovinske občine, izseljevanjem v Ameriko, zglaševanjem tujcev in delavcev, izdajami ženitovanjskih dovolilnic in prestopi v druge vere. Po izdaji novega domovinskega zakona leta 1896 se je povečalo število prošenj za sprejem v ljubljansko občinsko zvezo (samo v letu 1901 je bilo 1114 prošenj) in v meščansko zvezo.⁵

Najpomembnejše pa je gradivo, ki je nastalo pri ljudskem štetju leta 1900.⁶ Izvršen je bil popis prebivalstva in najvažnejših domačih živali po stanju dne 31. 12. 1900. Hišni posestniki so razdelili med stanovalce „naznanilnice“, ki so jih po izpovesti oddali lastniku hiše, ta pa jih je dal v „ovojno polo-Umschlagbogen“, ki jo je moral izpolniti s podatki o lastništvu hiše, stanovalcih in razporeditvi prostorov. To gradivo je pomembno za proučevanje gospodarske in predvsem socialne strukture ljubljanskega prebivalstva.

Finančno gradivo

Poleg množičnih kategorij finančnega gradiva v zvezi s plačevanjem (torej računov) so pomembni predvsem računski sklepi in proračuni mestnih zakladov in podjetij.⁷ Veliko gradiva je nastajalo tudi v zvezi z mestno loterijo in lottomi ter pobiranjem davščin (npr. tlakovine, mitnine, gostaščine in podobno).⁸ Finančno ministrstvo je poddržavilo mestno davkarijo leta 1900, zato je ljubljanska občina izročila finančni upravi v Ljubljani vse davčne knjige, dokumente in razne sezname s stanjem dne 31. 12. 1900.

Gradivo lokalne policije

Občina je imela pravico izdajati policijske predpise lokalnega značaja ter vršiti preiskave in kaznovati občane in ustanove s področja krajevne policije z denarnimi globami in zapornimi kaznimi do največ dveh dni. Gradivo je nastajalo pri varstvu občanov in njihovega imetja (tj. pri nadzorovanju prestopkov zakona zoper varnost življenja in zdravja, imovine, tiskovnega zakona in v zvezi z javnimi shodi in govoricami). Cestno policijski red in prevozniški red iz leta 1897 sta določevala naloge cestne policije pri vzdrževanju komunikacij in prometa. V 42. členu cestno policijskega reda zasledimo: „Na vse, kar je proti snaznosti, kar žali spodobnost, npravnost in verski čut, moti javni pokoj, vzhuja nevoljo, stud in pohujšanje, in na vse, kar omejuje prosto in varno gibanje oseb, živine, voz in drugih vozil, morajo paziti stražniki in to po predpisih odvrčevati.“ Tržni nadzornik je opravljal naloge živilske policije v zvezi z nadzorovanjem prometa z živili, tržnih zdravstvenih razmer, kar je opravljal v povezavi z mestnim fizikom in policijsko stražo. Gradivo je nastajalo pri zdravstveno policijski službi glede kontrole in preprečevanja okuženosti zraka, tal in vode ter pri npravstveno policijski službi glede javnih deklet, veselic, gibanja krošnjarjev in trpinčenja živali.

Mestni stavbni urad je opravljal stavbni nadzor, gasilsko društvo pa je imelo naloge požarne policije. Za izvrševanje teh obsežnih nalog nadzorovanja je bila zadolžena mestna policijska straža, ki je bila podrejena županu, direktno po načelniku mestnega policijskega urada.

Nastajala je pri poslovanju Mestnega gradbenega urada ter je količinsko najboljše dokumentacija Mestne občine ljubljanske. Njen porast je bil velik po potresu leta 1895, ko se je Ljubljana začela obnavljati in graditi nove stavbe v secijskem slogu. Zato je leta 1896 dobila nov stavbni red. Gradivo je nastajalo pri poslovanju s fizičnimi in pravnimi osebami glede izdaje gradbenih dovoljenj ter potrjevanja načrtov. Pomembno pa je tudi gradivo, ki se nanaša na gradnjo javnih objektov (mostov, cest, trgov, ljudskih in srednjih šol, kanalov in podobno).⁹

Za proučevanje gospodarstva obstoji gradivo o finančnem poslovanju, gradnjah in personalnih spremembah v mestnih podjetjih. Zelo malo je gradiva o večjih podjetjih v Ljubljani, ki ga lahko pričakujemo na deželni ali celo državni ravni (če imamo pred očmi npr. Tobačno tovarno v Ljubljani). Količinsko bogato je gradivo o vpisih in izbrisih obrtne pravice, o podeljevanju koncesij, o tržnih cenah, razprodajah in konkurzih, o krošnjarijih, sejmih in trgovinah. Podobno kot za mestna podjetja lahko trdimo tudi za gradivo o poštah in brzozjavu, železnici in električni cestni železnici.¹⁰

O položaju delavcev, pomočnikov in vajencev dobimo gradivo pri mestni policiji; to so poizvedbe, poročila o delavskih zborovanjih, dnevna policijska poročila o stvkih („štveni listi“), opozorila deželnega predsedstva o stvkvonem gibanju leta 1902, poročila o razpečevanju delavskega časopisja, gradivo o nezgodnem in bolezenskem zavarovanju delavcev, o gibanju delovne sile prek mestne in privatnih posreovalnic za delo in službe, o mezdah mestnih delavcev, pritožbah delavcev glede odpustov in pritožbah tovarnarjev glede zapustitve delovnih mest, o spremembah nedeljskega počitka in delovnih dni.¹¹

Zelo obsežno je gradivo o socialnem položaju najnižjih slojev mestnega prebivalstva, ki ga sestavljajo prošnje za redne in izredne denarne podpore, računi za zdravila za uboge, prošnje za sprejem v mestne ubožnice in za brezplačno zdravljenje ter računi za pokop na občinske stroške. Mestna občina je dajala denarne podpore tistim občanom, ki se sami niso mogli preživljati; podpirati pa je morala tudi tujé reveže, zato je mnogo terjatev mestne občine ljubljanske naslovljenih na domovinske občine teh revežev.¹²

Pogosti so popisi zdravnikov, lekarnarjev, babic, živinozdravnikov, zobozdravnikov in drugih in gradivo v zvezi z njihovo prakso. Bogato je tudi gradivo o kužnih boleznih (npr. brzozjavke iz Trsta in Rijeke o pojavih kolere) in epidemijah, cepljenju otrok proti kozam (pozivi na cepljenje, opomini in sezname cepljenih) in davici ter tedenska poročila rešilne postaje o intervencijah. V okviru zdravstva so obravnavali tudi sanitarne zadeve glede kanalizacije, stranišč, vodovoda, razkuževalnic in ljudskih kopeli.¹³

Za področje šolstva in kulture je gradivo o gradnjah in vzdrževanju ljudskih in srednjih šol (obrtne šole, gimnazije, mestne višje deklishe šole in liceja), o personalnih zadevah (npr. nagradah) ter o položaju slovenskega jezika. Ljubljanska občina je bila prizadevna tudi pri poskusih ustanovitve univerze v Ljubljani. Za splošni kultum i razvoj mesta je ohranjeno gradivo o umetniški galeriji, muzejih in

arhivu, knjižnicah, mestnih spomenikov, gledališčih ter prosvetnih, športnih in kulturnih društvih.¹⁴

Zaključek

S tem orisom je podan le okvirni pregled gradiva mestne občine ljubljanske za registraturno periodo 1901 do 1910, z opozorilom na najpomembnejše kategorije in na tipsko gradivo za posamezna področja mestnega življenja.

Ob tem je potrebno razmisliti o nujnosti analize posameznih kategorij gradiva skozi daljše obdobje. Pred očmi imam predvsem množične kategorije (npr. finančno, gradbeno-tehnično, personalno in drugo dokumentacijo). Upravno gradivo je zaradi širokega spektra področij, na katerega se to gradivo nanaša nedvomno zelo pomembno; vse to in primerjava s podobnim gradivom pri višjih organih nam bo odgovorilo na vprašanja o pomembnosti določenih kategorij arhivalij za proučevanje posameznih področij življenja. Nujne pa so tudi izdaje tematskih pregledov gradiva, s katerimi bi ga približali uporabnikom.

Opombe

Za okvirni pregled nad obravnavanim obdobjem sem uporabil naslednjo literaturo: Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961; Vasilij Melik, *Ptujski statut iz leta 1887*, Katalog 600 let ustavne in pravne zgodovine mesta Ptuj, Ptuj 1979; Ljubljana 1895–1910, Ljubljana 1910 (uredila magistratna uradnika Fran Govekar in Miljutin Zarnik); Občinska uprava – Poučni stanovski list županom, občinskim tajnikom, občinskim svetovalcem in drugim javnim organom, za leta 1905–1906, in Občinska uprava, *Glasilo Kmetске županske zveze za leta 1906–1913*; Občinska uprava deželnega stolnega mesta Ljubljana, za leta 1901–1910 (pregled delovanja magistratnih organov za posamezna leta). Uporabljal sem tudi podatke iz vodnikov 60 let mestnega arhiva ljubljanskega, Ljubljana 1959, in Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965.

Pregledal sem tudi naslednje normative akte, ki so bili v veljavi leta 1901:

Občinski red in občinski volilni red za deželno stolno mesto Ljubljano, 5. avgusta 1887 (Dež. zak. za Kranjsko, št. 22); Opravični red mestnega magistrata ljubljanskega, 18. oktobra 1898; Navodilo za poslovanje mestnega knjigovodstva, 10. oktober 1893; Službeno pragmatiko za uradnike in slugе mestne občine ljubljanske, 15. novembra 1898; Določila o preskrbninskih užitkih mestnim uradnikom,

potem mestnim slugam, mestnim redarjem in pa njihovim vdovam in sirotam, 7. decembra 1896; Navodilo za tržnega nadzornika 16. novembra 1898; Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske, 16. novembra 1898; Organizatorski statut za mestno policijsko stražo ljubljansko, 20. 12. 1898; Izvršilne predpise o službeni opravi za policijsko stražo v Ljubljani po 11. členu statuta mestne policijske straže, 20. 12. 1898; Disciplinarni statut za mestno policijsko stražo, 20. 12. 1898; Navodilo za mestnega ječarja, 16. 11. 1897; Navodilo za okrajne načelnike, 16. 11. 1897; Zglaševalni red za deželno stolno mesto Ljubljano, 14. 4. 1897; Meščanski statut za deželno stolno mesto Ljubljano, 3. 9. 1898; Opravični red mestne elektrarne ljubljanske, 4. 1. 1898; Knjigovodsko navodilo za mestno elektrarno, 7. 6. 1898; Regulativ za mestno klavnico, 1899; Domačinski red za ubožnico, 1901; Določila o pravicah in dolžnostih uradnega osebja pri Mestni hranilnici ljubljanski, 3. 3. 1897; Red za letne in tedenske sjeme v deželnem stolnem mestu Ljubljani, 1891; Določila o dobivanju vode iz vodovoda mesta ljubljanskega, 1890; Stavbinski red za občinsko ozemlje deželnega stolnega mesta Ljubljane, 1896; Cestno policijski red za deželno stolno mesto Ljubljano, 1897; Dimnikarski red, 1898; Določila za prodajo premoga na drobno po mestu ljubljanskem, 8. 6. 1898; Vozni red za omnibuse v mestu ljubljanskem, 18. 5. 1898; Prevozniški red, 1898.

Viri: v opombah navajam samo gradivo, ki sem ga pregledal, saj sem moral pri množičnih kategorijah gradiva (npr. pri gradbeni dokumentaciji) uporabljati metodo izbora vzorcev.

Pregledano je bilo gradivo za obdobje 1901 do 1910.

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Ljubljana (LJ), Cod III/57 in 58, leto 1901
- 2 ZAL, LJ, Cod IV/17, leto 1901.
- 3 ZAL, LJ, Cod XX/9, 10, 15, 16, 17, 18, 22, 31, 32, 46, 55. ZAL, LJ, Cod XXIII/34, 35.
- 4 ZAL, LJ, Indeksi št. 65, 66, 67, 68, za leto 1901.
- 5 ZAL, LJ, Reg I/1004, 1186, 1194, 1292, 1295, 1297, 1303, 1543, 1544, 1546. ZAL LJ, Reg II/20.
- 6 ZAL, LJ, Statistični popisi za mesto Ljubljano 1830–1935, popis leta 1900 (30 map).
- 7 ZAL, LJ, Cod XII/3, leta 1901–1905.
- 8 ZAL, LJ, Reg I/1554, 1555, 1556, 1559, 1560.
- 9 ZAL, LJ, Reg I/1219, 1227, 1233, 1236, 1237, 1239, 1240, 1251, 1252, 1508, 1541, 2027, 2030, 2033, 2034, 2037, 2038, 2039.
- 10 ZAL, LJ, Reg I/1478, 1480, 1501, 1503, 1504, 1505, 1506, 1541, 1542, 2030, 2033, 2034, 2044, 2065, 2068. ZAL, LJ, Reg II/20, leto 1901
- 11 ZAL, LJ, Reg I/1478, 1480, 1252.
- 12 ZAL, LJ, Reg I/1420, 1423, 1433, 1435, 1436, 1448, 1449.
- 13 ZAL, LJ, Reg I/1399, 1400, 1401, 1402, 1405, 1420, 1423, 1425, 1431, 1432.
- 14 ZAL, LJ, Reg I/1385, 1396, 1547, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 2022, 2024.

Miran Kafol

Okrajni ljudski odbori so hili organi ljudske samouprave in obenem organi državne oblasti na svojem področju. To je bilo še posebej poudarjeno z novim zakonom o ljudskih odborih, ki ga je sprejela ljudska skupščina Slovenije 30. 6. 1952; od tedaj je bil OLO sestavljen iz okrajnega zbora in zbora proizvajalcev. Za okraj je bil to predstavniški organ ter istočasno še upravni organ. OLO je nadzoroval zakonitost dela občinskih ljudskih odborov, zakonitost dela OLO pa so nadzorovali pristojni republiški organi.

V letu 1960 je prišlo pri OLO Ljubljana do reorganizacije upravnih organov, in to tako, da se je bivših 16 tajništev znižilo v 8 oddelkov: 1.) oddelk za narodno obrambo, 2.) oddelk za občno upravo, 3.) oddelk za finance, 4.) oddelk za industrijo in blagovni promet in obrt, 5.) oddelk za kmetijstvo in gozdarstvo, 6.) oddelk za urbanizem, gradbene in komunalne zadeve, 7.) oddelk za delo, 8.) oddelk za družbene službe; ostalo pa je še vedno tajništvo za notranje zadeve. V pristojnosti ljubljanskega okraja je delovalo še 17 svetov in nad 50 komisij.

Obseg poslov, za katere je bila pristojna okrajna uprava, je bil v glavnem naslednji: 1.) drugoinstančni upravni postopek (prvoinstančni je bil samo po posebnih predpisih, npr. posli Uprave za vprašanja invalidov), 2.) nadzor nad zakonitostjo dela občinskih upravnih organov, 3.) pripravljane predpisov in drugega gradiva za ljudske odbore, njegove svete in komisije, 4.) skrb za izvršitev vseh sklepov navedenih organov, 5.) organizacijski in analitični posli, 6.) skrb za dviganje strokovnosti občinskih uslužbencev. (Posebnih krajevnih upravnih organov, kot so Zavod za planiranje, Zavod za statistiko ter Katastrski uradi, nisem upošteval, ker inajo lastne arhive).

Gradivo OLO-ja sem ločil v dva dela, in sicer v gradivo, ki je nastalo pri delovanju predstavniškega telesa, to je na zasedanjih obeh zborov, ter na gradivo, ki je nastalo ob delovanju uprave okrajnih organov. Količinsko je tega gradiva 45 tm, vendar je od tega le 0,30 tm gradiva, ki je nastalo ob delovanju predstavniškega (skupščinskega) telesa.

V letu 1960 je bilo 12 skupnih sej okrajnega zbora in zbora proizvajalcev OLO-ja Ljubljana ter 3 ločene seje zbora proizvajalcev. Zapisniki teh sej so vključno z vsemi prilogami vezani v 11 zvezkov. Za vsako sejo posebej vsebujejo naslednje rubrike: najprej so popisani vsi na seji sprejeti sklepi, za vsakim sklepom pa je dodano, na katere oddelke in svete so bili ti sklepi poslani v vednost. Potem sledi izvleček, to je skrajšan popis poteka celotne seje, nato pa popoln zapisnik seje z vsemi poročili in prilogami, ki so bili obravnavani na seji.

Na zboru obravnavana poročila ter nove predloge so v glavnem podajali predsedniki svetov za posamezna področja.

Na dvanajstih sejah obeh zborov pa so se v letu 1960 obravnavale naslednje zadeve: 1. sprejem odpovedi mandata odbornika, potrditev izvolitve novega (nadomestnega) odbornika ter izvolitev predsednika OLO-ja, 2. Svet za kmetijstvo in gozdarstvo poroča o problemih in stanju del na pripravah za ureditev ljubljanskega barja. V sklepu so vsa navedena priporočila, ki so bila sprejeta v zvezi s tem vprašanjem. Npr.: da bi se pospešil hitrejši gospodarski razvoj Barja, bi bilo umestno združiti gozdni obrat

Bisira s kmetijskim posestvom Barje. Tehtni razlogi, ki narekujejo to združitev, so predvsem v pogozdovanju Barja, racionalnejša zaposlitev delovne sile, ekonomičnejša izraba prevoznih sredstev itd. (t.j. za primer priporočila in razložitev vzroka priporočila), 3. Komisija za nacionalizacijo (predsednik) poroča o poteku nacionalizacije zemljišč in najemnih zgradb, 4. Svet za stanovanjske zadeve predlaga sprejem odloka za ustanovitev stanovanjskega sklada na območju mesta Ljubljane, 5. predsednik Sveta za notranje zadeve in splošno upravo predlaga datum, s katerim naj prenehajo delovati občine Dobropolje, Velike Lašče in Sodražica, 6. sprejeti so bili odloki o sistemizaciji delovnih mest uslužbencev Tajništva za notranje zadeve in raznih okrajnih sodišč, 7. sprejeti so bili pravilnik o plačah uslužbencev okrajnih zavodov, 8. sprejeti so bili odloki o ustanovitvi raznih šol ali novih oddelkov na šolah, 9. na vsaki seji so se sprejemali sklepi glede potrditve poročila (garancij) občinskim ljudskim odborom, zavodom ter raznim podjetjem glede najetja posojil, 10. na zboru so tudi razreševali in volili nove člane svetov, imenovali so različne komisije ter upravne odbore okrajnih finančno samostojnih zavodov, šol itd., 11. sprejet je bil odkok o udeležbi občin v skupnih virih dohodkov, 12. obravnavalo se je poročilo družbenega plana okraja, sprejet je bil proračun okraja, 13. sprejeti so se odloki o ustanovitvi različnih okrajnih skladov, 14. razreševali in imenovali so se vodilni uslužbenci OLO-ja, 15. volili so predsednike okrajnih sodišč, porotnike ter predsednike komisij in svetov OLO-ja, 16. zbor je odobril najetje posojila pri bankah za OLO, 17. potrjen je bil tudi proračun dohodkov in izdatkov Komunalne banke v Ljubljani za leto 1960 ter predračun dohodkov in izdatkov Vodne skupnosti „Ljubljana-Sava“, 18. zbor je dal soglasje o maloprodajnih cenah, 19. na sejah so odobrili soglasja k odlokom občinskih ljudskih odborov, 20. na sejah so obravnavali in sprejemali letna poročila raznih svetov in komisij (Svet za tržišče).

Na treh sejah iz leta 1960 Zbora proizvajalcev OLO-ja Ljubljana so obravnavali naslednje zadeve: polletno poročilo o gibanju gospodarstva, poročilo o problematiki obratnih sredstev na območju okraja, poročilo o finančni disciplini pri izvajanju investicij, poročilo o blagovni izmenjavi z inozemstvom, poročilo okrajne komisije za higiensko-tehnično zaščito.

Iz naštetega je razvidno, da so na sejah okrajnih zborov načelno obravnavali vse zadeve, ki se nanašajo na razvoj gospodarstva (na kmetijstvo, trgovino, industrijo, obrt, gozdarstvo), finančne zadeve ter zadeve šolstva, socialne, pravosodja za območje okraja. Večinoma so razprave pri sprejemanju poročil in odlokov le preveč načelne in zato bi bilo zelo pomembno imeti tudi prvotne osnutke teh poročil in odlokov, ki so nastajali pri svetih in komisijah okrajnega ljudskega odbora. Tu bi bili bolj jasno razvidni vzroki ter problemi pri obravnavanih poročilih in odlokih. Osebnostno nisem nikjer uletel na sistematično uredjenost zapisnikov sej svetov in komisij okrajnega ljudskega odbora.

Drugi del gradiva pa je gradivo, ki je nastalo, kot sem že omenil, pri delovanju uprave okrajnih organov, in tega je prek 44 tm. To gradivo je od leta 1956 naprej odloženo v arhiv po klasifikacijskih znakih (šifrah). Na tem mestu ne bi podajal zgodovine šifer, pripominjam le, da so se iz leta v leto spreminjale, in to do leta 1962–1963, tedaj pa so se ustalile in se z izjemo najhujših popravkov uporabljajo v upravi še danes. Zadeve so odložene tako, da so v okviru šifre najprej stvarne zadeve, se pravi zadeve, ki se ne tičejo niti fizičnih niti pravnih

oseb, in nato osebne zadeve, torej zadeve, ki se nanašajo na fizične in pravne osebe, te pa so porazdeljene v fasciklih (škattah) po abecednem redu priimkov in nazivov.

Pri upravnih okrajnih organih je razmerje med stvarnimi zadevami in osebnimi zadevami v količini gradiva več kot 1 : 9. Stvarne zadeve predstavljajo normalije in drugi predpisi, ki so prišli iz republiških organov ali pa so lastni; so pa tudi poročila in analize za določene panoge. Osebne zadeve so večinoma zadeve v zvezi z upravnim postopkom.

Po šifrantu je gradivo razvrščeno v več glavnih skupin.

Prva skupina zajema organizacijo družbe in države; to je tudi edina skupina, v kateri prevladujejo stvarne zadeve pred osebnimi; v njej je količinsko sorazmerno malo gradiva. Tu se nahajajo naslednje zadeve: statuti občinskih ljudskih odborov, pripombe in mnenja glede zakonitosti predpisov (mnenja prihajajo iz Republiškega sekretariata za zakonodajo in organizacijo, lahko pa OLO posreduje lastno mnenje ObLO-jem); zadeve v zvezi s teritorialnimi (medobčinskimi) razdelitvami, združevanje naselij; predlogi, odloki in dopisi v zvezi z organizacijo raznih oddelkov, sistematizacijo in zasedbo delovnih mest v upravi in pravosodnih organih. Zelo važno gradivo, ki se nahaja pri tej skupini, so zapisniki sej zborov, svetov in komisij občinskih ljudskih odborov, ki so bili poslani v vednost okraju. (Pripominjam, da nisem nikjer našel na sistematično hranjene zapisnike sej, svetov in komisij OLO-ja, so pa morda ti na pristojnih republiških organih, če so bili tja poslani v zvezi z nadzorom zakonitosti.)

Pomembni pa so tudi zapisniki posvetovanj načelnikov upravnih organov okrajnega ljudskega odbora, zapisniki posvetovanj občinskih tajnikov in inšpektorjev itd. V tej skupini so odloki in ustanovitve ter registracije finančno samostojnih zavodov: šol, zdravstvenih domov itd. So pa tudi zadeve v zvezi z odpoklici posameznih odbornikov in nadomestnimi volitvami. Statistično gradivo pa je naslednje: podatki o zasedbi delovnih mest v šolstvu in otroškem varstvu, statistični podatki zadev v upravnem postopku. Gradivo te skupine je v celoti zelo pomembno, zadeve so večinoma le stvarne in zato naj hi se ga v celoti odbralo za trajno hranjene. Odbrali pa naj ne bi zadev, ki so prišle na OLO iz republiških ali zveznih organov (normalije, predpisi), in ki niso sprožile nobene dodatne zadeve (normalije, predpisi) s strani Okrajnega ljudskega odbora.

Podoben kriterij naj bi veljal tudi za statistično gradivo. To pomeni, naj bi se statistično gradivo, ki je nastalo na spodbudo in po potrebi Okrajnega ljudskega odbora, odbralo, gradivo pa, ki je nastalo po navodilih in obrazcih Statističnega zavoda, pa ne. (To gradivo naj bi odbral Arhiv v SR Slovenije kot republiški arhiv). Zadeve, ki so prišle iz nižjega organa občinskega ljudskega odbora, naj bi odbrali, ker so to zadeve, za katere je bil OLO kompetenten in je imel nadzorstvo nad njihovo zakonitostjo. (Primer iz gradiva: republiški organ sprašuje OLO, zakaj OLO-ji in ObLO-ji ne uporabljajo referendumov, čeprav jih zakon dopušča in priporoča. OLO pošlje isto vprašanje na vse ObLO-je in dobi odgovor iz vse ObLO-jev, toda na republiški organ pošlje le zbirno poročilo, nastalo na OLO-ju; odgovori posameznih ObLO-jev s to problematiko posamezne občine so ostali le na OLO-ju. Podobna je tudi zadeva z vprašanjem akeije „državljan in uprava“ ter z vprašanjem, kako se v praksi izvaja zakon o ljudskih odborih).

Druga skupina vsebuje delo in delovna razmerja ter

socialno zavarovanje: tu že prevladujejo osebne zadeve nad stvarnimi. Skupina vsebuje naslednje stvarne zadeve: odločbe ter pravilnike o ustanovitvi občinskih ter okrajnih posredovalnic za delo; dopise glede zakonitosti odločb o uslužbenskih in delovnih razmerjih; načrt zakona o javnih uslužbenih; načelne zadeve v zvezi s priznavanjem delovne dobe; evidenco dohodkov uslužbencev na ObLO-ju in OLO-ju; odloke o izplačevanju položajnih plač sodnikom, tajnikom ljudskih odborov; dokumentacijo o plačah v gospodarstvu in v ustanovah; načelne zadeve v zvezi z dohodki, dotacijami in dodelitvami enkratnih nagrad; pravilnike o delovnih razmerjih ter pravilnike glede določanja dnevnice in drugih nadomestil ter plač; letna in polletna poročila inšpekcije dela. (Za socialno zavarovanje ni stvarnih zadev).

Veliko večino pa tvorijo osebne zadeve, ki se nanašajo predvsem na fizične osebe, kot npr. odločbe posameznikom glede odpovedi delovnega razmerja, seznama štipendistov, prošnje za namestitvev ali premestitev, pritožbe posameznikov glede zaposlitve, imenovanja direktorjev, okrajnih sodnikov, sodnikov porotnikov, zadeve posameznikov zaradi priznanja delovne dobe ali kvalifikacije, vloge za pristustitev k strokovnim izpitom, odločbe posameznikom glede položajnih plač, učne pogodbe vajencev, disciplinski postopki proti posameznikom ter postopki v zvezi s temi, pritožbe na odločbe o priznavanju delovne dobe, odločbe posameznikom za zdravljenje na morju ali v topliaci, odločbe o izplačilu otroškega dodatka, posamezne pritožbe privatnikov glede višine plačevanja socialnega zavarovanja. Pri inšpekciji dela so zadeve smrtnih in hujših nezdod, prošnje za uporabna dovoljenja za obratovanje strojev, prijave o začetku in prenehanju raznih del, inšpekcijski pregledi na terenu in odločbe o odpravi raznih pomanjkljivosti ali o prepovedi uporabe določenih strojev.

Tretja skupina zajema notranjo upravo ter zadeve javne in državne varnosti. V arhivu so bili v to skupino vloženi le primeri porok po pooblaščenju; za ostale zadeve nimam prikaza, ker nisem imel vpogleda, verjetno pa prevladujejo osebne zadeve v upravnem postopku.

Naslednja skupina (4) obsega gospodarstvo in finance in je po količini gradiva najboljše, saj je le gradbenih zadev celih 27 tm. Stvarne zadeve, ki se nahajajo v tej skupini, so brošure s področja gospodarstva, tehnologije in financ, predlogi in spremembe družbenih planov (take predloge pošiljajo tudi ObLO-ji na OLO v vednost in za mnenje), odloki o ustanovitvi Komunalnih bank, okrožnice v zvezi s finančnim poslovanjem, tolmačenja in pojasnila raznih odredb in zakonov s področja financ ali gospodarstva, odloki o proračunu okraja, odloki in potrditve zaključnih računov ObLO-jev, podatki o uporabi in formiranju raznih skladov, okrožnice in pojasnila Sekretariata za finance (Upravam za dohodke), OLO-jeva soglasja ObLO-jem za povečanje prometnega davka, poročila o dohodkih stavb splošnega ljudskega premoženja, važne okrožnice, zapisniki sej komisije za davčne pritožbe, načelne zadeve v zvezi z nacionalizacijo zemljišč ter arondacija kmetijskih posestev, prenos uprave nezdodnih zadev iz okraja na občino, elaborati, analize in poročila s področja industrije, kmetijstva, gozdarstva, trgovine in obrti, zapisniki sestankov tržnih inšpektorjev, letna in polletna poročila tržnih inšpektorjev, poročila in analize s področja gradbeništva, urbanizma, komunalnih in stanovanjskih zadev (kot so poročila gradbenih inšpektorjev, problematika gradbenih lokacij in črnih gradenj, gradbeni in tehnični predpisi, investicijski programi); na okraju se

hranijo tudi letni plani ObLO-jev za gradbeno-stanovanjske zadeve.

Osebnne zadeve te skupine so naslednje: vloge in odločbe za razne investicije (večinoma za proračunske ustanove ali zavode), poslovna poročila in predračuni dohodkov in izdatkov komunalnih bank, prošnje (vloge) za razne investicije ter garancije (poročstva) za podjetja (npr. za modernizacijo ali izgradnjo tovam ali nabavo novih strojev). V glavnem se tu hranijo proračuni, zaključni računi, investicije, dotacije, krediti in poročstva za delovne organizacije ter investicijski programi (razporejeno v okviru ustrezne šifre po abecedi). Tu so tudi odločbe za posebne nagrade posameznikom, kakor tudi odločbe in pritožbe posameznikov glede plačevanja različnih prispevkov, taks in davkov in zadeve posameznikov glede razlastitve ali zaplombe nepremičnin (odločbe, pritožbe). Pri obrti se nahajajo naslednje zadeve: prošnje za obrtna dovoljenja, odločbe o izdaji obrtnega dovoljenja, prijave obrti, odjave obrti ter pritožbe v zvezi s tem. Pri kmetijstvu in gozdarstvu so večinoma vloge za prepis zemlje, bodisi posameznikov ali zadrug, sečna dovoljenja in potrdila o cepljenju živine. Pri vodnem gospodarstvu so večinoma soglasja (za vodno žago ali mlin itd.) ter odločbe glede odpadnih voda. Pri trgovini naletimo na množico izvršilnih odločb tržnih inšpektorjev. Pri gradbenih zadevah pa so načrti, soglasja, odločbe o gradbenih načrtih in pritožbe na gradbene odločbe itd.

Naslednja skupina (5) obsega zdravstvo in socialno varstvo. Količina gradiva je znatno manjša, stvarne zadeve pa so naslednje: predlog proračuna za zdravstvo za tekoče leto, poročilo o zdravstvenem varstvu kmetov, letno poročilo o zaščiti žena in otrok, poročilo o fluorografiranju. Osebnne zadeve pa so: ustanovitve in adaptacije zdravstvenih domov, odpovedi delovnih razmerij v zdravstvu in sociali, prošnje in pritožbe posameznikov v zvezi s socialno podporo (enkratna podpora, izdana delavcem iz

drugih republik za vrnitev domov), zadeve posameznikov glede posvojitve, odločbe, izdane posameznikom ter podjetjem, in pritožbe na te odločbe, pa tudi zadeve posameznikov, ki se nanašajo na preživnino, predčasno upokožitev ter invalidnino borcev NOB in vojaških invalidov.

Sledi skupina (6) šolstvo, prosveta, kultura in znanost. Tu sem zasledil naslednje stvarne zadeve: nekaj zapisnikov sej sveta za prosveto in kulturo, zapisnike komisije za spomeniško varstvo, sistematizacijo delovnih mest v šolstvu. Nekaj več je osebnih zadev, in sicer zadev posameznikov glede štipendij, pritožb na izključitev iz šole, zahtev po komisijskem ocenjevanju, nekaj zadev pa se nanaša na posamezne objekte s področja spomeniškega varstva (restavracija raznih objektov).

Pri šifrantu obstajata še skupini sodstvo ter vojaške zadeve, toda pri OLO-ju je tega gradiva zelo malo in še to so le okrožnice republiških organov.

K odbiranju gradiva OLO-ja v administrativni obdelavi bi po mojem mnenju morali pristopiti na naslednji način: od stvarnih zadev, ki predstavljajo 10% gradiva, naj bi odbrali vse; izpustili bi le normalije, predpise in okrožnice republiških in zveznih organov, ki se ne nanašajo neposredno na OLO. Pri odbiranju osebnih zadev pa bi morali postaviti določene kriterije: osebnne zadeve pravnih oseb se mi zdijo pomembnejše kot osebnne zadeve fizičnih oseb. Drugi kriterij pa naj bi bil določen političen ali ekonomski trenutek. Potrebno bi bilo odbrati še reprezentančne primerke; odbrali bi določeno črko ali določen mesec.

Da bi k odbiranju pristopili čimbolj natančno, bi bilo po mojem mnenju nujno skupinsko analizirati gradivo OLO-ja in skupščine občin za več let, in to po posameznih skupinah, kot so organizacija družbe in države, delo in delovna razmerja ter socialno zavarovanje, gospodarstvo ter finance itd.

UPRAVNA RAZDELITEV NA SLOVENSKEM ETNIČNEM PROSTORU AVSTRIJSKE KOROŠKE

Tone Zorn

K razpravi o upravni razdelitvi slovenskega prostora bi želel prispevati nekaj bežnih opozoril o tej razdelitvi na slovenskem etničnem prostoru Avstrijske Koroške. Časovno bi kot spodnjo mejo postavil posledice leta 1848, ko je prišlo na tem prostoru do nove upravne razdelitve. Po tej ureditvi je deželo sestavljalo sedem okrajnih glavarstev: Celovec, Velikovec, Wolfsberg (Volšperk), St. Veit, Beljak, Spittal/Drau in Šmohor. Šlo je za razdelitev, ki je bistveno posegala tudi na slovenski prostor, saj je bil od naštetih okrajnih glavarstev velikovski skoro v celoti slovenski, medtem ko je bil preostali slovenski prostor bolj ali manj porazdeljen med ostala glavarstva (danes so to politični okraji); izjemi sta bili le izključno nemški okrajni glavarstvi Spittal/Drau in St. Veit. Pripomniti velja tudi, da so bila okrajna glavarstva med letoma 1854 in 1868 začasno razpuščena ter nadomeščena s tako imenovanimi

„mešanimi okrajnimi uradi“, katerih delovna področja so sovpadala z razpuščenimi okrajnimi glavarstvi.

Ne da bi nadrobneje opredeljevali delitev okrajnih glavarstev na sodne okraje in na občine, naj zlasti opozorimo, da je še zlasti ob koncu prve svetovne vojne prišlo na tem področju do bistvenih sprememb. Po eni strani je bil v jugoslovanski upravi dokajšen del južne Koroške (kasneje plebiscitna cona A), dejstvo, ki je pomenilo v dotedanji ureditvi južnokoroškega prostora nekaj novega, saj je na njem slovenski človek dejansko prvič in zadnjič užival tiste jezikovne in siceršnje narodne pravice, ki bi jih moral uživati tudi danes.

Po drugi strani pa se je z znano senžermensko mlrovno pogodbo zmanjšal dotedanji koroški prostor. Tako je kljub izgubljenemu plebiscitu od 45 dotedanjih občin velikovskega okrajnega glavarstva pripadalo v celoti ali deloma Jugoslaviji 12 občin, od volšperškega okrajnega glavarstva še zlasti dravograjska. Še večjo spremembo pa je doživelo okrajno glavarstvo Šmohor. Kot je znano, je tedaj Italija dobila njegov sodni okraj Trbiž (Kanalsko dolino), sodni okraj Podklošter pa so razpustili ter ga dodelili

beljaškemu okraju. Omenimo naj tudi, da je Celovec leta 1850 dobil lasten statut in s tem pravico opravljati opravila nižjih upravnih oblasti, medtem ko je postal Beljak avtonomno mesto šele leta 1932.

Osnovo pri ureditvi občin sredi preteklega stoletja so nudile katastrske oziroma davčne občine na podlagi katastra leta 1927. Kot občinska središča so bili ob tem postavljeni tako imenovani „centralni okraji“, pri čemer pa je treba poudariti, da se tako vzpostavljene občinske meje niso skladale s šolskimi okraji ter s cerkveno (farno) ureditvijo. Znan je na primer podatek, da so do leta 1957 v političnem okraju Wolfsberg sovpadale upravne, šolske in cerkvene meje le na območju ene same občine. Ker pa so meje katastrskih občin služile za določitev meje med posameznimi okrajnimi glavarstvi (političnimi okraji), se je celo zgodilo, da so deli kakega kraja pripadli temu ali onemu okrajnemu glavarstvu (primer take vrste imamo na primer na območju Gospe svete). Medtem ko so bile meje okrajnih glavarstev stabilne, pa je prihajalo že v času habsburške monarhije do vrste sprememb občinskih meja, in to v korist večjih občin. Za južni del dežele pa so bili ob tem vidni tudi „nestrokovni“ motivi, pogojeni s slovenskim vprašanjem. Prihajalo je tudi do nedomišljenih povezav posameznih občin, ki pa so kmalu razpadle. Taki združitvi sta bili na slovenskem delu dežele na primer združitve Grebinja in Rude ter Vovber in Št. Petra na Vašinjah. Tako narodnostni kot tudi ekonomski interesi pa so po drugi strani vodili k razdružitvi posameznih občin; tu bi mogli navesti občino Vrha, eno od tujsko-prometnih pa tudi gerinizacijskih središč (pri odcepitvi Vrbe od bližnje Loge vasi je namreč prevladala težnja po ločitvi deloma ponemčene Vrbe od slovenskega zaledja). Nekaj podobnega moramo ugotoviti tudi pri ustanovitvi občine Otok (l. 1903) z odcepitvijo dveh katastrskih občin od občin Škofiče in Hodiša.

Vidno spremembo je v občinsko upravno ureditev prineslo šele leto 1938 po vključitvi Avstrije v nacistično Nemčijo z uveljavitvijo tako imenovanega „nemškega občinskega reda“ (Deutsche Gemeindeordnung). Poleg tega je potek druge svetovne vojne pogojil upravno združevanje posameznih sosednjih občin. Mednje spada na slovenskem etničnem prostoru Koroške tudi združitve občin Zelezna Kapla in Bela, Pliberk in Blato (leta 1943 sta se jim pridružili še občini Libuče ter Suha z Libeličami in Žvabekoin). Po koncu vojne so bile te zveze sicer razdružene; vendar so jih oblasti kasneje znova uveljavile. Odpravljeni so bili tudi ostali nacistični ukrepi; izjema je bil pri tem le Celovec, saj je še vnaprej obveljala prostorska razširitev mesta, uveljavljena leta 1939 (tako imenovani „veliki Celovec“). Druga sprememba, ki je obveljala, pa se je nanašala na občino Rikarjo vas, ki so jo bili nacisti razdelili med sodne občine Škocijan, Dobrla vas, Žitara vas in Galicija.

Vendar pa je bila odprava nacističnih ukrepov le začasna, saj v petdesetih letih znova opazimo težnjo po združitvi posameznih občin v večje gospodarske celote; iz leta 1957 je na primer znana vnovična združitve Libelič in Žvabeka v skupno občino Suha, ali pa vključitev občine Zgornja vesca v skupno občino Bilčovs.

Vendar pa najvidnejša preureditev koroških občin pada v sedemdeseta leta. Tako je marca 1971 javnost izvedela, da bo odpravljena vrsta koroških občin, predvsem tistih z majhnim številom prebivalcev (nove občine naj bi imele najmanj 1500 prebivalcev), pa tudi poseben osrednji (centralni) kraj z več kot 250 prebivalci). Nova ureditev pa je na južnem Koroškem sprožila tudi manjšinsko vprašanje, saj je napovedana preureditev koroških občin ponekod pomenila vnovično zoževanje pravic slovenske manjšine. Tak primer imamo na primer na področju Beljaka, kjer je bila na podlagi nove občinske ureditve (ta je bila nato izvedena leta 1973) dvojezična občina Marija na Zilji priključena temu mestu. Edina dejanska „koncesija“ koroškim Slovencem je bila ohranitev dveh dvojezičnih občin Bilčovs (leta 1971 1471 prebivalcev) ter Sele (873 prebivalcev), v ozadju te ohranitve pa je bilo prejkone dejstvo, da sta obe občini še danes v socialističnih rokah. Gledano v celoti pa se je z novo preureditvijo zmanjšalo število občin na celem avstrijskem Koroškem za 83 (od 204 na 121), na dvojezičnem ozemlju pa je (v primerjavi s številom občin iz leta 1945) padlo njihovo število od 62 na 37, tako da imamo zdaj po posameznih političnih okrajih naslednje število dvojezičnih občin: Šmohor 2, Celovec-dežela 15, Beljak-dežela 8 ter Velikovec 12.

Viri in literatura:

Alfred Hummitsch, Die territoriale Entwicklung der Ortsgemeinden in Kärnten. Izšlo v zbirki: Schriftenreihe für Rauniforschung und Raumplanung, zvezek 3, Klagenfurt 1962;

Vladimir Klemenčič — Pavle Apovnik, Združevanje občin na dvojezičnem ozemlju južne Koroške v luči manjšinske zakonodaje, v: Slovenski vestnik, Celovec, 18. februar 1972, št. 7;

Dokumentacija Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

DISKUSIJA O VIRIH ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA NA SLOVENSKEM

France Rozman

V referatu, ki sem ga imel septembra 1974 na VII. zborovanju slovenskih arhivarjev v Slovenj Gradcu in ki je bil objavljen v glasilu Arhivi, št. 1, 1978, str. 28, sem zapisal, da je arhiv socialistične stranke na Dunaju sicer odprt, da pa arhivalij za zgodovino našega delavskega gibanja nima. Zdaj moram to svojo trditev dopolniti, kajti v zadnjih dveh letih se mi je posrečilo videti sezname o arhivskem gradivu, ki ga ta arhiv vsebuje in ki so sicer samo za internó uporabo. Najprej moram opozoriti, da je bil arhiv socialistične stranke po meni neznanem principu razdeljen na dva dela in da se tudi hrani na dveh mestih. Večji in pomembnejši del je shranjen v Allgemeines Verwaltungsarchiv na Dunaju in se deli na dve večji enoti: v Sozialdemokratische Parteistellen in v Sozialdemokratischer Parlamentsklub. V spisih socialdemokratskega parlamentarnega kluba, ki jih še nisem pregledoval, hi utegnile biti za naše delavsko gibanje zanimive stvari v napi, ki hrani spise o štirih posvetovanjih o nacionalnih razmerah, nadalje v fasciklih 106 in 107, ki obsegata splošno korespondenco za leta 1900–1918, v fasciklu 180, ki hrani korespondenco Vincenca Muchitscha, ter v fasciklih 146, 147 in 148 s korespondenco članov kluba.

Obsežnejši in za zgodovino našega delavskega gibanja pomembnejši je fond Sozialdemokratische Parteistellen, kjer je najti sorazmerno zelo veliko pisem različnih slovenskih in tržaških socialnih demokratov tako vodstvu stranke kot tudi posameznim vodilnim avstrijskim socialdemokratom. Tako vsebujeta fascikla 11 in 12 korespon-

denco Viktorja Adlerja za čas 1883–1918, fascikel 17 Fritza Austerlitzza za leta 1894–1921, fascikel 23 pa Ferdinanda Skareta za leta 1910–1921; fascikli 99–117 hranijo dopise, ki jih je dobilo dunajsko vodstvo stranke, in tu je tudi večina pisem, ki so prišla od naših socialdemokratov. Vsega skupaj jih je okrog 250. Med njimi so pisma Franceta Železnikarja, Karla Drogenika; Antona Grablovice, Andreja Klemenčiča, Johanna Resla, Vincenca Muchitscha, Jožeta Kopača, Valentina Pittonija, Arnolda Rieseja, Giovannija Olive, Karla Linharta, Antona in Etbina Kristana, Albina Prepeluha, Floriana Grögerja in drugih. Posebni fascikli so posvečeni posameznim kronovinam, kjer je najbogatejši fascikel 140, ki vsebuje zelo nadrobne podatke o delavski organizaciji na Koroškem za čas 1907–1918 in kjer prihajajo za nas v poštev okrajne organizacije, Beljak, Celovec, Borovlje, Spittal in Velikovec. Precej bogata sta tudi fascikla 149 in 150, ki hranita gradivo iz Štajerske, znatno manj pa fascikel 141, ki o Kranjski in Goriški s Trstom ne prinaša tako rekoč ničesar, le nekaj časopisnih izrezkov. Med še nepregledanimi fascikli naj navedem fascikel 129, kjer so poročila o železničarjih in rudarjih, in fascikel 131 s spisi o prvomajskih proslavah in akti strankinega vodstva in kontrole.

Medtem ko je ta del strankinega arhiva sorazmerno laliko dostopen, pa je za tisti del, ki ga hrani Parteiarchiv, potrebno dovoljenje stranke. Po kartoteki hranijo okrog 40 pisem različnih naših socialdemokratov, ki so jih pisali Viktorju Adlerju v času od 1891–1918, večina pa jih je iz vojnega časa 1914–1918. Zanimivi so verjetno tudi protokoli sej strankinega vodstva, izvršnega odbora in kontrole, ki segajo od 1897 tja to konca 1933. Večina ohranjenega gradiva pa je tukaj za čas med obema vojnama, vse do leta 1948.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

delo arhivov in arhivskih organizacij

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE OD JUNIJA 1976. DO MAJA 1979. LETA

(poročilo predsednika na občnem zboru 18. maja 1979 v Ljubljani)

Marjan Drnovšek

Na občnem zboru društva junija 1976. leta je bil izvoljen nov izvršni odbor, ki je imel v preteklem razdobju 6 rednih in 1 izredno sejo. Glavno delo izvršnega odbora je bilo v oblikovanju programskih načel dela in v reševanju konkretnih finančnih problemov ob podpori Kulturne skupnosti Slovenije, slovenskih arhivov in mnogih delovnih organizacij naše ožje domovine. Vsak zgodovinski arhiv je imel svojega predstavnika v izvršnem odboru, ki je redno informiral člane v svojem delovnem kolektivu. Širša javnost pa smo obveščali o konkretnih društvenih akcijah prek časopisja in RTV ter ustno na razgovorih s predstavniki družbenopolitičnih skupnosti in organizacij.

Društvene akcije so bile naslednje:

1. Arhivsko društvo Slovenije je od 20. do 22. oktobra 1977 organiziralo v Kočevju 8. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije, ki je bilo posvečeno Titovim in partijskim jubilejem ter 20. oktobru – dnevu arhivov. Zborovanju je prisostvovalo okoli 100 arhivskih delavcev, zgodovinarjev in drugih raziskovalcev ter predstavnikov družbenopolitičnega življenja in arhivarjev iz organizacij združenega dela iz Slovenije in Hrvaške. Glavna tema je bila posvečena proučevanju arhivskega gradiva po letu 1945, t.j. gradivu in razdobju, ki postavlja pred arhivske delavce velike naloge predvsem v zvezi z valorizacijo gradiva. Na zborovanju so bili sprejeti sklepi o nujnosti ustvaritve materialnih in kadrovskih pogojev za delo z gradivom po osvoboditvi, o pospešitvi reševanja perečih strokovnih vprašanj, o proučitvi možnosti, ki jo nudijo nova tehnična sredstva kot pripomoček v sistemu informiranja, o pospešitvi obdelave vprašanj s področja varstva arhivskega gradiva pred prevzemom in vprašanj, povezanih z zakonodajo in metodologijo dela, ter o vključitvi arhivov v projekt Zgodovina Slovencev 1945–1976. V okviru zborovanja je bil tudi nastop Akademskega komornega zbora Kranj in organizirana je bila ekskurzija v Kostel ob Kolpi, Delnice in Vinico s povratkom prek Črnomlja v Kočevje.

O zborovanju je bila informirana tudi širša javnost prek dnevnega časopisja in RTV Ljubljane; poročila o delu zborovanja pa so izšla v Arhivih, Arhivistu, Raziskovalcu in Zgodovinskem časopisu. Zaradi aktualnosti obravnavane teme na zborovanju je izdalo društvo referate v posebni publikaciji „Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi“, Ljubljana 1978, ki je izšla ob materialni podpori Kulturne skupnosti Slovenije, Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in Tekstilane Kočevje.

2. V delu kočevskih sklepov je društvo ob sodelovanju Komisije za varstvo arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv organiziralo 14. junija 1978 v Mariboru okroglo mizo o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom. Udeležilo se je 40 arhivistov in 33 predstavnikov delovnih organizacij iz vse Slovenije. Med njimi se je razvila živahna diskusija, mnogokrat s polemičnim tonom,

ob vprašanju izdelave list trajnega gradiva. Okrogla miza v Mariboru je potrdila dejstvo, da je valorizacija gradiva eden najvažnejših problemov, s katerimi se srečuje današnja arhivska služba v Sloveniji. Tako arhivisti kot tudi ustvarjalci opozarjajo na ogromne količine gradiva, ki nastaja pri poslovanju in ki jih je vedno težje obvladati. Nujni imperativ pri tem je določitev gradiva, ki se mora ohraniti, ter sprotno škartiranje vsega ostalega gradiva. Slovenski arhivi so si tudi razdelili konkretne naloge v zvezi z izdelavo teh seznamov, ker bo le konkretno delo rodilo konkretne rezultate.

Tudi gradivo okrogle mize je bilo razmnoženo in razposlano vsem udeležencem tega posvetovanja in institucijam, ki jih ta problematika zadeva. Brošura je izšla ob finančni podpori Primata, Ceršaka, Elektrarne Vuhred, Rudnika svinca in topilnice Mežica in Arhiva SR Slovenije.

3. V dobi priprav je 9. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije, ki bo v Radencih od 26. do 28. septembra letos. Glavna tema bo „Uprava od srede 18. stoletja do danes“ s poudarkom na analizi upravnega gradiva, strukturi uprave, razvoju upravnega postopka, manj pa na zgodovinskem prikazu razvoja uprave kot take. Zato bo tudi uspeh zborovanja odvisen od udeležbe samih arhivskih delavcev z referati in koreferati o izkušnjah pri delu s tem gradivom.

4. Naše društvo je skupaj s Skupnostjo arhivov Slovenije sodelovalo pri pripravi posvetovanja o šolanju kadrov za operativne in zgodovinske arhive, ki je bilo 14. septembra 1978. leta v Ljubljani. Na področju šolanja se je uresničila dolgoletna želja arhivskih delavcev po uvedbi arhivistike kot predmeta na filozofski fakulteti. Zdaj pa sta možna tudi študij 3. stopnje in pridobitev doktorskega naslova iz arhivistike.

5. Društvo je aktivno sodelovalo pri organizaciji zgodovinskih krožkov na srednjih šolah, t.j. akciji, katere namen je med drugim oblikovati pravičen odnos mlade generacije do arhivskih virov v zvezi z revolucionarno preteklostjo našega naroda.

6. Še pred jesenskim srečanjem slovenskih arhivistov bo posvetovanje s področja arhivske tehnike, in sicer o arhivskih skladiščih, njihovi opremi ter tehnični opremi arhivskega gradiva. Posvetovanje bo 7. in 8. junija v Mariboru pod pokroviteljstvom Elkoma in Ceršaka.

Arhivsko društvo Slovenije je aktivno sodelovalo tudi na republiških in zveznih posvetovanih arhivskih delavcev:

1. Slovenska udeležba na 8. kongresu arhivskih delavcev Jugoslavije v Prištini od 12. do 15. oktobra 1976. leta je bila važna tako po vsebinskem prispevku (1 referat in 4 koreferati) kot tudi po veliki udeležbi iz naše republike, ki je na zveznih posvetovanih navadno maloštevilna. Glavna tema kongresa je bila „Enotne zasnove sistema zaščite in uporabe arhivskega gradiva v SFRJ“. Na podlagi referatov in koreferatov ter diskusij so bili sprejeti sklepi o potrebnosti izdelave enotne osnove za arhivsko zakonodajo, za organizacijo dela v arhivih, za planiranje in normiranje del ter za strokovno, informacijsko in raziskovalno delo.

Gradivo je bilo objavljeno v Arhivistu, slovenska javnost pa je bila seznanjena s kongresom iz člankov v Delu, Večeru in Naših razgledih.

2. Iz naše republike smo se udeležili tudi zveznega posvetovanja arhivskih delavcev Jugoslavije v Novem Sadu, dne 3. oktobra 1977, ko se je obravnavala tema „Arhivsko gradivo kot vir za zgodovino KPJ-ZKJ s posebnim poudarkom na gradivu o delu tovariša Tita“. Slovenci smo sodelovali z 1 referatom. Tega posvetovanja so se udeležili arhivski delavci, ki so prišli na 7. kongres zgodovinarjev Jugoslavije (4.–7. oktobra).

3. Predstavniki društva so sodelovali tudi na medrepubliškem posvetovanju arhivskih delavcev Makedonije in Srbije na Ohridu od 1. do 3. junija 1978, na katerem so obravnavali problematiko arhivske zakonodaje v odnosu do zakona o združenem delu; konkretno so razpravljali o Zakonu o kulturnih dobrinah, ki je bil sprejet v Srbiji, ter o informacijsko-dokumentacijskih sistemih v arhivistiki. Na tem posvetovanju je bila še posebej pozdravljena udeležba iz naše republike, ki se do sedaj tovrstnih srečanj v glavnem ni udeleževala, čeprav so obravnavane teme bolj konkretne ter iz vsakdanje arhivske prakse.

4. V Dubrovniku je bilo v času od 16. do 19. oktobra 1978 zvezno posvetovanje, združeno s proslavo 700-letnice dubrovniškega arhiva. Iz naše republike je bilo kar 14 predstavnikov, ki so tudi aktivno sodelovali na posvetovanju. Ob visokem jubileju dubrovniškega arhiva je dobilo Arhivsko društvo Slovenije spominsko odlikovanje.

5. V sklop stikov z našimi kolegi iz drugih republik lahko uvrstimo tudi srečanje naših društvenih članov s člani Društva arhivskih delavcev Srbije dne 26. 5. 1978. Na njihovo željo smo jim organizirali predavanje o zaključnih operacijah v Sloveniji leta 1945 s poudarkom na Slovenskem Primorju in Trstu. Gostje so obiskali Arhiv SRS in Zgodovinski arhiv Ljubljana, popoldne pa smo jim pripravili družabno kosilo.

Sodelovanje z Zvezo društev arhivskih delavcev Jugoslavije: Naše društvo sta zastopala v predsedstvu zveze 1 delegat in predsednik, ki sta se udeležila 4 sej (2 v Beogradu, 1 v Prištini in 1 v Dubrovniku). Poleg reševanj zadev, ki so v kompetenci zveze po statutu, je bila glavna pozornost namenjena delu strokovnih komisij (komisije za pravna vprašanja, komisije za organizacijo strokovnega dela, planiranje in normiranje, komisije za pospeševanje in

organizacijo raziskovalnega dela na področju arhivistike, komisije za mednarodne zveze, komisije za konservacijo in restavracijo in komisije za mikrofilm), za katere pa se je izkazalo, da zaradi subjektivnih, objektivnih in finančnih razlogov pri svojem delu niso tako uspešne, kot bi morale biti. Izvršni odbor našega društva se je glede sodelovanja v teh komisijah odločil, da se aktivno vključi v delo tistih komisij, od katerih se pričakujejo realni in uporabni rezultati. Ponovno pa bi bilo treba proučiti možnost razdelitve sodelovanja v teh komisijah in v raznih delovnih telesih na zvezni ravni s Skupnostjo arhivov Slovenije, da hi se poskušalo reševati osnovno vprašanje naše (ne)udeležbe, t.j. zagotovitev potrebnih finančnih sredstev.

Finančno poslovanje:

Ko vrednotimo delo Arhivskega društva Slovenije v preteklem razdobju, moramo imeti pred očmi finančno situacijo v našem društvu, ki v glavnem dela ob podpori Kulturne skupnosti Slovenije in — kot je v poročilu že večkrat omenjeno — nekaterih organizacij združenega dela. Če želimo, da bi bilo to delo aktivnejše oziroma da bi bili rezultati dela boljši, bomo morali poiskati dodatne vire financiranja s strani samih arhivskih zavodov. Nujno je npr., da imamo lastno arhivsko glasilo: o tem smo vsi enotnega mnenja. Potrebna pa bo finančna pomoč vseh arhivskih zavodov v Sloveniji. Razmisliti bo treba o dogovoru slovenskih arhivov (npr. o sklenitvi samoupravnega sporazuma) o sofinanciranju te revije, ki naj bi ne bila samo revija društva, temveč vseh slovenskih arhivov. O tem naj razmišlja tudi novi izvršni odbor, ki bo izvoljen na današnjem občnem zboru.

O problemih izdajanja arhivskega glasila Arhivi in edicije Viri za slovensko zgodovino bo govorila tov. Marija Oblak-Čami, o dosedanjem delu komisije za ureditev šolanja kadrov za zgodovinske arhive in registrature pa tov. Ema Umek.

Na koncu se zahvaljujem vsem članom izvršnega odbora, vsem drugim posameznikom in zavodom, ki so omogočili delo in sodelovali pri realizaciji društvenih akcij.

Marija Oblak-Čarni

Arhivi

Po sklepih slovenjegraškega zborovanja septembra 1974, naj se ustanovi slovenski arhivski časopis in objavijo referati zborovanja, je izvršni odbor Arhivskega društva vložil precejšnje napore, da bi za to zagotovil pogoje. (Sino edina republika, ki nima svoje arhivske revije!) Do občnega zbora julija 1976 je uspelo dobiti le denar za tiskanje referatov. Na občnem zboru je bilo rečeno, da je treba s prizadevanji za arhivski časopis nadaljevati, zlasti, ker je denar za objavo referatov na razpolago, razliko za tako imenovani petiti, ki je v časopisu prav tako pomemben, bi za začetek krili s prodajo. Uredniški odbor, izvoljen na občnem zboru (Ljudmila Bezljaj-Krevel, Janez Kos, Antoša Leskovec, Marija Oblak-Čarni, Ema Umek in dr. Jože Žontar), je po številnih konzultacijah tudi med članstvom pripravil zasnovo časopisa in na podlagi ankete med članstvom izbral naslov. Ker ni bilo mogoče zagotoviti vseh pogojev, potrebnih za izdajanje časopisa, je bilo odločeno, naj izhaja začasno kot tekoče oštevilčena publikacija (kakor prakticirajo tudi nekatera druga področja, npr. arheologi). Po predvidenih in nepredvidenih težavah je 1. številka izšla 28. februarja 1979 (z letnico 1978).

V uvodu k prvi številki smo napisali, naj Arhivi združujejo slovenske arhivske delavce in jih spodbujajo, da bodo strokovna arhivska vprašanja tudi teoretično obdelovali, objavljali dosežke, izmenjavali izkušnje in tudi polemizirali o rešitvah. Arhivi naj spremljajo razvijanje raziskovalnih dosežkov v praksi, govore naj o živih in perečih vprašanjih, s katerimi se srečujemo vsak dan, načrtno naj razglašajo in razširjajo napredne domače in tuje izkušnje. Arhivi naj bi okrepili zvezo s tistimi, pri katerih registraturno in arhivsko gradivo nastaja, in končno naj imajo tudi popularizacijsko nalogo.

V prvi številki je nakazanih šest rubrik, in sicer Razprave in članki, obvestila o gradivu, delo arhivov, ocene in poročila, bibliografija in osebne vesti.

V prvi rubriki Razprave in članki, ki naj bi bila praviloma najboljše, je prva številka prinesla referate z zborovanja v Slovenj Gradcu, in sicer poleg referata ob dvajsetletnici društva referat o zanimivi in aktualni temi usklajevanje dela arhivov s programom zgodovinopisja ter vrsto referatov o raziskovanju, evidentiranju in snemanju arhivskega gradiva v tujih arhivih, in to uvodni referat o metodi dela, nato referate posameznih raziskovalcev in zaključek na podlagi referatov. V rubriki Delo arhivov so informacije o pomembnejših dogodkih v zadnjih letih do zaključka redakcije decembra 1977, o zborovanjih in posvetovanjih, o razpravi o slovenskem arhivarstvu v republiški skupščini, šolanju arhivskih delavcev, raziskovalnih načrtih, obiskih v domačih in tujih arhivih, arhivskih razstavah in tečajih. Ocene in poročila so v 1. številki samo tri, a obravnavajo po eno delo s področja slovenske, jugoslovanske in tuje arhivske prakse. Rubrika

Neznanu pomembno gradivo prinaša popis gradiva maršala Marmonta, ki ga hrani biblioteka v njegovem rojstnem mestu Chatillon sur Seine v Franciji in je sestavni del fonda Glavnega intendanta Ilirskih provinc, ki ga hranimo v Arhivu SR Slovenije. V rubriki Nove pridobitve v arhivih žal ni podatkov za vse slovenske arhive. V naslednji številki bo treba to dopolniti. Sledi Bibliografija arhivskih delavcev za leto 1976, ki pa bi jo bilo koristno v naslednji številki razširiti še z bibliografijo o slovenskih arhivih in arhivski službi. V Osebnih vesteh so navedeni vsi delavci, ki so delali v slovenskih arhivih po osvoboditvi oziroma od junija 1944, ko je bil postavljen arhivar pri partizanskem Znanstvenem inštitutu na Rogu, pa do leta 1977. Povzetka sta le dva, tokrat oba v nemščini. Želeli smo, naj bi imel vsak članek ali razprava povzetek v enem svetovnih jezikov po želji avtorja in na koncu sinopsis (kot Kronika). V prihodnji številki bo to potrebno dopolniti. Možno je objaviti tudi kazalo v več jezikih.

Menim, da moramo časopis, čigar prva številka je danes pred nami, ne samo obdržati pri življenju, ampak ga tudiboljšati, dopolniti in razvijati, da bo lahko spremljevalec in spodbujevalec naših prizadevanj, iskanj in, prepričana sem, tudi uspehov na področju arhivistike.

Viri

Naslednja publikacija so Viri. Društvo jo je zasnovalo na podlagi sklepov posvetovanj o izdajanju virov, ki sta jih v letih 1968–1972 organizirala Sekcija za domačo in občo zgodovino Inštituta za zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivsko društvo Slovenije (o tem glej publikacijo Program edicij virov za slovensko zgodovino, Ljubljana 1972). Rečeno je bilo, da je potrebna publikacija, kjer bi objavljali pomembnejše vire za slovensko zgodovino, ne glede na čas njihovega nastanka ali na njihov obseg.

Prvi zvezek bo prinesel Poročilo vladne komisije o preganjanju Slovencev med prvo svetovno vojno, ki ga je pripravil prof. dr. Janko Pleterški. Zvezek je uredil uredniški odbor (Janez Kos, dr. Vasilij Melik, Marija Oblak-Čarni, Ema Umek in dr. Tone Zorn).

Prvi zvezek, ki je v tiskarni, obsega 90 strani dvokolonskega tiska. Poročilo je objavljeno v izvorniku (v nemščini), obsežna uvodna študija dr. Janka Pleterškega pa je v slovenskem in nemškem jeziku. Za naslednji zvezek je avtor obljubil pripraviti še do konca letošnjega leta priloge k Poročilu o preganjanju Slovencev in kazala za obe knjigi.

Serijo V I R I je opremila ing. arh. Romana Lesnika.

Priročnik za registrature

Že dalj časa je v pripravi 3. zvezek iz serije Priročniki z delovnim naslovom Priročnik za registrature. Pripravljen je bil rokopis, razen poglavja o zakonodaji. Tiskanje je bilo odloženo, z namenom da se besedilo dopolni in aktualizira glede na spremembe, ki se predvidevajo v naši zunanji službi. Potrebno bi bilo čimprej poskrbeti za dopolnitve in priročnik tiskati. Denar za tisk je zagotovljen. Predvidena je bila naklada 2000 izvodov. Razmišljali smo tudi, da bi za to publikacijo zbrali prednaročila.

POROČILO KOMISIJE ZA ŠOLANJE KADROV ZA ZGODOVINSKE ARHIVE IN REGISTRATURE

Emu Umek

Komisija je proučevala možnosti šolanja in izobraževanja delavcev za potrebe zgodovinskih arhivov in pisarniških arhivov (registratur) in prišla do rešitev, ki jih podaja to poročilo.

Šolanje delavcev z visoko in višjo izobrazbo za arhivistično obdelavo gradiva mora sloneti na ustreznem sistemu šolanja. Za naše potrebe najbolj ustreza študij arhivistike v okviru PZE zgodovina filozofske fakultete, kajti arhivi se bodo v prvi vrsti tudi v prihodnje naslonili na diplomante zgodovine. Tako je bil uveden v študijskem letu 1978/79 na PZE za zgodovino predmet arhivistika na prvi in drugi stopnji študija. Na prvi stopnji študija se predmet arhivistika predava fakultativno v 3. in 4. semestru po dve uri tedensko, na drugi stopnji pa sta dve uri predavanj in dve uri vaj tedensko v 7. in 8. semestru. Student opravlja izpit iz arhivistike po 8. semestru. Arhivistiko lahko poslušajo in izpit iz arhivistike opravljajo tudi tisti zgodovinarji, ki so se zaposlili v arhivih že pred uvedbo študija arhivistike. Nerešeno pa je vprašanje dopolnilnega študija arhivistike za diplomante družboslovnih smeri, ki se zaposlijo v arhivih, pa niso diplomirali iz zgodovine. Treba je namreč računati tudi s primeri, ko bi se želel zaposliti v arhivu tudi delavec z diplomno pravne ali ekonomske fakultete, zato je pomembno, da tudi ti pridobijo ustrežno arhivsko usposobljenost. Taka možnost načelno obstoji in Skupnost arhivov je PZE za zgodovino na ta problem opozorila.

Komisija je pripravila predloge študijskih programov za predmet arhivistika in jih posredovala svetu PZE za zgodovino v letu 1978, enako tudi za p o d i p l o m s k i študij arhivistike. Ta doslej še ni bil možen. Po dogovoru s PZE za zgodovino bo možnost za ta študij v študijskem letu 1979/80. Predlog študijskega programa podiplomskega študija arhivistike predvideva dve smeri: za gradivo do srede 18. stoletja in za gradivo od srede 18. stoletja dalje. Ta smer bo imela dve specializaciji, in sicer za gradivo od srede 18. stoletja do 1918 in za gradivo od leta 1918 dalje. Pogoj za vpis je diploma druge stopnje in pasivno znanje dveh tujih jezikov: za prvo smer latinščina in nemščina ali italijanščina ali madžarščina in za drugo smer nemščina ali italijanščina ali madžarščina ter še en tuj jezik. Glavni predmeti študija so: ustvarjalci arhivskega gradiva, arhivistika, arhivska informacijska sredstva in tehnika objavljanja arhivskih virov. Pomožni predmeti (pomožne zgodovinske vede, razumevanje tekstov) pa bodo različni glede na smer študija. V prvem in drugem semestru podiplomskega študija je tudi predmet uvod v arhivistiko, predvsem za kandidate, ki niso opravljali izpita iz arhivistike na PZE za zgodovino ali strokovnega izpita za arhivista.

Veliko del in nalog, ki jih morajo opravljati delavci z visoko izobrazbo v arhivih, pa je takih, da znanje, ki bi ga pridobili ob študiju arhivistike na prvi in drugi stopnji, še ne zadostuje. Zato je za delo arhivov zelo pomembno, da pridobijo ti delavci še potrebno dopolnilno znanje. V večini držav v svetu obstojijo v ta namen posebne šole, ki so povezane z delom v arhivu. Pri nas pa želimo, da bi se to d o p o l n i l n o u s p o s a b l j a n j e organiziralo pri PZE za zgodovino, kar je mogoče organizirati na podlagi 81. člena statuta filozofske fakultete. V tem smislu smo posredovali predlog svetu PZE za zgodovino. Strokovno

dodatno usposabljanje naj bi obsegalo pridobivanje dopolnilnega znanja, ki je potrebno glede na področje dela v arhivih. Osnova za tako dopolnilno usposabljanje so potrebe arhivov. Pogoj za vpis na dopolnilno izobraževanje ob delu bi bili dve leti strokovne prakse s predhodno opravljenim strokovnim izpitom ali izpitom iz arhivistike na fakulteti ter poročilo kandidata o dotodanjem delu. Doba trajanja dopolnilnega izobraževanja se bo ravnala po praksi tega izobraževanja na filozofski fakulteti.

Dopolnilno izobraževanje naj bi po predlogu komisije obsegalo naslednje smeri: za gradivo do srede 19. stoletja, za gradivo upravnih in sodnih provenienc od sredine 19. stoletja dalje s poudarkom na gradivu po letu 1945, za gradivo gospodarskih provenienc od sredine 19. stoletja dalje s poudarkom na gradivu po letu 1945 in za gradivo negospodarskih provenienc s poudarkom na gradivu po letu 1945.

Program dopolnilnega izobraževanja naj bi obsegal problematiko obdobja in historiate institucij, postopke in sisteme poslovanja, arhivistično obdelavo gradiva, valorizacijo in popise gradiva. Pri posameznih smereh bi prišlo v poštev tudi poglobljanje znanja s področja zgodovinskih pomožnih ved in znanja tujih jezikov. Kandidat naj bi v času dopolnilnega izobraževanja predložil tudi delo iz svojega delovnega področja in ga zagovarjal, pri čemer bi moral pokazati poglobljeno znanje teorije in poznavanje literature. Dopolnilno izobraževanje naj bi bilo v štiri-letnem ciklu, pri čemer bi se oziralo na potrebe arhivov. Z dopolnilnim izobraževanjem naj bi pričeli v študijskem letu 1980/81, in sicer za gradivo upravnih in sodnih provenienc od srede 19. stoletja dalje, nato naj bi se zvrstilo dopolnilno izobraževanje za gradivo gospodarskih provenienc, za gradivo negospodarskih provenienc in za gradivo do srede 19. stoletja. Izobraževanje bi bilo glede na število slušateljev v obliki predavanj oziroma konvulzij.

Komisija meni, da je potrebno poleg navedenih oblik izobraževanja organizirati tudi stalno strokovno izpopolnjevanje, kjer naj bi se delavci v arhivih seznanjali z novimi metodami dela v arhivistiki. Skrb za to naj bi prevzela Skupnost arhivov Slovenije in Arhivsko društvo Slovenije. Komisija predlaga program stalnega strokovnega izpopolnjevanja, ki bi vseboval obveščanje in seznanjanje z novimi dognanji v arhivistiki in obravnaval aktualno problematiko pri arhivistični obdelavi gradiva. Temo naj bi določil organizator glede na potrebo svojega delovnega področja.

Oblika takega izpopolnjevanja naj bi bil seminar, ki bi bil vsako leto meseca aprila. Kraj seminarja naj bi se vsako leto menjaval. Predlagamo, da se arhivi, organizatorji seminarja, zvrste po abecednem redu sedežev arhivov in kot prvega organizatorja predlagamo Zgodovinski arhiv Ptuj. Podroben program seminarja naj bi sestavila organizator seminarja in komisija za šolanje kadrov.

Komisija se je ukvarjala tudi z vprašanjem šolanja delavcev za delo na gradivu pred prevzemom v arhiv oziroma za delo v pisarniških arhivih (registraturah), ki je za uspešno delo arhivov še posebno pomembno. O potrebi in programu takega šolanja je komisija pripravila več razgovorov z zastopniki republiškega sekretariata za pravosodje, organizacijo uprave in proračun, Gospodarske zbornice Slovenije, Zavoda za šolstvo, Višje upravne šole, arhivov in z drugimi zainteresiranimi. Na podlagi teh razgovorov je predlagala, da se organizira šolanje delavcev za delo na gradivu pred prevzemom v arhiv in v pisarniških arhivih na

Višji upravni šoli v Ljubljani, kjer bi v okviru splošnega oddelka v drugem letniku uvedli arhivistično smer. Pri študiju hi slušatelji pridobili poznavanje problematike tudi v predmetih klasifikacija, valorizacija in arhivsko poslovanje. V okviru tega predmeta bi dobili tudi pregled zgodovinskega razvoja. Diplomanti, ki bi bili po končanem študiju zaposleni kot vodje vložišč, bi bili usposobljeni, da hi pravilno klasificirali gradivo po že določeni klasifikacijski shemi in dobili osnovno znanje o valorizaciji tistega gradiva, ki nima trajnega pomena.

Višja upravna šola bo organizirala to šolanje v šolskem letu 1979/80. Skupnost arhivov Slovenije je prek arhivov obvestila delavce v operativnih arhivih o začetku šolanja. Pripravljen je bil osnutek študijskega programa, ki ho moral biti zlasti še izpopolnjen za predmet arhivsko poslovanje. Pri uvedbi predmeta klasifikacija gradiva na

Višjo upravno šolo smo predlagali, da bi katedra za ta predmet tudi študijsko pripravljala klasifikacijske sisteme za posamezna področja gospodarstva in negospodarstva.

Komisija se je ukvarjala tudi s šolanjem kadrov za arhive na stopnji srednje šole v okviru usmerjenega izobraževanja. Vzpostavljeni so bili stiki z Zavodom za šolstvo SR Slovenije. Komisija je predlagala, da se v program usmerjenega izobraževanja uvede tudi predmet, ki bi dal dijakom osnove znanja o poslovanju v arhivu oziroma da se dopolni dosednji predmet pisarniško poslovanje.

Menimo, da delo komisije, čeprav je že dalo neke rezultate, še ni končano in da je potrebno vložiti še mnogo truda, da bomo arhivski delavci imeli tako izobraževanje, in strokovno izpopolnjevanje, kakor ga potrebujemo za uspešno opravljanje dela.

INFORMACIJA

O STANJU IN PROBLEMIH VALORIZACIJE ARHIVSKEGA GRADIVA V SR SLOVENIJI

Arhiv SR Slovenije je bil zadolžen, da pripravi informacijo o stanju in problemih valorizacije arhivskega gradiva v SR Sloveniji, glede na zaključke razprave v Skupščini SRS decembra 1977. Arhiv je zato sklical na posvet o omenjeni problematiki predstavnike vseh slovenskih arhivov. Na podlagi zaključkov posveta je informacijo pripravila delovna skupina, imenovana na tem posvetu. Sestavljali so jo Marija Ohlak-Čarni, Peter Ribnikar, dr. Jože Žontar in Vladimir Žumer. Informacije je sprejel Republiški komite za kulturo na seji 12. septembra 1979 in jo posredoval v obravnavo Izvršnemu svetu Skupščine SR Slovenije.

Uvod

Razprava v Skupščini SR Slovenije, v Kulturni skupnosti Slovenije ter v samih arhivskih organizacijah ob informaciji o arhivski službi v SR Sloveniji ob koncu leta 1977 je opozorila na vrsto perečih vprašanj, ki jih je potrebno rešiti, da bi zagotovili učinkovitejši razvoj arhivske službe v Sloveniji. Na podlagi pregleda stanja se je pokazalo kot najbolj pereče vprašanje varstvo arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv. Za izboljšanje tega varstva so bili postavljeni naslednji predlogi:

- spremeniti oziroma dopolniti je potrebno predpise o odhiranju arhivskega gradiva trajnega pomena. Izvedba bi tekla na osnovi široke razprave vseli zainteresiranih in ob upoštevanju nove vloge arhivov v sodobni družbi, ustrezno potrebam uporabnikov in združenega dela;
- v priprave je treba vključiti teoretične raziskave in pridobljene izkušnje v razvoju arhivistike doma in v svetu. Za izpolnitev teh nalog je nujno potrebno pritegniti več delavcev;
- urediti je treba pisarniško poslovanje. Delo v pisarnah in arhivih registratur (pisarniški arhivi) morajo voditi strokovno usposobljeni delavci. Zanje je

potrebno v sistemu šolstva izpeljati šolanje na srednjih in višjih šolah;

- zakonsko je treba določiti tudi naloge ustvarjalcev arhivskega gradiva.

V skladu z navedenimi predlogi in zadolžitvami so se arhivski delavci lotili kompleksnega reševanja tega vprašanja ter posebej še priprave meril za določanje gradiva trajnega pomena, ki ga je treba hraniti in varovati.

Odbiranje arhivskega gradiva za trajno hranjenje

Arhivsko gradivo je neposredni produkt življenja in dela vsake družbe. Kot osnovno dokumentacijsko gradivo predstavlja bazo virov za njeno proučevanje. Arhivom je družba zaupala nalogo ohraniti arhivsko gradivo, in to v takem obsegu in kvaliteti, da je na njegovi osnovi mogoče preučiti družbo, njeno delo, ustvarjanje iskanja in nihanja.

Ta zahteva družbe vodi arhivsko službo pri pripravljanju baze virov za trajno hranjenje. Vire smo dolžni ohraniti za vsa področja družbenega življenja, tako za upravo in gospodarstvo kakor tudi za družbenopolitične dejavnosti, kulturo, umetnost, znanost in drugo. Razume se, da vse gradivo, ki nastaja, nima trajne vrednosti, zato ga je treba po verificiranih merilih odhirati.

Odhiranje arhivskega gradiva oziroma izločanje nepotrebnega registraturnega gradiva nekega ustvarjalca arhivskega fonda predstavlja tisto delovno operacijo, pri kateri se odločamo, katerih delov fonda ali katerih delov registraturnega gradiva ne bomo več hranili. Imeti moramo določene kriterije o presojanju dokumentarne vrednosti gradiva, za katerega smo se odločili, da ga hranimo ali uničimo.

Za oceno vrednosti posameznega dokumenta ali skupine dokumentov oziroma delov fonda, ki jih vzamemo v postopek za odbiranje ali uničenje, se moramo poslužiti določenih splošnih ali pa tudi posebnih kriterijev - podkriterijev. Splošni kriteriji obsegajo pomen in vsebino gradiva, pomembnost ustvarjalca gradiva, stopnjo ohranjenosti obravnavanega arhivskega fonda, pravno vrednost in praktični pomen gradiva. Med posebne kriterije pa štejejo zgodovinsko-geografsko pomembnost gradiva, ča-

sovno razdobje, v katerem je gradivo nastalo, količinski obseg vsebine gradiva v drugih arhivskih fondih, določene jezikovne in druge posebnosti, specifičnosti nastanka gradiva, zunanji izgled gradiva, dokumentarno vrednost gradiva za znanstvene raziskave ali vrednost za praktične potrebe.

Ocenjevanje dokumentov v smislu splošnih in posebnih kriterijev narekuje, da morajo imeti arhivski delavci, ki opravljajo to odgovorno nalogo, visoko stopnjo strokovne usposobljenosti, saj morajo predvidevati, za kakšne znanstvene, kulturne, družbenopolitične in druge potrebe se bodo dokumenti hranili. Ocenjevanje dokumentov ne sme in ne more biti rutinsko ali šablonsko, saj se pri tem zavestno odločamo o tem, ali bomo dokumente hranili ali uničili. Uničenih dokumentov se ne da več nadomestiti. O tem, kaj smo uničili, je potrebno voditi dokumentacijo.

Predpisi o odbiranju in njihovo izvajanje

Odbiranje arhivskega gradiva in registraturnega gradiva se v SR Sloveniji vrši na osnovi Navodila o odbiranju arhivskega gradiva in registraturnega gradiva (Uradni list SRS, št. 9/1970). Navodilo je bilo pripravljeno na podlagi arhivskega zakona iz leta 1966 in z novim zakonom iz leta 1973 ni bilo usklajeno. Navodilo vsebuje 25 členov, v katerih so med drugim zajeti pogoji za izločanje registraturnega gradiva. Med določbami je posebej pomembno omeniti:

1. Gradivo, nastalo pred letom 1848, se sploh ne sme izločiti in uničiti;

2. Gradivo, nastalo pri organih Narodnosvobodilne oblasti v letih 1941–1945, se sploh ne sme izločiti in uničiti;

3. Pomen arhivskega gradiva ugotavljajo ustvarjalci z vnaprejšnjim izločitvenim seznamom, v katerem vnaprej ovrednotijo pomen posameznih kategorij gradiva. K izločanju pa se pristopa tako, da izdelajo posebne komisije pri ustvarjalcih izvršilne izločitvene sezname, ki jih nato pregledajo in odobrijo izločitvene komisije pristojnih zgodovinskih arhivov. Zgodovinski arhivi tudi preverjajo samo izločanje gradiva;

4. Izločanje gradiva, pri katerem je potreben pregled od spisa do spisa, je posebej urejeno. Določeno je, da se morata o samem postopanju in kriterijih izločanja sporazumeti obe strani; kolikor se sporazum ne doseže, se gradivo še naprej hrani pri ustvarjalcu;

5. Nekatere kategorije gradiva se morejo izločiti tudi brez izvršilnega izločitvenega seznama (duplikati, potni nalogi, evidence o odsotnosti z dela, kopije dovoljenj, ki so veljavne le eno leto, dostavne knjige in podobno);

6. Izločanje registraturnega gradiva se more opravljati le iz gradiva, ki je v urejenem stanju;

7. Določanje kategorije gradiva trajne vrednosti z vidika določil zakona o arhivskem gradivu in arhivih opravljajo arhivi, kadar gre za enotne liste pa Skupnost arhivov Slovenije;

8. Navodila vsebujejo tudi izvedbeni postopek za izločitev registraturnega gradiva, naloge izločitvenih komisij ter priporočila o načinu uresničevanja izločenega gradiva.

Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih oziroma na njegovi osnovi izdano navodilo določata odbiranje gradiva trajnega pomena z vidika potreb, ki jih zagotavlja navedeni zakon. Obstajajo pa tudi druge družbene potrebe, ki zahtevajo ohranitev določene dokumentacije. Take zahteve so npr. zagotavljanje pravnega varstva, družbenega

nadzora itd. Tovrstno hrambo urejajo drugi predpisi, s tem da določajo rok hrambe, pri čemer gre lahko tudi za trajno hrambo. Taki predpisi so npr. zakon o knjigovodstvu, zakon o graditvi objektov, pravilnik o dokumentaciji v osnovnih in srednjih šolah ter domovih za učence teh šol. Podoben značaj imajo tudi roki hrambe gradiva, določeni v poslovnih sodišč. Za izločanje registraturnega gradiva se v prvi vrsti zahteva, da ustvarjalci izdelajo vnaprejšnje izločitvene sezname, v katerih so tudi postavljeni roki hranjenja posameznih kategorij gradiva. Veliko ustvarjalcev nima teh vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, niti niso pristopili k njihovi izdelavi. Vzrok takemu stanju so slabo vodeno pisarniško poslovanje, neustrezni kadri v registraturah, podoenjevanje del in nalog, ki jih opravljajo kadri v registraturah, zanemarjanje izvajanja arhivskih predpisov, neurejenost gradiva. Izločanje registraturnega gradiva se zaradi teh in še drugih vzrokov ne opravlja, zato so arhivi večine ustvarjalcev nepregledni in natrpani, tako da je pogosto ogroženo tudi arhivsko gradivo trajnega pomena.

Tudi gradivo republiških upravnih organov ne predstavlja izjeme, čeprav je bilo tu posvečeno pisarniškem poslovanju še največ pozornosti. To je pokazala npr. tudi anketa Arhiva SR Slovenije, ki jo je leta 1976 razposlal ustvarjalcem, pri katerih opravlja službo varstva arhivskega in registraturnega gradiva. Z anketo je Arhiv želel poleg točnih podatkov o ustvarjalcih zvedeti tudi, koliko in kakšno gradivo imajo, kako ga evidentirajo in urejajo, kdo je in kakšno izobrazbo ima delavec, ki vodi arhiv, ali imajo pravilnike za urejanje arhiva in vnaprejšnje izločitvene sezname. Odgovorila je le tretjina vprašanih, in še od teh je večina poslala nepopolne in nestrokovne odgovore, tako da vprašalnika ni bilo mogoče obdelati.

Upravni organi, družbenopolitične skupnosti, zavodi in družbenopolitične organizacije v SR Sloveniji vodijo pisarniško poslovanje po navodilih, ki jih je leta 1961 predpisal Republiški sekretariat za proračun in občo upravo. Z novim pisarniškim poslovanjem so se spisi razvrščali po enotnih klasifikacijskih znakih v okviru decimalnega klasifikacijskega sistema in evidentirali s kartotečnim kazalom. Še pred uvedbo je bilo rečeno, da bo ta sistem omogočal tudi dobro kategorizacijo gradiva ter da bo z njim olajšano odbiranje arhivskega gradiva. Za pisarniško poslovanje je bil izdelan klasifikacijski načrt desetih glavnih skupin ter abecedno vsebinsko kazalo klasifikacijskih znakov. Upravni organi so s tem dobili višjo stopnjo organiziranosti pisarniškega poslovanja. Ob tem pa ni bila izvedena valorizacija gradiva v okviru posameznega klasifikacijskega znaka niti v okviru določenih kategorij, ki so bile obravnavane in rešene ter odložene po klasifikacijskem načrtu. To se ni izvedlo niti po objavi Navodila o odbiranju arhivskega gradiva, ki v 8. točki govori o tem, da naj organi in organizacije tako sestavijo klasifikacijske načrte, da bodo lahko posamezne kategorije gradiva v celoti predvidene za trajno hranjenje ali pa za izločitev po preteku določenega roka. Razvrščanje spisov po klasifikacijskem načrtu, ki se uporablja v upravi, teh zahtev ne izpolnjuje.

Vnaprejšnje izločitvene sezname so začeli pripravljati le nekateri ustvarjalci s področja republiške uprave. Doslej so bili izdelani s sodelovanjem Komisije za pregled vnaprejšnjih izločitvenih seznamov pri Skupnosti arhivov Slovenije in potrjeni sezname za naslednje ustvarjalce gradiva:

1. Redna sodišča (občinska, okrožna, vrhovna sodišča in gospodarska sodišča). To je bila ena lista za vsa sodišča.

Predlagatelj liste je bil Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun;

2. Senat za prekrške (tudi sodnik za prekrške). Predlagatelj je bil tudi Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun;

3. Javna tožilstva: predlagatelj je bilo Javno tožilstvo SR Slovenije;

4. Javna pravobranilstva; predlagatelj je bilo Javno pravobranilstvo SR Slovenije;

5. Služba družbenega knjigovodstva; predlagatelj je bila Služba družbenega knjigovodstva, centrala za Slovenijo.

Skupnost arhivov Slovenije je te liste potrdila in izdala odločbo o kategorijah gradiva trajne vrednosti. Izločanje registraturnega gradiva teh področij se opravlja na osnovi navedenih listin.

Arhiv SR Slovenije je obravnaval tudi vloge za škartiranje gradiva tistih ustvarjalcev, ki še nimajo vnaprejšnjih izločitvenih seznamov. Pri teh vlogah so morale biti podane osnove v nekem zakonskem predpisu, npr. Zakonu o knjigovodstvu. (Uradni list SFRJ, št. 58/1976), ali pa se gradivo lahko izloča v smislu 13. točke navodila o odbiranju arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva.

Podobna je tudi situacija pri ustvarjalcih gradiva, za katere opravljajo službo varstva regionalni arhivi (skupščine občine, družbenopolitične organizacije na nivoju občin, delovne in druge organizacije itd.). Le zelo majhno število ustvarjalcev je pripravilo vnaprejšnje izločitvene sezname. V večini primerov pa tudi ti niso ustrezni (predvsem zato, ker so jih pripravljali za to neusposobljeni delavci).

Praksa na področju odhiranja in izločevanja registraturnega gradiva je torej pokazala, da ustvarjalci, kljub angažiranosti arhivov v devetih letih po izidu, navodila sploh ne upoštevajo ali pa ga upoštevajo le delno, kar lahko trdimo, da velja za vso Slovenijo.

Ukrepi za izboljšanje

Arhivska služba v Sloveniji si je v letu 1978 zastavila kot prioriteto nalogo študijsko obdelati in izvesti ukrepe za rešitev problema hranjenja in škartiranja registraturnega gradiva. Reševanje bo dolgotrajnejše zaradi obsežne in raznolike problematike, saj je treba obdelati vsa področja družbenega življenja. Poleg tega se temu lahko le delno posveti nekaj arhivskih delavcev zaradi maloštevilne kadrovske zasedbe v slovenskih arhivih. (Vedeti je namreč treba, da je v vseh slovenskih arhivih manj strokovnih delavcev kako na primer v Arhivu Srbije ali Mestnem arhivu Beograd).

Poleg številnih sestankov, na katerih se je razpravljalo o tem vprašanju, je bila najširša Okrogla miza v Mariboru, junija 1978. Ta je dala smernice za reševanje tega vprašanja. Razpravljalci so posebej opozorili na nujnost ureditve pisarniškega poslovanja, zlasti na uvedbo klasičarskih načrtov po določitvi kategorij spisov trajnega pomena ter na ureditev šolanja za delavce v arhivih ustvarjalcev. Urejeni arhivi pri ustvarjalcih so pogoj za odbiranje in urejeno prevzemanje gradiva v zgodovinske arhive. V razpravi je prevladala ugotovitev, da vnaprejšnji izločitveni seznam, ki jih določa Navodilo, ne bodo rešili sedanjega stanja.

Sestavljanje teh seznamov zahteva izredno obsežna dela, ki niso v sorazmerju s svojim namenom. Razen tega pa za izdelavo teh seznamov ustvarjalci nimajo enakih kriterijev, ki bi zagotavljali njihovo kvaliteto in tekoče ažuriranje, ki ga zahteva hiter družbeni razvoj. Izdelavo

vnaprejšnjih izločitvenih seznamov bi morali opraviti posebej kvalificirani strokovnjaki, ki pa jih primanjkuje. Poiskati bi bilo treba drugačne načine, ki bi omogočali učinkovito izločanje nepotrebni delov gradiva. Nikakor pa to ne pomeni, da je treba izdelavo vnaprejšnjih izločitvenih seznamov povsem opustiti. Določiti jim je treba ustrezno vlogo ter jih izdelovati le za gradivo trajnega pomena (to je v smislu tako imenovanih pozitivnih list) in pa ločeno za točno opredeljena področja. Tak sistem že dalj časa uspešno uporabljajo v številnih arhivskih službah v tujini.

Šolanje

V pripravah za šolanje in strokovno usposabljanje kadrov, ki so tekle že vse leto 1978, je bilo pripravljenih več predlogov. Na javni razpravi septembra 1978 so bili sprejeti naslednji zaključki:

- kadri, ki so danes zaposleni v operativnih arhivih uprave, sodstva, družbenih služb, gospodarstva, SIS-ov, družbenopolitičnih organizacij, nimajo ustrezne izobrazbe, ki bi jim omogočala uspešno poslovanje z operativnim gradivom;
- šolanje za to vrsto delavcev naj se uvede na Višji šoli, ki že izobražuje delavce upravne smeri. Tu naj se uvedejo novi predmeti glede na potrebe dela v operativnih arhivih: klasifikacija spisov, valorizacija spisov in arhivsko poslovanje v operativnih arhivih.

Skupnost arhivov Slovenije, Arhivsko društvo Slovenije in Arhiv SR Slovenije so pripravili osnutek programa izobraževanja in šolanja kadrov. Višja upravna šola je nato že uvedla v študijskem letu 1979/1980 v splošnem oddelku v II. letniku arhivistično smer — skupina D.

Pripravljene pa so bili tudi programi za usmerjeno izobraževanje, ki naj bi imelo dve stopnji, in sicer dveletno šolanje za usmeritev za dela arhivskega manipulanta in štiriletno šolanje za usmeritev za dela arhivskega tehnika.

Za potrebe delavcev, ki so že zaposleni v registraturah ustvarjalcev in njihovih arhivih naj bi organizirala Višja upravna šola v Ljubljani dopolnilno izobraževanje.

Poleg tega so arhivi organizirali posebne seminarje za dopolnilno izobraževanje arhivskih delavcev pri ustvarjalcih. Delavska univerza Boris Kidrič v Ljubljani pa je za administrativne delavce v učni program vključila tudi predmet poslovanje z arhivskim gradivom.

Center za pisarniško poslovanje

Vzporedno s tem so tekli razgovori o ustanovitvi Centra za napredek pisarniškega poslovanja. Višja upravna šola v Ljubljani naj bi bila sedež centra, pri katerem bi se preučevalo sisteme pisarniškega poslovanja, klasifikacija in valorizacija gradiva. Center bo pripravil predlog novih navodil za pisarniško poslovanje in klasifikacijske načrte za vsa področja in jih posredoval pristojnemu upravnemu organu, da jih sprejme in objavi kot zakonske predpise.

Ta center bo pritegnil k svojemu delu strokovnjake različnih področij dejavnosti in arhivske strokovnjake. Ti bodo sodelovali predvsem pri valorizaciji arhivskega gradiva. Septembra 1978 so bile oblikovane tri komisije za področje gospodarstva, družbenih služb in uprave. Za vodjo komisij je bil zaprosen tov. Martin Lorbar, direktor Višje upravne šole v Ljubljani.

Komisije bodo opravile naslednje naloge:

- pripravile bodo načrte za sestavo klasičarskih načrtov za posamezna področja evidentiranja spisov,
- analizirale bodo obstoječe klasičarske načrte in

dale predloge za njihove dopolnitve in spremembe.

Doslej je v pripravi osnutek klasifikacijskega načrta za splošne spise v gospodarstvu, ki ga je pripravila Višja upravna šola v Ljubljani. Osnutek se dograjuje v sodelovanju z arhivi, na podlagi že obstoječih poskusov klasifikacije gradiva v nekaterih večjih organizacijah združenega dela.

Valorizacija

Poglavitno vprašanje, na katerega se pričakuje odgovor od arhivov sploh, pa so kriteriji, ki naj bi veljali pri določanju gradiva trajnega pomena. Postopek odbiranja gradiva trajnega pomena temelji prvič na valorizaciji gradiva organa oziroma organizacije (t.j. ustvarjalca gradiva) kot celote ali njegovih temeljnih funkcij in drugič na valorizaciji posameznih kategorij gradiva. Vsaka valorizacija pa mora imeti določene kriterije. Do kriterijev (izhodišč) za valorizacijo gradiva pa je mogoče priti le na osnovah, ki izhajajo iz poznavanja raziskovalne problematike posamezne vede (ne le zgodovine), na podlagi analize vsebine posameznih vrst fondov in pa na podlagi analize gradiva, ki nastaja pri posameznih področjih dejavnosti. Pričakujemo lahko, da bo mogoče izluščiti gradivo, ki mu bomo priznavali trajno vrednost, le kot rezultat resnih študijskih naporov. Ocena vrednosti bo pogosto vsebovala podkriterije ustvarjalnih oziroma glavnih funkcijah. Treba pa je vedeti, da valorizacija ni enkratna opravka, že zato ker se pojavljajo vedno nove kategorije gradiva, zaradi sprememb okoliščin pa lahko zelo hitro pride do spremembe vrednosti gradiva.

Arhivi so si valorizacijo gradiva razdelili po področjih dejavnosti. Tako npr. republiški arhiv obdeluje valorizacijo gradiva republiških upravnih organov.

Izdelan je poskus valorizacije tega arhivskega in registraturnega gradiva (glej prilogo). Napravljen je v smislu razdelitve gradiva na tri skupine, in sicer na skupino gradiva, ki ima trajno vrednost (znak T), na skupino gradiva, ki nima zgodovinske vrednosti in se ga lahko izloči že pri ustvarjalcih (znak Š), in na skupino gradiva, ki se ga ob nastanku ne more opredeliti v nobeno od obeh skupin. Zato se predvideva, da se bo to gradivo škartiralo po pretoku določenega roka, in sicer ob strokovni obdelavi v zgodovinskem arhivu. To gradivo je označeno z znakom RT (registraturno trajno). Prikaz te valorizacije kaže, da se arhivsko in registraturno gradivo v smislu obstoječih klasifikacijskih znakov v pretežni meri opredeli kot gradivo trajne vrednosti, ostali del pa kot registraturno trajno in zgodovinsko nepomembno gradivo. Valorizacija gradiva v smislu razdelitve po klasifikacijskih znakih ne ustreza dejanskemu razmerju in bi ga bilo treba valorizirati po drugem načinu v okviru kategorij, ki bi se pokrivala s skupinami v klasifikacijskem načrtu. Klasifikacijski načrt uprave je treba poglobljeno preučiti in razmisliti, če je sploh mogoče ob njem dobiti osnovo za pozitivno listo gradiva trajne vrednosti.

Pri valorizaciji arhivskega in registraturnega gradiva, ki nastaja pri ustvarjalcih s področja republiške uprave, moramo npr. upoštevati tudi zakonsko opredelitev, da ti ustvarjalci ustvarjajo gradivo republiškega pomena. Tu gre za gradivo, pri katerem ima pretežni del gradiva večji dokumentarni pomen. Tudi ustvarjalci tega gradiva so v tem smislu valorizirani in spadajo v okvir najpomembnejših ustvarjalcev arhivskega gradiva v republiki. Poudariti pa je treba, da v okviru republiških organov nastaja zakonodajno gradivo, da ti organi analizirajo, spremljajo in preučujejo razvoj vseh dejavnosti na območju republike, dajejo pobude in smernice za nadaljnji razvoj, da ukrepajo

na podlagi stališč in sklepov skupščine in izvršilnih organov ter da nastaja zato tudi, skladno s temi nalogami, zapisano gradivo zelo širokega pomena. Zato imamo v fondih republiških organov bistveno več stvarnih zadev kot pa v občinskih.

Za valorizacijo gradiva republiških upravnih organov in organizacij je potrebno upoštevati pristojnosti posameznega upravnega organa, saj se bo valorizacija gradiva opravljala tudi s tega vidika. Pri vseh upravnih organih se namreč nabirajo tudi določene kategorije gradiva, ki jih je upravni organ prejel v vednost. Iste zadeve se na ta način hranijo na več mestih, zato bi jih hranili pri ustvarjalcu, ki mu je to gradivo izvirno arhivsko gradivo. S posebnim dogovorom med arhivsko službo in ustvarjalci bi se moralo določiti mesto in način hranjenja takega gradiva. Podobno bi bilo treba tudi postopati pri valorizaciji gradiva, pri katerem se določeni podatki ponavljajo, posebej v primerih, kadar gre za manj pomembna poročila, na osnovi katerih se izdelajo sumarna poročila. Pogosto se za take vrste poročil že vnaprej izdelajo enotni obrazci, ki se nato obdelajo v računalnikih. Rezultat take obdelave je posebna tiskana publikacija, ki kot končni rezultat nadomesti množico posameznih dokumentov.

Pri valorizaciji tudi ne moremo mimo dubliranja spisov, ki nastanejo s sodobno pisarniško mehanizacijo. Malo ustvarjalcev arhivskega in registraturnega gradiva posveča temu vprašanju kako pozornost. Marsikateri ustvarjalec bi lahko pristopil k izločanju takega gradiva že na osnovi 13. točke Navodila o odbiranju; večina ustvarjalcev se te možnosti ne posluži, predvsem zaradi tega, ker nima pregleda nad svojim arhivom. Za potrebe odbiranja arhivskega gradiva, ki nastaja pri občinskih skupščinah, je v letu 1979 delovna skupina regionalnih arhivov pripravila osnutek tipskega seznama gradiva trajnega pomena. Pri oblikovanju predloga sodelujejo tudi strokovnjaki RSPOUP ter predstavniki občinskih skupščin. Tipiski seznam, ki je napravljen na podlagi analize gradiva OLO-jev Ljubljana, Maribor in Kranj ter ObLO-jev in skupščin občin Maribor, Škofja Loka, Kočevje in Domžale, bo omogočil enoten pristop k odbiranju oziroma izločanju gradiva občinskih upravnih organov na celotnem območju SR Slovenije. Seznam se naslanja na klasifikacijsko razvrščanje gradiva po decimalni klasifikaciji in vrednosti gradiva glede na trajen zgodovinski pomen (kar pomeni, da ga bodo po določenih rokih prevzeli zgodovinski arhivi) in glede na praktične oziroma poslovne namene. Za slednje so za posamezne zadeve ali skupine zadev predlagani enotni roki hranjenja. Za odbiranje trajnega gradiva so v posebnem navodilu izdelani splošni in posebni kriteriji. Prehodne analize upravnega gradiva okrajev in občinskih ljudskih odborov bodo služile za valorizacijo že prevzetega gradiva v regionalnih arhivih pri arhivistični obdelavi, ker bo skupina s delom nadaljevala.

Osnutek navodila, kako določati gradivo trajnega pomena za občinske skupščine, bo predvidoma verificiran še letos.

Zgodovinski arhiv Ljubljana je opravil evidentiranje kategorij gradiva nekaterih področij gospodarstva (splošni, kadrovske, komercialni in finančni sektorji), in sicer na podlagi dosedanjih vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, ki so jih pripravili ustvarjalci gradiva, na podlagi predpisov ter obstoječe strokovne literature. Preučene so bile tudi tozadevne rešitve v arhivih v SR Srbiji.

Evidentirane kategorije gradiva za navedena področja so osnova za izdelavo splošne pozitivne liste za področje gospodarstva, ko bo izdelan klasifikacijski načrt. Za

posamezna področja gospodarstva bi kazalo pripraviti posebne pozitivne liste, kot npr. za gradbeništvo, rudarstvo, elektro-industrijo, kemično industrijo itd.

Metodologija odbiranja

Pri kompleksnem obravnavanju celotne problematike se oblikuje tudi nova metodologija za pristop k odbiranju arhivskega gradiva. Arhivska služba v SR Sloveniji sedaj obravnava naslednji osnutek metodologije.

Metodo odbiranja, ki ga moramo opravljati pred prevzemom gradiva v arhiv, je treba zasnovati na več osnovah. Pri gradivu ustvarjalcev s področja javne uprave temelji ta metoda na razlikovanju med osebnimi (teh je po splošni oceni prek 80%) in stvarnimi zadevami. Osebnne zadeve so tiste, ki se nanašajo na fizične oziroma pravne osebe ali organ, stvarne zadeve pa so vse ostale. Med osebnimi zadevami je treba odbrati tiste, ki izstopajo iz povprečja (glede na pomen dejanja, dosežka, predmeta, objekta, osebe, na katero se nanašajo, glede na obsežnost zadeve itd.), ali pa gre za prve primere, za zadeve s politično vsebino itd. Nadalje je treba odbrati še določeno količino množičnih zadev posameznih vrst na podlagi reprezentativnega izbora. Kriterije za ta izbor je treba prilagoditi vrsti gradiva, in sicer tako, da bodo v potrebni meri zagotovljene tudi možnosti za sociološke raziskave.

Da se izognemo hranjenju istih zadev na več mestih, je treba izvajati načelo, da se zadeva v primerih, ko jo je obravnavalo več organov ali organizacij, hrani le pri tako imenovanem poslovodnem ustvarjalcu, ne pa pri ustvarjalcih, ki so o teh zadevah le sporočali svoje stališče, dajali pripombe ali pa posredovali podatke, na podlagi katerih so poslovodni ustvarjalci oblikovali poročila, analize in druge dokumente.

Podobno je treba pri ustvarjalcih gradiva s področja gospodarstva in negospodarstva odbrati:

1. gradivo, ki se nanaša na vprašanje celotne organizacije (podjetja oziroma ustanove),
2. gradivo s področja dejavnosti organizacije, kjer gre za pomembnejše oziroma izstopajoče zadeve (ali pa za kake posebnosti), in
3. od množičnega gradiva določeno količino na podlagi reprezentativnega izbora. Kjer imamo opraviti s povsem istovrstnimi ustvarjalci gradiva, ne bomo hranili reprezentativnega izbora množičnega gradiva pri vsakem ustvarjalcu, marveč le pri nekaterih. Kadar pa imamo opraviti z malo pomembnimi istovrstnimi ustvarjalci gradiva, pa ne bomo ohranili tudi gradiva, označenega pod 1. in 2. pri vsakem ustvarjalcu.

Pri vseh ustvarjalcih gradiva velja načelo, da je treba, kar zadeva gradivo s področja internega upravljanja, ohraniti le gradivo pri določenih ustvarjalcih (na podlagi reprezentativnega izbora).

Opisana načela pri odbiranju arhivskega gradiva temeljijo na izhodišču, da je vse arhivsko gradivo v državi celota in da ne bo mogel dobiti uporabnik npr. v občinskem arhivu vsega, kar bi ga zanimalo z območja občine, in da bo moral iti tudi v republiški arhiv, pa tudi obratno. Drugo izhodišče pa je to, da je naloga arhiva zagotoviti dokumentacijo za širše družbene potrebe, ne pa npr. vprašanja, ki bi zanimala le posameznika.

V opisanem sistemu odbiranja gradiva pa ostaja vnaprejšnjim izločitvenim seznamom predvsem vloga pripomočka. Pripravljati kaže tipske izločitvene sezname, toda

le v pozitivnem smislu (kjer navajamo samo gradivo trajnega pomena) in le za posamezna, ozko omejena področja ali pa za ozko omejene zvrsti gradiva. Drugi pripomoček pri odbiranjih pa so katalogi problemov ali vprašanj, značilnih za posamezna obdobja (predvsem posebnosti). Take kataloge je treba sproti dopolnjevati (tudi na podlagi podatkov v časopisju).

Pri vrednotenju gradiva je pogosto potrebno temeljito poznavanje posameznih ved. Nemogoče je, da bi imel arhiv potrebne strokovnjake, zato je treba reševati ta vprašanja s pritegnitvijo zunanjih sodelavcev, ne nazadnje pa tudi s konzultacijami s strokovnjaki pri posameznih ustvarjalcih gradiva.

Metodologijo odbiranja je treba preizkusiti, jo po potrebi dopolniti in jo nato splošno vpeljati.

Program nadaljnjega dela

Nadaljevati je treba z začetim delom:

1. Izpeljati je treba šolanje po zastavljenem načrtu, da se zagotovijo ustrezno izobraženi kadri za registrature.

2. Zaživeti mora zametek centra za pisarniško poslovanje. Komisija naj bi v okviru centra pripravljala klasifikacijske načrte za posamezna področja. Klasifikacijski načrti naj bodo sestavljeni tako, da bo mogoče posamezne kategorije v osnovi enotno valorizirati. S tem bo pripravljena osnova za ureditev in poenotenje pisarniškega poslovanja.

3. Arhivi bodo nadaljevali s študijskimi pripravami za valorizacijo gradiva po posameznih področjih. S pritegnitvijo strokovnjakov izven arhivskega področja bodo nato pripravili seznam gradiva trajne vrednosti.

4. K temu delu, tudi študijskemu, je treba v arhivih pritegniti več arhivskih strokovnjakov (kar bo omogočila uvedba študija arhivistike na FF v študijskem letu 1978/1979!).

5. Zagotoviti je treba finančna sredstva, kajti delo in sodelovanje z drugimi področji sega prek dosedanjega dela arhivov.

6. Ko bodo opravljene predpriprave, navedene v zgoraj navedenih točkah, bo potrebno pripraviti spremembe in dopolnitve Navodila o odbiranju arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva. Doplnitve in spremembe, ki jih lahko že predvidimo, so naslednje:

- potrebno bo obvezati ustvarjalce arhivskega gradiva, da vodijo svoje registrature in registraturne arhive urejene po predpisih, ki jih bo izdelal center za pisarniško poslovanje pri Višji upravni šoli in sprejel oziroma izdal ustrezní upravni organ,
- podrobneje določiti naloge ustvarjalcev pri odbiranju in škartiranju gradiva (ustrezen prostor, sodelovanje),
- vsak ustvarjalec naj ima samoupravni akt o svojem arhivskem poslovanju,
- sankcije za neizpolnjevanje Navodila,
- gradiva trajne vrednosti ni mogoče mikrofilmati in nato uničiti.

Spremembe, ki zadevajo obveznosti ustvarjalca, pa zahtevajo tudi spremembo arhivskega zakona. V sedaj veljavnem zakonu obveznosti niso dovolj opredeljene, kar je bilo pravilno ugotovljeno že v razpravi o arhivski službi v Skupščini SRS decembra 1977.

Milica Trebše-Štolfa

V zadnjih letih je kadrovske bolj okrepljenemu in stabilnejšemu kolektivu Pokrajinskega arhiva Koper uspelo razgibati razstavno dejavnost in zanimanje za zgodovino o ohranjenih dokumentih v skoraj vseh šestih občinah, ki jih s svojo dejavnostjo pokriva. Zaradi nemogočih pogojev, v katerih se ta kulturna dediščina v zavodu hrani, in glede na to, da obstaja dokaj skop pregled arhivalij, t.j. zasebnih hraniteljev, zlasti pa še, ker je bilo v preteklosti premalo storjenega, da bi čimveč arhivskega gradiva s tega območja lahko prevzeli v regijski arhivski zavod, so splošne razstave namenjene vzbujanju zanimanja za pravilno vrednotenje, ohranjanje in spoštovanje arhivskih dokumentov. S tematskimi razstavami pa poskušamo prikazati določeno časovno zaokroženo vrsto gradiva ali pa zaključeno dejavnost.

S skupnim naslovom SPREHOD SKOZI ČAS želi Pokrajinski arhiv Koper v dokumentih prikazati kulturni, gospodarski, politični in siceršnji razvoj območja, ki ga s svojo dejavnostjo pokriva. Tako je bila v septembru 1977 izvedena že četrta iz programa splošnih razstav, ILIRSKA BISTRICA SKOZI STOLETJA (katalog št. 4). Pripravili smo jo v sodelovanju s Sekejjo za krajevno zgodovino in kulturo pri Občinski konferenci SZDL II. Bistrica, Matično knjižnico iz Ilirske Bistrice, iz Arhiva SR Slovenije pa nam je pomagal realizirati razstavo arhivist Janez Kos. Razstava je prikazala 122 arhivskih eksponatov, 38 knjižnih in 7 likovnih del. Slednji dve kategoriji sta bili predstavljeni s stališča nastajanja ali pa prikazovanje ilirskobistriškega območja. Predstavljeno obdobje je obsegalo dokumentacijo od 13. stoletja do leta 1976. Razstavo je spremljal katalog, ki sta ga poleg Občinske kulturne skupnosti sofinancirala tudi industrija za predelavo plastičnih mas Plama Podgrad in lesno kemična industrija Lesonit iz Ilirske Bistrice. Razstavo si je ogledalo skoraj 900 vpisanih obiskovalcev. Zaradi izredno živahne dejavnosti sekcije za krajevno zgodovino smo ravno pri pripravi te razstave odkrili številne pomembne dokumente, ki jih še čuvajo krajanje. Vse razstavljene dokumente smo tudi fotokopirali za arhivsko zbirko.

V začetku junija 1978 je bila odprta tematska razstava PIRANSKI DUKALI (katalog št. 5), razstava doževih pisem, ki jih arhiv hrani 175 v originalih, vendar so različno ohranjena. Razstava je prikazala 58 originalov. Pri izboru iz bogate zakladnice je sodeloval kot dober poznavalec naše zbirke tudi dr. Miroslav Pahor iz Pomorskega muzeja v Piranu. Izbor dukalov sega od najstarejšega v Piranu ohranjenega pisma z dne 29. novembra 1263 do dukala z dne 12. maja 1795. Razstavo so si organizirano ogledale vse šole, pa tudi nekatere sindikalne organizacije. Vsaki skupini smo omogočili strokovno vodstvo po razstavi z obširno razlago eksponatov. Razstavo je spremljal katalog v slovenskem in italijanskem jeziku. Slovensko izdajo je tudi v Piranu sofinanciralo združeno delo, izdajo v italijanščini pa sta omogočila Center za zgodovinsko raziskovanje pri Skupnosti Italijanov za Istro in Reko v Rovinju ter obalna SIS italijanske narodnosti Koper. Razstavo smo prenesli tudi v Rovinj in jo v Zavičajnem muzeju odprli ob rovinjskem občinskem prazniku. Za to priložnost smo jo obogatili še s štirimi dukali, ki se nanašajo na rovinjsko območje.

Pokrajinski arhiv Koper ima zelo dobro zbrano in

urejeno dokumentacijo o razvojnih in borbenih poteh prekomorskih partizanskih enot. Tako smo v sodelovanju z domicilnim odborom I. tankovske prekomorske udarne brigade in Osrednjim odborom enot Prekomorcev-borcev NOVJ odprli sredi junija 1978 razstavo o razvojni in borbeni poti I. tankovske PUB v Kopru, ki smo jo kasneje prenesli v osnovno šolo v Dekanih, kjer stoji kot stalna razstava, saj je bila šola tega leta poimenovana po tej brigadi. Naslednje leto, v juliju 1979, ob 35-letnici ustanovitve brigade, je vojaška enota, ki neguje tradicije I. tankovske brigade na Vrhniki, izdelala kopijo eksponatov in jih postavila v domu JLA na Vrhniki kot stalno razstavo v brigadni spominski sobi.

V letu 1978 smo se tudi prvič odzvali želji krajevnih skupnosti po prireditvi manjših razstav o razvoju posameznega kraja. Tako smo za krajevni praznik v Pridvoru dne 2. 10. 1978 pripravili skromno razstavo o gospodarskem, kulturnem in zgodovinskem razvoju tega področja. Težava je bila v tem, da je za to področje ohranjenega zelo malo gradiva, na razpolago pa tudi ni bilo dovolj časa, da bi lahko pripravili obširnejšo razstavo. Domačini so arhivu priskočili na pomoč z gradivom, ki ga sami hranijo, po večini z novjšimi dokumenti. Odziv je bil izredno velik, kar dokazuje, da je pri krajanih zanimanje za krajevno zgodovino izredno živo.

Tudi krajevna skupnost Raven-Padna-Nova vas nas je v letu 1978 vključila v svoje praznovanje tradicionalnega kmečkega praznika. Zanj smo pripravili razstavo na 12 panojih, ki je v zbranih dokumentih prikazala gospodarski, politični, kulturni in zgodovinski razvoj teh treh vasi od leta 1304 do 1967. K arhivski dokumentaciji iz Pirana je dalo svoj prispevek tudi domače kulturno društvo. Dragoceni so bili tudi dokumenti, ki jih je za razstavo prispeval zaslužni dolgoletni prosvetni delavec in kulturni buditelj na tem območju Avgust Gojkovič. Svojo fotografsko zbirko kulturnega življenja v teh vaseh je skupaj s svojimi prispevki za razstavo podaril našemu arhivu. Razstava je bila odprta pet dni, a že na samo otvoritvi si jo je ogledalo prek 50 domačinov in gostov. Tudi to dokumentacijo hranimo v fotokopijah v razstavni zbirki.

Doslej najboljše in najzahtevnejša razstava pa je bila vsekakor razstava dokumentov o RAZVOJU LJUDSKE OBLASTI V SLOVENSKEM PRIMORJU 1941–1947 (katalog št. 6), ki smo jo po skoraj dveletnih organizacijskih in strokovnih pripravah in po mnogih nevesočnostih 25. novembra 1978 ob jubilejnem zborovanju bivših aktivistov OF Južnoprimorskega okrožja v domu JLA v Pivki vendarle odprli. Z njo smo počastili 35. obletnico sklepov AVNOJ-a, Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju in sklepov o priključitvi Slovenskega Primorja in Istre k matični domovini. Z ozirom na dvojni namen te razstave je bila tudi organizacijska priprava nekoliko specifična. Ker smo želeli dati celovit prikaz ohranjenih dokumentov, ki pričajo o borbi v Slovenskem Primorju za osvoboditev in priključitev k socialistični matični domovini, smo za sodelovanje zaprosili najvidnejše slovenske strokovnjake, ki že vrsto let znanstveno proučujejo to obdobje za primorsko področje. Večina dokumentov iz tega obdobja se res nahaja v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja, vendar smo s to akcijo želeli dopolniti že znano dokumentacijo še z dokumenti, ki so na terenu. To se nam je posrečilo le v manjši meri. Vsebinski del razstave je vodil strokovni odbor, ki ga je imenoval svet Pokrajinskega arhiva Koper, organizacijsko pa so razstavo pripravljali osrednji koordinacijski odbor delegatov občinskih konferenc SZDL vseh

primorskih občin in predstavniki odborov bivših aktivistov OF primorskih okrožij. Razstavljeni dokumenti v fotokopijah, izbrani po scenariju, ki ga je napisal dr. Tone Ferenc, na 55 panojih prikazujejo razvoj ljudske oblasti od Temeljnega programa OF slovenskega naroda ter prizadevanja KPS in OF za začetek in razširitev NOB med primorskimi Slovenci do priprav organov ljudske oblasti na osvoboditev, samo osvoboditev ter živahno in prizadeto dejavnost na področju celotnega Slovenskega primorja in diplomatske boje po osvoboditvi za priključitev Slovenskega primorja in Istre k Jugoslaviji. Razstavo spremlja katalog, ki vsebuje tudi temeljito krajšo študijo dr. Toneta Ferenca o razvoju ljudske oblasti v Slovenskem primorju 1941–1947. Ta bo vsekakor koristno pomagalo vsem, ki se ukvarjajo s proučevanjem zgodovine NOB na šolah, samim šolarjem kakor zlasti odraščajoči mladini, ki se seznanja z zgodovino NOB že s kritičnim odnosom. Na osnovi neizpodbitnih dokumentarnih dejstev bodo lahko ugotavljali veličino ciljev NOB in v njih bo rasel ponos na prednike, ki so se v odločilnih zgodovinskih časih za ceno krvi in premnogih žrtev in obsojeni na smrt izrekli za življenje in svobodo.

Druga postavitev te razstave je bila 28. novembra 1978 v Sežani v počastitev Dneva republike, ob zaključku jubilejnega leta pa še 14. decembra 1978 v Kopru. Izredno topel sprejem je razstava doživela v Ilirski Bistrici, kjer je bila na željo DPO, Kulturne skupnosti in Skupščine občine postavljena 25. aprila 1979 v počastitev obletnice ustanovitve OF. Šole in ostale organizirane skupine in posamezniki so jo študijsko obiskovali vse do zaključka 22. maja 1979. Ob dnevu mladosti, 25. maja 1979, je bila ujeta prva zunajprimorska otvoritev v Kranju, kjer smo jo postavili v sodelovanju z Gorenjskim muzejem, Občlinsko konferenco ZSMS in občinskimi in medobčinskimi družbenopolitičnimi organizacijami. Poleg domačinov so si jo ogledale tudi številne delegacije, ki so se v tem času mudile na Gorenjskem.

V počastitev kulturnega praznika 8. februarja 1980 pa bo v sodelovanju z Muzejem ljudske revolucije razstava postavljena tudi v Ljubljani v prostorih Muzeja ljudske revolucije Slovenije. Razstava že eno leto in pol potuje in prepričani smo, da tudi postavitev v Ljubljani ne bo zadnja.

POROČILO O OKROGLI MIZI O PROBLEMIH VARSTVA ARHIVSKEGA GRADIVA PRED PREVZEMOM V ARHIV

Marjan Župančič

Komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv pri Skupnosti arhivov Slovenije in Arhivsko društvo Slovenije sta 14. junija 1978 v Mariboru organizirala Okroglo mizo o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv.

Udeležba na posvetovanju je bila presenetljivo številna, saj se ga je udeležilo 73 udeležencev. Posebno številno so bili zastopani arhivarji in drugi predstavniki ustvarjalcev

Neposredno s to razstavo povezujemo tudi pripravo arhivske razstave o primorskih partizanskih enotah (priprave tečejo že skoraj eno leto), ki naj bi bila pripravljena do 40. obletnice ustanovitve JLA. Po programu Osrednjega odbora prekomorcev-borcev NOVJ, po katerem naj bi v nekaj letih vse brigade dobile razstave o svojih razvojnih in borbenih poteh, smo v sodelovanju z domičnim odborom III. prekomorske udarne brigade v letu 1979 pripravili obsežno (166 eksponatov) razstavo o nastanku in težavni poti borcev III. PREKOMORSKE UDARNE BRIGADE in njenem deležu v bojih za osvoboditev domovine. Dokumentacija, ki jo je strokovno odbral in scenarij za razstavo izdelal polkovnik JLA Albert Klun, je bila izdelana v treh enakih izvodih. En izvod je dan v brigadno spominsko sobo v Ilirski Bistrici, drugi izvod smo prenesli kot stalno razstavo v Gradec v Dalmaciji, kjer je bil septembra 1979 odkrit tudi spomenik njenemu padlemu komandantu Bogdanu Viskiču. Otvoritev razstave pa smo povezali še s spominskim pohodom bivših borcev III. Prekomorske udarne brigade po njeni borbeni poti. Tretji izvod pa še gostuje po primorskih občinah. Tako smo jo že prikazali v Portorožu, Idriji, Tolminu, Kopru, Izoli, Ilirski Bistrici, zanjo pa se zanimajo že v Postojni, Ajdovščini in v Novi Gorici.

Ni naključje, da je v Pokrajinskem arhivu v Kopru razstavna dejavnost tako živahna. V 12-članskem kolektivu se je znašla skupina strokovnih delavcev, ki vidijo kulturo poslanstva hranjenja in obdelave kulturne dediščine tudi v predstavitvi raznih obdobij in tem v dokumentih, ki jih že imamo ali pa jih moramo še zbrati, vsem, ki jih zgodovina določenega obdobja ali območja zanima. Kljub temu, da bo že kmalu 80-letnica od prve organiziranosti arhivske službe na tem območju in že skoraj četrto stoletja, odkar zavod deluje v današnjem obsegu, je najbrž med najpomembnejšimi vzroki, da imamo za tako bogato zgodovinsko preteklost v arhivskih skladiščih tako skromno količino gradiva (komaj dobre tri tekoče kilometre), nenehna prostorska stiska in z njo povezana skromna kadrovska zasedba z zelo kratkotrajno delovno dobo v zavodu. S prirejanjem razstav želimo osvestiti o pravici in dolžnosti pravilne skrbi za ohranitev arhivske kulturne dediščine zanamcem tudi širšo družbeno skupnost.

arhivskega in registraturnega gradiva, kar kaže na aktualnost izbrane teme za to posvetovanje.

Namen posvetovanja je bil, da bi predstavniki arhivov in delovnih in drugih organizacij obravnavali v neposredni diskusiji vse probleme, ki se pojavljajo v službi varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv. Poskušali naj bi najti najboljše rešitve za probleme oziroma nakazati smernice za rešitve.

Zamišljeno je bilo, da bi diskusija tekla v treh delih:

- a) problemi ustvarjalcev arhivskega in registraturnega gradiva z arhivom;
- b) določanje gradiva trajne vrednosti;
- c) delo arhiva v zvezi z gradivom pred prevzemom v arhiv.

Zaradi pomanjkanja časa, velikega števila diskutantov in povezanosti tem je diskusija v vseh treh temah v glavnem potekala hkrati.

V uvodnem referatu je dr. Jože Žontar govoril o obsežni problematiki službe varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv v SR Sloveniji. V prvem delu svojega referata je poudaril, da je nujno potrebno izdelati liste gradiva trajne vrednosti, ki bi morale biti družbeno verificirane. Zatem je spregovoril o metodologiji določevanja gradiva trajne vrednosti in o nekaterih konkretnih problemih pri valorizaciji gradiva. V drugem delu referata je govoril o nalogah arhiva v zvezi z varstvom arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv. Med drugim je poudaril, da bi se varstvo gradiva pri ustvarjalcih arhivskega in registraturnega gradiva moralo osredotočiti na gradivo trajnega pomena.

Marjan Drnovšek je pripravil zelo zanimiv prispevek o valorizaciji ustvarjalcev arhivskega in registraturnega gradiva. Ugotovil je, da je bila valorizacija ustvarjalcev arhivskega in registraturnega gradiva izvedena v nekaterih arhivih v Sloveniji in nekaterih drugih republikah, vendar zanjo ni nekaterih enotnih teoretičnih izhodišč. Zavzel se je

za enotne kriterije za valorizacijo ustvarjalcev arhivskega in registraturnega gradiva.

Vladimir Žumer je prikazal stanje zunanje službe v Sloveniji, ki je kljub nekaterim uspehom precej zaskrbljujoče. To nam je ilustriral z nekaterimi konkretnimi podatki. Zavzel se je za čimprejšnjo izdelavo list gradiva trajnega pomena.

Prof. Martin Lorber je govoril o nujnosti vnaprejšnje klasifikacije gradiva v delovnih organizacijah. To bi pripomoglo k hitrejši valorizaciji gradiva v delovnih organizacijah.

Ing. Štefan Fajmut je zelo nazorno prikazal probleme delovne organizacije v zvezi z arhiviranjem in izločanjem gradiva in zahteval od arhivov, da natančno določijo kategorije gradiva trajnega pomena.

Tudi ostale diskusije udeležencev posvetovanja so bile zelo zanimive, saj so obravnavale tudi druge probleme, kot npr. šolanje kadrov za arhive delovnih in drugih organizacij, položaj arhivarjev v delovnih in drugih organizacijah, organizacijo zunanjih služb v arhivih itd. Vsi udeleženci posvetovanja so bili enotni v zahtevi, da se čimprej izdelata lista gradiva trajnega pomena.

OBISK ARHIVOV V KOBLENZU IN KÖLNU

Ivan Nemanič

V dneh od 28. novembra do 1. decembra 1978 je skupina enajstih arhivskih delavcev Arhiva SR Slovenije in Arhiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja obiskala Zvezni arhiv v Koblenzu in Zgodovinski arhiv mesta Köln v Zvezni republici Nemčiji. Povod za potovanje je bil ogled razstave Schnütgen muzeja iz Kölna „Parlerji in lepi stil 1350–1400“, za katero je Arhiv SR Slovenije posodil listino samostana Bistra (kneza Rudolfa IV. Avstrijskega, 6. II. 1360). Predsednik Arhiva je bil povabljen na otvoritev razstave.

Uprava Zveznega arhiva v Koblenzu nam je pripravila obsežen program. Sprejel nas je direktor dr. Hans Booms, dr. Heinz Boberach pa je v kratkem preglednem predavanju orisal zgodovino in organizacijo arhivske službe v Zvezni republici Nemčiji in zveznega arhiva. Ogledali smo si arhiv in z njihovimi strokovnjaki izmenjali misli in stališča o strokovnih arhivskih vprašanjih. Posebej so nas zanimala nekatera njihove rešitve, ki se deloma razlikujejo od naših. Različno prakso smo opazili že pri opremljanju in zlaganju gradiva. Gradivo vežejo v 3 do 4 cm debele zvezke in jih po 2 do 3 vlagajo v škatle. Škatle polagajo na police eno vrh druge. Vrste se od desne proti levi od spodaj navzgor (obratno od naše prakse). Zanimala nas je tudi organizacija dela v zvezi s tako imenovano zunanjo službo. Nimajo namreč delavcev, ki bi se posebej ukvarjali z gradivom pred prevzemom v arhiv (zunanja služba), pač pa isti arhivist (pri njih „znanstveni arhivar“) odgovarja za določeno vrsto fondov (npr. ministrstva), od nadziranja gradiva pri ustvarjalecu, skatiranja, do obdelave in popisov v arhivu. Trdijo, da je tako organizirano delo temeljitejše in pestrejše. Ob ogledu arhivskih prostorov in gradiva smo

precej časa posvetili bogati zbirki plakatov. Med njimi jih je precej tudi z našega ozemlja.

Nato smo si ogledali filmski arhiv, ki je nameščen v nekdanji trdnjavi Ehrenbreitstein nad mestom Koblenz in deluje v okviru Zveznega arhiva. Z adaptacijo so pridobili okrog 3000 m² skladišnih prostorov. V njih ločeno hranijo gorljive nitro- in acetatne filme. Skladišča so opremljena s kovinskimi policami in napravami, ki vzdržujejo stalno temperaturo v mejah med 5 in 10°C in okrog 50% relativno vlago. To velja za čmo-beli film, medtem ko hranijo barvni film pri temperaturi med -5 in 0°C. Idealna temperatura za ohranitev barvnega filma je okrog -18°C. Vendar pri tem preti filmskemu traku ob uporabi nevarnost kondenzirane vode.

Do leta 1978 je arhiv zbral 27.000 naslovov dokumentarnih filmov in okrog 1800 naslovov igranih filmov. Najstarejši filmi segajo v leto 1895. Najpomembnejša je serija tednikov, ki prikazujejo politične in družbene dogodke v različnih obdobjih nemške zgodovine. Skupna dolžina filmov v tem arhivu meri 45 milijonov metrov. Kopije izposoja arhiv za predvajanje na televiziji, za znanstvene raziskave (filmi imajo veljavo zgodovinskega vira s podatki o preteklosti in se v tem oziru ne ločijo od spisovnega gradiva) in drugim uporabnikom. Ob uporabi so kopije izpostavljene poškodbam in tudi uničenju, zato so izdelali za posamezne naslove po več kopij. Dosledno upoštevajo določilo, da kopij – unikatov ne izposojajo. Negative so zavarovali tako, da uporabljajo za kopiranje dub negative.

V celoti obsega varstvo gradiva vsakodnevno nadzorstvo vlage in temperature v skladiščih, preglede posameznih filmov na montažni mizi in restavriranje poškodovanih trakov. To delo omogoča laboratorij s kopirnico, ki deluje v okviru arhiva. Opremljen je z vsemi potrebnimi napravami in aparaturami za kopiranje in preglede filmov.

Na montažnih mizah strokovno obdelujejo filme in ugotavljajo podatke za evidence o filmskem gradivu. Kopirane filme predvajajo v manjši projekcijski dvorani, ki bi jo moral imeti vsak filmski arhiv, kajti kvalitete kopije na montažni mizi ni mogoče v celoti ugotoviti. Vse delo v filmskem arhivu v Koblenzu opravlja 50 delavcev. Potem ko smo si ob razlagi enega izmed arhivistov tega arhiva nabrali vrsto vtisov, bi te vtise lahko strnili v naslednje ugotovitve. V tem arhivu je teorija o varstvu filmskega gradiva uresničena v praksi. Gradivo hranijo v urejenih skladiščih z ustrezno vlago in temperaturo. Ločeno hranijo črno-bele in barvne filme. Posebej so urejena skladišča za negorljive in gorljive filme, ki so jih večinoma prekopirali na negorljivi trak. Poleg tega, da filme strokovno hranijo, jih tudi izposojajo. Popolno varstvo gradiva jiniomogoča laboratorij, v katerem poškodovane filme obnovijo in naročnikom v najkrajšem času izdelajo kopije. Arhiv je tehnično opremljen z aparaturami, ki omogočajo vsa dela s filmi.

Ob zaključku ogleda so nam v projekcijski dvorani predvajali še neevidentirani dokumentarni film iz druge svetovne vojne o akcijah enmske vojske na območju Bosne ali Črne gore.

Po posredovanju Zveznega arhiva v Koblenzu smo si 30. novembra ogledali tudi Zgodovinski arhiv mesta Köln. Sprejel nas je direktor arhiva dr. Hugo Stelkämper, ki nam je predstavil arhiv. V njem hranijo bogato in zelo staro gradivo, okrog 60 000 listin in rokopisov od 9. stoletja dalje, arhiv katedrale, Hanze in mesta. V razliko od zveznega arhiva imajo tudi gradivo gospodarskih organizacij, ki ga dobijo ali odkupijo. V Kölnu so izvedli delitev med bibliotekami in arhivi, tako da rokopisi sodijo v arhiv, tiski pa v biblioteko. Zato hrani arhiv veliko število starih rokopisnih knjig.

Zgradba je nova in sodobna. Dogradili so jo leta 1972. Upravni prostori s čitalnico so ločeni od skladišč. Klimatskih naprav nimajo. Zgradbo so dobro izolirali; uporabili so srednjeveške gradbene izkušnje, tako da granit na zunanji strani in opečno steno v notranjosti ločuje plast zraka. V skladiščih vzdržujejo temperaturo 15°C in vlago med 55–60 % relativne vlage. Okna na skladiščih so zelo

majhna. Tako zavarujejo gradivo pred ultravioletnimi žarki. Vakuumskega skladiščenja še niso uporabljali, ker je predrago. V kleti upravne zgradbe je trezor za listine in redke tiske. Čitalnica je velika in svetla, 160 m² z 32 sedeži. Zgrajena je ob vhodu v zgradbo. V njej so tri posebni manjši prostori za uporabo diktafona, pisalnega stroja in mikročitalca. Vodja čitalnice ima stekleno kabino in je s telefonom povezan z depoji. Vsako naročeno gradivo je mogoče dobiti v 15 minutah. Gradiva ni potrebno naročiti prej. Količina naročenega gradiva ni omejena. Za obiskovalce čitalnice je urejena posebna garderoba.

Oprema skladišč je kovinska, podobno kot v Koblenzu. Listine visijo v posebnih omarah. Te nimajo odprtih za zračenje, kar pa ni potrebno, ker se ne zapirajo pretesno. Arhivsko gradivo vežejo in zlagajo v škatle, ki jih, podobno kot v Koblenzu, odlagajo na police. Ogledali smo si originalno opremo listin. Te ovijejo s folijo (ne PVC), ki ne škoduje papirju oziroma pergamentu. Folija je na vrhu stisnjena in privita z medenastimi vijaki na poseben obešalnik. Pečati so v prozornih škatlicah prilepljeni na folijo. Listine in pečati so tako zelo dobro zavarovani. Uporabljajo jih v foliji. To odpirajo le, če pečate fotografirajo. Arhiv ima tudi bogato biblioteko.

V konservatorski delavnici (na 250 m²) obnavljajo dokumente v glavnem s papirno pulpo, zelo poškodovane pa tudi z laminacijo. V njej delajo knjigovezi, ki sami pripravljajo opremo za gradivo in ga vežejo. Gradivo tudi mikrofilmajo, za kar imajo več mikrofilmskih aparatov. Mikrofilmski laboratorij ima 207 m² površine. En delavec se ukvarja samo s programom varnostnega mikrofilmanja, ki je pripravljeno v okviru države.

Pogosto prirejajo razstave. Zadnja, od katere so nam poklonili tudi katalog, je nosila naslov „Stari kölnski ročno izrisani zemljevidi (karte)“. Za obiske šolske mladine imajo posebno dvorano s stalno razstavo.

V Kölnu smo si poleg razstave „Parlerji in lepi stil“ ogledali tudi kulturnozgodovinske spominke, med njimi rimski zid, staro mestno četrt ob Reni, romansko cerkev sv. Martina, magistrat z rimskim tlakom, katedralo in moderni „Rimsko – germanski muzej“.

ARHIVSKA RAZSTAVA „KOMUNISTIČNA PARTIJA V SLOVENIJI 1919–1941“

Peter Ribnikar

V okviru proslav ob 60-letnici ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije v Sloveniji je Arhiv SR Slovenije pripravil arhivsko razstavo z naslovom „Komunistična partija v Sloveniji 1919–1941“. Razstavo je podrobneje opredelil s podnaslovom „Po dokumentih državne uprave v Arhivu SR Slovenije“ ter je s tem omejil izbor dokumentov le na tiste dokumente, ki jih hrani v svojih arhivskih fondih nekdanjih upravnih in pravosodnih organov in sodišč.

Razstavljeni dokumenti so nastali ob uradnem poslova-

nju, in sicer z uradnim poslovanjem med uradi, ob delovanju pravosodnih organov in sodišč pri preganjanju komunistov, somišljenikov komunističnega gibanja in Komunistične partije Jugoslavije ter pri preganjanju komunistov in komunističnih organizacij s strani policijskih, žandarmerijskih in upravnih organov. Prenekateri dokumenti so nastali tudi ob delovanju Komunistične stranke Jugoslavije in posameznih komunistov. Te je policija zaplenila ob hišnih preiskavah pri posameznih komunistih ter pri preiskavah uradnih prostorov komunističnih in delavskih naprednih organizacij. Nekatere dokumente pa so upravni organi odkrili s cenzuro tiska in poštnih pošiljk. Veliko zaplenjenih dokumentov je bilo nato priloženo poročilom upravnih organov in poročilom policijskih in žandarmerijskih organov. Ti dokumenti so predstavljali

pomembno obremenilno gradivo v številnih procesih proti komunistom, pogosto pa so bili upravnim organom v pomoč pri odkrivanju prepovedanih komunističnih organizacij in posameznih komunistov.

Z ozirom na nastanek so bile na razstavi predstavljene tri vrste dokumentov, in sicer:

- dokumenti upravnih, policijskih, pravosodnih organov in sodišč, ki so jih predstavljali uradni dopisi, poročila, razglasi, društvena pravila, razvidnice komunistov, sezname komunistov, okrožnice nižjim državnim organom, obtožnice, sodbe, dopisi, državnih tožilcev, sklepi državnih tožilcev o prepovedi širjenja komunističnih tiskov in o zaplembi teh tiskov;
- dokumenti državnih upravnih organov s prepisi dokumentov, ki so nastali z delovanjem Komunistične partije Jugoslavije in SKOJ-a. Med to vrsto dokumentov so najštevilnejše okrožnice Banske uprave Dravske banovine in Ministrstva za notranje zadeve v Beogradu, ki so jih izdajali nižjim upravnim organom kot pripomoček za odkrivanje komunističnih organizacij;
- dokumenti, ki jih je izdala Komunistična stranka Jugoslavije, Komunistična stranka Slovenije in SKOJ v času svojega legalnega, zlasti pa še v obdobju ilegalnega dovoljenja. Med temi dokumenti so najštevilnejše zastopani letaki, plakati, razni komunistični tiski, statuti komunističnih organizacij in njihovi programi, resolucije, navodila za delo in drugo gradivo, s katerim je Komunistična stranka Jugoslavije po eni strani seznanjala slovensko javnost s svojim delom in političnim stanjem, po drugi strani pa je vso slovensko napredno javnost spodbujala k boju za politične, demokratične, narodnostne in socialne pravice, k boju proti fašizmu in oblikovanju zavesti za politično enotnost slovenskih ljudskih množic.

Z razstavo Arhiv SR Slovenije ni nameraval prikazati delovanja Komunistične stranke v Sloveniji v celoti niti ni hotel podati kritične ocene razstavljenih dokumentov, temveč je želel z dokumenti opozoriti na razširjenost delovanja komunistov na vsem slovenskem nacionalnem prostoru in pokazati, kako je spremljala širjenje komunističnega gibanja med Slovenci državna oblast. Na razstavi so bili prikazani tudi novi, doslej še neznani dokumenti.

Dokumenti so bili razstavljeni v kronološkem redu po naslednjih temah:

- komunistično gibanje v Sloveniji do ustanovitve Komunistične stranke v Sloveniji;
- Komunistična stranka v Sloveniji v obdobju legalnega delovanja;
- prvo obdobje ilegalnega delovanja komunistov v Sloveniji;
- komunisti v Neodvisni delavski stranki Jugoslavije;
- komunisti med malo Obznano in razglasitvijo diktature;
- delovanje komunistov od šestojanuarske diktature do ustanovnega kongresa Komunistične stranke Slovenije;
- komunisti in mobilizacija demokratičnih Slovencev za boj proti fašizmu in obrambo domovine.

Razstavljeno je bilo 140 dokumentov. Razstavljene dokumente smo popestrili s fotografijami nekaterih oseb, objektov in dogodkov, pomembnih za razvoj komunističnega gibanja v Sloveniji. Dokumenti in fotografije so bili razstavljeni v 56 steklenih panojih, od teh je bilo sedem panojev veznega teksta. Pano je bil oblikovan v obliki lista slikovnega albuma.

Dokumente so izbrali in komentirali Vladimir Kološa, Jože Prinčič in Peter Ribnikar, fotografije slik je izdelal Muzej ljudske revolucije Slovenije, fotografije veznih tekstov in podnapisov pa fotografski mojster Narodnega muzeja v Ljubljani Srečo Habič. Razstavo je likovno oblikovala zunanja sodelavka Arhiva dipl. inž. arhitekture Romana Lesnika, ki je oblikovala tudi katalog. Katalog obsega 48 strani in vsebuje kratek uvod, opis posameznega dokumenta s kratkim registrom in mestom hranjenja dokumenta, seznam fotografij in kronologijo najpomembnejših dogodkov zgodovine Komunistične partije Jugoslavije.

Razstava je bila odprta 19. aprila 1979 ob 12. uri v Prešernovi dvorani SAZU na Novem trgu v Ljubljani. Odprl jo je predsednik Republiškega komiteja za kulturo Andrej Ujčič ob prisotnosti številnih političnih, kulturnih, znanstvenih, prosvetnih in drugih javnih delavcev ter predvojnih komunistov.

Arhiv SR Slovenije je razstavo posredoval od 15. do 24. novembra Kulturni skupnosti občine v Novi Gorici, od 10. do 15. decembra 1979 pa še Kulturni skupnosti občine Vrhnika.

Peter Klasinc

Arhivsko društvo Slovenije in Komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv sta priredila 7. in 8. junija 1979 v Mariboru I. posvetovanje o opremi arhivskih skladišč in arhivskega gradiva.

Namen posvetovanja je bil posodobiti, poenotiti in standardizirati opremo za arhivska skladišča pri arhivskih ustanovah in pri delovnih organizacijah, pri katerih nastaja registraturno in arhivsko gradivo. Posvetovanje naj bi tudi rešilo vprašanje opreme arhivskega in registraturnega gradiva glede na raznolikost in množičnost tega gradiva v današnjem svetu. V arhivskih ustanovah kakor tudi v arhivskih skladiščih delovnih organizacij obstajajo z ozirom na specifičnost posameznih skladišč različni tipi in načini tehnične opreme. Želja po enotnosti je spodbudila arhivske strokovne delavce k sodelovanju s proizvajalci tehnične opreme, ki so seveda pokazali zanimanje za tekoče in stalno dogovarjanje pri reševanju tovrstne problematike.

Če hočemo zanesljivo ohraniti dokumente o delovanju in življenju današnjih dni, moramo te dokumente pravilno hraniti. Da se torej arhivsko gradivo ne bi uničilo, ga moramo hraniti v posebnih arhivskih skladiščih, še prej pa ga moramo pravilno tehnično opremiti. Na žalost pa arhivski strokovni delavci še vedno ugotavljajo, da je arhivsko gradivo večini delovnih organizacij zadnja skrb. Še vedno se mnogo registraturnega in tako tudi arhivskega gradiva hrani po kletih, podstrešjih, raznih hodnikih, splošnih skladiščih in podobno. To vprašanje bi delno rešili z enotno opremo, ki bi jo lahko izdelovali v velikih serijah in bi bile zato cenejše. Posvetovanje je okvirno izdelalo minimalne normative za tehnična vprašanja arhivskih ustanov kakor tudi za arhivska skladišča v delovnih organizacijah in želelo določiti enotno opremo arhivskega in registraturnega gradiva.

Po opravljenem evidentiranju vseh problemov v zvezi z

opremo je postalo organizatorjem takoj jasno, da bomo probleme v zvezi z opremo in ustreznimi standardi lahko rešili šele po nekaj takih posvetovanjih, zato je sprejel sklep, da posvetovanje prerase v stalno vsakoletno inštitucijo.

Na posvetovanju so sodelovali arhivski strokovnjaki iz Slovenije in predstavniki podjetij, ki izdelujejo tako ali podobno arhivsko opremo. Splošno je o standardih za tehnična vprašanja arhivov govoril dr. Jože Žontar, medtem ko je delovna skupina Arhiva SR Slovenije v sestavi M. Oblak-Čarni, E. Umek, M. Zupančič in V. Kološa obdelala vprašanja arhivske zgradbe ob primeru in izkušnjah pri obnovitvenih delih Arhiva SRS, predvsem pa vprašanja od lokacije prek projektiranja gradnje, notranje opreme in razdelitve delovnih in skladiščnih prostorov vse do razsvetljave itd. O knjižnični opremi in njenih specifičnostih je predaval dr. Bruno Hartman, ravnatelj Univerzitetne knjižnice v Mariboru.

Vprašanje tehnične opreme arhivskega in registraturnega gradiva je obdelal Peter Klasinc, ki je predvsem opozoril, da je potrebno tehnični opremi posvetiti prav toliko skrbi in se potegovati za enotno opremo gradiva.

Ivan Nemanič je sodeloval s prispevkom o filmskih arhivih, o značilnostih filmskega gradiva, depojih za film itd.

Specialna vprašanja so obdelovali dr. Jože Mlinarič, ki je govoril o opremi listinskega gradiva, ing. Nada Majcen, ki je obravnavala opremo delavnic za konserviranje in restavriranje arhivskega gradiva, ter Vladimir Žumer, ki je obdelal pereče probleme v zvezi z arhivi v delovnih organizacijah.

Predstavniki „Primata“ ing. Ivo Kosi je v dveh prispevkih na dokumentiran način prikazal dosežanje proizvode, ki so in bodo imeli pri opremi arhivskih skladišč in arhivskega gradiva veliko vlogo.

Podobno je v zvezi z arhivskimi skatlami obrazložil nekatera vprašanja in stališča predstavnik TL „Ceršak“.

Udeleženci posvetovanja — vseh je bilo okolo 120, prišli pa so tudi iz sosednjih republik — so si ogledali tovarno lepenke „Ceršak“ in proizvodnjo arhivskih skatel.

Vsi referati s posvetovanja bodo objavljeni v posebni brošuri.

POROČILO O OBISKU ARHIVOV V VARŠAVI IN KRAKOVU

Marjeta Čampa

Junija 1979 je Arhivsko društvo Slovenije organiziralo enotedenski obisk poljskih arhivov: arhiva starih listin (Archiwum Główny Akt Dawnych — gradivo od 1155 do 1918), arhiva po letu 1918 (Archiwum Akt Nowych) v Varšavi in vojvodskega arhiva (Wojewodzkie Archiwum Państwowe — obdobje 1257–1956) v Krakovu. Ogledali smo si še arhiv dokumentacije v Varšavi (Archiwum Dokumentacji Mechanicznej).

Arhivi zajemajo tudi tukaj daljša časovna obdobja. S

Poljaki smo izmenjali nekaj pogledov in izkušenj. Spoznali smo, da imamo precej skupnih problemov, od prostorske stiske do konservacije gradiva in med zadnjo vojno uničenih ali odnešenih dokumentov. Izmenjali smo si nekaj strokovne literature: poljski arhivisti se zelo zavzemajo za znanstveno obdelavo gradiva. Trenutno posvečajo veliko pozornost obdelavi tistih materialov, ki jih potrebuje gospodarstvo. Zagotavljali so nam, da nimajo problemov s kadri. Tako ina npr. krakovski arhiv za obdelavo 8000 tm gradiva 65 sodelavcev.

V Varšavi so bile vse arhivske stavbe zgrajene oziroma obnovljene po končani 2. svetovni vojni. V Krakovu pa stara poslopja ne zadoščajo več in je stiska s prostorom; en depo je npr. urejen v srednjeveškem Wawelu. Oprema

depojev je bila povsod kovinska. Skrbijo tudi kolikor mogoče za primerno klimo, saj je podnebje tam celinsko. Varšavski Archiwum Glowne Akt Dawnych spravlja razgrnjene listine v kartonske škatle in njihove pečate posebej ovijejo s tankim papirjem. Poljaki za različne platnice in ovoje pri vezavi in hranjenju arhivskega gradiva dosledno uporabljajo surovo laneno platno. Osrednji laboratorij za konservacijo je urejen pri arhivu starih listin v Varšavi in priča o veliki skrbi za zaščito listinskega gradiva. Manjši laboratorij za konservacijo dokumentov in plakatov ima arhiv za gradivo po letu 1918. Pri konservaciji dajejo prednost naravnim materialom in ročni restavraciji, laminacijo uporabljajo le pri zelo poškodovanem gradivu. Čitalnice so preprosto, toda funkcionalno opremljene. Videli smo pripravna lesena stojala z regulacijo za atlante, večje knjige ali vezane časnike. Čitalnice so imele mikročitalce. Zelo uporaben je bil transportni voziček za različno gradivo.

Varšavski arhiv dokumentacije nam je pokazal metode

delo pri konservaciji filmskega gradiva in shranjevanju vseh vrst zvočnih zapisov. Za diske uporabljajo kartonske škatle in lesene police, za shranjevanje filmov pa kovinsko opremo in klimatizirane prostore. Zbirajo vse stare fotografije, ki jih zanimajo ne le po svoji vsebini, ampak tudi zaradi grafične opreme, značilne za posamezne fotografske ateljeje. Svoje obsežne kartoteke sistematično urejajo po UDK sistemu.

Ogledali smo si tudi kulturne znamenitosti Varšave: kompleks obnovljenega starega mesta, spomenike neznanemu vojaku, junakom Varšave, junakom geta, Chopinu itd. Obiskali smo muzej koncentracijskega taborišča v Oswiecimu (KZ Auschwitz) in Brzezinki (KZ Birkenau). V Krakovu smo videli zanimivo staro mestno jedro, ki je pod zaščito UNESCO, Jagellonsko univerzo, katedralo, grad Wawel itd.

Ob koncu lahko ugotovimo, da je bila strokovna ekskurzija na Poljsko zelo uspešna.

IX. ZBOROVANJE ARHIVSKIH DELAVCEV SLOVENIJE V RADENCIH

Viktor Vrbnjak

Arhivsko društvo Slovenije je organiziralo od 26. do 28. septembra 1979 v stekleni dvorani zdravilišča „Radenska“ v Radencih IX. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije.

Za Radence, ki so to leto proslavljali 110-letnico nalivanja mineralne vode, letos pa poteka 110-letnica kapelskega (t.j. radenskega) slovenskega tabora, zadnjega na slovenskem Štajerskem, se je društvo odločilo na pobudo nekaterih svojih članov iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru. S to lokacijo se je želela poudariti prisotnost organizirane arhivske službe tudi v Pomurju, kjer takšnega zborovanja doslej še ni bilo. Pokroviteljstvo sta prevzeli zdravilišče „Radenska“ v Radencih in skupščina skupnosti pomurskih občin v Murski Soboti in Feri Horvat, generalni direktor zdravilišča, je v pozdravnem govoru posebej poudaril, da je to rezultat tesnega sodelovanja med Pokrajinskim arhivom v Mariboru in zdraviliščem.

Zborovanje je programsko pripravila posebna komisija (Marjan Drnovšek, dr. Vasilij Melik in dr. Jože Žontar), ki jo je imenoval izvršni odbor društva. Predložila je temo zborovanja in predvidela referente. Na njeno pobudo se je obravnavala na tem zborovanju problematika upravnih organov in njihovo arhivsko gradivo za območje SR Slovenije od srede 18. stoletja do danes. V prvem (tako imenovanem teoretičnem) delu so bili v glavnem obdelani upravni organi, njihova struktura, delovanje, kompetence itd., brez ozira na ohranjenost gradiva; v drugem (tako imenovanem aplikativnem) delu pa je bila podana predvsem analiza stanja ohranjenosti, vrste in pomen gradiva upravnih provenienc v nekaterih slovenskih arhivskih zavodih s primerjavo o posameznih obdobjih.

Po pozdravnih govorih predstavnikov pokroviteljev (Feri Horvat in Karel Sukič), predstavnika Zgodovinskega

društva Slovenije (dr. Janko Pleterški), ki je poudarjal pomen sodelovanja arhivistov pri raziskovanju naše zgodovine, in po prebranih pozdravnih telegramih (npr. Zveza arhivskih društev Hrvatske idr.) je sledil uvodni referat društvenega predsednika Petra Klasinca. V krajšem, preglednem govoru je prikazal četrstoletni historiat društva, poudaril povezanost med ustvarjalci arhivskega gradiva in arhivskimi zavodi ter uporabniki, naglašal potrebo po šolanju in strokovnem spopolnjevanju arhivskih delavcev ter naštel nekaj vidnejših rezultatov slovenske arhivistike kot teorije in arhivske publicistike kot ene od oblik njene prakse.

Sledila sta referata, ki sta poskušala zborovalcem približati zgodovinsko preteklost kraja in okolice Radenc, s čimer sta želela prisotne opozoriti tudi na arhivske vire za radensko krajevno zgodovino. O starejši dobi današnje gomjeradgonske občine do začetka 17. stoletja je spregovoril dr. Jože Mlinarič, ki je na osnovi arhivskega gradiva v Gradcu in Mariboru podal zaokrožen prikaz gospodarskega in socialnega življenja gomjeradgonskega podeželana v obravnavanem obdobju. Narodnopolitični razvoj na ozemlju nekdanjega gomjeradgonskega političnega okraja je obravnaval Viktor Vrbnjak, ki je poudarjal, da bi za celovitejšo podobo takšnega pregleda bili potrebni predvsem ohranjeni arhivi občinskih in okrajnih provenienc. Žal arhivi nekdanjih majhnih občin, ki so pokrivalo eno ali dve vaški skupnosti, v glavnem niso ohranjeni, okrajni pa tudi zelo fragmentarno. Na deželno namestništvo v Gradec poslani akti te ali one inštanca pa so že bolj odmev razmerja med vasjo kot sedežem občine in mestom kot okrajnim središčem.

Dr. Jože Žontar je na osnovi študija, povezanega s svojo doktorsko disertacijo, pregledno prikazal organizacijo državne uprave na Slovenskem od srede 18. stoletja do danes. Posamežna poglavja iz te problematike so doslej obdelovali predvsem pravni zgodovinarji (npr. M. Dolenc, J. Polec, S. Vilfan, B. Vošnjak idr.), manj pa zgodovinarji (npr. M. Miklavčič, Fr. Škerl, Jos. Žontar idr.), zato so

slovenski arhivisti, ki so po svojem osnovnem študiju predvsem zgodovinarji, na tem zborovanju smotno analizirali posamezne vrste državne, deležnih in drugih uprav, da bi tako zase ugotovili notranjo strukturo upravnega ustroja pri nas, raziskovalcem pa nudili več vpogleda v kompetenčnost teh organov. Referati, ki so temu slelili, to spoznanje povsem potrjujejo. Tu se je prvi dan razpravljalo o ogrskem upravnem sistemu od srede 18. stoletja do 1918 (Antoša Leskovec), o upravnem postopku (Jelka Melik), o razvoju statistike in statističnem gradivu (mag. Stane Granda), o centralnih državnih upravnih organih (Ema Umek), o reprezentanci in komori ter deželnem glavarstvu za Kranjsko (Majda Smole), o arhivskem gradivu upravnih organov za Kranjsko 1850 do 1918 (Peter Ribnikar), o upravopolitičnih spremembah na Goriškem od srede 18. stoletja do 1945 s posebnim ozirni na občine (Stanislav Murovec – Ljudmila Bezlaj-Krevel) in o banski upravi Dravske banovine in njenemu gradivu (Vladimir Kološa). Njihova dognanja so nov prispevek tako k slovenski arhivistiki kot k našemu zgodovinopisju. Vsebino referatov posreduje ta in naslednja številka našega arhivističnega glasila, zato se v podrobnosti na zborovanju izrečenega ne bomo spuščali. To velja tudi za referate drugega dneva zborovanja, ko je bil govor o okupacijski civilni upravi na Slovenskem in njenemu gradivu (prispevek dr. Toneta Ferenea je bil prebran), o arhivskih fondih organov ljudske oblasti na Slovenskem 1941 do 1944 (Marija Oblak-Čarni), o SNOS-u 1944–1946 glede na organizacijo, kompetence in arhivsko gradivo (Jože Prinčič), o arhivskem gradivu republiških upravnih organov po 1945 (Marjan Zupančič – Majda Ficko), o upravnih organih in njihovem gradivu v Slovenskem Primorju 1945–1947 (Metka Gombač), o prikazu gradiva Mestne občine ljubljanske med 1898 in 1930 z aplikacijo na leto 1901 (Marjan Drnovšek) ter o prikazu gradiva Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana na primeru iz leta 1960 (Miran Kafol). Zaradi odsotnosti

predavatelja (Ivan Nemanič) je izostal referat o potresnih in volilnih spisih pri Deželni vladi in Deželnem predsedstvu.

Referatom je sledila krajša diskusija o perečih problemih arhivske prakse v sedanjem času, o vrednosti arhivskega sporočila, o enotni urejenosti arhivskega gradiva (Ivan Križnar), o arhivu avstrijske socialne demokracije glede na pristopnost in vsebino gradiva (dr. France Rozman) ter o Ferenčevem referatu, ki ga je nekoliko pojasnila (Nada Kobal), ne pa bistveno dopolnila. Na koncu je predsednik Peter Klasinc še podčrtal pomen in uspešnost zborovanja: prvič se je pred večjim številom arhivskih delavcev iz delovnih organizacij razpravljalo tudi o tekočih problemih njihove vsakdanje prakse. Udeležba na zborovanju sicer ni bila velika: zbralo se je okoli 80 arhivskih delavcev iz Slovenije, nekaj gostov iz Beograda, Kosova in Varaždina, nekaj slovenskih zgodovinarjev in predstavnikov družbenopolitičnega življenja. Navzlic vsenu pa takšna udeležba ne zmanjšuje pomena arhivskega posveta, katerega rezultati se bodo docela izkristalizirali šele po objavi 19 referatov, prebranih na tem srečanju. Za publiciranje teh izsledkov sta se na tem zborovanju, na posebni seji, zavzela tako izvršni odbor društva kakor tudi uredniški odbor „Arhivov“, ki sta se zedinila, da vsi referati izidejo v društvenem glasilu. Šele po njihovem izidu bo mogoče priti do določenih sklepov, ki bi utegnili biti koristni tudi pri organizaciji nadaljnjih sistematičnih obravnav (npr. o arhivih v gospodarstvu, sodstvu, šolstvu itd.).

Pokrovitelj, ki se je obvezal, da natisne in razpošlje vabila, da sprejme zborovalce, da jim priredi družabno srečanje (z nastopom folklorne skupine iz Križevca pri Ljutomeru), je svojo nalogo polivalno izpolnil in za konec organiziral še strokovno ekskurzijo na Madžarsko. V Szombathelyju so si zborovalci med drugimi znamenitostmi ogledali tudi tankakajšnji arhiv.

SEKCIJA ZA ARHIVARJE ZUNAJ ARHIVSKIH ZAVODOV

Peter Klasinc

Arhivski strokovni delavci, ki delajo v zunanji službi (t.j. v službi varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhivsko ustanovo), so že nekaj časa razmišljali o neki novi, višji organizacijski obliki te dejavnosti, ki bi določeneje opredeljevala tudi razmerje do dela arhivskih delavcev zunaj arhivskih zavodov.

Izkušnje arhivskih strokovnih delavcev v zunanji službi so pokazale, da je varstvo registraturno-arhivskega gradiva pri večjih ustvarjalcih v mnogočem pogojeno s trajnim strokovnim stikom med arhivskimi delavci arhivskih zavodov in arhivskimi delavci delovnih organizacij, ki gradivo ustvarjajo. Sprva se je to razmerje vzdrževalo predvsem z občasnimi pregledi registraturnega in arhivskega gradiva pri ustvarjalcih in deloma tudi z raznimi obvestili (npr. z navodili o načinu izvajanja materialnega varstva

arhivskega in registraturnega gradiva ipd.). Arhivski delavci v arhivskih zavodih so prisluhnili tudi željam in potrebam arhivskih delavcev delovnih organizacij, pri katerih tako gradivo nastaja. Bolj sistematično se je začela leta 1978 s problemom boljše strokovne povezave med arhivskimi delavci, ukvarjati Komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv pri Skupnosti arhivov Slovenije. Ta komisija je pripravila 14. junija 1978 v Mariboru tako imenovano „okroglo mizo“ o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv.

V drugi polovici leta 1979 pa so na temelju 29. člena pravil Arhivskega društva Slovenije nekateri arhivski delavci predlagali ustanovitev samostojne sekcije za arhivarje zunaj arhivskih zavodov. Na 9. zborovanju arhivskih delavcev Slovenije septembra 1979 v Radencih je prišlo do prvih razgovorov o ustanovitvi sekcije. Na zborovanju je bilo tudi prvič večje število delavcev, ki se ukvarjajo z materialnim varstvom registraturnega in arhivskega gradiva v delovnih organizacijah. Tu so se delavci obel arhivskih profilov dogovorili, da je potrebno čimprej

ustanoviti sekcijo za arhivarje zunaj arhivskih zavodov ki bi delovala pod okriljem Arhivskega društva Slovenije, pri čemer bi za koordinacijo dela v začetku skrbela Komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv.

Na pobudo Arhivskega društva Slovenije je prišlo 14. decembra 1979 v Mariboru do ponovnega sestanka te sekcije. Udeležba (45 prisotnih) arhivskih delavcev Slovenije, ki delajo v arhivskih ustanovah ali v arhivih delovnih organizacij, je pokazala, da so pogoji za takšno ustanovitev dozoreli. Na sestanku so obravnavali organizacijska vprašanja ustanovitve sekcije (Peter Klasinc), njeno usmeritev oziroma dejavnost (Ivo Marovt) ter

splošne probleme arhivske službe kot službe varstva registraturnega in arhivskega gradiva pri ustvarjalcih gradiva oziroma pri arhivskih zavodih (Aleksander Bizjak, Branko Gregel, Vladimir Žumer). V diskusiji so govorili še o problemu mikrofilma in njegove uporabe v arhivih (tovariš Kodele, Iskra-Ljubljana), o članstvu v sekciji (Mile Vasič, Splošna bolnišnica, Maribor), in o drugem.

Za predsednika iniciativnega odbora sekcije je bil izbran Ivo Marovt, vodja arhiva Cestnega podjetja Maribor, ki so ga zborovalci zadolžili za pripravo organizacijskih in drugih pogojev za pričetek normalnega dela sekcije.

600 LET USTAVNE IN UPRAVNE ZGODOVINE MESTA PTUJA

Kristina Šamperl

Razstava s tem naslovom je bila odprta od 20. septembra do 20. oktobra 1979 v razstavnem paviljonu Dušana Kvedra v Ptuju. Zgodovinski arhiv je z njo želel proslaviti 600-letnico zapisa mestnih pravic v statutu iz leta 1376 in obenem predstaviti zgodovinski prerez razvoja ustavnosti in uprave do današnjih dni. Shema razstave:

SR EDNJI VEK:

RAZVOJ PRAVA

STATUTI – nastanek in razvoj

Statut mesta Ptuja iz leta 1376

Statut mesta Ptuja iz leta 1513

OBLASTVA – Nemški cesar

Deželni knez

Salzburžani

Gospodje Ptujski

PRAVO, SODSTVO, SODIŠČA

MESTO IN MEŠČANI

NOVI VEK:

DRŽAVNI ABSOLUTIZEM

PRAVO, SODSTVO, SODIŠČA

UPRAVA

Nadaljevanje srednjeveške avtonomije

STATUT iz leta 1887

Zakon o občinah iz leta 1934

NAJNOVEJŠA DOBA:

STATUTI – temeljni akti delovnih organizacij, ustanov, zavodov, društev, ustave v malem

STATUT SKUPŠČINE OBČINE PTUJ iz leta 1974

Na razstavi je bilo predstavljenih 298 eksponatov, večinoma fotografij, spremnih tekstov, listin, arhivskega gradiva, objektov ter muzejskih eksponatov, knjig in originalnih arhivskih dokumentov. Ob tej priložnosti je izšel tudi katalog (40 strani) s prispevki slovenskih

zgodovinarjev in arhivskih delavcev o temeljnih statutih, in sicer o statutu iz leta 1376 (dr. S. Vilfan), o nasledniku iz leta 1513 (dr. J. Mlinarič), o vmesnem obdobju od 16. do 18. stoletja (dr. J. Žontar), o statutu iz leta 1887 (dr. V. Melik) in o statutu iz leta 1974 (I. Rau).

Razstava je bila zasnovana na principu spremnih tekstov, posnetih po literaturi in virih in dopoljenih z raznimi dokumenti in popestritvami. Gradivo v domačem arhivu je nudilo dokaj zadovoljivo vsebinsko osnovo. Uporabljene so bile številne listine in drugo arhivsko gradivo iz fonda FOTOKSEROTEKA. Ta fond je zbral in izoblikoval prof. Anton Klasinc v svojem dvajsetletnem delu v našem arhivu. Na razstavi in v katalogu predstavljeno gradivo je citirano le s številko škatle tega fonda, nahajališče pa ni navedeno. Največ gradiva je iz graškega in dunajskih arhivov. Vsa potrebna dokumentacija se hrani v Zgodovinskem arhivu Ptuj.

Razstavo si je ogledalo okoli 1500 ljudi, od tega veliko srednješolcev, Ptujčanov, okoličanov, kolegov iz Maribora, Celja, Ljubljane in drugih. Razstava je bila po mnenju nekaterih obiskovalcev preveč obsežna, tako časovno kot tematsko. Tega smo se zavedali tudi avtorji razstave, vendar je bila izbira gradiva in problematike določena glede na temo in je bilo obojega zelo dosti, tako da se je bilo težko opredeliti in preozko omejiti.

Razstava je zahtevala od obiskovalcev precej dobre volje in vztrajnosti, da so vzdržali in prebrali vsa besedila. Prihodnje leto ob 25-letnici arhiva pa bo s posredovanjem Arhiva SR Slovenije prirejena tudi v Ljubljani.

In ob koncu za popestritev še nekaj, kar je bilo povedano na otvoritvi razstave. „Ko že brskamo po zgodovini, ki je, kot so dejali že stari modreci, učiteljica življenja, pogledjmo, česa se Ptujčani od nje niso naučili, oziroma nekaj drobcev iz statuta mesta Ptuj iz leta 1376, ki veljajo še danes:

- nekaj za ptujsko komunalno – člen 63 pravi, da ne sme sodnik mesta dovoliti, da bi kdo metal smeti na ulice ali pa jih eelo zabasal z lesom;
- nekaj za ptujске gasilce – člen 19 pravi, da mora vsak, v čigar hiši je gorelo, plačati mestu globo;
- nekaj o mesarjih – člen 87 pravi, da mora mestni svet, če je potrebno, postaviti 6 nadzornikov, ki kažnujejo prestopke mesarjev.

Janez Kopač

V letu 1979 je Kamnik praznoval 750. obletnico mesta. Osnova za praznovanje obletnice je prva omemba meščanov Kamnika (civium steynensium) v listini iz leta 1229. Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Gorenjsko, je ob praznovanju pripravil razstavo Kamnik v arhivskih virih.

Osnovni namen arhivskih razstav je občanom čim bolj približati arhivsko dejavnost in pomen arhivskega gradiva za kulturo in zgodovino določenega kraja ali področja. Ob pripravljanju razstave se avtor sreča z dvema osnovnima problemoma, da je za neko obdobje gradiva premalo ali ga ni (starejše obdobje), za drugo obdobje pa ga je lahko veliko preveč (obdobje od druge polovice 19. stoletja dalje). Dodatne težave pa povzročata še dejstvo, da je arhivska dokumentacija za razstave, ki zajemajo dolg časovni razpon, shranjena v številnih arhivskih institucijah in muzejih, pogosto tudi v tujini.

Za arhivske ali zgodovinske razstave je zelo pomembno, da se avtor seznaní z zgodovinskim razvojem problema ali kraja, ki ga želi prikazati. Potrebno je pregledati vsa razpoložljiva literatura in objave virov.

Pri pripravi razstave Kamnik v arhivskih virih so mi bili v veliko pomoč članki, ki so bili objavljeni v Kamniških zbornikih. Posebno pomembni so bili tisti, ki imajo zelo podrobne opombe, saj sem se s pomočjo citatov veliko lažje orientiral, zlasti med starejšim gradivom. To so razprave, ki so jih v zbornikih objavili Janko Polc (o kamniških meščanskih hišah in njihovih lastnikih), Majda Žontar in Mirina Zupančič (o gradovih na kamniškem in domžalskem območju), Božo Otorepec (o prebivalstvu in gospodarstvu v srednjeveškem Kamniku, o Privilegijski knjigi iz leta 1528 itd.), Vlado Valenčič (o kamniškem prebivalstvu od 17. stoletja dalje, o pomenu gozdov ob bregovih Kamniške Bistrice, o gospodarskem življenju mesta v 18. stoletju itd.), Bogdan Kobal (o gospodarskem razvoju mesta) in Avguštin Lah (o zgodovinskem razvoju mesta). Pomembni so tudi prispevki Ivana Zike. Za srednjeveško zgodovino mesta je pomembno tudi delo Frana Zwittra Starejša kranjska mesta in meščanstvo, razprava E. Baumgartnerja o kovanju srednjeveškega denarja v Slovenj Gradcu in Kamniku (objavljena v Časopisu za zgodovino in narodopisje leta 1933) in razprava A. Luschina v. Ebengreutha o mestnem protokolu iz leta 1502/1503 s seznamom luš iz leta 1516 (objavljena v Mitteilungen des Museal Vereins für Krain leta 1905). V Kroniki, časopisu za krajevno zgodovino, pa je Ivan Mohorič leta 1955 napisal nekaj člankov o zgodovini fužinarstva ob Kamniški Bistrici.

Za proučevanje kamniške zgodovine so pomembne tudi nekatere objave virov. Letopis Matice Slovenske iz leta 1876 je prinesel regeste listin mesta Kamnika, ki jih je sestavil Janez Parapat, Izvestija muzejskega društva za Kranjsko iz leta 1896 pa posredujejo povzetke listin županjskega arhiva v Kamniku, ki jih je sestavil Anton Koblar. Važne so splošne objave virov Franca in Milka Kosa, Fr. Schumija, A. v. Jakseha itd. Izredno veliko pa so mi pri pripravi razstave pomagali regesti listin za zgodovino Kamnika, ki jih je pripravil Božo Otorepec in so shranjeni v muzeju v Kamniku.

Arhivsko gradivo za starejšo zgodovino Kamnika najdemo v arhivskih ustanovah v tujini in domovini. V celovškem, dunajskem, graškem, čedadskem in videmskem arhivu so shranjene listine iz 12. in 13. stoletja, nekatere v

originalni obliki, nekatere v kasnejših prepisih, v katerih se omenjajo ime Kamnik, priče iz Kamnika, meščani Kamnika itd. V Kapiteljskem arhivu v Čedadu je npr. listina iz leta 1202, v kateri se med drugim prvič omenjata dva gradova v Kamniku (duo castelle de Staine). V celovškem arhivu pa je listina iz leta 1229, v kateri se prvič omenjajo meščani Kamnika (civium steynensium), kar je bilo osnova za praznovanje 750-letnice mesta. Celovski in čedadski arhiv sta nam posredovala mikrofilme nekaterih izbranih listih, tako da smo na razstavi lahko prikazali tudi fotografije najstarejše listine v Kamniku.

V Sloveniji so najstarejši dokumenti za Kamnik zbrani v Arhivu Socijalistične republike Slovenije, v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani in v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.

Listina, datirana s 26. januarjem 1243, potrjuje listino iz leta 1229, v listini z dne 26. aprila 1277, ki je bila izdana v Kamniku, so prvič po imenih zapisani štirje kamniški meščani in je prvič imenovana skupnost meščanov, kar predstavlja prvo fazo v razvoju mestne avtonomije. Na listini z dne 29. junija 1373 je obešen najstarejši doslej znani pečat mesta Kamnika. Dokumenti iz 14. stoletja kažejo začetke trgovine in obrti v mestu. Zelo pomemben dokument za proučevanje kamniške zgodovine v 15. stoletju in v začetku 16. stoletja je Privilegijska knjiga mesta Kamnika iz leta 1528. 9. marca 1528 je kralj Ferdinand I na prošnjo sodnika in kamniškega mestnega sveta potrdil vse privilegije, ki so jih mestu dali on in njegovi predniki. V knjigi so zapisani privilegiji od leta 1362 do leta 1528.

V 15. stoletju se pojavijo sezname obratov in vodnih pogonov ob bregovih Kamniške Bistrice, v 16. stoletju so nastali knjiga upnikov in dolžnikov, urbar gospodarstva Kamnik in celovska pravila, v kasnejših stoletjih pa najdemo sezname hišnih posestnikov in obrtnikov v mestu itd.

V vsej zgodovini Kamnika so odigrali pomembno vlogo gozdovi v Kamniški Bistrici. Meščanom so dajali kurjavo, gradbeni material, fužinarjem rudo in oglje, okoliškim kmetom pa pašo za živino in kurjavo, kar je bil vzrok za nenehne spore z meščani. Že dokumenti v Privilegijski knjigi mesta Kamnika urejajo odnose o gozdovih med kamniškimi meščani in okoliškimi kmeti; iz druge polovice 18. stoletja pa imamo ohranjen razdelilnik lesa med meščani na osnovi plačanil davščin. V drugi polovici 19. stoletja je nastala posebna ustanova, ki se je ukvarjala z bistriški gozdovi — Kamniška meščanska korporacija.

Leta 1868 je bila ustanovljena Narodna čitalnica v Kamniku, za leto 1882 pa so ohranjena pravila Prvega slovenskega pevskega društva Lira v Kamniku. Leta 1890 je iz Ljubljane v Kamnik pripeljal prvi vlak. Med bogato dokumentacijo Planinskega društva Kamnik najdemo delovodni zapis, da je bila 19. julija 1893 ustanovljena podružnica Slovenskega planinskega društva v Kamniku. Na prelomu 19. in 20. stoletja je začela delovati Mestna hranilnica.

Za obdobje od leta 1850 do začetka druge svetovne vojne in za obdobje po letu 1945 najdemo največ arhivskega gradiva v Zgodovinskem arhivu Ljubljana. Ta hrani tudi poselski zapisnik: občine Kamnik, v katerega je leta 1911 vpisan Josip Broz kot delavec v tovarni Titan. Iz tega časa je ohranjena tudi fotografija Josipa Broza s skupino Titanovih delavcev.

Od začetka 20. stoletja dalje je Kamnik vse bolj postajal turistično mesto, zlasti še, ko je v mestu zaživel kopalniški turizem.

V dvajsetih letih 20. stoletja se je v Kamniku razširilo stavkovno gibanje. V tovarni Titan so delavci stavkali leta 1920 in 1928. Gradivo za stavkovno gibanje je shranjeno v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

V tem desetletju sta postala častna meščana Kamnika domačin general Rudolf Maister in pesnik Oton Župančič. Konec desetletja je Kamničane vznemirjal projekt nove železniške proge od Šmartnega ob Paki prek Tuhinjske doline čez Kamnik v Kranj.

Za obdobje druge svetovne vojne je največ dokumentacijskega gradiva v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, v Zgodovinskem arhivu CK ZKS in v arhivu Gorenjskega muzeja v Kranju. Ohranjeno je poročilo orožniškega okrožja Kamnik, ki dokazuje, da se je vstaja na Kamniškem začela 27. julija 1941. O nemškem terorju priča plakat z dne 30. junija 1942, ko so usmrtili 8 talcev. Razvoj Osvobodilne fronte, partije in narodne oblasti ponazarjajo dokumenti Okrožnega odbora in Okrajnega odbora Osvobodilne fronte Kamnik ter partijskih komitejev.

Na razstavi nismo prikazali razvoja partizanskega gibanja v kamniškem okrožju, saj je to poglavje natančno obdelano v stalni razstavnici zbirki kamniškega muzeja.

Zadnji del razstave je prikazal prvih pet let socialistične izgradnje. Opravljene so bile demokratične volitve v ustavodajno skupščino Jugoslavije, nova oblast pa je izvedla vrsto revolucionarnih ukrepov (zaplembe, nacionalizacija, agrarna reforma, menjava denarja itd.).

Razstavo smo zaključili z zapisnikom o volitvah v prvi delavski svet in fotografijo članov prvega delavskega sveta v Titanu – ti dokumenti so še v arhivu tovarne Titan.

V času priprave razstave so se izoblikovale številne

teme, ki bi jih bilo potrebno obravnavati. Nemogoče pa jih je bilo smiselno in časovno povezati, ker je bilo obravnavano obdobje predolgo.

Odločili smo se za načelo časovnega traku. Celih 750 let smo razdelili na obdobja po 50 let, 20. stoletje smo razdelili na desetletja, svojo periodo pa je predstavljalo obdobje narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije ter prvih petih let socialistične izgradnje. Princip časovnega traku nam je omogočil, da smo se lahko dotaknili vseh važnejših dogodkov v zgodovini mesta v vseh 750 letih.

Na razstavi smo želeli prikazati čimveč originalnih dokumentov. Izredno razumevanje za tak pristop so pokazali v Arhivu Socialistične republike Slovenije, v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in v Gorenjskem muzeju v Kranju.

Posebno pomembno vlogo ima pri arhivskih razstavah tudi oblikovalec, saj mora na pogled dolgočasne dokumente približati obiskovalcu. Zelo težak dodaten problem pa predstavlja zavarovanje, zlasti originalnih dokumentov, saj imajo nekateri veliko znanstveno in kulturno vrednost. V našem primeru je to nalogo domiselno rešil inž. arh. Matija Suhadolc ob pomoči fotografa Miha Pustoslemška. Da se dokumenti ne bi poškodovali, smo jih obešali na lesene kljukice, pribite na panoje, nazadnje pa smo vse panoje še zasteklili.

Menimo, da je razstava Kamnik v arhivskih virih uspela. V mesecu dni, kolikor je bila postavljena, si jo je ogledalo veliko število Kamničanov. Mnogi so kasneje želeli, da jim posredujemo kopije posameznih dokumentov. Razstava je bila mesec dni na ogled tudi v prostorih Gorenjskega muzeja v Kranju.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA – 80 LET VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE

Vladimir Žumer

Za 80 let zbiranja, varstva in strokovne obdelave arhivskega gradiva oziroma zapisane kulturne dediščine ter za prispevek k razvoju arhivske službe v slovenskem in jugoslovanskem merilu, je predsednik republike Josip Broz Tito odlikoval Zgodovinski arhiv Ljubljana z redom zasluga za narod z zlato zvezdo. Pri tem je poudarjena tudi vloga arhiva pri proučevanju zgodovine.

Jedro, iz katerega je rasel Zgodovinski arhiv Ljubljana, je leta 1898 osnoval na pobudo župana Ivana Hribarja ljubljanski mestni svet, ko je za varstvo od mestne registrature oddvojenega starejšega arhivskega gradiva imenoval pesnika Antona Aškercja, predvsem kot podporo slovenskemu pesniku, deloma pa zaradi slabega stanja v arhivu mestne registrature. Na ta način je arhiv postal najstarejša ljubljanska mestna kulturna ustanova, spada pa tudi med najstarejše tovrstne arhivske ustanove v Sloveniji in Jugoslaviji. Značilno je, da se je arhiv razvil iz mestne registrature, za razliko od številnih drugih arhivov, ki

izvirajo iz organizirane zbirateljske dejavnosti muzejskih ali zgodovinskih društev in ustanov. Aškerc je do svoje smrti leta 1912 strokovno na nivoju evidentiral, urejal, prevzemal in hranil mestne arhivalije. Od leta 1913 do 1921, ko je bil nastavljen kot mestni arhivar Oton Župančič, je arhiv „miroval“, ker je ta deloval le na literarnem področju. Podobno usodo je arhiv doživljal v začetku službovanja publicista Vladislava Fabjančiča, ki je formalno nastopil leta 1923. Šele leto 1933 s priključitvijo arhiva Kulturnemu odseku in prva statutarna določila leta 1936, pomenijo začetek ponovnega stalnega poslovanja arhiva. Med tem časom se je arhiv preselil iz Rotovža v stavbo mestnega muzeja, arhivski fond pa se je povečal s prevzemom gradiva mestne registrature iz obdobja od 1826 do 1890. Tudi Vladislav Fabjančič se je posvetil strokovnemu delu in gradivu, deloma pa proučevanju ljubljanske krajevne zgodovine.

Med okupacijo je našlo najdragocenejše gradivo zavetje v zaklonišču Narodne in univerzitetne knjižnice.

Narodnoosvobodilna borba in ljudska revolucija sta bistveno vplivali na nadaljnji razvoj mestnega arhiva, prav tako pa tudi hiter družbenopolitični razvoj po letu 1945. Gradivo do leta 1945 je v veliki meri izgubilo praktični

pomen, povojno pa ga je vedno hitreje izgubljalo. Vse to je vplivalo na pogoste organizacijske spremembe v mestnem arhivu, na histveno povečanje prostorskih zmogljivosti in obseg prevzetega gradiva ter na okrepljeno kadrovska zasedbo. Število in strokovna usposobljenost delavcev arhiva je nihala glede na finančne možnosti in spreminjajočo strokovno usmeritev. Arhiv je leta 1950 prerasel v proračunsko ustanovo. V letih 1949 in 1950 je arhiv ponovno dobival prostore na Magistratu, s postopno adaptacijo pa do leta 1960 tudi tedaj najsodobnejša arhivska skladišča s 3000 tekočimi metri gradiva.

Osnovo današnje organizacije in območja delovanja arhiva je postavil leta 1966 zvezni zakon o arhivskem gradivu in o arhivih, ko je začel takratni Mestni arhiv ljubljanski preraščati v regionalni arhiv. Nujnost opravljanja službe varstva arhivskega gradiva na območju celotne republike in formiranje slovenske arhivske mreže z zakonom leta 1973, je utrdila današnjo organizacijo, v veliki meri pa tudi metodologijo in usmeritev strokovnega dela arhiva, tedaj preimenovanega v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Za opravljanje službe varstva arhivskega gradiva na obsežnem območju 24 občin so bile izoblikovane štiri strokovne delovne enote: Mestni arhiv Ljubljana, Enota za zunanjo ljubljansko regijo z oddelkom v Idriji, Enota za Gorenjsko z oddelkom vŠkofji Loki in Enota za Dolenjsko in Belo Krajino ter skupne službe s sedežem v Ljubljani. V tem času pa vse do danes je arhiv vlagal velike napore, da bi skupaj s širšo družbenopolitično skupnostjo, rešil kadrovska vprašanja (25 zaposlenih delavcev v letu 1979) in izboljšal materialno osnovo dela. Za hrambo gradiva so bila urejena arhivska skladišča v 12. občinah, za potrebe varnostnega mikrofilmanja pa mikrofilmski laboratorij. Še naprej ostaja največji problem pomanjkanje arhivskih skladišč za gradivo z območja Ljubljane, saj se stanje od adaptacije skladišč v stavbi ljubljanskega magistrata ni bistveno spremenilo. Tudi sicer so mnoga arhivska skladišča le zasilna rešitev. S prevzemi gradiva upravnih, sodnih, gospodarskih in drugih provenienc v izvenljubljskih občinah, je količina gradiva narasla na okoli 9000 tekočih metrov.

Delo arhiva po letu 1945 je bilo v bistvu razdeljeno na arhivska strokovna opravila in na znanstveno raziskovalno delo, zlasti na področju krajevne zgodovine. Slednje je z občasnimi nihanjí prevladovalo do leta 1972. Program leta

1950, naj bi se iz arhiva ustanovil poseben institut za zgodovino Ljubljane, sicer ni bil realiziran, pač pa je arhiv začel razvijati raziskovalno delo na zgodovini Ljubljane. Rezultati tega so številni zgodovinski članki, razprave in monografije, ki so bili objavljeni v Kroniki, Knjižnici Kronike, Zgodovinskem časopisu in drugod. Številne razprave o ljubljanski družbeni in gospodarski zgodovini so izšle v zbirki Razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Nadaljevanje te zbirke pomeni leta 1979 začeta serija Gradivo in razprave. Na drugi strani predstavlja rezultate strokovnega dela na gradivu, ki po letu 1945 ni nikoli docela prenehalo, publikacija 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega (Ljubljana 1959), kot prvi splošni pregled fondov in zbirk pri nas ter prvi slovenski pregled arhivističnih načel. Pregled strokovnega dela od leta 1959, zlasti pa od leta 1972 dalje, ko je tovrstna delovna usmeritev ob že bistveno izoblikovani arhivski zakonodaji in metodologiji dela začela prevladovati, bo prikazal načrtovani vodnik po fondih in zbirkah leta 1980. Leta 1956 se je pričelo tudi s sistematičnim objavljanjem najpomembnejšega arhivskega gradiva v seriji Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

Na tem mestu velja poudariti pomembno vlogo arhiva pri razvoju slovenske in jugoslovanske povojne arhivistike, zlasti razprave in članki dr. Sergija Vilfana in nato dr. Jožeta Žontarja s področja arhivistike, arhivske zakonodaje in arhivske tehnike.

Najnovejša teoretična izhodišča so načrtala tudi novo, bolj jasno, programsko usmeritev arhiva. Težišče dela v arhivu mora sloneti na strokovni obdelavi arhivskega gradiva, ki naj se konča z objavami o gradivu, kar naj bi bil histven delež arhiva pri proučevanju preteklosti. Prevze-manje gradiva v arhiv se mora omejiti na gradivo trajne vrednosti in na to izhodišče se bo navezalo tudi delo z ustvarjalci gradiva. Poglavitne naloge pa morajo spremljati objavljane zgodovinskih publikacij, prirejanje arhivskih razstav, delo z raziskovalci in drugimi uporabniki arhivskega gradiva, skrb za strokovni napredek, sodelovanje z drugimi institucijami, itd. S tako usmeritvijo bo arhiv uresničil poglavitni cilj varstva zapisane kulturne dediščine in našel mesto v naši družbi.

OB PREHODU KONSERVATORSKO-RESTAVRATORSKEGA ODDELKA MUZEJA LJUDSKE REVOLUCIJE SLOVENIJE V ARHIV SR SLOVENIJE

Nada Majcen

Leta 1956 je bil v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani ustanovljen oddelek za konservacijo poškodovanega gradiva narodnosvobodilnega boja, ki ga je bilo v Muzeju zelo veliko. Konservatorski oddelek so sestavljali laboratorij za restavriranje in konserviranje zgodovinsko in umetniško pomembnega gradiva, knjigovoznica ter delavnica za konserviranje kovinskih in lesenih muzejskih predmetov.

Oddelek je najprej delal le za potrebe muzeja, vendar so zahteve po konservaciji tovrstnega gradiva tudi iz drugih ustanov kmalu prerasle njegove zmogljivosti. Tako oddelek že vrsto let dela tudi za vse arhive v republiki, knjižnice in tudi galerije, saj poleg knjižnega in arhivskega gradiva restavrira tudi umetniška dela, nastala na papirni podlagi nekaterih grafičnih tehnik.

24 let od ustanovitve oddelka ni malo. Vendar sta prostorska stiska in kronično pomanjkanje sredstev in kadrov onemogočala hitrejši razvoj oddelka ter strokovno usposabljanje delavcev, čeprav gre za edini oddelek te vrste v Sloveniji. Analiza stanja poškodovanosti arhivskega gradiva v Sloveniji kaže, da imajo nekateri arhivi tudi po nekaj deset tekočih metrov gradiva, ki je potrebno

konservacijski posegov, današnja kapaciteta dela oddelka pa skoraj ne presega enega tekočega metra arhivskega gradiva na leto. Kljub neugodnim pogojem pa je ostal ohranjen prav po zaslugi dela, volje in zagnanosti nekaj ljudi marsikateri dokument neprecenljive vrednosti.

Že leta 1971 je Skupnost arhivov Slovenije pri izdelavi dolgoročnega načrta razvoja arhivske službe v Sloveniji upoštevala konservacijsko službo pri Muzeju ljudske revolucije Slovenije kot sestavni del skrbi za arhivsko gradivo. Razprava v skupščini SRS Slovenije decembra leta 1977 pa je potrdila program prenosa te službe v Arhiv SR Slovenije.

Po dolgotrajnih prizadevanjih in pripravah se danes preseljujemo v ustrežnejše adaptirane prostore Arhiva SR Slovenije in vključujemo v arhivsko službo Slovenije. 20. oktobra 1979, ko smo proslavljali dan Arhivov, smo s skromno interno svečanostjo oznanili začetek preseljevanja oddelka za konservacijo arhivskega gradiva in drugega gradiva iz Muzeja ljudske revolucije Slovenije v Arhiv SR Slovenije. 1. januar 1980 pa lahko štejemo za pomemben mejnik v razvoju in delu konservatorskega oddelka.

Sedaj, ko je priključitev konservatorskega oddelka k Arhivu SR Slovenije prerasla iz besed v dejanje, se pripravljamo na naslednji korak k hitrejšemu razvoju te dejavnosti. Čaka nas še zelo zelo veliko pionirskega dela,

saj so potrebe po konservaciji poškodovanega gradiva velike, strokovno usposobljenih delavcev pa je zelo malo.

Katere so naše osnovne naloge v naslednjem obdobju?

Naj jih na kratko naštejemo:

- tekoča konservacija knjižnega in arhivskega gradiva, dokumentov, listin ter restavracija grafičnih del na papirni osnovi,
- razvijanje primernejših in hitrejših metod ter posameznih faz restavracije in shranjevanja papirnega gradiva v povezavi z dosežki mejnih naravoslovnih ved, kemije, biologije,
- načrtno ohranjevanje in razvijanje specialnih vezav knjižnega gradiva v starih originalnih vezavah,
- vzgoja ustreznih strokovnih kadrov ob delu in iz dela, ker jih redna šola ne daje,
- vključevanje v ustrezne zunanje raziskovalne projekte z namenom, da bi njihovi rezultati omogočili hitrejši razvoj restavratorsko-konservatorske dejavnosti,
- sodelovanje s sorodnimi organizacijami združenega dela.

Naloga, ki jih bo treba ob dogovorjenih vlaganjih v prihodnosti uresničiti, da bomo dosegli nivo konservatorsko-restavratorske dejavnosti v svetu; niso majhne, vendar nam z veliko dobre volje to ne bo težko.

RAZSTAVA DEL IN ARHIVSKEGA GRADIVA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA V LJUBLJANI

Marjeta Adamič

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja je v okviru proslav ob svoji dvajsetletnici pripravil tudi razstavo del inštituta in del svojih delavcev ter nekaterih arhivskih dokumentov iz arhivskega gradiva, ki ga hrani arhiv inštituta. Tako prikaz del kot arhivskih dokumentov je bil le izbor — na eni strani iz številnih objavljenih del inštituta in njegovih delavcev (okoli 1500 bibliografskih enot) in na drugi strani iz obsežnega arhivskega gradiva (okoli 1000 tekočih metrov), ker vsega ni bilo mogoče prikazati.

S predstavitevjo del, ki je zajela vse samostojne objave posameznih inštitutovih delavcev, specializiran in selektiven izbor separatov znanstvenih razprav v domačih in tujih revijah in publikacije inštituta — od revije Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (17 letnikov), Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni borbi v Sloveniji (14 knjig), Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji 1941 do 1945 (5 knjig) in Zbornika fotografij (5 knjig) do objave spominov, zbornikov, bibliografij, kronoloških pregledov, učbenikov, vodnikov, drugih pripomočkov itd. — je bil podan pregled, ki je dovolj nazorno omogočil vpogled v raziskovalne izsledke inštituta pri uresničevanju njegovih treh raziskovalnih načrtov: „Zgodovina delavskega gibanja na Slovenskem od začetkov do leta 1918“, „Zgodovina Slovencev 1918 do 1945“ in

„Zgodovina Slovencev 1945 do 1976“. Skupaj s samostojnimi objavami posameznih delavcev inštituta so bile razstavljene tudi številne nagrade, ki so jih prejeli, in to od nagrad Sklada Borisa Kidriča, Vstaje slovenskega naroda, 4. julija, Osvobodilne fronte in Kajuhovih do nagrad za učbenike.

Na razstavi predstavljeni arhivski dokumenti so bili le skromen izbor iz bogatega arhivskega gradiva, ki ga je začel že v času narodnoosvobodilne borbe in nato po osvoboditvi zbirati predvsem januarja 1944 ustanovljeni Znanstveni inštitut pri predsedstvu SNOS-a, za njim pa Muzej narodne osvoboditve. Zato je bil na začetku razstave poleg ustanovitvene odredbe Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, upravičeno tudi ustanovitveni odlok Znanstvenega inštituta, saj velja Inštitut za zgodovino delavskega gibanja prav zaradi dragocenega arhivskega in knjižničnega gradiva, ki ga hrani od leta 1959 dalje, za enega od dveh ali treh naslednikov omenjenega znanstvenega inštituta. Arhivski delavci so želeli s to predstavitevjo opozoriti le na raznovrstnost, pomembnost in dragocenost arhivskih fondov in zbir iz obdobja delavskega gibanja do leta 1941, narodnoosvobodilne borbe in ljudske revolucije 1941 do 1945 ter povojne socialistične graditve. Pri izboru jih ni posebej vodil ne vsebinski ne časovni ne krajevni ali katerikoli drug princip, ampak so hoteli — nemalokrat tudi s privlačno zunanjo podobo nekaterih dokumentov — poudariti, da je arhivsko gradivo neprecenljivo kulturno bogastvo, da so arhivski dokumenti dragocene pričje zgodovine našega naroda.

Na razstavi je bil prikazan tudi del dejavnosti arhiva inštituta v zvezi z dopolnjevanjem arhivskega gradiva s

spomini in izjavami udeležencev delavskega gibanja in narodnoosvobodilne borbe, mikrofilmi, fotokopijami, kserokopijami in prepisi gradiva iz domačih in tujih arhivov, neobjavljenimi dokumentarnimi deli itd., nadalje skrb za varstvo in zaščito arhivskega gradiva (mikrofilmanje v varnostne namene, restavracijo in konservacijo – laminacija) ter izdelovanje pregledov in pripomočkov za uporabo arhivskega in dopolnilnega gradiva.

Kljub omejitvam pri izboru objavljenih del delavcev

inštituta in skromnemu prikazu arhivskih dokumentov je obiskovalec razstave dobil dovolj ilustrativno sliko o raznolikosti delovanja inštituta. Ob tej priložnosti je bila natisnjena kratka informacija, ki sta jo sestavila dr. Franc Rozman in Marjeta Adamič, o namenu razstave in o najpomembnejšem gradivu, ki ga hrani arhiv inštituta. Razstava je bila odprta od 19. do 28. decembra 1979 in si jo je ogledalo okoli 400 obiskovalcev, predvsem študentov in dijakov srednjih šol.

ocene, poročila o publikacijah

„ZAPISNIKI, IN DRUGI IZBRANI DOKUMENTI IZ ARHIVA OBČINE ŠKOFJA LOKA 1861–1918“, PIPRAVIL IN UREDIL FRANCE ŠTUKL, GRADIVO IN RAZPRAVE ŠT. 1, IZDAL ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA, ŠKOFJA LOKA 1979, 156 STRANI

Marjan Drnovšek

S prvo številko Gradiva in razprav nadaljuje Zgodovinski arhiv Ljubljana znano serijo publikacij Razprave, v kateri so v obdobju 1958 do 1977 izšli 4 zvezki, posvečeni monografskim študijam iz ljubljanske zgodovine. Do spremembe naslova serije je prišlo zaradi nove vsebinske usmeritve in prostorske razširitve tudi na izvenljubljsko področje. Poleg razprav iz lokalne zgodovine bo poudarek predvsem na objavah prikazov arhivskega gradiva, in to s celega področja, ki ga pokriva Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Občinski zapisniki in izbrani dokumenti, ki so izšli v prvi številki, se hranijo v oddelku Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki, kjer so dostopni za uporabo. Avtor je z njihovo objavo želel približati arhivsko gradivo,

in prek njega škofjeloško preteklost, čim širšemu krogu ljudi, kot tudi opozoriti raziskovalce na gradivo, ki doslej še ni bilo dovolj uporabljeno. Pri občinskih zapisnikih je uporabljena metoda dobesečnih izpiskov, in sicer po kriteriju zanimivosti z različnih področij mestnega življenja, pri čemer je urednik izpustil formalne in razvlečene dele teksta. Izbrani dokumenti pa so objavljeni v celoti ali v povzetku.

Zapisniki so objavljeni iz obdobja 1861 do 1918, izbrani dokumenti pa iz širšega obdobja 1789 do 1918; slednji so objavljeni brez komentarjev kot dopolnilo k razumevanju zapisnikov. Objavljeni so sezname škofjeloških županov, častnih meščanov, občinskih odbornikov in svetovalcev, stanje občinskega premoženja, občinskih financ, razni pravilniki in poslovniki, ceniki in podobno.

Zaradi lažje uporabe bi bilo zaželeno, da bi avtor dodal osebni in krajevni indeks in, ker je publikacija namenjena širšemu krogu ljudi, tudi več reprodukcij dokumentov za popestritev in plastični prikaz posameznih arhivalij iz obravnavanega obdobja. Kljub temu pa je delo pomemben prispevek v slovenskem arhivskem prostoru, saj so objave virov iz novejšje zgodovine velika redkost.

ARHIVIST, LETO XXVII/1977, ŠTEV. 2

Ivan Lovrenčič

V tem zvezku je obravnavano arhivsko gradivo kot vir za zgodovino Zveze komunistov Jugoslavije. Celotna tematika je razdeljena na dve poglavji; prvo govori na splošno o arhivskem gradivu kot viru za zgodovino Zveze komunistov, v drugem poglavju pa je ta problem obdelan delno po republikah (SR Srbija, SR Slovenija), delno po regijah.

V svojem lahko bi rekli uvodnem članku mag. Milovan Bosić govori o nastajanju gradiva KP oziroma ZK, o tem koliko je ohranjenega, na kakšen način se je ohranilo in zakaj tako ter o kritičnem odnosu raziskovalca do gradiva.

O zavarovanju arhivskih fondov Zveze komunistov in družbenopolitičnih organizacij in možnosti njihovega kompletiranja ter o strukturi fondov Zveze komunistov in

družbenopolitičnih organizacij, prikazani s preglednimi tabelami, nas seznanja naslednji prispevek mag. Sređeje Lalića.

Opozoriti je tudi na članek Radomira Bogdanovića o gradivu v britanskih arhivih kot virih za zgodovino NOB, revolucije in ZKJ. Zadovoljni moramo biti, pravi, z množino, urejenostjo in vsebino gradiva, ki nas zanima in nas mora zanimati ne glede na to, koliko je nasprotujoče si in tendenciozno. Zato je dolžnost naših raziskovalcev zaradi objektivnosti ocenjevanja neke dobe uporabljati tudi to in tako gradivo.

Prispevki, ki sem jih uvrstil v drugi del, govorijo v glavnem o tem, kakšno in koliko gradiva se kje nahaja, o razmerju predvojnega gradiva do gradiva, ki je nastajalo po vojni, o zbiranju gradiva in dopolnjevanju fondov, o preureditvah gradiva. Ne gre prezreti zahteve po izdelavi navodil za urejanje in obdelavo tega gradiva, da bi postalo dostopno znanstveni in širši javnosti.

Branko Oblak

Arhivski pregled je glasilo Društva arhivskih radnika i zajednice arhiva SR Srbije in izhaja že od leta 1965. Glasilo spremlja razvoj arhivske stroke in prispeva, da se arhivsko gradivo čimbolj zaščiti, uredi, obdela in približa raziskovalcu.

Arhivski pregled ima izdelan profil in ustaljene rubrike, ki so več ali manj zastopane v vseh številkih, kar odraža določeno koncepcijo in politiko uredništva pri vođenju in urejanju publikacije.

V tej številki je kot uvodnik prikazana izdajateljska dejavnost arhivov. Rubrika obsega več referatov, ki so bili prebrani na Medrepubliškem posvetovanju arhivskih delavcev SR Srbije in SR Makedonije v Novem Pazaru junija 1977. Mirjana Dajić poroča o izdajateljski dejavnosti arhivov v SR Srbiji. Navaja vse pomembnejše publikacije arhivov Srbije in hkrati pridobljene izkušnje. Ugotavlja, da bi bilo potrebno narediti enoten načrt, načela in metodologijo za arhivsko publiciranje.

Todor Taleski je spregovoril o publiciranju arhivskega gradiva v Arhivu Makedonije.

V referatu Arhivi in izdajateljska dejavnost v organizacijah združenega dela obravnava Konstantin Sekulić historiate OZD in ugotavlja, da so monografije o OZD pri nas zelo redke, pa še te so dostikrat napisane nestrokovno. Zato je nujno potrebna pomoč arhivov, ki naj bi dajali napotke in tudi samo gradivo.

Milan Džukanov piše o publiciranju arhivskega gradiva v pedagoške namene. Misli, da bi bilo za ta namen najh bolj prikladna izdajanje lokalnih monografij in kronik. Daje tudi navodila za izdelavo take monografije, ki so v skladu s pedagoškimi smotri in načeli pouka.

Dragan Čirović podaja dosedanje rezultate v zvezi z normiranjem del v arhivih SR Srbije. Izdelana je že Metodologija za ugotavljanje norm dela z nomenklatur

del v arhivih SR Srbije, Kosova in Vojvodine z ustreznimi samoupravnimi odločitvami.

Velik poudarek je na rubriki Strokovna vprašanja. V njej so prikazani referati s seninarjev, organiziranih načrtno po temah. V tej številki Arhivskega pregleda je govor o problemih in izkušnjah pri izdelavi analitičnih inventarjev s posvetovanja v Vojvodini. O tem poročajo Sredoje Lalić, Nikola Nikolić in Spomenka Tot.

Delovanje arhivskih ustanov spremlja stalna rubrika Iz arhivske službe. Ponavadi je zelo obširna, saj spremlja vse od šolanja kadrov do raziskovanja arhivskega gradiva. V tej številki Arhivskega pregleda piše Ljiljana Mirković o dopolnjevanju fondov v arhivskih priročnih bibliotekah.

Informacije o strukturi in vsebini fondov in o njihovih ustvarjalcih najdemo v rubriki Iz arhivskega gradiva. V njej dr. Golub Dobrašinić objavlja nove dokumente o Vu-kovem doktoratu na jenski univerzi leta 1823. Dr. Vasilija Kolaković poroča o prvih ženskih šolah Zemuna in Beograda v prvi polovici 19. stoletja. Radomir Bogdanović pa o odmevu odločitev Berlinskega kongresa leta 1978 v srbskih vaseh, ki so pripadale Bolgariji. Jovan Pejin objavlja zapisnik Radikalne stranke iz leta 1923 z zboru za volitve ljudskih poslancev.

V rubriki O arhivski zakonodaji so objavljeni novo sprejeti zakoni, ki se tičejo arhivske službe. Olga Giler poroča o značilnostih, uporabi in aplikacijah Zakona o zaščiti kulturnih dobrin SR Srbije, ki je izšel leta 1977. Objavljeno je tudi celotno besedilo tega zakona.

Objavljeno je tudi besedilo Zakona o arhivskem gradivu in arhivih.

V rubriki Skupnost arhivov je prikazan Samoupravni sporazum o skupnih osnovah in merilih za razporejanje čistega dohodka v OZD Skupnosti arhivov SR Srbije.

Prikazane so tudi pomembnejše aktivnosti arhivskih organizacij (razna posvetovanja, skupščine itd.).

Tudi Arhivski pregled ima rubriko, kjer so predstavljene nove publikacije in razstave.

VJESNIK HISTORIJSKIH ARHIVA U RIJECI I PAZINU XX (1975/76), XXI (1977)

Vlasta Tul

V izdaji XX. in XXI. zvezka Vjesnika, periodičnega glasila zgodovinskih arhivov na Reki in v Pazinu, so ponovno prišli do izraza kontinuirano delo arhivistov, smiselni izbor gradiva ter znanstveno kritičen prikaz objavljenih virov o zgodovini Hrvatskega Primorja in Istre.

XX. številka publikacije je posvečena 40-letnici prihoda tovariša Tita na čelo KPJ in 85-letnici njegovega neutrudnega in plodnega dela ter 40-letnici ustanovitve KPH. Zvezek obsega 323 strani. V prvem delu je objavljenih osem člankov (str. 7-163). Ljuhomil Petrović in Mihael Soholevski sta v svojem prispevku objavila deset dokumentov o ogulinskem procesu proti Josipu Brozu in tovarišem v letu 1927, ki jih hrani zgodovinski arhiv na Reki. Ker je bilo gradivo objavljeno tudi v drugem tisku,

ni članek namenjen le raziskovalcem, temveč je njegov glavni namen s skrbno izbranim in izvornim gradivom, ki priča o revolucionarni aktivnosti tovariša Tita v Hrvatskem Primorju, seznaniti širši krog bralcev. O socialistični revoluciji in o NOB na obravnavanem področju govorita dva članka. Zanimiv je prispevek Dražena Vlahova, ki obravnava tri izbrane dokumente iz reškega arhiva, s pomočjo katerih hoče pokazati organizacijo in aktivnost KPH ter aktivnost in spremembe pri organizaciji NOO v Istri jeseni 1943. leta. Dokumenti izpričujejo, da sta NOB in socialistična revolucija v Istri kljub svoji specifičnosti nerazdružljivo povezani s tokovi v ostalih predelih Jugoslavije. Avtorjev namen je spodbujati nadaljnje sistematično proučevanje razvoja NOO v Istri, da bi tako dobili celovito sliko organiziranosti ljudske oblasti v Istri od 1943. do 1945. leta. V drugem članku je Petar Starić uporabil doslej neobjavljen dokument, ki se nahaja v Arhivu vojno-istorijskega instituta v Beogradu. Govori o poročilu štaba IV. armade Generalnemu štabu jugoslo-

vanske vojske o osvoboditvi otoka Krka 17. aprila 1945. leta. Sledijo štirje članki, ki posegajo v starejše zgodovinsko obdobje (str. 71 do 163).

Šime Peričič obravnava še vedno nejasne okoliščine, v katerih in zaradi katerih naj bi propadel poskus Rečana Vincenza d'Andrea pri osnovanju manufakture lončarske posode v prvi polovici 19. stoletja v Zadru. Gospodarski, politični in socialni položaj Karlobaga sredi 18. stoletja nam delno osvetli članek Zlatka Herkova. Objavil je statut mesta Karlobaga iz 1757. leta. Miroslav Bertoša v svojem prispevku analizira prebivalstvo Labina in okolice v 16. in 17. stoletju, njegovo etnično in socialno strukturo ter migracijske tokove. Njegova dognanja so rezultat materiala, zbranega iz labinskega kapitelskega arhiva. Danilo Klen posega s svojim delom v 15. stoletje. Ponovno je objavil reški urbar (1390. do 1405. leta). Milko Kos je že pred dvajsetimi leti obravnaval urbar, ki pa ni bil originalen, temveč dvakraten prepis. Original so zdaj našli v madžarskem državnem arhivu v Budimpešti. Avtor ugotavlja, da je Milko Kos uporabil prepis tega izvirnika.

Drugi del zvezka (str. 167–299) sestavljajo regeste in inventarji. Miho Debeljuh po treh letih premora ponovno nadaljuje z objavljanjem razlag rokopisov in ostalega zgodovinskega gradiva, ki se hranijo v znanstveni biblioteki v Pulju. Trije deli so bili že izdani v XVI., XVII. in XVIII. številki Vjesnika. Tokrat je avtor izbral korespondenco med Theodorjem Mommsenom in Franeison Richardom Burtonom, s T. Lucianijem, korespondenco Kandlerja, s T. Lucianijem ter del rokopisov in zabeležk P. Stankovića. Za nas je pomembno, da se je Th. Mommsen ukvarjal tudi z arheološkimi raziskavami v severni Italiji in v Istri. V sodelovanju z Lucianijem, Carlo de Francescom ter drugimi raziskovalci, ki so delovali v drugi polovici prejšnjega stoletja na področju Istre, je razlagal in razvozlaval številne latinske zapise. V rezultatih njegovega dela igra velik pomen kritičen odnos do zgodovinskih dejstev. V študijah o Istri se je tudi F. R. Burton naslonil na pomoč in nasvete T. Lucianija. Veliko pa mu je pripomogla zapuščina Kandlerja. Bogata korespondenca med Lucianijem in Kandlerjem je trajala kar tri desetletja. Tema dopisovanja je bila tako problematika iz obdobja Ilirov in Rimljanov v Istri kot sodobna vprašanja uporabe jezika v cerkvah centralne Istre ter problemi sožitja Slovanov z drugimi prebivalci na tem področju skozi vsa zgodovinska obdobja. Drugi članek predstavlja začetek objavljanja popisov arhijskega gradiva škofijskega arhiva v Senju in arhiva stolnega kapitlja v Senju ter regeste spisov v kapitelskem arhivu v Senju. Avtor članka je Vladimir Kraljić. Popisanih je 249 knjig škofijskega arhiva in 5 knjig stolnice. Arhijske knjige škofije so v glavnem urejene po vsebini. Večina knjig vsebuje zapise raznih cerkvenih obredov, zajemajo tudi podatke o farani in duhovnikih. Avtor navaja obliko knjige ter jezik, v katerem je knjiga pisana. Najstarejša knjiga je iz 1463, zadnja pa iz 1969. leta. Regesti gradiva arhiva pri sedežu stolnice v Senju so urejeni kronološko v štirih fasciklih. Zajemajo čas od 1272 do 1800. Tudi tu avtor poleg datuma in kraja, kjer so bili dokumenti izdani, navaja kratek povzetek vsebine poročila, jezik, v katerem je pisan, in podatek, ali je dokument originalen ali gre za prepis. Zanimivo je, da dokumenti ne obravnavajo le cerkvenih zadev, temveč odkrivajo tudi najrazličnejše druge oblike človekovega delovanja v tedanji dobi.

Na zadnjih straneh pričujoče publikacije se lahko seznanimo z bibliografijo izdaj zgodovinskega arhiva na Reki in v Pazinu v Vjesniku od 1953. do 1976. leta ter s

popisom časopisov, ki jih je prejel historični arhiv na Reki 1975. in 1976. leta.

XXI. številku Vjesnika, ki je izšla 1977. leta, prinaša na naslovni strani zalivalno pismo tovariša Tita za posvetilo iz preteklega zvezka glasila.

Tokrat je publikacija s 380 stranmi posvečena 35-letnici združitve Istre, Hrvaškega Primorja in ostalih zasedenih področij k Hrvaški in obenem k SFRJ. Tudi tu je že ustaljena delitev zvezka na več delov.

V prvem delu, ki nosi podnaslov Arhivsko gradivo, je objavljenih deset prispevkov (str. 7–278). Časovno obravnava vsak naslednji članek starejše zgodovinsko obdobje. Štirje članki zajemajo čas druge svetovne vojne (str. 7–75). Že v dvajseti številki Vjesnika je Dražen Vlahov opozoril na neraziskano področje delovanja NOO v Istri in s svojim prispevkom nameraval spodbuditi njegovo proučevanje. V tej številki Antun Giřon obravnava dva zapisnika o ustanovnih sestankih okrožnega NOO za Reko sredi 1944. leta. V članku zagovarja mnenje D. Vlahova, da je bil ONOO Buzet ustanovljen konec 1943. in ohranjen v začetku 1944. leta. Sredi 1944. leta se je iz dela buzetskega okrožja formiralo okrožje Reke. Vprašanje, zakaj je prišlo spornosti 1944 do razmejitve med oblastjo Istre in okrožjem Hrvaško Primorje, je treba še razrešiti. Objavljena zapisnika sta eden prvih poskusov osvetlitve dogajanj na področju Kastva, Lovrana in Opatije od srede 1944 do osvoboditve. Dobra osnova za proučevanje NOB in revolucije v Istri 1944. leta je tudi referat aktivista ZKJ in revolucionarja Milutina Baltića. V svojem prispevku ga je v skrajšani obliki podal Petar Strčić. Poročilo o takratnem dogajanju v Istri ima že širši pomen, saj se je začela borba za Istro tudi v mednarodnem pomenu. Podobno kot omenjeni prispevek prinaša tudi članek Dražena Vlahova dokumente, ki osvetljujejo stanje v Istri in v Hrvaškem Primorju v času NOB. Štirje objavljeni dokumenti so rezultat delovanja aktivista ZKJ in delegata ZAVNOH Jakova Blaževića. Nastali so ob njegovi bivanju v Hrvaškem Primorju in Istri takoj po kapitulaciji Italije. Izredno zanimiv je članek Mladena Plovanića, ki vzbuja pozornost z dokumenti, ki prikazujejo okoliščine, v katerih so Italijani aprila 1941. leta prekoračili meje na Hrvaškem Primorju. Pristanek za prestopitev meje s sramotnimi pogoji, ki so jih sprejeli predstavniki jugoslovanske vojske in načelnik mesta Sušak, predstavnik mestne komisije ter nekateri drugi predstavniki vojaške in civilne oblasti, pa tudi že predstavnik novonastale Neodvisne države Hrvatske, je zabeležen z zapisnikom. Zapisnik je prepis originala, ki se je izgubil.

Ljubomir Petrović in Mihael Sobolevski v svoji publikaciji obravnavata doslej malo raziskano sindikalno gibanje v mestu Sušak v obdobju med obema vojnama. Objavila sta dokumente, shranjene v arhivu Inštituta za delavsko gibanje Hrvaške v Zagrebu. Viri, ki jih je obravnaval in objavil v svoji študiji Danilo Klen, so pomembni in zanimivi prispevek k proučevanju tako hrvaške kot slovenske zgodovine v času italijanske okupacije po letu 1918. Avtor pričinja s tem člankom izdajati dokumente italijanske obveščevalne službe, ki je delovala na področju bivše Julijske krajine od leta 1918 dalje. Center službe je bil na sedežu pokrajine v Trstu. Od tu je služba dajala napotke policiji in civilnim oblastem po distriktih o ravnanju na zasedenih ozemljih. Iz poročil, ki so jih pošiljali iz distriktov v center in obratno, spoznamo, da so se okupacijske oblasti posluževale fašističnih metod ravnanja proti avtohtonemu prebivalstvu že pred na-

stopom fašizma v Italiji. Članek, ki zadeva problematiko zgodovine Reke in nekoliko tudi Istre ob koncu prejšnjega stoletja, je delo Jakova Jelinčiča. V ta namen je objavil deset pisem iz bogate korespondence med Koblerjem Giovannijem in Carlom de Francelijem. Avtor namerava z izdajanjem pisem nadaljevati. Zanimiv dokument, ki odkriva gosodarsko in pravno zgodovino Hrvaškega Primorja, je Hreljinski urbar iz leta 1700. Obdelal ga je Lujo Margetič. Urbar je zanimiv zaradi svoje pravne podlage in seznama inen podložnikov gradu Hreljin. Med drugim poskuša avtor v svoji razpravi ugotoviti razvoj pravic podložnikov na zemlji, ki so jo obdelovali. Miroslav Bertoša prinaša z obdelavo dveh katastrov gozdov na področju Buj, Novigrada, Poreča in Rovinja prispevek h gospodarski zgodovini Istre ob koncu 17. stoletja.

Dokumenta hranijo v Državnem arhivu v Benetkah. V prispevku z naslovom Pazinska isprava od 22. novembra 1409 godine Danilo Klen objavlja že znan dokument, a mu tokrat dodaja še hrvaški prevod. Dokument priča, da so imeli določeni kraji v Istri, ki so danes na rangi vasi, v 14. stoletju že določeno avtonomijo in pravne posebnosti, saj so bili sposobni samostojno nastopati proti tujim

sovražnikom in proti lastnim fevdalcem.

Drugi del zvezka (str. 281–354) je namenjen regestom in inventarjem. Dbega tri članke. V prvem Miho Debeljuh nadaljuje s publiciranjem regestov o korespondenci med P. Kandlerjem in T. Lucianijem. Prav tako tudi Vladimir Kraljič drugič objavlja popise arhivskega gradiva škofijskega arhiva v Senju. Na dobrih dveh straneh Ivan Grah podaja nekaj vesti o pičanskem uporu 1653. leta. Gradivo je zbrano iz enega izmed poročil pičanskih škofov „ad limina“. Dokumente hrani v Vatikanu.

Na straneh 360 do 366 je objavljen statuti Društva arhivskih delavcev Skupščine občine Reka. Zadnje strani Vjesnika spet prinašajo popis časopisov in knjig, ki sta jih prejela pazinski in reški arhiv 1977. leta.

S kritičnim in znanstvenim pristopom do številnih obravnavanih tem je Vjesnik pomembna publikacija virov, ki ni zanimiva le za lokalno zgodovino področij, ki jih pokrivata izdajateljska arhiva, ampak najdemo v njem važne podatke tudi za slovensko zgodovino, predvsem pa za zgodovino tistega predela Slovenije, ki je med obema vojnama pripadal Italiji.

MITTEILUNGEN DES STEIERMÄRKISCHEN LANDES-ARCHIVS, Folge 27, Graz 1977

Nada Jurkovič

Vsebina:

1. Delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva za leto 1976 – G. Pferschy.
2. Slavnostni govor univ. prof. dr. Fritzu Poschu ob podelitvi nagrade nadvojvode Johanna – D. Pickl.
3. Seznanj dajatev in oskrbnikov štajerskih Liechtensteinov iz 14. stol. – W. Brunner.
4. Štajerski viri k zgodovini „Marchfutter“ v zgodnjem novem veku – K. Spieitzhofer.
5. Požig utrdbe Karlovac v turški vojni leta 1692; podatki iz notranjeavstrijskih virov – F. D. Roth.

6. Opazanja k temi restavriranje papirja in profil poklica oziroma o izobrazbi arhivskega restavradorja – K. Trobas.

7. Pranje – pripomočki – proces – K. Trobas.

Ustavila bi se ob prispevku F. O. Rotha Požig utrdbe Karlovac v turški vojni leta 1692. Avtor zelo na široko govori o zgodovinskem ozadju, o utrdbah proti Turkom na področju Štajerske, Bele Krajine ter Hrvaške. V Karlovcu je leta 1692 izbruhnil požar, ki je bil podtaknjen. Podtaknili pa ga niso Turki oziroma njihovi privrženci, ampak po navedbi avtorja „tolpa“ tatov in roparjev, ki je delovala na področju „Slovenske marke“ in severno od spodnje Save do Zagreba.

Ta podatek, ki do zdaj ni bil znan, povzema avtor iz arhivskih dokumentov, ki jih hrani Štajerski deželni arhiv, in naj bi služil kot informacija, ne pa kot dokončna interpretacija.

Kristina Šamperl

G. Pferschy razgrinja širok spekter dejavnosti v Dežel-
nem arhivu v Gradcu (str. 7–26).

Bralce seznanja z dejavnostjo uslužbencev, njihovih
povišanj, s pridobitvami gradiva, ki prihaja v njihov arhiv s
pokloni, odkupi in predajo, o izdelavi seznamov in drugih
pripomočkov.

Posebej je navedeno delo v zvezi s pripravo izvedbe
arhivske konvencije z Jugoslavijo iz leta 1923. Avtor nas
seznanja še z restavratorsko dejavnostjo, z novimi fondi
spisovnega gradiva, ki ga prevzemajo do leta 1975, in z
izločanjem gradiva – izločajo tudi gradivo iz časovnega
obdobja 1864–1926 (gradivo okrajnega sodišča Liezen).
Zanimiv je pregled uporabnikov: v arhivu na Bürgergasse
jih je bilo 2636, od tega 44 Jugoslovanov, na Hamerling-
gasse pa 2398, od tega 154 Jugoslovanov.

Arhiv rešuje tudi prošnje uporabnikov v zvezi s splošno
gospodarsko, kulturno, pravno zgodovino in arhivsko
problematiko. Mnogo je vprašanj s področja heraldike.
Delavci arhiva sodelujejo na razstavah, se ukvarjajo s
kulturno-prosvetnim in raziskovalnim delom, tudi na
večjih projektih, kot je nova štajerska deželna topografija,
in so vključeni v štajersko komisijo za krajevna imena, o
katerih so imeli tudi več predavanj.

H. Purkarthofer predstavlja v svojem prispevku Šta-
jerski občinski grbi, grbe podeljene leta 1977. Nekatero
občine so verificirale že obstoječe historične grbe, druge
pa so si izoblikovale nove; tako si je npr. Ramsau am
Dachstein grbovni znak izoblikoval po štajerski himni.
Avtor razlaga zgodovinski nastanek in razvoj posameznih
simbolov oziroma grbovnihih znakov.

Za raziskovalce in uporabnike je dobrodošel na str.
35–39 objavljen veljavni red za uporabnike v Štajerskem
deželnem arhivu v Gradcu.

Levji delež prispevkov v „doneskih“ predstavlja raz-
prava Heraldica Prichlerja o rudersdorfskem tridesetinskem
registru iz leta 1538–1555 kot viru za zgodovino madžar-
sko-štajerske obmejne trgovine.

V madžarskem državnem arhivu v Budimpešti se hrani
v rodbinskem arhivu knezov Batthyany carinski register
tridesetinskega urada Rudersdorf in njegovih filial, pisan v
latinščini.

Register je po mnenju avtorja pomemben ne le za
zgodovino madžarsko-štajerske obmejne trgovine, ampak
tudi za naselitev, za krajevno in lokalno zgodovino.
Register se je vodil po četrtinah (četrtletjih) in vsebuje
datum, ime in izvor trgovca, množino tovarjenega blaga,
vrednost in včasih kraj prodaje (letni sejem) in trideset-
tinski carinski prispevek, ki je znašal v letih 1538–1544
4 % od vrednosti blaga, leta 1550 pa 5 %.

Razprava se tiče tudi naših krajev (Ptuj, Dravograd,
Ljubljana) in potrjuje že znano ugotovitev o velikih
količinah trgovskega blaga, ki je potovalo iz Madžarske in
na Madžarsko in tudi iz naših krajev in tjakaj.

Avtor izračunava obseg trgovine iz vrednosti carine. Po
registru je opazen upad trgovine po letu 1540 zaradi

Turkov in zaradi političnih razmer na Madžarskem. Veliki
trgovci s tekstilom in voli so se izgubili z madžarskega
področja; doma so bili iz Fürstenfelda, Ljubljane, Ptuja in
Güssinga in tako posredno izvemo, da so trgovci iz
omenjenih krajev trgovali oziroma prodajali v notranjost
Madžarske. Ta trgovina si ni mogla več opomoči, omejila
se je na obmejne kraje.

Avtor posebej navaja (številčno) kraje trgovanja in
trgovce, ugotavlja, koliko krajev in trgovcev se omenja v
posameznem letu – največ leta 1540–64 in najmanj leta
1544–28 – ter začrta geografski obseg krajev, iz katerih
so izvirali trgovci (Czeged – Buda, Tirolska – Salzburg,
Dravograd – Ljubljana, Dunajsko novo mesto).

Obmejni trgovci so plačevali manjše carine kot trgovci
na velike razdalje, čeprav so prvi šli čez mejo večkrat, zato
je, kot ugotavlja avtor, nerealno razporejati mesta po
lestvici glede na množino trgovine. Tako sta npr. Ptujčan
in Ljubljančan pri enem prehodu plačala višjo trideset-
tinsko carino kot veliko število vinskih ali žitnih trgovcev
obmejnih krajev pri večkratnih prehodih. Vzrok je go-
tovo v različnih vrstah in količinah blaga in morda še v
kaki koncesiji obmejnimi krajem.

Posebej je izdelana tabela krajev, vrednosti carine,
deleža skupne trgovine in števila trgovcev. Za primer bi
navedla le tri kraje iz tabele:

Pethowia	3 133 F 20 k	1,8 %	1	Ptuj
Gracz	89 F 45 k	1,8 %	4	Graz
Labacz	16 637 F	9,5 %	1	Ljubljana

Nekateri trgovci so v registru omenjeni le enkrat, npr.

Andreas Foresth	Ljubljana
Bernardus Moskon	Ptuj
Georgius Olaz	Budim.

Razprava je zaključena z 29 listov obsegajočo tabelo o
izvoru in imenu trgovcev, številu ocarinjenih prehodov,
vrsti blaga in količini.

R. Aigner komentira neodposlano cesarsko listino iz
leta 1848 za srbsko nacijo, najdeno v zapuščini nasled-
nikov ministrskega predsednika Schwarzenberga
(1848–1852). Pergamentno listino je izdal Cesar Franc
Jožef 15. decembra 1848 v Olomucu. Z njo je znova
potrdil najvišje cerkvene časti, povezane z nadškofovskim
sedežem v Karlovcih. Naslov in čast patriarha je potrdil
nadškofu Karlovcev J. Rajačiću in potrdil izvolitev S.
Suplikača za vojvodo srbske nacije.

Listina je ostala nepodpisana in neizročena, čeprav je
bil cesarjev patent, na podlagi katerega je bila listina
izstavljena, podpisan. Avtor navaja, za glavni vzrok smrti
Suplikača, ki je umrl 27. decembra 1848, ravno v času, ko
mu je sel nesel dokument. Vzroke za neizročitev bi
verjetno bilo potrebno iskati v nacionalnih problemih
habsburške monarhije, ki so pripomogli k temu, da je
cesarska listina ostala v privatni pisalni mizi Schwarzen-
berga.

H. Jäger (str. 137) razlaga nastanek zapletenega grba
grofov iz Merana.

Stanislav Murovec

V državnem merilu izhajata v Italiji dve arhivski reviji, in sicer *Archivi e Cultura* (arhivi in kultura) in *Rassegna degli archivi di Stato* (pregled državnih arhivov).

Prva nosi podnaslov *Rassegna dell'Associazione Nazionale Archivistica Italiana* (pregled vsedržavnega združenja za italijansko arhivistiko). Izhaja letno v Rimu. Do leta 1978 je izšlo enajst letnikov. V zadnjem letniku objavljajo članke tile avtorji: F. C. Casulla, A. Clementi, F. D'Oria, A. Papa, A. Saladino, G. Tori in C. Carbone. Zdi se mi, da bi bili za naše arhivske delavce zlasti zanimivi članki: A. Papa, *Archivi e documenti di architettura* (Arhivi in dokumenti s področja arhitekture), A. Saladino, *Luci e ombre sui beni archivistici* (Sončne in senčne plati arhivskih dobrin), za šolnike, posebej primorske, pa še *Un aspetto della cultura fascista: i manuali scolastici* (Ena izmed podob fašistične kulture: šolski priročniki).

Precej starejša je druga revija, saj je do leta 1976 izšlo že šestintrideset letnikov. Letnikov 1977, 1978 in 1979 v goriškem državnem arhivu še nimajo. Revijo, ki izhaja večkrat letno, lahko štejemo kot uradno glasilo ministrstva za kulturne dobrine in okolje, centralnega urada za kulturne dobrine v Rimu.

Okvirno se revija deli na tri dele: članke, kroniko, zapise in komentarje in na seznam signaliziranih knjig in člankov s področja arhivistike.

V prvem delu so l. 1976 objavljeni članki tehle

avtorjev: F. Burgarella, P. Caracci, G. Dibenedetto, D. Elwood, G. Fallico, E. Lodolini, A. I. Pini, I. Soffietti, G. Tori, V. Tucci. Prispevke v drugem delu so objavili: F. Vonatti, M. Castracane Mombelli, G. Catoni, A. M. Corbo, W. Dorigo, E. Lodolini, D. Maestri, P. Menna, R. C. Mueller, G. Olla Repetto, L. Salvatore Principe, A. G. Ricci, A. Spaggiari in F. Sardich.

Tretji del je obširen pregled signaliziranih člankov in knjig.

Med članki bi utegnili zanimati slovenske arhivarje: P. Caracci: *L'organizzazione dei servizi di polizia dopo l'approvazione del T. U. delle Leggi di P. S. nel 1926* (Organizacija policijske službe po sprejetju enotnega besedila zakonov o javni varnosti), D. Elwood: *Nuove fonti americane sull'Italia nella II guerra mondiale* (Novi ameriški viri o Italiji v II. svetovni vojni), V. Tucci, *La metrologia storica: vecchi e nuovi orientamenti* (Zgodovinska metrologija, stare in nove smeri). Iz drugega dela bi kazalo posebej omeniti: W. Dorigo, *L'archivio storico delle arti contemporanee della Biennale di Venezia* (Zgodovinski arhiv sodobnih umetnosti na bienalu v Benetkah), L. Salvatore Principe, *Storia di una Mostra Storica - documentaria su Giacomo Matteotti* (Zgodovina zgodovinsko-dokumentarne razstave o G. Matteottiju), E. Lodolini, *L'Amministrazione archivistica della Baviera e la sua scuola* (Uprava arhivov Bavarske in njena šola).

Prav gotovo je, da bi pregled ostalih letnikov obeh revij, kar bi terjalo innogo več časa, pokazal še mnogo zanimivega in koristnega ne le za arhivske delavce, temveč tudi za ostale bralce in proučevalce.

novе pridobitve slovenskih arhivov

ARHIV SR SLOVENIJE 1977–1978

Komisar za agrarne operacije s predhodniki Deželna komisija za agrarne operacije na Kranjskem, Višja komisija za agrarne operacije (1887–1945, 37 tm)
Uprava policije v Ljubljani (1935, 1 list)
Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev (1945, 0,01 tm)
Deželni odbor Kranjske (1913, 0,01 tm)
Državni sekretariat za gospodarstvo, komisija za revizijo gradbenih projektov 1954–1956, 1958, 126 tm, Sekretariat IS za promet in zveze, Republiški sekretariat za promet SRS (1954–1965, 18 tm)
Franciscejski kataster za Kranjsko, Štajersko in Koroško, kopije map (1419 komadov)
Zemljiško-knjižno oblastvo centrale madžarskih železnic in prekopov v Budimpešti (1906–1910, 0,08 tm)
Inštitut za ekonomska raziskovanja v Ljubljani (1963–1965, 32 tm)
Trboveljska premogokopna družba (0,04 tm)
Rudnik rjavega premoga Kočevje, načrti, merske knjige (276 komadov)
Krajevni šolski svet Dvorska vas (1930, 0,01 tm)
Narodna čitalnica v Ljubljani (1860, 1861, 0,01 tm)
Dramatično društvo v Ljubljani, slovenski gledališki konzorcij (1912–1940, 0,20 tm)
Združenje jugoslovanskih inženirjev in arhitektov, sekcija Ljubljana (1937–1939, 0,02 tm)
Graščina Snežnik (1899–1920, 0,02 tm)
Graščina Smednik (0,01 tm)
ing. Viljem Putick (1895–1919, 0,06 tm)
dr. Avguštin Žigon (9,50 tm)
Družinski arhiv Soklič iz Češnjice v Bohinju (0,03 tm)
dr. Marijan Foerster (0,50 tm)
Anton in Jaroslav Foerster (0,60 tm)
Franc Jontez (1853–1928, 0,25 tm, depozit)
Ivan Kranjec (0,01 tm)
dr. Milan Lemež (1891, 0,02 tm kserokopije)
Ivan Mohorič (1888–, 0,50 tm) z drobci fondov Zbornica TOI (1948) Trgovinska zbornica LRS (1952–1958), MLO Ljubljana, Poverjenišтво za trgovino in preskrbo (1950–1951), MLO Ljubljana, Odsck za obrt (1946–1954), Komite za zunanjo trgovino LRS (1949), Ekonomska fakulteta v Ljubljani (1948–1957), Trboveljska premogokopna družba (1920–1928, 1945–1946), Elektrarna Fala d.d. Beograd (1939–1946), Ivan Ples, Ruardove fužine Sava, Graščina Koča vas
rokopisi (18.–20. stol., 26 komadov)
načrti Mestnega gledališča v Ljubljani in Mestne porodnišnice v Ljubljani (5 map, depozit)
urbar komende sv. Petra v Komendi (1780, 1 komad kserokopija)
urbar gospostva Završnik (1574, 1 komad)
matične knjige ljubljanske in mariborske škofije (1784–1894, 313 komadov)
statusi animarum županije Dole pri Litiji (1848–1870, 3 knjige)
zemljevidi (19.–20. stoletje, 17 komadov)
plakati (1944–, 445 komadov)
fotografski album gradnja sodišča v Mariboru (1 komad)

filmi dr. Marijana Foersterja (19 komadov) in diapozitivi (34 komadov)
film M. Foersterja, Mladinski dnevi
film J. Galeta Onkraj
film M. Badjura Zlatorog
film V. Duletiča Na klancu
filma Bernarda Đervenka iz leta 1941 (2 komada)
osmrtnice (30 komadov)
razglednice (296 komadov, 19.–20. stoletje)
grafike (19. stol., 5 komadov)
vedute (19. stol., 54 komadov)
genealoško deblo Schwaba pl. Lichtenberga (1769., 1 komad)
bankovci in vrednotnice veljavne na območju SRS 1919–1955

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU 1977–1979

Občina Šentjur pri Celju (1964–1969, 45 tm)
Občina Vitanje (1933–1941, 0,40 tm)
Občinski ljudski odbor Krško (1945–1961, 45 tm)
Okrožno sodišče Celje (1899–1949, 70 tm)
Medobčinska geodetska uprava Celje, katastrski operati (1890–1939, 21 tm)
OK SZDL Šentjur pri Celju (1952–1974, 4 tm)
OK SZDL Velenje (1970–1972, 1,5 tm)
Zveza borcev za severno mejo, Občinski odbor Celje (1965–1975, 0,40 tm)
Metalurška industrijska šola Štore (1946–1962, 0,70 tm)

POKRAJINSKI ARHIV KOPER 1977–1979

Občina Hrpelje-Kozina (1907–1965, 0,20 tm)
Občina Piran (1814–1960, 300 tm)
KLO Podgorje (1945–1952, 1,35 tm)
KLO Rakitovec (1946–1952, 0,80 tm)
Temeljno javno tožilstvo Koper (1948–1968, 14,00 tm)
Obalna konferenca SZDL Koper (1967–1977, 6,05 tm)
Stanovanjska zadruga Primorski dom Koper (1961–1974, 3 tm)
Čevljarsko podjetje Hrpelje-Kozina (1952–1953, 0,01 tm)
Stara kavarna Koper (1958–1976, 1,50 tm)
Italijanska gimnazija Koper (1883–1951, 10 tm)
Italijanska gimnazija Piran, šolska spričevala (1931–1954)
Osnovna šola Koper, italijanska (1929–1942, 0,20 tm)
Italijanska osnovna šola S. Marco, Semedela (1940–1972, 0,20 tm)
Osnovna šola z italijanskim učnim jezikom Piran (1871–1959, 6 tm)
Dvoletna kmetijska šola Gian Rinaldo Carli Koper (1930–1952, 11,50 tm)
Družina Cvetka in Josipa Jakomina, Pridvor pri Kopru (1887–1946, 0,02 tm)
Matija Dolenc, graščak iz Orehka pri Postojni (1697–1877, 0,60 tm)
Nicolo Fregiacomo, predsednik piranskih solin (1830–1862, 0,01 tm)

listina, s katero postane Ilirska Bistrica trg 1911
statut rudarske družbe Ilirija 1910
gradivo pripadnikov prekomorskih enot NOVJ (2 tm)
razni rokopisi o tržaškem vprašanju (1945–1952, 0,35
tm)
razglednice Ilirske Bistrice, Trnovoga, Podgrada in Jelšan
(1909–1914)
zemljevid slovenske dežele

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA enota mestni arhiv Ljubljane 1977–1979

Občina Dobrova (1904–1928, 0,10 tm)
Občina Log (1936–1945, 0,10 tm)
Občina Preserje (1901–1945, 0,20 tm)
Občina Sora (1912–1929, 0,10 tm)
Zaščitni urad (1933–1945, 5 tm)
Komisija za revizijo mestnega pogrebnega zavoda
(1936, 0,10 tm)
Zveza mest kraljevine Jugoslavije – slovenska sekcija
(1930–1940, 0,10 tm)
MLO Ljubljana, Direkcija za turizem in gostinstvo
(1947–1951, 0,60 tm)
MLO Ljubljana, Direkcija za državne nabave (v okviru
trgovine in preskrbe MLO Ljubljana) (1945–1952, 26 tm)
MLO Ljubljana, Glavni odbor ESZDNJ (1946, 0,10 tm)
MLO Ljubljana, Obči oddelek (1946–1947, 0,60 tm)
MLO Ljubljana, Okrožne volilne komisije (1945, 0,10 tm)
MLO Ljubljana, Planska komisija (1948–1950, 0,10 tm)
MLO Ljubljana, Referat za izgradnjo ljudske oblasti
(1946, 0,10 tm)
MLO Ljubljana, Uprava narodne imovine (1946, 0,20 tm)
KLO Brezovica (1950–1952, 0,10 tm)
KLO Kamnik (1945–1948, 0,10 tm)
KLO Log (1945–1952, 0,10 tm)
KLO Notranje gorice – Plešivica (1945–1952, 0,10 tm)
KLO Podpeč (1947–1952, 0,10 tm)
KLO Preserje (1945–1951, 0,10 tm)
KLO Rakitna (1945–1952, 0,10 tm)
ObLO Podpeč–Preserje (1952–1955, 0,30 tm)
Skupščina mesta Ljubljane (1954–1966, 0,60 tm)
Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani (1848–1945,
39,30 tm)
Okrožno sodišče v Ljubljani (ok. 1880–1952, 5,40 tm)
Terenski odbor OF Muzejski trg Četrtr Center (1946,
0,10 tm)
Terenski odbor SZDL Gradišče (1953, 0,10 tm)
Zveza borcev terena 24 talcev Ljubljana (1945–1975,
2,30 tm)
Globočnik, tovarna žic in žičnikov Ljubljana
(1871–1946, 0,33 tm)
Ilirija, tovarna kemičnih izdelkov (1921, 1940,
1962–1963, 0,10 tm)
Kartonažna tovarna Ljubljana (1892–1956, 0,50 tm)
Kemična tovarna Moste (1936–1939, 0,10 tm)
Kolinska tovarna (1902, 1904–1945, 1 tm)
Sekotex, tekstilna industrija Ljubljana (1942–1946, 0,20
tm)
Tekstilna tovarna za pliše „F. Eifler“ Ljubljana
(1932–1947, 0,10 tm)
Tovarna dekorativnih tkanin Ljubljana (1946–1953,
0,10 tm)
Tovarna zaves „Stora“ v Št. Vidu nad Ljubljano
(1919–1951, 1,15 tm)

Autoprometna družba „Bistra“ z o.z. (1929–1934,
0,10 tm)
Električna cestna železnica Ljubljana (1897–1951, 0,30
tm)
Elite, Franc i Pavel Perles, konfekcija na veliko in drobno
(1924–1945, 0,20 tm)
Hotel Slon Ljubljana (1936–1941, 0,13 tm)
I. C. Mayer Ljubljana trgovina z blagom (pribl. 1930,
0,10 tm)
Jugopetrol Ljubljana (1945–1954, 0,10 tm)
Schneider & Verovšek, trgovina z železnino, Ljubljana
(1886–1945, 1959, 1963, 0,10 tm)
The Rex & Co. (1910, 1926, 1945, 0,10 tm)
Mizarstvo Vič, Ljubljana (1908–1964, 0,20 tm)
Banka „Slavija“ Ljubljana (1920–1949, 0,10 tm)
Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani (1901–1947, 2,85 tm)
Kmetijska zadruga Črnuče (1960–1974, 0,20 tm)
Kmetijska zadruga Dol-Beričevo (1946–1962, 0,25 tm)
Kmetijska zadruga Ježica (1949–1961, 0,10 tm)
Kmetijska zadruga Preserje (1948, 0,10 tm)
Strojna zadruga Dol (1939–1948, 0,10 tm)
Osnovna šola Ledina (1855–1964, 1,40 tm)
Slovanska knjižnica v Ljubljani (1814–1946, 0,40 tm)
Zabavno gledališče Ljubljana (1950–1954, 0,10 tm)
Društvo diplomiranih tehnikov mestne občine ljubljanske
(1935–1943, 0,10 tm)
Sadjarsko in vrtnarsko društvo za Slovenijo – podružnica
Dol (1926–1948, 0,10 tm)
Komisija za obnovo podpornih društev železničarjev v
Ljubljani (1951, 0,10 tm)
Podporno društvo železniških uslužbencev in upokojujencev
v Ljubljani (1911–1949, 2,85 tm)
Pogrebno društvo Marijine bratovščine v Ljubljani
(1942–1950, 0,10 tm)
Pogrebno društvo sv. Jožefa v Ljubljani (1928–1948, 0,10
tm)
Sokolski dom Vič (1943–1945, 0,10 tm)
Društvo Casino (1830–1834, 0,10 tm)
Društvo stanovanjskih najemnikov za Dravsko banovino v
Ljubljani (1945, 0,10 tm)
Cerkev sv. Janeza Krstnika v Zbiljah (1904–1941, 0,10
tm)
Prelog Karl (1938–1945, 0,10 tm)

Enota za zunanjo ljubljsko regijo 1977–1979

Okrajno glavarstvo Logatec (1928–1945, 0,1 tm)
Občine:

Dolenji Logatec (1924–1945), 0,3 tm)
Hötedršica (1870–1945, 2,4 tm)
Cerknica (1937–1945, 1 knjiga)
Begunje pri Cerknici (1917–1944, 0,1 tm)
Vrhnik (1867–1945, 1,4 tm)
Osilnica (1932–1942, 1,0 tm)
Željne (1911–1933, 1 knjiga)
Sodražica (1874–1942, 3,2 tm)
Ribnica (1839–1945, 7,0 tm)
Šmartno pri Litiji (1888–1940, 0,2 tm)
Vače (1941–1945, 0,8 tm)
Litija (1941–1945, 2,4 tm)

Okrajni ljudski odbor Rakek (1945–1947, 0,2 tm)
Okrajni ljudski odbor Postojna (1946–1955, 1,4 tm)
Krajevni ljudski odbori:

Dolenji Logatec (1945–1952, 2,6 tm)

- Gorenji Logatec (1945–1952, 1,3 tm)
 Hotedršica (1945–1952, 2,2 tm)
 Trate (1948–1952, 0,5 tm)
 Vrh (1946–1951, 0,1 tm)
 Rovte (1945–1952, 0,5 tm)
 Žerovica (1945–1952, 0,1 tm)
 Studenec (1945–1946, 0,2 tm)
 Babno polje (1945–1948, 0,1 tm)
 Bezuljak (1945–1948, 0,1 tm)
 Cerknica (1945–1952, 2,4 tm)
 Cajnarji (1945–1952, 1,20 tm)
 Begunje pri Cerknici (1945–1952, 1,1 tm)
 Sv. Vid (1945–1952, 1,2 tm)
 Ulec (1945–1952, 0,7 tm)
 Dolenje Jezero (1945, 1947, 0,1 tm)
 Ravnik (1945–1952, 1,0 tm)
 Otave (1945–1952, 0,9 tm)
 Nova vas (1945–1952, 1,3 tm)
 Grahovo (1945–1952, 2,1 tm)
 Stari trg (1945–1952, 0,2 tm)
 Iga vas (1947–1952, 0,5 tm)
 Rakek (1945–1952, 0,8 tm)
 Dolenja vas (1945–1948, 0,5 tm)
 Dolenji Lazi (1945–1952, 0,1 tm)
 Gora (1945–1952, 0,3 tm)
 Goriča vas (1945–1952, 0,7 tm)
 Hrib (1945–1946, 0,3 tm)
 Jurjeviča (1945–1952, 0,6 tm)
 Loški potok (1946–1952, 2,4 tm)
 Ribnica (1945–1952, 1,2 tm)
 Sodražica (1945–1952, 1,6 tm)
 Srednja vas (1945–1946, 0,1 tm)
 Stari Log (1946–1952, 0,8 tm)
 Sušje (1945–1952, 0,5 tm)
 Šegova vas (1945–1946, 0,1 tm)
 Vince (1945–1946, 0,1 tm)
 Travnik (1945–1946, 0,1 tm)
 Zamostec (1945–1952, 1,0 tm)
 Žimarice (1945–1952, 0,3 tm)
- Občinski ljudski odbori:
- Rovte (1952–1955, 0,5 tm)
 Logatec (1952–1961, 23,0 tm)
 Bloke (1952–1955, 1,4 tm)
 Begunje pri Cerknici (1952–1955, 0,8 tm)
 Cerknica (1952–1961, 37,7 tm)
 Loška dolina (1953–1961, 14,0 tm)
 Rakek (1952–1955, 1,0 tm)
 Vrhnika (1954–1961, 34,0 tm)
 Draga – Loški potok (1955–1957, 0,1 tm)
 Loški potok (1952–1955, 0,9 tm)
 Ribnica (1952–1963, 2,6 tm)
 Sodražica (1951–1960, 1,8 tm)
- Krajevni uradi:
- Blagovica (1960–1966, 0,2 tm)
 Lukovica (1950–1968, 0,7 tm)
 Moravče (1949–1968, 0,7 tm)
 Radomlje (1953–1966, 0,1 tm)
 Trojane (1961–1962, 0,1 tm)
 Sodražica (1960, 0,1 tm)
- Matični urad Vrhnika (1870–1959, 1,7 tm)
 Geodetska uprava SO Kamnik (1826, 1868, 1,1 tm)
 Županijski urad Dolenja vas pri Ribnici (1814–1940, 0,2 tm)
 Županijski urad Koprivnik (1767–1947, 0,5 tm)
 Okrajna sodišča:
- Logatec (1890–1945, 1,1 tm)
 Lož (1783–1945, 36,0 tm)
 Cerknica (1894–1943, 2,6 tm)
 Brdo (1850–1942, 1,9 tm)
 Kamnik (1851–1963, 19,5 tm)
 Ribnica (1898–1945, 19,0 tm)
- Predilnica Litija (1885–1952, 2,0 tm)
 Opekarna Ribnica (1900–1950, 1 mapa)
 Stolarna Sodražica (1953–1955, 0,1 tm)
 Obnovitvena zadruga Dolenja vas (1946–1952, 0,2 tm)
 Obnovitvena zadruga Sodražica (1945–1952, 0,1 tm)
 Konfekcija Idrija (1964–1978, 3,0 tm)
 Likvidirana krajevna podjetja občine Logatec (1946–1954, 0,4 tm)
 Izpostava finančne straže Dolenji Logatec (1945–1947, 0,1 tm)
 Trgovsko podjetje Vino Rakek (1953–1957, 0,1 tm)
 Kmetijsko posestvo Cerknica (1954–1960, 0,1 tm)
 Gozdno-kmetijska poslovna zveza Rakek (1957–1962, 2,8 tm)
 Lekama Stari trg pri Rakeku (1955–1958, 0,1 tm)
 Remontno podjetje Loška dolina Podcerkev (1959–1962, 0,8 tm)
 Trgovsko podjetje Vino Cerknica (1953–1964, 0,8 tm)
 Likvidirana krajevna podjetja Begunje pri Cerknici (1946–1953, 0,1 tm)
 Novoprem Domžale (1962–1973, 1,0 tm)
 Zavod za propagando Domžale (1964–1973, 0,3 tm)
 Ukinjena gostišča občine Domžale (1952–1965, 0,3 tm)
 Ukinjene kmetijske zadruge občine Domžale (1947–1964, 1,8 tm)
 Ukinjena obrtna podjetja občine Domžale (1947–1962, 0,5 tm)
 Kmetijska zadruga Brezovica (1916–1954, 0,1 tm)
 Kmetijska zadruga Podlipa Smrečje (1950–1958, 1 knji-ga)
 Kmetijska zadruga Verd (1946–1956, 1 mapa)
 Kmetijska zadruga Vrhnika (1948–1964, 0,1 tm)
 Naproza Vrhnika (1945–1948, 1 mapa)
 Zadržna mlekarina Vrhnika (1904–1971, 3,8 tm)
 Živinorejska in selekcijska zadruga Vrhnika (1931–1946, 1 mapa)
 Rudnik rjavega premoga Kočevje (1893–1978, 13,5 tm)
 Hranilnica in posojilnica Koprivnik (1908–1922, 4 knjige)
 Okrajni magazin Kamnik (1947–1952, 0,2 tm)
 Okrajna menza Kamnik (1949, 1 mapa)
 Okrajna pekarna Kamnik (1948–1950, 1 mapa)
 Odpad Kamnik – sedež Domžale (1949–1951, 1 mapa)
 Gostinsko podjetje Dolenja vas (1953–1957, 0,1 tm)
 Knjigovodski center Sodražica (1948–1957, 0,3 tm)
 Osnovne šole:
- Rovtarske Žibrše (1908–1971, 0,6 tm)
 Logaške Žibrše (1900–1973, 0,7 tm)
 Medvedje brdo (1910–1972, 0,6 tm)
 Gorenji Logatec (1870–1959, 4,3 tm)
 Hotedršica (1846–1975, 1,1 tm)
 Šlandrove brigade Domžale (1938–1968, 5,0 tm)
 Kmetijska gospodarska šola Hotedršica (1954–1959, 0,1 tm)
 Večerna delavska gimnazija Domžale (1947–1951, 0,5 tm)
 Večerna šola za odrasle Domžale (1958–1972, 0,3 tm)
 Obrtno nadaljevalni tečaj Moravče (1946–1947, 0,1 tm)
 Center strokovnih šol Kamnik (1945–1964, 3,0 tm)
 Gremialna trgovsko nadaljevalna šola v Kamniku (1924–1941, 0,1 tm)

Obrtno nadaljevalna šola v Kamniku (1886–1941, 0,2 tm)
 Vajenski dom Mekinje–Kamnik (1950–1964, 1,0 tm)
 Šolski gradbeni odbor Sodražica (1947, 0,1 tm)
 Krajevni odbor AFŽ Gorenji Logatec (1946–1950, 1 mapa)
 Sindikat komunalnih in obrtnih delavcev Cerknica (1947–1956, 0,1 tm)
 Občinski odbor SZDL Kamnik (1953–1967, 4,5 tm)
 Občinski odbor SZDL Kamniška Bistrica (1953–1954, 1 mapa)
 Občinski odbor SZDL Komenda (1952–1954, 1 mapa)
 Okrajni odbor AFŽ Kamnik (1945–1952, 0,1 tm)
 Okrajni odbor ZZB NOV Kamnik (1949–1952, 0,1 tm)
 Mestni odbor OF Kamnik (1946–1953, 0,2 tm)
 Terenski odbor OF Mekinje (1950, 1 mapa)
 Vaški odbor OF Motnik (1946–1951, 0,1 tm)
 Sadjarsko in vrtnarsko društvo Logatec (1930–1948, 1 mapa)
 Društvo za otroško in mladinsko skrb Logatec (1909–1938, 0,1 tm)
 Planinsko društvo Cerknica (1960–1963, 0,2 tm)
 Krajevna kmečka zveza Vrhnika (1937–1941, 1 mapa)
 Sadjarsko in vrtnarsko društvo Vrhnika (1938–1948, 1 mapa)
 Kopališka družba Kamnik (1934–1937, 1 mapa)
 Turistično društvo Kamnik (1930–1965, 1,6 tm)
 Narodna čitalnica Kamnik (1939–1969, 1 mapa)
 Adolf Ivanc, Sodražica (1940, 0,6 tm)
 Hölzl dr. Hermann – notar v Kamniku
 Zbirka listin z območja občine Litija (1779–1867, 1 mapa)
 Dopolnilna zbirka dokumentov za zgodovino delavskega gibanja in NOB v Kamniškem okrožju (1920–1945, 0,9 tm)

Enota za Dolenjsko in Belo Krajino 1978–1979

Črnomelj

KLO Adlešiči (1947–1952, 0,3 tm)
 KLO Dragatuš (1947–1952, 0,5 tm)
 KLO Črnomelj (1948–1952, 0,4 tm)
 KLO Dobljče (1947–1951, 0,3 tm)
 KLO Loka (1947–1952, 0,5 tm)
 KLO Preloka (1946–1952, 0,3 tm)
 KLO Sinji vrh (1947–1952, 0,1 tm)
 KLO Stara Lipa (1947–1948, 0,1 tm)
 KLO Tribuče (1952–, 1 mapa in 1 knjiga)
 KLO Vinica (1947–1949, 0,1 tm)
 ObLO Adlešiči (1953–1954, 0,4 tm)
 ObLO Dragatuš (1953–1954, 0,3 tm)
 ObLO mestne občine Črnomelj (1952–1955, 1,3 tm)
 ObLO Semič (1957–, 0,1 tm)
 ObLO Vinica (1952–1955, 0,7 tm)
 Franjo Krisper – notar v Črnomlju (1925–1941, 0,2 tm)
 Gozdno nadzorstvo okraja Črnomelj in Metlika (1900–1941, 0,1 tm)
 Okrajno glavarstvo Črnomelj (1861–1941, 0,2 tm)
 Hranilnica in posojilnica Adlešiči (1922–1948, 2 knjigi)
 Hranilnica in posojilnica Črnomelj (1885–1949, 1 tm)
 Hranilnica in posojilnica Dragatuš (1908–1948, 1,1 tm)
 Kmetijska hranilnica in posojilnica Preloka (1909–1945, 1 knjiga)

Hranilnica in posojilnica Semič (1900–1948, 0,5 tm)
 Hranilnica in posojilnica Stari trg (1908–1948, 0,2 tm)
 Kmetijska hranilnica in posojilnica Vinica (1908–1948, 0,1 tm)
 Hranilnica in posojilnica Vinica (1928–1948, 0,1 tm)
 TOZD BELT Belokranjska železnicama in strojna tovarna Črnomelj (1949–1955, 1961–1969, 3 tm)
 Ivan Pimat, Kronika Črnomlja (1942–1943, 1973–1976 in razne fotografije)

Metlika:

KLO Metlika (1945–1952, 0,9 tm)
 LOMO Metlika (1952–1955, 1 tm)
 KLO Radovica (1945–1946, 0,1 tm)
 KLO Dragomlja vas (1945, 1 mapa)
 KLO Bojanja vas (1945–1946, 0,1 tm)
 KLO Malo Lešče (1945–1949, 1 mapa)
 ObLO Metlika (1955–1961, 0,4 tm)
 Občina Metlika – okolica (1925–1942, 0,6 tm)
 Občina Metlika – mesto (1815–1946, 14 tm)
 Komet Metlika (1960–1970, 0,3 tm)
 Kmetijska zadruga Metlika (1946–1972, 0,7 tm)
 Kmetijska zadruga Gradac (1958–1960, 1 mapa)
 Prva Dolenjska hranilnica in posojilnica Metlika (1875–1952, 3 tm)
 Hranilnica in posojilnica Metlika (1895–1948, 0,7 tm)
 Hranilnica in posojilnica Radovica (1907–1941, 0,1 tm)
 Hranilnica in posojilnica Podzemelj (1908–1948, 0,1 tm)
 Belokranjska železnica (1884–1914, 0,2 tm)
 Beti Metlika (1965–1975, 0,2 tm)
 Kmetijska zadruga Radovica (1957, 1 mapa)
 Kmetijska zadruga Suhor (1950–1960, 1 mapa)
 Osnovna šola Božakovo (1889–1972, 0,5 tm)
 Osnovna šola Drašiči (1879–1972, 0,3 tm)
 Osnovna šola Drage (1935–1959, 0,1 tm)
 Osnovna šola Metlika (1861–1965, 1,4 tm)
 Osnovna šola Podzemelj (1858–1975, 1,5 tm)
 Osnovna šola Radovica (1933–1972, 0,3 tm)
 Osnovna šola Rosalnice (1943–1945, 0,1 tm)
 Osnovna šola Marin dol (1930–1946, 1 knjiga)
 Osnovna šola Sela pri Jugorju (1925–1965, 0,6 tm)
 Osnovna šola Suhor (1925–1964, 0,6 tm)
 Johann Burghardt, trgovec v Metliki (1824–1890, 0,1 tm)
 Dijaški dom v Metliki (1945–1956, 0,2 tm)

Novo mesto

KLO Žužemberk (1945–1954, 9 knjig)
 KLO Ratje (1946, 1 knjiga)
 KLO Šmihel pri Žužemberku (1946, 1 knjiga)
 KLO Ajdovec (1945–1946, 2 knjigi)
 KLO Dvor (1945–1946, 2 knjigi)
 KLO Sadinja vas (1946, 1 knjiga)
 Občina Žužemberk (1933–1945, 0,15 tm)
 ObLO Žužemberk (1955, 0,15 tm)
 Novoteks Novo mesto (1945–1959, 1 tm)
 Gimnazija Novo mesto (1929–1947, 2 tm)
 SGP Pionir Novo mesto (1941–1972, načrti)

Enota za Gorenjsko 1977–1979

Jesenice

Občina Jesenice (1900–1945, 0,30 tm)
ObLO Jesenice (MLO, LOMO) (1945–1962, 120,70 tm)
Občina Dovje – Mojstrana (1894–1945, 0,20 tm)
KLO Dovje – Mojstrana (1945–1952, 2,60 tm)
KLO Gozd – Martuljek (1945–1952, 1,40 tm)
KLO Hrušica (1945–1948, 0,10 tm)
Občina Koroška Bela – Javornik (1905–1945, 0,10 tm)
Občina Kranjska gora (1866–1945, 7,30 tm)
KLO Kranjska gora (1945–1952, 4,00 tm)
ObLO Kranjska gora (1952–1955, 1,30 tm)
Občina Rateče – Planica (1864–1943, 1,00 tm)
KLO Rateče – Planica (1945–1952, 2,30 tm)
Tujsko – prometno društvo Rateče – Planica (1930–1941, 0,10 tm)
KLO Smokuč (1945, 1946, 0,20 tm)
KLO Zabrčnica (1945–1947, 0,30 tm)
KLO Žirovnica (1945–1952, 3,00 tm)
ObLO Žirovnica (1952–1955, 1 tm)
Brivnica in česalnica Jesenice (1962, 0,40 tm)
Mestno čevljarsko podjetje Čevljarna Jesenice (do 1955, 0,90 tm)
Moda Jesenice (1955, 0,10 tm)
Dečje jasli Jesenice (1953–1957, 0,13 tm)
Domi onemoglih Jesenice (1945–1954, 0,13 tm)
Gostišče „Pri Čebularju“ Jesenice (do 1956, 0,13 tm)
Gostišče „Pri Markotu“ Jesenice (do 1956, 0,13 tm)
Čevljarsko podjetje „Čevljama“ Jesenice (1946–1955, 0,13 tm)
Krajevno podjetje „Gostilna“ Blejska Dobrava (do 1955, 0,40 tm)
Mestno gostinsko podjetje Jesenice (do 1956, 0,25 tm)
Gostišče „Hafnar“ Jesenice (do 1957, 0,13 tm)
Gostišče „Pri Jankotu“ (do 1957, 0,13 tm)
Gostišče „Triglav“ Mojstrana (do 1957, 0,13 tm)
Krajevno gostinsko podjetje „Jalovec“ Rateče – Planica (1957, 0,13 tm)
Krojaško in šiviljsko podjetje Kranjska gora (do 1957, 0,13 tm)
Lesni servis Jesenice (1951–1964, 2,10 tm)
Mestna klavnica Jesenice (1948, 2,75 tm)
Komunalno podjetje Mestni vodovod Jesenice (1947–1952, 0,13 tm)
Splošno mizarstvo Koroška Bela (do 1957, 0,13 tm)
Podjetje „Mleko“ Jesenice (1951, 1952, 0,13 tm)
Obnovitvena zadruga z o.j. Jesenice (1945–1952, 0,65 tm)
Okrajni koordinacijski odbor mednarodnega dečjega fonda Jesenice (1948–1950, 0,25 tm)
Strojno mizarstvo Kranjska gora (do 1958, 0,65 tm)
Stanovanjsko komunalno gospodarstvo Jesenice (1948, 0,13 tm)
Obrtna delavnica „Tesar“ Jesenice (do 1957, 0,13 tm)
Vajeniška šola za vse stroke Jesenice (1945–1962, 1,50 tm)
Zavod za izgradnjo turističnih objektov v Gorenjesavski dolini Jesenice (1963, 2,25 tm)
Železarna Jesenice (1945–1955), 16,50 tm)
Meščanska šola na Jesenicah (1920–1941, 0,13 tm)
Ljudska šola Jesenice (1894–1957, 3,64 tm)
Osnovna šola Planina pod Golico (1875–1962, 0,80 tm)
Državna osnovna šola Hrušica (1945–1962, 0,13 tm)
Ljudska šola Blejska Dobrava (1910–1955, 0,13 tm)

Osnovna šola Koroška Bela (1862–1966)
Osnovna šola Žirovnica (1836–1962, 2,30 tm)
Osnovna šola Kranjska gora (1822–1964, 2 tm)
Osnovna šola Dovje (1865–1964, 2,90 tm)

Kranj

Zbirka plakatov (1918–1961, 0,20 tm)
Zveza kulturnih organizacij Kranj (1946–1970, 6 tm)
Okrajni odbor Zveza združenj borcev NOV Kranj (1949–1962, 0,80 tm)
Okrajni sindikalni svet Kranj (1957–1963, 4 tm)
Občinski sindikalni svet Kranj (1952–1970, 26 tm)

Radovljica

Okrajno sodišče Radovljica (1833–1960, 24 tm)

Trzič

Franc Varšek – učno pismo (1913)
Družina Berger – rodovnik (1906, 1907)
Alojz Jež – dnevnik z zapisniki partijskega komiteja (1948)
Jancz Lederer – dnevniki (1942, 1943)
Državna ljudska šola v Križah (1881–1944, 2,25 tm)
Osnovna šola Koroškega odreda Križe (1945–1960, 1,70 tm)
Strokovna nadaljevalna šola Križe (1945–1948, 0,13 tm)
Krajevni odbor Rdečega križa Križe (1945, 1946, 0,13 tm)
Občinski svet ZMS Trzič (1959–1968, 1,30 tm)

Oddelek v Škofji Loki 1977–1979

Sodarska zadruga na Češnjici (1902–1947/54, 0,30 tm)
Lesno produktivna zadruga na Češnjici (1937–1946, 0,02 tm)
Sodarska zadruga v Železnikih (1910–1947, 0,20 tm)
Zdravstveno okrožje v Železnikih (1910–1929, 0,20 tm)
Nabavna in prodajna zadruga za Selsko dolino v Železnikih (1945–1948, 0,50 tm)
Zamienjava denarja v Železnikih (1945, 0,01 tm)
Ustanavljanje društva dolžnikov v Železnikih (1935–1938, 0,05 tm)
Občinski sodnik za prekrške Škofja Loka (1960–1970, 0,90 tm)
Hišni arhiv Žigon Škofja Loka (1900–1941, 0,30 tm)
Škofjeloške osmrtnice (1874–1914, 0,05 tm)
Temeljno sodišče v Škofji Loki (1868–1947, 28,00 tm)
Testament Blaža Poljansa iz Breznice (1790, 0,01 tm)
Žepna redovalnica učitelja Friderika Kramarja (1889–1891, 0,01 tm)
Zbirka spisov SLP Skupščine Občine Škofja Loka (1945–1971, 2,8 tm)
Zbirka knjig in spisov obrtnih zadev Skupščine občine Škofja Loka (1895–1967, 0,40 tm)
Notarski repertoriji in registri notarja Števa Šinka v Škofji Loki (1927–1941, 0,25 tm)
Notarski vpisnik notarja Nika Lenčka iz Škofje Loke (1942–1945, 0,05 tm)

- Zbirka pravnih predpisov in publikacij (1849–1966, 4,00 tm)
- Davčni registri Davčne uprave Škofja Loka (1927–1931, 0,05 tm)
- Osnovna šola Poljane (1863–1969, 1,00 tm)
- Nizja gimnazija Poljane (1950–1957, 0,20 tm)
- Šolski odbor v Poljanah (1955–1963, 0,02 tm)
- Podmladek RK v Poljanah (1948–1956, 0,02 tm)
- Kmetijsko gospodarska šola v Poljanah (1955–1960, 0,02 tm)
- Električna strojna zadruga v Poljanah r.z.z.o.z. (0,02 tm)
- Osnovna šola Hotavljice (1949–1964, 0,50 tm)
- Šolski odbor na Hotavljah (1955–1962, 0,02 tm)
- Osnovna šola Trebija (1891–1964, 0,50 tm)
- Krajevni šolski odbor Trebija (1955–1958, 0,01 tm)
- Podmladek RKS na šoli Trebija (1946–1957, 0,01 tm)
- Pionirski odred na šoli Trebija (1950–1956, 0,01 tm)
- Aktiv LMS Trebija (1945–1948, 0,01 tm)
- Izobraževalni tečaj na Trebiji (1950–1951, 0,01 tm)
- Osnovna šola Trata–Gorenja vas (1855–1972, 0,80 tm)
- Nizja gimnazija Trata–Gorenja vas (1950–1953, 0,10 tm)
- Čipkarska šola Trata–Gorenja vas (1946–1962, 0,10 tm)
- Obrtna šola Trata–Gorenja vas (1940–1959, 0,20 tm)
- Ekonomska srednja šola – Oddelek Gorenja vas (1961–1963, 0,01 tm)
- Osnovna šola Leskovicca (1945–1965, 0,20 tm)
- Podmladek RK na šoli Leskovicca (1949–1954, 0,01 tm)
- Šolski odbor Leskovicca (1961–1963, 0,01 tm)
- Krajevni odbor OF Leskovicca (1947–1954, 0,01 tm)
- Osnovna šola Ribidnica (1945–1947, 0,01 tm)
- Lesne industrije Jelovica Škofja Loka (1920–1958, 0,60 tm)
- Osnovna šola Malenski vrh (1905–1971, 1,00 tm)
- Osnovna šola Sovodenj (1904–1970, 1,00 tm)
- Razni tečaji na Sovodnju (1953–1958, 0,01 tm)
- Krajevni šolski odbor Sovodenj (1927–1942, 1952–1964, 0,01 tm)
- Osnovna šola Stara Oselica (1897–1976, 1,00 tm)
- Krajevni šolski odbor v Stari Oselici (1948–1962, 0,01 tm)
- Osnovna šola Lučine (1904–1973, 1,70 tm)
- Pionirski odred Begunjskih talcev Lučine (1961–1963, 0,01 tm)
- Podmladek RK Lučine (1952–1956, 0,01 tm)
- KUD Zala Lučine (1951–1956, 0,01 tm)
- Šešir Škofja Loka (1934–1935, 0,01 tm)
- Tovarne Odeja Škofja Loka, niatična knjiga delavcev in uslužbencev (1945–1959, 0,01 tm)
- Osnovna šola Gabrki (1945–1976, 1,20 tm)
- Krajevni šolski sveti v Gaberku (1910)
- Šolski odbor v Gaberku (1955–1965, 0,01 tm)
- Obnovitveni odbor šole Gabrki (1945–1948, 0,01 tm)
- Elektrifikacijski odbor Gabrki (1953–1957, 0,01 tm)
- Podružnica sadjarskega in vrtnarskega društva v Gaberku (1935–1941, 0,01 tm)
- Osnovna šola Sv. Lenart (1896–1973, 0,30 tm)
- Šolski odbor Sv. Lenart (1955–1963, 0,05 tm)
- Osnovna šola Zgornja Luša (1946–1967, 0,05 tm)
- Osnovna šola Bukovčica (1952–1963, 0,10 tm)
- Obrtno nadaljevalna šola, Gremijalna trgovsko nadaljevalna šola v Škofji Loki (1925–1937, 0,07 tm)
- Osnovna šola Bukovčica (1900–1964, 1,60 tm)
- Krajevni šolski odbor Bukovčica (1902–1956, 0,20 tm)
- Meteorološka postaja Bukovčica (1925–1945, 0,01 tm)
- Občina Selca (1931, 0,01 tm)
- KNOO Bukovčica (1945–1947, 0,01 tm)
- Vaški odbor SZDL Bukovčica (1945–1969, 0,01 tm)
- Osnovna šola Sorica (1852–1970, 1,30 tm)
- Krajevni šolski svet – odbor Sorica (1892–1964, 0,01 tm)
- Gospodinjsko nadaljevalna šola v Sorici (1936–1937, 0,01 tm)
- Krajevna organizacija RK v Sorici (1952–1961, 0,01 tm)
- Kramarjev rokopis o Škofji Loki in okolici (1925, 0,01 tm)
- Mali album – Tito v Dražgošah (1977, 0,02 tm)
- Album ob 20-letnici ljudske revolucije in občinskem prazniku ObLO Škofja Loka (1961, 0,02 tm)
- Register delavcev in uslužbencev podjetij KLO – ObLO Žiri (1948–1957, 0,01 tm)
- Občina Škofja Loka (1888, 1903, 1922, 0,10 tm)
- Osnovna šola Zabrdno (1906–1964, 0,40 tm)
- Krajevni šolski svet – odbor Zabrdno (1934–1961, 0,01 tm)
- Neizvedeni elektrarni v Zabrdnu in Sorici (1950–1952, 0,01 tm)
- Osnovna šola Zali log (1929–1962, 0,05 tm)
- Osnovna šola Dražgoše (1945–1964, 0,10 tm)
- Loške tovarne hladilnikov (LTH) (1951–1952, 0,50 tm)
- Josip Demšar, Usnjama Češnjica (1906–1940, 0,30 tm)
- Pavel Mrak, Lesna industrija Gabrki (1920–1945, 0,20 tm)
- Hranilnica in posojilnica v Škofji Loki (1900–1947, 3,00 tm)
- Krevsov mlin in žage, Škofja Loka (1905–1965, 0,60 tm)
- Igor Guzel, gostilna Škofja Loka (0,10 tm)
- Posebna osnovna šola Škofja Loka (1954–1964, 0,30 tm)
- Posestni listi Skupščine občine Škofja Loka (2. polovica 19. stoletja – 1950, 3,50 tm)
- Foto album Tito v Dražgošah (1977, 0,03 tm)
- Zapisniki Skupščine občine Škofja Loka (1945–1974, 2,00 tm)
- SO Škofja Loka (1967–1968, 16,00 tm)
- Skupščina občine Škofja Loka, Komisija za statute (1966–1971, 1,40 tm)
- Sokolsko društvo Železniki (1922–1940, 0,50 tm)
- Tovarna vodnih turbin Schneider Škofja Loka (1912–1948, 0,50 tm)
- Osnovna šola Podlonk (1912–1967, 1,40 tm)
- Krajevni šolski odbor Podlonk (1922–1941, 1956–1961, 0,01 tm)
- Šolski odbor v Davči (1945–1946, 1955–1961, 0,01 tm)
- Osnovna šola Davča (1945–1968, 0,70 tm)
- Osnovna šola Selca (1884–1970, 1,00 tm)
- Kmetijsko gospodarska šola Selca (1956–1960, 0,02 tm)
- Čipkarska šola Železniki (1949–1959, 0,02 tm)
- Ekonomska srednja šola Kranj, Oddelek v Železnikih (1960–1964, 0,02 tm)
- Šolski odbor v Železnikih (1955–1962, 0,02 tm)
- Občinski svet ljudsko prosvetnih društev – Zveza KUD Železniki (1955–1956, 0,02 tm)
- Dom igre in dela (DID), Jasli, Vrtec, Železniki (1949–1952, 0,02 tm)
- Gradbeni odbor šole v Železnikih (1947–1948, 0,02 tm)
- Taborniki Železniki, kolonija v Fažani (1958–1959, 0,02 tm)
- Vajeniška šola raznih strok (1957–1960, 0,10 tm)
- Nizja gimnazija Železniki (1948–1958, 0,20 tm)
- Osnovna šola Železniki (1865–1965, 1,20 tm)
- Krajevni šolski odbor Martinj vrh (1918–1941, 0,10 tm)
- Osnovna šola Martinj vrh (1917–1973, 1,00 tm)
- Popis in cenitev razlaščenega premoženja Konventa uršu-

link v Škofji Loki (1955, 0,02 tm)
 Nauk od sv. Rešnega Telesa (zač. 19. stol., 0,02 tm)
 Slovenski nabožni teksti (1789 – zač. 19. stol., 0,02 tm)
 Klub za vzrejo športnikov in službenih psov Škofja Loka (1969–1977, 0,10 tm)
 Zapisočina opernega pevca in režiserja Poldeta Polenca iz Škofje Loke (0,20 tm)
 Ilišna zapuščina Pri Ribiču, Grajska pot Škofja Loka (1889–1947, 0,05 tm)
 Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka (1945–1975, 0,60 tm)
 Odbor za praznovanje 1000-letnice Škofje Loke, Skupina za prosveto in kulturo (1972–1973, 0,05 tm)
 Odhor mednarodnega leta turizma v Škofji Loki (1967, 0,02 tm)
 MKUD Gimnazija Škofja Loka (1952, 1964–1965, 0,01 tm)
 Loški Oder Škofja Loka (1945–1976, 0,80 tm)
 Kronika mestne občine Škofjeloške (1895–1978, 0,02 tm)
 Gospodarska zadruga na Češnjici r.z.z.o.z. (1898–1947, 0,50 tm)
 Pašna zadruga za Selško dolino na Češnjici pri Železnikih r.z.z.o.z. (1921–1948, 0,40 tm)
 Kmetijska zadruga na Češnjici pri Železnikih z.o.j. (1948–1962, 0,10 tm)

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR 1977–1978

Mikrofilni oziroma kserokopije originalov 123 listin zadevajočih Maribor iz obdobja 1336–1370
 Občina Mežica (1853–1941, 4,5 tm)
 Občinski ljudski odbor Ljutomer (1955–1961, 3,4 tm)
 Splošna bolnišnica Maribor (1920–1938, 2,7 tm)
 Okrajni odbor Rdečega križa Slovenije Maribor (1946–1965, 19 tm)
 Kreditni zavodi v Premurju (1911–1947, 36 knjig)
 Elektrarna Fala (1913–1950, 150 tm)
 „Indopol“ Ljutomer (1955–1973, 6 tm)
 „Elektrorlin“ Lendava (1951–1974, 2 tm)
 Splošna stavbena družba Maribor (do 1945, 2 tm)
 Delavnice državnih železnic Maribor – Studenci (do 1950, 20 tm)
 Tovarna meril Slovenj Gradec (do 1945, 2 tm)
 Opekarna Gornja Radgona (1936–1945, 0,2 tm)
 „Pinus“ tovarna smolnih proizvodov Rače (do 1945, 5 tm)
 Tovarna kos Slovenj Gradec (do 1945, 0,5 tm)
 „Univerzal – promet“ Maribor (1962–1972, 9,5 tm)
 „Optima“ Maribor (1958–1973, 13 tm)
 „Slovenija Merkur“ Celje, filiala Maribor (1971–1973, 2 tm)
 „Remont“ Makole (1955–1972, 3,1 tm)
 „Ratigonija“ Gornja Radgona (1971–1975, 2 tm)
 Gimnazija Miloša Zidanske (II. gimnazija) Maribor (1945/46–1953/54, 4 tm)
 Državna meščanska šola Slovenska Bistrica (1929/30–1940/41, 0,8 tm)
 Deška meščanska šola I Maribor (1890/91–1940/41, 1 tm)
 II. dekliška meščanska šola Maribor (1918/19–1944/45, 0,5 tm)
 Državna meščanska šola Fr. Miklošiča Ljutomer (1928/29–1940/41, 0,75 tm)

Državna meščanska šola Sv. Lenart v Slovenskih Goricah (1922/23–1940/41, 0,5 tm)
 Državna nižja gimnazija v Slovenski Bistrici (1945/46–1956/57, 2 tm)
 I. državna ženska nižja gimnazija Maribor (1945/46–1949/50, 0,5 tm)
 IV. nižja gimnazija Maribor (1945/46–1957/58, 0,5 tm)
 Osnovna šola Pohorskega odreda Slovenska Bistrica (1874–1967, 3 tm)
 Osnovna šola Spodnja Polskava (1871/72–1930, 1 tm)
 Osnovna šola Spodnja Polskava – podružnica Pragersko (1917/18–1963/64, 0,5 tm)
 Osnovna šola Spodnja Polskava – podružnica Zgornja Polskava (1887/88–1958/59, 2,5 tm)
 Osnovna šola Rado Robič, Limbuš (1857–1953/54, 2 tm)
 Osnovna šola Rado Robič Limbuš – podružnica Pekre (1883/84–1957/58, 0,5 tm)
 Osnovna šola Franc Lešnik – Vuk, Slivnica (1880/81–1953/54, 1,5 tm)
 Osnovna šola Bakovci (1917–1954, 0,5 tm)
 Osnovna šola Bakovci – podružnica Dokležovje (1920–1961, 0,2 tm)
 Osnovna šola Karel Destovnik-Kajuh, Murska Sobota (1898/99–1957/58, 2 tm)
 Osnovna šola Karl Destovnik-Kajuh, Murska Sobota – podružnica Krog (1919/20–1952/53, 0,5 tm)
 Osnovna šola Tišina (1888/89–1930, 0,3 tm)
 Osnovna šola Tišina – podružnica Gederovci (1910–1930, 0,2 tm)
 Osnovna šola Tone Čufar Maribor (Pobrezje) (1899/900–1940/41, 1,1 tm)
 Osnovna šola Janko Padežnik Maribor (Studenci) (1932–1947, 0,7 tm)
 Osnovna šola Lenart v Slov. Goricah (1910/11–1939/40, 0,5 tm)
 Osnovna šola Malečnik (1900/01–1953, 1,2 tm)
 Večerna delavska šola Maribor (1946/47–1974/75, 1,5 tm)
 Delavski tehnikum Maribor (1948/49–1952/53)
 Državna trgovska akademija Maribor (1919/20–1952/53, 1,5 tm)
 Trgovski tečaj Hermes (1930/31–1940/41)
 Splošna kmetijska šola Podgradje (1952/53–1962/63, 3 tm)
 Državna kmetijska šola Gomja Radgona (1941–1944/45)

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI 1977–1979

OLO Gorica (1961–1962, 0,05 tm)
 Krajevni urad Dornberk (1952–1963, 0,28 tm)
 Osnovna šola Tolmin, Meščanska šola Tolmin, Obrtno nadaljevalna šola Tolmin, Kmetijsko nadaljevalna šola Tolmin (1875–1962, 2,11 tm)
 Hranilnica in posojilnica Šempeter (1905–1947, 0,87 tm)
 Vajeniška šola Vrhpolje (1960–1968, 0,90 tm)

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ 1977–1978

Osnovne šole:
 Breg pri Ptuj (1949–1963, 1,20 tm)
 Cirkovce (1881–1958, 1,90 tm)
 Cirkulane (1890–1957, 2,50 tm)

Desternik (1887–1963, 2,40 tm)
 Dornava (1902–1962, 0,80 tm)
 Gorišnica (1919–1957, 1,70 tm)
 Grajena (1933–1957, 1,70 tm)
 Hajdina (1871–1964, 3,00 tm)
 Ilum pri Ormožu (1819–1972, 2,70 tm)
 Juršinci (1821–1957, 1,30 tm)
 Leskovec (1847–1960, 1,80 tm)
 Lovrenc na Dravskem polju (1945–1957, 1,40 tm)
 Majšperk (1873–1957, 0,80 tm)
 Markovci (1870–1961, 2,90 tm)
 Miklavž pri Ormožu (1891–1958, 1,50 tm)
 Naraplje (1900–1957, 0,30 tm)
 Ormož in Hardek (1900–1958, 0,40 tm)
 Podlelnik (1945–1957, 0,50 tm)
 Polenšak (1910–1958, 0,40 tm)
 Ptuj (1926–1958, 2,10 tm)
 Ptujška gora (1870–1963, 2,40 tm)
 Rodni vrh (1894–1962, 0,90 tm)
 Stoperce (1945–1967, 0,70 tm)
 Tomaž pri Ormožu (1864–1963, 2,10 tm)
 Trnovska vas (1894–1957, 0,60 tm)
 Videm pri Ptuj (1872–1963, 2,80 tm)
 Vitomarci (1848–1957, 2,80 tm)
 Zavrč (1885–1961, 1,90 tm)
 Žetale (1892–1960, 0,50 tm)
 Poljedelsko živinorejska šola Turnišče (1952–1962, 0,80 tm)
 Hranilnica Ptuj (1922–1957, 1 tm)
 matične knjige za območje SO Ptuj (1806–1896, 15 knjig, depozit)

ARHIV INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA
 GIBANJA V LJUBLJANI 1977–1979

Glavni odbor AFŽ (1945–1950, 1954–1955, 2,30 tm)
 Štajerska domovinska zveza (Steirische Heimatbund) (1933–1945, 0,25 tm, 1 knjiga)
 Zbirka Hribovšek iz Zagorja (1941–1945, 0,35 tm)
 Divisione Fanteria Cacciatori delle Alpi–Commando 65° sezione mista CCRR (januar–avgust 1943, 0,10 tm)
 Pokretna bolnica 18. divizije NOV in POS (september 1943 – februar, 0,02 tm)
 Komanda mesta Ribnica, veterinarski odsek (februar–oktober 1944, 0,02 tm)
 Zbirka Alojza Ilje, domobranskega nadporočnika (1935–1945, 0,20 tm)
 Zveza kmetiskih fantov in deklet, Glavni odbor Ljubljana (1932–1941, 1,10 tm)
 Ivan Kronovšek, predsednik ZKFID, osebna zbirka (1932–1966, 0,60 tm)
 Uredništvo revije „Gruda“ (0,30 tm)
 Izvršni odbor osvobodilne fronte (IOOF), zbirka organizacijskega tajnika dr. Marijana Bredlja (1943–1945, 0,30 tm)
 Radiodelavnice 99 d, Oddelek za zveze Glavnega štaba NOV in PO Slovenije (febr., marec 1945, 62 listov)
 Knjiga osebja, ranjencev in bolnikov vojne partizanske bolnice vzhodno koroškega odreda (1944/1945, 2 zvezka)
 Zveza ženskih društev Slovenije (1956–1962, 29 map)
 Konferenca za družbeno aktivnost žensk Slovenije (1961–1973, 100 map)
 Koordinacijski odbor za načrtovanje družine pri konferenci za družbeno aktivnost žensk Slovenije (1963–1969, 14 map)

bibliografija arhivskih delavcev za leta 1977—1979

Marjeta ADAMIČ

700-letnica dubrovniškega arhiva in arhivske službe Jugoslavije (1928–1978). Svečana proslava in posvetovanje v Dubrovniku od 16. do 19. oktobra 1978. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XVIII–XIX, 1978–1979, štev. 1–2, str. 267–271.

Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi (Referati VIII. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977), Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1978, str. 144. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XVIII–XIX, 1978–1979, štev. 1–2, str. 262–266.

Slovenska partizanska plačilna sredstva. Narodna banka Slovenije, Ljubljana 1977, str. 183. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XVIII–XIX, 1978–1979, štev. 1–2, str. 300–301.

Viri za zgodovino komunistične stranke na slovenskem 1919–1921. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Partizanska knjiga, Ljubljana 1979, str. (v tisku) 8. Uredništvo Jasna Fischer (glavna urednica), zbrali in komentarje napisali: Marjeta Adamič, Milica Kacin-Wohinz, France Kresal, Alenka Nedog, Janko Prunk, France Rozman, Mirko Stipovšek in Tone Zorn.

Vanda BEZEK

Analitični inventar fonda občine Izola I, 1775–1848, Koper 1977, 149 strani.

Analitični inventar fonda občine Izola II., 1849–1900, Koper 1979, 171 strani.

Vanda BEZEK, Janez KOS, mgr. Milica TREBŠE-ŠTOLIČA: Ilirska Bistrica skozi stoletja – katalog k razstavi Pokrajinskega arhiva Koper, Sprehod skozi čas, zvezek 3, Koper 1978, 48 strani.

Vanda BEZEK, Maks FURLAN: Piran v ohranjeni zapišani besedi – katalog k razstavi PAK, Sprehod skozi čas, zvezek 4, Koper 1977, 24 strani.

Ljudmila BEZLAJ-KREVEL

Kultura, Zbornik: Občina Nova Gorica 1947–1977, Nova Gorica 1977, (predstavitev arhivske dejavnosti v Novi Gorici, str. 38).

Ludvik Zorzut, Arhivi, Ljubljana 1978, št. 1.

Kratek historiat službe varstva arhivskega gradiva v severnoprimorski regiji, Goriški letnik VI, Nova Gorica 1979.

Jože CURK

Mariborska stolnica, Maribor, Obzorja 1978 (Kulturni in narodni spomeniki Slovenije, 86).

Mariborska stolnica, Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije, Maribor 1978, str. 194–212.

Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in Žičkega dvora v Mariboru, ČZN 1977, str. 117–130.

Razvoj prometnih zvez v severovzhodni Sloveniji. Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij 9., Modinci 1977, Maribor 1977, str. 199–224.

Zbirka vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. ČZN 1977, str. 328–332.

Marjeta ČAMPA

Bibliografija prispevkov o Partizanskem dnevniku v letih 1945–1975, Partizanski dnevnik 1944–1945, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XV–XVI/1975–1976, št. 1–2, str. 150–153 (izšlo 1979).

Narodnoslobodilačka štampa u Sloveniji. Koreferat na 8. kongresu arhivskih delavcev Jugoslavije v Prištini 1. 1976. Arhivist XXVII/1977, št. 1, str. 230–239.

Poročilo o obisku arhivov v Koblenzu, Kolnu, Varšavi in Krakovu, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XVIII–XIX/1978–1979, št. 1–2, str. 286–292.

Kratko poročilo o obisku arhivov v Varšavi in Krakovu (v tisku), Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XVIII–XIX/1978–1979, št. 1–2.

Partizanski dnevnik 1944–1945, Prispevki za zgod. del. gib. XV–XVI/1975–1976, št. 1–2, str. 121–157 (izšlo 1979)

Partizanski dnevnik 1943–1945, Idrijski razgledi XXI/1976, št. 3–4, str. 36–48 (izšlo 1977).

Mahmud Konjhodžić, Riječi istine, Zagreb, Stvarnost 1975, Zgodovinski časopis, XXXI/1977, št. 4, str. 570–571.

Jože Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem, III. Gorenjske in štajerske tiskarne. Ljubljana, Partizanska knjiga 1976 (v tisku – Prispevki za zgod. del. gib. XVIII–XIX/1978–1979, št. 1–2).

Dušan Bjelogrič, Petindvajset let gospodarskega razvoja Jugoslavije, Ljubljana, Komunist 1974, Prispevki za zgod. del. gib. XV–XVI/1975–1976, št. 1–2, str. 258–259 (izšlo 1979).

Janko Orožen, Celje in slovensko hranilništvo, Celje, Ljubljanska banka 1977, Kronika XXVI/1978, št. 3, str. 192–193.

Martin Kitchen, Fascism, London-Basingstoke, The Mac Millan Press Ltd 1976, Prispevki za zgod. del. gib. XVII/1977, št. 1–2, str. 192.

Oamjan Ovsec, Oris družbenega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne, Ljubljana 1979, Kronika XXVII/1979, št. 2, str. 144–145.

Janko Orožen, Denarništvo v Celju, Ljubljanska banka 1973, Kronika XXVII/1979, št. 2, str. 145–146.

Irena Reuter-Hendriehs, Jugoslawische Aussenpolitik 1948–1968 Köln, Carl Heymanns Verlag KG 1976 Zgod. časopis XXXII/1979, št. 3.

Marjan DRNOVŠEK

Novejše arhivsko gradivo, Teleks, Ljubljana 1977, št. 19. Kako je bilo pred letom 1914 v Ljubljani, Stanovanjsko vprašanje tobačnega delavstva, Harman, Ljubljana 1977, št. 2, str. 6.

Delavsko vprašanje v ljubljanskem občinskem svetu 1912–1914. Kronika, Ljubljana 1977, št. 1, str. 52–55.

VIII. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije (poročilo). Arhivist, Beograd 1977, št. 2, str. 139–140.

Marjan DRNOVŠEK, France ŠTUKL, Jože ŽONTAR
Arhivski dokumenti o obnovi in socialistični graditvi v letih 1945 do 1947.

Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1978, 49 str., (katalog).

Nekaj misli o uporabi povojnega arhivskega gradiva.

Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi (Referati VIII. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977), Ljubljana 1978, str. 5–9.

Valorizacija ustvarjalcev gradiva. Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Maribor 1978, str. 13–16.

Razgibana Ljubljana 1945–1947, Prvi dnevi, svobode. Ljubljanski dnevnik, Ljubljana 6. 12. 1978.

Ljubljana v letih 1945–1947. Junake boja so zamenjali junaki ulela. Ljubljanski dnevnik, Ljubljana 13. 12. 1978.

Ob prvi številki. Arhivi, Ljubljana 1978, št. 1, str. 5–6.

Škatlica vžigalic za mesec dni. Ljubljanski dnevnik, Ljubljana 4. 1. 1979.

Ljubljana v letih 1945–1947. Noben otrok ne sme biti nepreskrbljen. Ljubljanski dnevnik, Ljubljana 19. 1. 1979.

Priče sedmih stoletij. 80 let Zgodovinskega arhiva Ljubljane. Ljubljanski dnevnik, Ljubljana 6. 11. 1979, str. 5.

Arhivarji praznujejo. Delo, Ljubljana 3. 11. 1979.

Graditev ljudske oblasti in obnova v Ljubljani v letih 1945–1947. Kronika, Ljubljana 1979, št. 1, str. 52–64.

Ivan Čizmič. Jugoslovanski iseljenički pokret in SAD in stvarjanje jugoslovanske države 1918. Monografije 5. Vseučilišne in Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1974, 316 str. (poročilo). Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1975–1976, št. 1–2, str. 209–210, izšlo v letu 1979.

O stališčih slovenskih socialistov v ZDA do vojne in jugoslovanska vprašanja med prvo svetovno vojno. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1975–1976, št. 75–96, izšlo v letu 1979.

Maks FURLAN

Piranski dukali – katalog k razstavi PAK, zvezek 5 (prevod v italijanski jezik Daniela Milotti), Koper 1978, 20 strani.

Metka GOMBAČ

24-letnik Kronike – časopisa za slovensko krajevno zgodovino, Primorski dnevnik, Trst, XXXIII, št. 34, 13. februar 1977, str. 5.

Jadranski koledar 1977. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik XXV, 1977, št. 1, str. 70–71.

Kronika je nedavno slavila mali jubilej: 25-letnico, Primorski dnevnik, Trst, letnik XXXIII, št. 161, 10. julij 1977, str. 7.

Povest o slovenskem šolstvu v Italiji, Kronika, časopis za slov. krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik XXV, 1977, št. 2, str. 134.

Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Primorski dnevnik, Trst, Letnik XXXIII, 30. oktober 1977, št. 253, str. 5.

Nova bogata številka Kronike, časopisa za krajevno zgodovino, Primorski dnevnik, Trst, letnik XXXIV, 2. april 1978, št. 78, str. 5.

Letopisi za leta 1972–76, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik XXVI, 1978, št. 1, str. 52–53.

Dol skozi boj do svobode, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik XXVI, 1978, št. 2, str. 122–123.

Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik XXVI, 1978, št. 3, str. 188–189.

Marica Gregorič-Stepančič, Kronika za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik XXVI, 1978, št. 3, str. 189.

Peter KLASINC

Nekaj o organizaciji zunanje službe v Sloveniji. Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv. Maribor 1978, str. 14–20.

Ob sedemdesetletnici septemberskih dogodkov, Večer 1978, 215, str. 4.

Varstvo arhivskega in registraturnega gradiva, Večer 1978, 133, str. 4.

Zunanja služba arhivov v Sloveniji, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 59–79.

Zunanja služba v Sloveniji, Arhivist 1977, str. 283–287.

Nada KOBAL

Pietro Brignoli: Santa messa per i miei fucilati, Borec, Ljubljana, XXIX, 1977, št. 8–9, str. 443–448.

Elio Apih: Sui rapporti tra socialisti italiani sloveni nella regione Giulia 1888–1917. Prispevki, Ljubljana, VII, 1977, št. 1–2, str. 97–103.

VII. zborovanje slovenskih arhivarjev v Slovenj Gradcu 1972, Arhivi, Ljubljana, 1. 1978, št. 1, str. 43–44.

Vladimir KOLOŠA

Kancelarijsko poslovanje v svetlu arhivskih propisa, Arhivi, (Ljubljana), 1978, str. 63.

Vladimir KOLOŠA, Jože PRINČIČ, Peter RIBNIKAR
Komunistična partija v Sloveniji 1919–1941, po dokumentih državne uprave v Arhivu SR Slovenije, Publikacije Arhiva SR Slovenije, Katalog k razstavi v počastitev 60-letnice ustanovitve KPJ, Ljubljana 1979, 46 strani.

Tone KOLŠEK

Žovneško gospostvo v luči urbarja iz leta 1550; Savinski zbornik IV, str. 235–265, Žalec 1978;

Vas Gomilsko in njene domačije v preteklosti; GOMILSKO, izdal Pripravljalni odbor za proslavo praznika občine Žalec 1979 na Gomilskem, 1979, str. 58–86.

Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika. Duhovno usmerjena umetnost dvajsetih let dvajsetega stoletja. Ljubljana, Partizanska knjiga 1979, str. 137, 116 slik.

O ustreznosti poimenovanja. Problem formalne opredelitve in položaj ekspresionizma v slovenskem slikarstvu, Naši razgledi, Ljubljana 1979, str. 292–293.

Slikar samote. Po retrospektivi Franja Stiplovska v brežiškem Posavskem muzeju, Naši razgledi, Ljubljana 1979, str. 488.

Miniature plemiških spominskih knjig s konca 16. in prvih desetletij 17. stoletja iz Arhiva SR Slovenije, Sinteza, Ljubljana 1979, št. 45, 46, str. 68–71.

Ilustracije Antikrista iz leta 1769. Primer slovenskega ljudskega akvarela iz 18. stoletja, problem njegove likovne opredelitve in kvalitete, Sinteza, Ljubljana 1979, št. 45, 46, str. 72–74.

Najboljša Tomašević: Tisnikar – svet obujenih mrtvecev, Sinteza, Ljubljana 1979, št. 45, 46, str. 79.

Slovenski kraji in naselja v preteklosti. Ob razstavi v Narodni galeriji. Naši razgledi 1978.

Zgovorna retrospektiva. Ob razstavi Janeza Šibila v ljubljanski Mestni galeriji. Sinteza 43, 44, 1978.

Pogled na religiozno slikarstvo bratov Krajev. Sinteza 41, 42, 1978.

Božidar Jakac v slovenski umetnosti, Dolenjski list, Novo mesto 1979, št. 28, 12. julija 1979, str. 7.

Življenje v vseli svojih razsežnostih, Retrospektiva razstave Božidarja Jakca, Delo, Ljubljana 1979, 29, IX., sobotna priloga, str. 19.

Janez KOPAČ

Arhiv na Jesenicah, Jesenice 1977, Železar, št. 18, 19, 21, 22, 23 in 25.

Jesenice od 10. maja 1945 do junija 1946 po zapisnikih Mestnega odbora Osvobodilne fronte (MOOF) in Mestnega narodnoosvobodilnega odbora (MNOO) Jesenice.

Jesenice 1977, Listi št. 34/VII, str. 15–19, priloga časopisa Železar.

Razvoj in delovanje Zveze komunistične mladine in Zveze slovenske mladine v okrožju Kranj 1941–1945.

Kranj 1977, Snovanja št. 2, str. 25–27 in 38–40, priloga časopisa Glas.

Mikrofilmanje namesto ogromnih arhivov, Jesenice 1977, Železar, št. 44.

VIII. zborovanje arhivskih delavcev v Kočevju, Kropa 1977, Plamen št. 12.

Ob razstavi Arhivski dokumenti o obnovi in socialistični graditvi v letih 1945 do 1947 na Gorenjskem, Kranj 1978, Glas, št. 96, str. 7.

Uprava, obnova in preskrba na Jesenicah od osvoboditve do konca leta 1945, Ljubljana 1978, Kronika, časopis za krajevno zgodovino, št. 2, str. 103–108.

Kamnik v arhivskih virih, Kranj 1979, Glas, št. 85, str. 5.

Janez KOS, Ivan NEMANIČ, Marija OBLAK-ČARNI, Peter RIBNIKAR, Majda SMOLE, Ema UMEK, Nacionalni in socialni programi pri Slovencih, Publikacije Arhiva SR Slovenije, Katalog k razstavi v počastitev 30-letnice zmage revolucije in osvoboditve ter 30-letnice svojega delovanja v svobodi, Ljubljana 1975, ponatis 1979.

Meta KUŠČER in Marjan ZUPANČIČ, VIII. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 44.

Antoša LESKOVEC

Benedikt Vivat izposluje leta 1841 deželno tovarniško dovoljenje za svojo steklarno ob Lobnici v Rušah, ČZN 1977, str. 164–168.

Organizacija družbenih služb po osvoboditvi, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 117–141.

Rozalija LUKMAN, Miroslav LUŠTEK, Marija OBLAK-ČARNI, Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5 (januar–februar 1943), Ljubljana 1978, strani 608.

dr. Jože MLINARIČ

Krško in njegova gosposčina v srednjem veku. Krško skozi čas, Krško 1977, str. 25–44.

Kamnica in njegova županija do prve polovice 18. stoletja, ČZN 1977, str. 91–116.

Županija sv. Janeza Krstnika v Mariboru pod jurisdikcijo salzburske nadškofije od 12. stol. do 1786. Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije 1228–1978, Maribor 1978, str. 120–193.

Gradivo za zgodovino Maribora III, Maribor 1977.

Gradivo za zgodovino Maribora IV, Maribor 1978.

Stanislav MUROVEC

Nova revija, Prospettive Regionali, Predstavitev S. Murovec, Srečanja 21–22/1969 (IV).

SI. KRETIČ – S. MUROVEC, Nekaj o šolstvu, Goriški zbornik 1947–1957, (izdal in založil okr. svet svobod. in prosvet. društev).

20 let splošnoizobraževalnega šolstva v novogoriški občini Goriški zbornik 1948–1968.

Nekaj upravno političnih sprememb na območju severno-primorskih občin od konca prve svetovne vojne dalje, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, publ. št. 1/1972.

Dragocena, a ne dovolj cenjena kulturna dediščina, Primorske novice, št. 6/1977.

Zapis o obglavljenih tolminskih puntarjih v mrliški knjigi stolne županije v Gorici, Srečanja 1972, št. 37/38, str. 70.

Ivan NEMANIČ

Sprejem in znanstveno-informacijska sredstva filmskega gradiva v arhivih, Arhivist XXVII, 1, 1977, str. 253–259.

Mednarodni arhivski tečaj v Parizu, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 52–53.

Ob 70-letnici slovenskega dokumentarnega filma „Ljubljana“ iz leta 1909, Dokumenti Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja, Ljubljana 1979, letnik XV, zvezek 33, str. 223–228.

Marija OBLAK-ČARNI in Ema UMEK

Osnovi organizacije stručnog rada u arhivima SFRJ Jugoslavije, Arhivist XXVII, 1, 1977, str. 153-179.

Marija OBLAK-ČARNI

Arhivsko gradivo za zgodovino Komunistične partije na Slovenskem, Arhivist XXVII, 2, 1977.

Arhivsko gradivo za zgodovino Komunistične partije na Slovenskem, Arhivist (Beograd) XXVII, 1977, št. 2, str. 83-87 (izšlo 1978).

O nalogah in delu arhivov, Sejni zapisniki skupščine socialistične republike Slovenije, Ljubljana 1978 (55. seja, 14. decembra 1977, 7. točka dnevnega reda, t.j. informacije o arhivski službi SR Slovenije, ki jo je Skupščini predložil v obravnavo Izvršni svet), str. 229-233.

Ob dnevu arhivov, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978 (izdalo Arhivsko društvo Slovenije), str. 11-12.

Dvajset let Arhivskega društva Slovenije, Arhivi (Ljubljana), 1978, str. 7-10.

Razprava o arhivih v Skupščini Socialistične republike Slovenije, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 47-48.

Anton OŽINGER

Jakob Richter, ČZN 1975, str. 165-166.

Albert PUCER

Albert PUCER, Marjan ROŽANC: Grb Istre koza (ali morda ovea?), Primorske novice, št. 52, 21. 12. 1979.

Turški vpadi v Istro, Primorske novice, št. 2, 11. I. 1980, Istrska mesta pod Beneško oblastjo, Primorske novice, št. 4, 18. I. 1980.

Albert PUCER, Marjan ROŽANC, Iz zgodovine Padne, Primorske novice, št. 6, 8, 25. I. 1980 in 1. 2. 1980.

Peter RIBNIKAR

Registri dokumentov za zgodovino pošte, PTT arhiv, št. 21, Beograd 1978/1979, str. 315-325.

Obisk v skopskih arhivih, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 58-59.

Marjan ROŽANC

O kugi v Kopru 1630, Primorske novice, št. 53, 28. 12. 1979.

Legenda o Aegidi, Primorske novice, št. 10, 8. 2. 1980.

Majda SMOLE

Urejanje graščinskih arhivov, Arhivist XXVII, 1977, 1, str. 302-309.

Nacionalni arhiv v Parizu in arhiv maršala Marmonta v Chatillon/Seine, Arhivi (Ljubljana), 1978, str. 50-52.

Popis arhiva maršala Marmonta v Municipalni knjižnici v Chatillon sur Seine, Arhivi 1978, str. 64-69.

Kristina ŠAMPERL

Grb mesta Ptuja, Tednik 19. I. 1978, str. 4.

Okrogla miza v Mariboru, Tednik 29. VI. 1978, str. 7.

Varstvo kulturne dediščine v Ptuj, Tednik 21. dec. 1978, str. 9.

Grb mesta Ptuja, Kronika, št. 2, 1978, str. 68.

Jože Curk: Ptujski grad in njegove kulturo zgodovinske zbirke, Mestna proštijška cerkev, Kronika, št. 3, 1978, str. 193.

Tečaj za arhivske delavce v registraturi, Arhivi 1978, str. 60.

Kristina ŠAMPERL, Jakob EMERŠIČ, Proštijška cerkev v Ptuj, vodič, Maribor 1978, 37 strani.

France ŠTUKL

Arhiv je podoba naše preteklosti, ki zahteva vso pozornost, Bilten Indok center v občini Škofja Loka, št. 5, 1977.

Pokopališče v Škofji Loki, Loški razgledi 24, 1977, str. 71-81.

Kazenska zadeva zoper Franca Vidmarja-Pstotenka, Loški razgledi 24, 1977, str. 285-286.

Kaj je novega v Zgodovinskem arhivu, Bilten - Indok center v občini Škofja Loka, 1978, št. 13.

Historiat stavbe občinske skupščine v Škofji Loki, Loški razgledi 25, 1978, str. 79-83.

Narodna obramba na Trebiji 1918, Loški razgledi 25, 1978, str. 312.

Iz zapisnikov učiteljskih konferenc na deški ljudski šoli v Škofji Loki 1884-1919, Loški razgledi 25, 1978, str. 180-186.

Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1861-1918, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Škofja Loka 1979, strani 156.

Vlasta TUL

Vjesnik hitoriskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 20/1975-76, 21/1977, Goriški letnik 6/1979.

Milica TREBŠE-ŠTOLFA

Julij BELTRAM, dr. Tone FERENC, mgr. Milica TREBŠE-ŠTOLFA, Razvoj ljudske oblasti v Slovenskem Primorju 1941-1947, dokumenti - katalog k razstavi PAK Sprehod skozi čas, zvezek 6, Koper 1978, 50 strani.

Ema UMEK

Zaključki iz referata slovenjegraškega arhivskega posvetovanja o raziskovanju in evidentiranju virov za slovensko zgodovino, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 41-42.

Raziskovanje, evidentiranje in snemanje arhivskega gradiva v tujih arhivih, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 14-16.

Študij arhivistike na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 48-49.

Obisk v Univerzitetnem arhivu v Jeni, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 57-58.

Lexikon Archivwesen der DDR, Arhivi (Ljubljana) 1978, str. 52.

Izseljenci iz območja nekdanjih okrajev Kranj in Kamnik (po popisu iz leta 1937), Slovenski koledar 1979, Ljubljana 1978, str. 201–208.

Brazilijska v „rožnatih barvah“, Slovenski koledar 1980, Ljubljana 1979, str. 213–214.

Viktor VRBNJAK

Prispevek k zgodovinopisju na slovenskem Štajerskem, Zgodovinsko društvo v Mariboru 1903–1978, 75 let, Maribor 1978, str. 5–27.

Jože ŽONTAR

Arhivistični problemi ob gradivu po osvoboditvi, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1978, stran 31–38.

Nekatera vprašanja službe varstva pred prevzemom arhivskega gradiva v arhiv, Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Arhivsko društvo Slovenije in komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv Skupnosti arhivov Slovenije, Maribor 1978, str. 4–13.

Položaj in ustroj organizacije mesta Ptuja od srede 18. do srede 19. stoletja, 600 let ustavne in pravne zgodovine

mesta Ptuja, Ptuj 1979, stran 16–19.

Domžalsko območje v prvi polovici 19. stoletja, Zbornik občine Domžale, Domžale 1979, str. 95–102.

O delu strokovne komisije za arhivistiko pri Področni raziskovalni skupnosti za humanistične in zgodovinske vede, Arhivi 1/1978, stran 49–50;

Boris Žitek, Arhivi 1/1978, stran 85.

XVIII Mednarodna konferenca „Okrogloga miza arhiva“ u Najrobiju, Arhivist XXVIII, 1978, str. 178–183.

Sergij Vilfan, šestdesetletnik, Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, 27, 1979, št. 1, stran 65–67.

„Oprostite nepoučenemu občinstvu...“ Od pisarne do zakladnice zgodovine (ob 80-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana), Naši razgledi, 1979, št. 23 (14. 12. 1979), stran 674–675.

Vladimir ŽUMER

Arhivsko gradivo za kočevsko območje, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1978, str. 13–30.

Valorizacija gradiva, Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Arhivsko društvo Slovenije in komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv SAS, Maribor 1978, str. 16–18.

Arhivsko gradivo z območja občin Črnomelj in Metlika, Arhiv za občini Črnomelj in Metlika, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Drašiči 1979, str. 4–7.

osebne vesti

KADROVSKE SPREMEMBE V LETIH 1977–1979

ARHIV SOCIALISTIČNE REPUBLIKE SLOVENIJE

ime in priimek delovno mesto	datum prihoda v arhiv	datum odhoda iz arhiva
dr. Pavel BLAZNIK	19. julija 1954	30. novembra 1975
Majda FICKO arhivski strokovni sodelavec	15. marec 1978	
Marija GRABNAR arhivist	1. avgusta 1979	
Jožica KIRN administrator	19. septembra 1977	22. januarja 1978
Majda KOČMUR arhivski strokovni sodelavec	13. septembra 1979	
Janez KOS arhivski pomočnik, arhivski referent, arhivski strokovni sodelavec, arhivist		1. avgusta 1978
Marjeta KUŠČER arhivist		11. junija 1978
Jelka MELIK arhivist	1. junija 1978	
Hata MRŽLJAK snažilka		5. novembra 1977
Darinka PLUT administrator		31. avgusta 1977
Jože PRINČIČ arhivist	1. septembra 1978	
Stanija RANKIČ snažilka	5. januarja 1978	
Tatjana SAJKO administrator	16. julija 1979	
Desanka ŠKERJANEC arhivski manipulant		14. september 1977
Filip VIDIC arhivski manipulant	24. oktobra 1977	
Mira ZUPANČIČ administrator	20. marec 1978	
Lucija ŽORGA arhivski strokovni sodelavec		30. novembra 1977

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

Tatjana BADOVINAC arhivist	1. septembra 1979	
Rolanda FUGGER-GERMADNIK arhivist	1. septembra 1979	
Rudolf KOŽELJ, arhivist	16. septembra 1971	15. marec 1979
Irena SRŠE tajnik in računovodja	1. julija 1977	

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Arduin HRVATIN višji nadzornik		31. oktobra 1977
Ankica ŠOKČEVIČ arhivski referent		31. julija 1977
Marija MAKOVAC arhiv. referent	7. decembra 1977	18. avgusta 1978
Marjan KRIŽMAN, arhiv. manipulant	1. oktobra 1977	
Albert PUCER arhivski sodelavec	10. avgusta 1978	
Marjan ROŽANC arhivski sodelavec	10. avgusta 1978	
Nevija GLAVINA arhiv. referent	1. oktobra 1978	

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Borut GREGORIČ arhivski pomočnik	15. decembra 1978	
Miran KAFOL arhivist	1. novembra 1978	
Marko POLENŠEK arhivist	1. maja 1978	
Marjan RAVNIK ekonom	11. julija 1978	
Ana ZALETELJ pravnik	1. septembra 1979	
Darinka BENEDIČIČ-DRNOVŠEK arhivist		31. julija 1978

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Dragica NOVAK snažilka	6. julija 1978	
Slavica TOVŠAK arhivska sodelavka	1. septembra 1979	

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

Nataša KLAUT arhivski pomočnik	3. maj 1978	6. junij 1978
Marija PAVLIN arhivski pomočnik	15. avgusta 1978	
Vlasta TUL arhivist	16. marec 1978	
Magda ŽNIDARŠIČ arhivski manipulant, višji arhivski manipulant arhivski pomočnik		15. januar 1978

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

Nežka GOLOB tajnik-računovodja	3. septembra 1979	
Nada JURKOVIČ arhivist	26. marca 1979	
Mihael KOLTAK arhivski sodelavec		31. avgusta 1977
Marija KRAMBERGER računovodja-tajnik arhivski referent		30. junija 1979
Ivan LOVRENČIČ arhivist	15. avgusta 1978	30. novembra 1979
Marija HERNJA-MASTEN arhivski referent	1. novembra 1971	
Branko OBLAK arhivski sodelavec	4. julija 1979	
Milan PIRŠ računovodja-tajnik	1. septembra 1977	30. aprila 1979
Helena PIŽMOHT-KOVAČIČ arhivski sodelavec		31. marca 1979
Vera TRAFELA računovodja-tajnik arhivski referent	16. aprila 1979	
Helena TROP čistilka	14. decembra 1978	
Ema TURNŠEK čistilka		15. novembra 1978

INŠTITUT ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA

Miran KAFOL arhivist		1. novembra 1978
Pavla MRDJENOVIC arhivist	1. februar 1979	

ANTON KLASINC

Andrej Fekonja

13. junija 1979 je v Mariboru umrl profesor Anton Klasinc, prvi in dolgoletni ravnatelj Zgodovinskega arhiva v Ptuj. Pokojnik se je rodil 31. maja 1908 v Dragonji vasi na Dravskem polju. Po osnovni šoli, ki jo je obiskoval v letih od 1914 do 1919, se je vpisal na Klasično gimnazijo v Mariboru, kjer je leta 1927 maturiral. Leta 1931 je diplomiral iz klasičnih jezikov na filozofski fakulteti v Ljubljani. Po odslužitvi vojaškega roka je šele jeseni 1934 dobil mesto suplenta na klasični gimnaziji v Ljubljani, nato pa je od jeseni leta 1935 do začetka druge svetovne vojne poučeval na Klasični gimnaziji v Mariboru. Okupator tudi družini Klasincev ni prizanesel, saj je bil profesor Klasinc že 1. julija 1941 skupaj s petčlansko družino izseljen v Srbijo, kjer se je preživljal sprva kot ročni delavec, nato pa je poučeval na gimnaziji v Čačku. Po vrnitvi v juliju 1945. leta v Maribor je poučeval na mariborskih srednjih šolah, predvsem pa na Klasični gimnaziji, in sicer vse do svojega prihoda v Ptuj leta 1954, ko je nastopil službo arhivarja v takratnem Mestnem muzeju v Ptuj.

Prvi sad njegovega dela v Ptuj je bila že v marcu leta 1955 ustanovitev Mestnega arhiva v Ptuj, v katerem je prevzel mesto upravnika in prvega arhivista. Profesor Klasinc je zaoral ledino obširnih fondov in zbirk ptujskega arhiva ter jih začel urejati s sebi lastno vztrajnostjo in zavzetostjo. Kot klasični filolog z bogatim zgodovinskim znanjem je urejal stare listine, urbarje, cehovske knjige in drugo. Verjetno je le malo dokumentov v ptujskem arhivu, ki niso šli skozi skrbne roke profesorja Klasinca. Z rezultati svojega dela je seznanjal širšo javnost v člankih in razpravah, ki jih je objavljal v Ptujskem tedniku, Večeru, Ptujskem in Ormoškem zborniku, strokovnih arhivističnih glasilih in drugod. Z vrsto strokovnih razstav, ki jih

je pripravil profesor Klasinc, pa se je širše ptujsko in ormoško občinstvo seznanilo z zgodovino Ptuja in Ormoža na osnovi arhivskih dokumentov. Velik del časa je profesor Klasinc porabil za evidentiranje gradiva po terenu. Tako je popisal stare matične knjige pri župniščih in matičnih uradih za pripravo Vodnika po matičnih knjigah za območje SR Slovenije. Sila plodno je bilo njegovo delo v avstrijskih arhivih, predvsem v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu in državnem arhivu na Dunaju, kjer je proučeval in evidencial arhivsko gradivo, predvsem za občini Ptuj in Ormož. Rezultat tega njegovega dela je bogata zbirka mikrofilmov in kseroksov, ki jih je pokojnik prinesel iz Avstrije in s tem obogatil ptujski arhiv. Profesor Klasinc se je poleg uspešnega strokovnega in publicističnega dela uveljavil tudi kot odličen vzgojitelj mlajšega arhivskega rodu v Ptuj, ki ga je vzgajal s sebi lastno vztrajnostjo, mu pomagal in svetoval pri strokovnih vprašanjih, pa tudi z vso toplino poskušal reševati kakršne koli človeške težave vsakega svojih sodelavcev. Več kot dvajset let se je profesor Klasinc vozil dan za dnem ne glede na vremenske razmere iz Maribora v Ptuj in je v vsem tem času kljub slabemu zdravju in neurejeni prehrani izostal z delovanega mesta zaradi bolezni le dvakrat. V vseh teh letih se je profesorju Klasincu kot ravnatelju posrečilo ostro začrtati upravno in strokovno pot zavodu. Njegova zasluga je, da je ptujskemu arhivu v letu 1974 uspelo z adaptacijo pridobiti ustrezne upravne in skladiščne prostore, kar omogoča ptujskemu arhivu nadaljnji strokovni razvoj. Še po upokojitvi in odhodu iz Ptuja v letu 1976 je profesor Klasinc svoj prosti čas izrabil za to, da se je z vso zavzetostjo lotil urejanja zahtevnih fondov zemljiških gospodstev v Zgodovinskem arhivu v Ptuj. Ni mu bilo dano, da bi lahko to delo tudi dokončal. Omahnil je sredi dela pri urejanju fonda zemljiškega gospodstva Ptujski grad. Delavci Ptujkega arhiva so izgubili svojega mentorja in dobrega delovnega tovariša, slovensko arhivstvo pa odličnega arhivskega strokovnjaka.

PREATONI ZDENKA-TAJDA

Marija Oblak-Čarni

V začetku letošnjega poletja (8. junija 1979) se je končala življenjska pot tovarišice Tajde. Rojena je bila 17. marca 1912 v Smedniku. Nekaj let po maturi je študirala slavistiko na Filozofski fakulteti. Ob vdoru okupatorjev je študij prekinila. Zaradi materine bolezni se je zaposlila kot dnevničarka v upravi Splošne bolnice v Ljubljani. Že na univerzi in na tem delovnem mestu se je povezala z Osvobodilno fronto. 22. julija 1942. po materini smrti, je odšla v partizane v Polhograjske Dolomite. Tu je bila do aprila 1943 bolničarka v odredni bolnici Dolomitskega odreda. Nato je odšla v Kočevski Rog, kjer je bila bolničarka in administratorica pri Izvršnem odboru Osvobodilne fronte oziroma pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta do osvoboditve.

Po osvoboditvi je bila administratorica pri Narodni vladi Slovenije. Še leta 1945 je odšla v Beograd, kjer je bila do leta 1948 pri Ministrstvu za zunanje zadeve in nato eno leto pri Predsedstvu vlade LR Slovenije v Ljubljani. Od decembra 1949 do avgusta 1952 je bila ponovno v Beogradu, tokrat pri Gospodarskem svetu FLRJ. Ko se je vrnila v Ljubljano, je bila zaposlena pri Mestnem ljudskem odboru in za tem pri Okrajnem komiteju ZKS Ljubljana.

Leta 1955 se je zaposlila v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani. Kot referent je zbirala spomine udeležencev narodnoosvobodilnega boja. Po preselitvi arhiva iz Muzeja narodne osvoboditve na Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (leta 1959) pa se je posvetila arhivu. Z veliko voljo se je lotila urejanja fondov slovenske kontrarevolucije. Žal je bilo delo preobsežno in ga ob drugem delu v arhivu do svoje upokojitve leta 1967 ni mogla končati. Sodelovala je namreč tudi pri drugih dejavnostih v arhivu, popisovala je arhivsko gradivo na terenu, pripravljala gradivo za do-

ločene teme, delala je v uredništvu slovenske izdaje Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov; bila je sourednica 12., 13., 14. knjige itd.

Tajdo, ki je bila napredno usmerjena žena, je oblikovala življenje v partizanih. Tu je pokazala, da je zmožna tudi odpovedi, ki jih vsaj do materine bolezni ni bila vajena, bila je požrtvovalna in pogumna. Oktobra 1944 je bila oblikovana z Redom hrabrosti.

Njeni sodelavci v arhivu pa se spominjamo njenega izrednega tovarštva. Rada nam je pomagala, če je bilo treba rekonstruirati partizanski fond ali razrešiti partizansko ilegalno ime. Nesebično je bila pripravljena pomagati tudi, če smo se nanjo obrnili v kakršni koli zadregi ali stiski. Tedaj je pozabila nase in je bila pripravljena storiti vse, kar je mogla. Taka nam je ostala v spominu tovarišica Tajda.

EINIGE FRAGEN DER ORGANISATION DER STAATSVRWALTUNG IN SLOWENIEN VON DER MITTE DES 18. JAHRHUNDERTS BIS ZUR NEUESTEN ZEIT

Jože Zontar

Im Zeitalter des Absolutismus war der Herrscher Träger der gesetzgebenden Gewalt. Seit der Märzrevolution des Jahres 1848 war diese Gewalt unter den Herrscher und einen Repräsentationskörper geteilt. Eine ähnliche Ordnung bestand auch in Jugoslawien vor dem 2. Weltkriege. Im Jahre 1945 kam es mit der Befreiung auch zur Änderung der Gesellschaftsordnung; Träger der Organe der Gewalt wurden auf allen Stufen gewählte repräsentative Organe. Nach dem Jahre 1974 traten an Stelle der Repräsentationsinstitution Formen, die aus der Selbstverwaltung in der fundamentalen Einheiten der Gesellschaftlichen Arbeit hervorgehen.

In der Periode bis zum Jahre 1848 bestand in Österreich ein kompliziertes System von Vollzugsorganen. Seit Beginn der Verfassungsperiode bestand ein Ministerrat unter einen Ministerpräsidenten. Ein ähnliches System hatte auch Jugoslawien vor dem 2. Weltkriege. In Neujugoslawien kennen wir vor allem verschiedene exekutive Verwaltungsorgane (das Präsidium). Im Jahre 1953 wurde die Institution der Exekutivräte eingeführt. In der Gemeinde gab es zunächst verschiedene Räte, dann erhielten auch die Gemeinden die Institution des Exekutivrates. Bis zum Jahre 1848 waren als zentrale Verwaltungsorgane die böhmische und österreichische Hofkanzlei, das Direktorium (1749), die vereinigte böhmischösterreichische Hofkanzlei (1762) und die vereinigte Hofkanzlei (1802). In der Nachmärzperiode und in Jugoslawien vor dem 2. Weltkriege besaßen die obersten Verwaltungsorgane die Form von Ressortministerien. Die staatliche Organisation nach der Befreiung im Jahre 1945 kannte zunächst Ministerien, Kommissionen, Komitees, Hauptdirektionen und Hauptverwaltungen. Im Jahre 1950 begann man Räte zu errichten. Das Verfassungsgesetz des Jahres 1953 kannte als Verwaltungsorgane der Föderation Staatssekretariate, Sekretariate des Bundesexekutivrates, Verwaltungen, Direktionen u.a. Auf der Stufe der Länder

bestanden bis zum Jahre 1818 staatsliche Organe für einzelne Länder oder aber für mehrere verwaltungsmässig vereinigte Länder. Manchmal gab es einen dritten Typus, nach dem staatliche Organe für mehrere verwaltungsmässig vereinigte Länder bestanden, in dem es in Ländern ohne den Sitz des Staatsorgans, eine Art von Expositur desselben Organs gab. Nach dem ersten Weltkrieg waren zunächst Staatsorgane für das slowenische Gebiet, das in das Gefüge des Königreiches SHS kam, auf Grundlage der „Vidovdan“ (=Veittag) Verfassung aus dem Jahre 1921 aber wurde der jugoslawische Teil Sloweniens in zwei Gebiete geteilt, im Jahre 1929 aber im Dravabanaat vereinigt.

Die Verwaltungsorgane der Republiken waren nach dem Jahre 1945 in grossem Masse eine getreue Kopie der Bundesverwaltung.

Kreise gab es im Zeitalter des Absolutismus, nach 1849 nur noch eine Zeit in Steiermark und im Küstenland (bis zum Jahre 1860).

Die Anfänge der Bezirksverwaltung reichen bereits vor das Jahr 1839 zurück, nach diesem Jahr war die Bizirksverwaltung überall in den Bänden von Organen, die der Staat bestellte und bezahlte.

Im Zeitalter nach der Befreiung im Jahre 1945 gab es eine sehr verzweigte Struktur der lokalen Verwaltung: zunächst bestanden Kreise, Bezirke und Orte. Im Jahre 1952 schuf man eine neue territoriale Verwaltungseinheit – die Gemeinde. Diese erhielt im Jahre 1955 einen wesentlich grösseren Bereich. Da man auf dieselbe immer mehr Kompetenzen übertrug, wurden im Jahre 1965 die Bezirke abgeschafft.

Im Zeitalter der bürgerlichen Gesellschaftsordnung gab es nach dem Jahre 1860 auch Selbstverwaltungsorgane auf der Stufe der Länder (bis zum Jahre 1918), für die Gebiete (in den Jahren 1926–1929), für einige Wirkungskreise auf der Stufe der Bezirke. Ein besonderes Selbstverwaltungsorgan in dieser Gesellschaftsordnung aber war die Gemeinde. Auch der Staat hat auf dieselbe bestimmte Kompetenzen übertragen.

Im Abschluss der Studie behandelt der Autor noch die Zuständigkeit in der Entwicklung der Verwaltungsorgane und über die Trennung von Gerichtsbarkeit und Verwaltung.

UNGARISCHES VERWALTUNGSSYSTEM VON DER MITTE DES 18. JAHRHUNDERTS BIS 1918

Antoša Leskovec

Der besondere Status Ungarns zwischen den habsburgischen Ländern Mitte des 18. Jahrhunderts, den die Ungarn nach 1526 in einer Reihe von Widerständen verteidigt haben, ist in der Verwaltung sichtbar. Neben zentralen Ämtern für alle habsburgischen Länder, die sich in Wien befinden, bestehen für Ungarn die sogenannten Dikasterien in Wien und in Bratislava: ungarischer Statthalterrat, ungarische Hofkanzlei und ungarische Kammer. Die alten Verwaltungseinheiten sind Gespanschaften, die als Besitze der Landesherren entstanden und die seit dem 13. Jahrhundert politische Unterstützung des Adels waren.

Den Gespanschaften gleichgesetzt waren noch Distrikte Jacigov und Kumanov, frei königliche Städte Sekeljev, „Sächsische Stühle“ und Distrikte in Siebenbürgen. Unter militärischer Verwaltung stehen Marken. Damit die Verwaltung wirkungsvoller wäre, wurden die Gespanschaften in kleinere Einheiten – Bezirke geteilt und diese weiter in Distrikte. Freie königliche Städte (Civitates und Bergstädte) wurden aus der Verwaltung der Gespanschaften ausgenommen. Bürgerliche Orte, die keine königlichen Privilegien haben, sind Märkte (oppida), im allgemeinen sind sie nicht dem Herrscher sondern anderen Feudalherren untertan. Die niedrigste Verwaltungseinheit ist das dem Landesherrn untergeordnete Dorf, eine Besonderheit sind selbstverwaltende Adelsgemeinden.

Der Versuch Josefs des II., sich Ungarn unterzuordnen, drückt sich auf dem Gebiet der Verwaltung in der Abschaffung der Autonomie der Gespanschaften, denen der Herrscher die Kommissare bestimmt, und in der Einführung neuer Verwaltungseinheiten, grosser Distrikte, die mehrere Gespanschaften vereinen, aus. Dieser Versuch scheitert aber wegen des Widerstandes der Stände, die sich auch mit dem Ausland verbinden.

Nach den Anfängen zur Zeit der Reformstaatsversammlungen in den 30-er Jahren wird in der Revolution

1848/49 die Verwaltung nach Ideen der fortgeschrittenen Ungarn umgebildet – statt der abgeschafften Dikasterien wird die ungarische Regierung gegründet, es fängt die Umformung der Verwaltung in den Gespanschaften an. Die Oesterreicher, die mit russischer Hilfe die Armee von Honved besiegen, führen die Verwaltung im Sinne einer totalen Unterstellung Ungarns der Verwaltung in Wien ein. Das Königreich bekam den Status eines gewöhnlichen Königturns, von dem Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen und Vojvodina getrennt sind. Das Königturn wird in fünf, anfangs Militärdistrikte geteilt, denen Gespanschaften unter Kommissaren untergeordnet sind. Während die höheren Verwaltungseinheiten (Distrikte) nach dem ersten Jahrzehnt des Absolutismus abgeschafft wurden, kehrten später politische Bezirke, die damals eingerichtet wurden, zurück. Nach dem Oktoberdiplom sollte auf Wunsch der Konservativen das alte Verwaltungssystem erneut werden – in einigen Jahren werden Behörden vor 1848 wieder eingerichtet, d.h. vom Statthalterrat und der ungarischen Hofkanzlei bis zum Bezirk, jedoch wird Ungarn wegen der Widerstände der Ungarn gegen die wiederholten zentralistischen Ideen in der darauffolgenden Schmerling-Zeit 1861–1865 wieder bürokratisch verwaltet. Wegen der Krise in der Zeit zwischen 1865–1866 muss der Staat den Ungarn nachgeben, mit dem Vertrag von 1867 wird der Dualismus eingeführt, es wird die neue ungarische Verwaltung organisiert, ihr Zentralorgan ist die unabhängige verantwortliche ungarische Regierung. Auf der mittleren Stufe verwalten die sogenannten Munizipien: Gespanschaften und Städte mit Munizipialrechten (am Anfang alle ehemaligen freien königlichen Städte). In den Gespanschaften haben die Bezirke den Umfang, der ihnen zur Zeit des Absolutismus gegeben wurde, Bezirksoberhäupte sind Beamte der Gespanschaft. Die höchste Kategorie der Gemeinden d.h. Städte mit geregelter Statut, waren nicht den Bezirken untergeordnet; niedrigere Kategorien sind grosse und kleine Gemeinde. Charakteristisch für die weitere Entwicklung der ungarischen Verwaltung ist es, dass auf Rechnung der Munizipien auf ihrem Gebiet die Rolle der von der Regierung eingerichteten Staatsorgane wächst.

I CAMBIAMENTI AMMINISTRATIVO-POLITICI NELLA REGIONE DI GORIZIA SPECIALMENTE NEI COMUNI FRA IL 1750–1945

Lida Bezlaj-Krevel

Dopo la dominazione francese la restaurata amministrazione austriaca formava una specie di compromesso tra la situazione esistente prima della venuta dei francesi e quella creata dalle riforme introdotte da Napoleone.

La Provincia del Litorale, costituita nel novembre del 1814, si articolava in 3 circondarii: di Gorizia, di Trieste ed in Fiume, suddivisi a loro volta in distretti cui presiedevano o superiorità a commissari distrettuali. Sotto i francesi l'amministrazione locale era accentrata nei comuni, in

seguito invece torno di competenza alle autorità distrettuali pur non essendo stati aboliti i comuni come organi del grado più basso. I comuni francesi, le mairies, vennero trasformati in capocomuni con a capo i podestà, i comuni censuari di istituzione Giuseppina, invece in sottocomuni con a capo ciascuno l'agente comunale. Le loro attribuzioni però di gran lungo minori rispetto al maire francese. Erano, in breve, organi ausiliari dei commissariati rispettivamente delle superiorità distrettuali.

Oltre al podestà c'erano nei capocomuni l'agente comunale, due delegati, uno „scrittore“ ed un fante; nei sottocomuni invece, oltre l'agente, due delegati e uno o due guardie campestri. La nomina del podestà era di competenza dell'autorità distrettuale che designava pure l'agente comunale. Tra le competenze dei comuni c'erano

anzitutto la pubblica tranquillità e sicurezza, le vie e le strade comunali, la sorveglianza sui pesi, le misure e il commercio, le cure per la conservazione del patrimonio comunale, per i malati, i poveri e i derelitti, come pure la vigilanza sopra „li stabilimenti di pubblica istruzione“ nonché la partecipazione alla „formazione dei conti annuali delle chiese“.

Modificazioni di rilievo nell'amministrazione comunale si ebbero nella seconda metà del secolo scorso. Uscita la legge provvisoria sui comuni questi erano costituiti da uno o più comuni censuari, la rappresentanza comunale divenne elettiva, ai comuni fu concesso il diritto all'autonomia nell'uso del patrimonio comunale, nell'applicazione delle sovrimposte sulle imposte dirette, ad essi fu deferito l'esercizio di alcune funzioni proprie dello stato. Dopo l'abolizione della costituzione del '49 avvenuta il 31. 12. 1851, si restrinse pure l'autonomia dei comuni, restrizioni che perdurarono fino alla ricostituzione della costituzione concessa nel 1861. Il 5 marzo 1862 fu emanata la legge generale sui comuni e, in base ad essa, il 7 aprile 1864 l'ordinamento comunale e il regolamento elettorale per la Contea principata di Gorizia e Gradisca. Nel contempo fu concessa ai comuni la facoltà di unirsi o

di dividersi. C'è ora, una rappresentanza comunale (consiglio) con un organo esecutivo — capitanato comunale (municipio). Oltre le funzioni proprie dei comuni, ci sono quelle delegate ed il sindaco è responsabile tanto al Comune quanto allo Stato.

Alla caduta dell'impero Austro-ungarico nel novembre 1918 subentra dapprima il regime militare italiano, seguito da quello civile. Gradualmente l'amministrazione nelle nuove provincie viene unificata con quella vigente nelle vecchie. Secondo la legislazione italiana i comuni sono organi indiretti dell'amministrazione statale con una determinata autonomia. Ogni comune deve avere un proprio ufficio, un segretario, dipendenti comunali a seconda delle necessità; il consiglio, la giunta e, naturalmente, il sindaco che esercita la doppia mansione di capo dell'amministrazione comunale e di responsabile delle funzioni delegate.

Il 3 marzo 1934 esce il nuovo Tv della Legge comunale e provinciale, firmata, d'ordine del re, da B. Mussolini. Il podestà — carica introdotta già in precedenza in sostituzione del sindaco, non più eletto, ma di nomina regia — condinavato da una consulta, risponde del suo operato al prefetto.

DIE ZIVILVERWALTUNG DER BESATZUNGSMÄCHTE IN SLOWENIEN UND IHR ARCHIV-MATERIAL

Tone Ferenc

Die wichtigsten Merkmale der faschistischen Okkupation Sloweniens in den Jahren 1941–1945 sind: 1. eine erneute Aufteilung des bereits zerstückelten slowenischen Nationalgebietes, 2. das Bemühen aller drei Besatzungsmächte, d.h. der deutschen, italienischen und ungarischen, die besetzten slowenischen Gebiete so bald wie möglich ihren Staaten anzuschliessen und sie in ihre gesellschaftliche Ordnung einzugliedern und 3. die Entnationalisierung, die nach wie vor zur Vernichtung des slowenischen Volkes als einer ethnischen Einheit führen sollte. Da die neuen Staatsgrenzen auf dem slowenischen Gebiet Ende März oder Anfang April 1941 durch Hitler bestimmt worden waren, ist es verständlich, dass die deutsche Besatzungsmacht den grössten Teil Sloweniens bekam, u.zw. die slowenische Steiermark, Gorenjsko (Oberkrain), das Meža-Tal (Miesstal), den nördlichen Teil vom Dolenjsko (Unterkrain) und den nordwestlichen Teil von Prekmurje (Übermurgebiet), während den anderen zwei weniger zufiel, die italienische Besatzungsmacht bekam das Notranjsko (Innerkrain), den Hauptteil vom Dolenjsko und Ljubljana und die ungarische Besatzungsmacht den grössten Teil von Prekmurje. Aus annexionistischen Gründen war die Militärverwaltung in den besetzten slowenischen Ländern nur von kurzer Dauer. Die italienische (3. 5. 1941) und die ungarische Besatzungsmacht (16. 12. 1941) schlossen noch in demselben Jahr die von ihnen besetzten Gebiete auch formalrechtlich ihren Staaten an, während der von der deutschen Be-

satzungsmacht auf den Herbst 1941 geplante Anschluss durch den nationalen Befreiungskampf des slowenischen Volkes verhindert wurde.

Die deutsche Besatzungsmacht hatte in dem von ihr besetzten slowenischen Gebiet einstweilig zwei Verwaltungseinheiten eingerichtet, und zwar die Untersteiermark und Südkärnten (später Oberkrain), die Hitler am 14. 4. 1941 den neu ernannten Chefs der Zivilverwaltung in Maribor und in Bled unterordnete. Die beiden waren bereits seine Reichsstatthalter für die Steiermark und Kärnten auf österreichischem Gebiet. In den Bezirken (seit dem Sommer 1941 in grösseren Kreisen) wurde die Verwaltung von deutschen politischen Kommissaren geleitet, ab Spätherbst 1941 bzw. ab Anfang 1942 wurden diese Kommissare durch Landräte ersetzt. Die Verwaltung in den Gemeinden leiteten Bürgermeister oder Gemeindegemeinschaften, die deutscher oder slowenischer Abstammung waren. Die beiden Chefs der Zivilverwaltung gaben für ihre Verwaltungseinheiten besondere Verordnungen und Amtsblätter heraus. Die italienische Besatzungsmacht richtete auf dem neu besetzten slowenischen Gebiet eine Verwaltungseinheit ein, und zwar die Provinz von Ljubljana (Provincia di Lubiana), die seit 18. 4. 1941 von einem Zivilkommissar (seit 3. 5. 1941 von einem Hohen Kommissar) verwaltet wurde. Für die Verwaltung in den Bezirken wurden italienische Bezirkshauptleute und in den Gemeinden Bürgermeister slowenischer Abstammung eingesetzt. Der Hohe Kommissar gab ein Amtsblatt für sein Verwaltungsgebiet heraus. Die Zivilverwaltung in jenen slowenischen Gebieten, die von der italienischen Besatzungsmacht schon 1918 besetzt und 1921 an Italien angeschlossen worden waren (das slowenische Küstenland), blieb in den Jahren von 1941 bis 1943 unverändert.

Die ungarische Besatzungsmacht schloss nach der Ein-

führung der Zivilverwaltung am 15. 8. 1941 den Bezirk Murska Sobota (Olsnitz) der Obergespanschaft in Szombathely und den Bezirk Dolnja Lendava (Unterlimbach) der in Zalaegerszeg an. Für die Verwaltung in den beiden Bezirken waren ungarische Bezirkshauptleute zuständig, in Gemeinden aber Bürgermeister slowenischer oder ungarischer Abstammung.

Nach der Kapitulation Italiens besetzte die deutsche Besatzungsmacht auch den südlichen Teil Sloweniens und gliederte ihn dem neu gegründeten (10. 9. 1943) Verwaltungsgebilde, der Operationszone „Adriatisches Küstenland“, ein. Dieses Gebiet verwaltete ein deutscher Oberster Kommissar, der seinen Sitz in Triest hatte. Dieser übergab die Leitung der Zivilverwaltung in der Provinz von Ljubljana dem Chef der Provinzialverwaltung (dem „Präsidenten“ Leon Rupnik), der noch einen deutschen Berater bei sich hatte. Die Verwaltung in den Bezirken, insofern sie wegen des stark entfalteten nationalen Befreiungskampfes überhaupt noch bestand und funktionierte, war von Bezirkshauptleuten slowenischer Abstammung übernommen worden. In den Ländern von Julisch-Venetien (Slowenisches Küstenland und Istrien) waren für die Verwaltung neu ernannte Präfekten italienischer Abstammung zuständig, die noch deutsche Berater bei sich hatten. Die Gemeindeverwaltung war nur noch in

seltener Fällen tätig. Von der Mehrheit der der Befreiungsfront angeschlossenen Bevölkerung wurden nur Organe der neuen Macht, der Volksmacht, anerkannt, d.h. Ausschüsse der Befreiungsfront, bzw. die gewählten Ausschüsse der Nationalen Befreiung.

Das Archivmaterial der Zivilverwaltung der Besatzungsmächte hat sich nicht überall gleichmässig erhalten. Was die Archivfonds der beiden Chefs der Zivilverwaltung betrifft, die im Winter 1941–1942 ihren Sitz nach Graz und Klagenfurt übertragen hatten, ist uns nicht bekannt, ob sie vielleicht in österreichischen Archiven aufbewahrt werden. Die Archivfonds des Hohen Kommissars und des Chefs der Provinzialverwaltung für die Provinz von Ljubljana sind grösstenteils erhalten und befinden sich im Archiv der Sozialistischen Republik Slowenien in Ljubljana. Das Material der Kreisverwaltungsorgane aus dem deutschen Okkupationsgebiet ist besser erhalten als das der Bezirksverwaltungsorgane aus dem italienischen Okkupationsgebiet (im Archiv des Instituts für die Geschichte der Arbeiterbewegung in Ljubljana, im Geschichtsarchiv Ljubljana und im Landesarchiv Maribor). Vom Material der Gemeindeverwaltungen hat sich sehr wenig erhalten, eine Ausnahme bildet die Stadtgemeinde Ljubljana. Vom Archivmaterial der ungarischen Besatzungsmacht ist nicht erhalten geblieben.

**INDUSTRIJA TRANSPORTNIH SREDSTEV IN
OPREME, n.sol.o. Kočevje
SLOVENIJA – JUGOSLAVIJA**

61330 KOČEVJE
Reška cesta 13

Telefon: h.c. 061/851-511
Generalni direktor: 061/851-297
Kom. direktor: 061/851-526

Telex: 31 147 YU ITAS

Telegram: „ITAS“

PROIZVODNI PROGRAM:

- prikolice in polprikolice
- kiper prikolice in polprikolice
- polprikolice za prevoz kontejnerjev
- avtomešalec za prevoz betona

- cisterne za prevoz materialov v razsutem stanju
- betonarne
- oprema za prevoz in uskladičenje živinske krme
- stabilne silose za žitarice in druge materiale v razsutem stanju
- pre tovorne postaje za materiale v razsutem stanju
- kompletna oprema za pnevmatski transport materialov v razsutem stanju
- kontejner-cisterne za prevoz materialov v razsutem stanju

PREDSTAVNIŠTVA:

- 11000 BEOGRAD, Zmaj Jovina 7, tel.: 011/636-821;
637-946
- 41000 ZAGREB, Mrazovičeva 5, tel.: 041/5441-727
- 61000 LJUBLJANA, Trg komandanta Staneta 4, tel.:
061/ 557-512
- 78000 BANJA LUKA, Branka Radičevića 20, tel.: 078/
32-745